

Pavol Dobšinský:
Prostonárodné slovenské povesti
(Prvý zväzok)

Pavol Dobšinský



Prostonárodné slovenské povesti (Prvý zväzok)

Pavol Dobšinský

Digitalizátor: Tomáš Ulej, Daniela Stroncer, Igor Pavlovič, Tomáš Sysel, Dana Lajdová, Kohaut , Ľudmila Moleková, Martin Šoltýs, Michal Garaj, Viera Studeničová, Miriama Mládková, Gabriela Matejová, Pavol Tóth, Martina Šimková

Copyright © 2008 Zlatý fond denníka SME

O diele

Prostonárodné slovenské povesti – zbierka deväťdesiatich slovenských rozprávok od Pavla Dobšinského (1828 – 1885), ktorá vychádzala v rokoch 1880 – 1883 v ôsmich zväzkoch nákladom autora. Obsahuje všetky folklórne prozaické žánre: čarovné rozprávky (*Zakliata hora, Mahuliena zlatá panna, Janko Hraško, Traja zhavranení bratia, Nebojsa* a i.), rozprávky o zvieratách (*Kozliatka, Medveď a komár, O vlku, čo si dal šiť boty*), humoristické a novelistické rozprávania (*Prorok rak, Drevená krava, Múdry Maťko a blázni* a i.), ako aj povesti (*Sitno, Salaš na Čertovici*). Dobšinský tu publikoval viacero rozprávok známych zo starších zbierok – z Francisciho *Slovenských povestí* z roku 1845 či Němcovej *Slovenských pohádek a pověstí* z roku 1863, ale aj rozprávky, ktoré dovtedy tlačou nevyšli. Rozprávky z dostupných prameňov buď s drobnými jazykovo-štylistickými zmenami prebral, alebo sa inšpiroval ich látkami a nanovo ich zoštylizoval, prípadne sa na pozadí viacerých variantov snažil vytvoriť reprezentatívny model určitej rozprávky. *Prostonárodné slovenské povesti* spolu so *Slovenskými povestami*, ktoré Dobšinský vydal spolu s Augustínom Horislavom Škultétym v rokoch 1858 – 1860 (spoločne vyšli v roku 1958 v Slovenskom vydavateľstve krásnej literatúry pod názvom *Prostonárodné slovenské povesti*), predstavujú výnimočnú zbierku rozprávok, reprezentujúcu slovenský rozprávkový materiál a zachytávajúcu vývin rozprávky v slovenskej literatúre 19. storočia. Stali sa dôležitým prameňom etnológie aj literatúry pre deti a mládež, vo fonde slovenskej literatúry majú nezastupiteľné miesto – vďaka početným a mimoriadne obľúbeným adaptáciám (najmä prerozprávaniu Márie Ďuríčkovej, ktoré sú vo vydavateľstve Mladé letá knihou s najväčším počtom reedícií) dodnes patria k najvydávanejším a najčítanejším dielam slovenskej literatúry. Preložené boli do mnohých svetových jazykov, okrem iného napríklad do čínštiny, v čase svojho vydania napríklad do francúzštiny.

Tento súbor podlieha licencií \Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 2.5 License\'. Viac informácií na <http://zlatyfond.sme.sk/dokument/autorske-prava/>

Pôvodná publikácia	1	
Úvod	2	
Zakliata hora	6	
Laktibrada	14	
Panna z rosy počatá a z deväť matiek splodená ..	25	19
Matej veľký kráľ a Uliana veľká kráľovná ..	25	
Radúz a Ludmila	31	
Myšacia bundička	39	
Hadogašpar	43	
Dvanásti bratia a trinásť sestra	48	
Tri stromy	54	
Za zlatým jablčkom	57	
Zlatá podkova, zlatô pero, zlatý vlas	63	
Lomidrevo alebo Valibuk	74	
Tri perá z draka alebo hľadanie zlého a dobrého		91
Chorý kráľ	98	
Zlatovláska	107	
O kráľovičovi, čo si mladú hľadal	113	
Černokňažník	118	
Dvã šibalci	122	
Mahuliena zlatá panna alebo slncová panička		127
Vlkolak	136	
Zlatovlasé dvojčatá	142	
Berona	151	
Jelenček	157	
Dalajláma	165	
Čarodejná lampa	172	
Pani Mačička	180	
Zlí bratia	185	
Víťaz Kuchta	191	
Či še hnevace?	199	
Svetovládny rytier	202	
Otcov hrob	218	
Vintalko	229	
Ludojedi	236	
Zlatá priadka	242	
Škrupinový zámok	247	
O kocúrikovi	253	

Pôvodná publikácia

Pavol Dobšinský. *Prostonárodné slovenské povesti Zväzok I.*. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. Bratislava. 1958. . . Andrej. Plávka. Rediguje. . Ján. Ferenčík. Šéfredaktor. . Dr.Jozef. Felix. zodpovedný redaktor. . Rudolf. Totka. graficky upravil. . Zlata. Maderová. technická redaktorka. . Eva. Kollárová. korigovala. .

Bibliografické poznámky

Poznámka k obsahu tohto zväzku

Tento prvý zväzok obsahuje rozprávky, ktoré vydali August Horislav Škultéty a Pavol Dobšinský na str. 1 — 361 svojho diela: „Slovenské povesti. Vydávajú August Horislav Škultéty a Pavol Dobšinský. Kniha prvá. Povesti prastarých báječných časov. V Rožňave, tlačou Ladislava Kek, 1858.“ Celé uvedené dielo vychádzalo v šiestich zošitoch od r. 1858 do r. 1861 v Rožňave (prvé dva zošity) a v Banskej Štiavnici (štyri ostatné zošity).

Na III. — X. strane (osobitná paginácia) majú vydavatelia tento úvod: ¹

¹V Zlatom fonde ho uverejňujeme ako samostatnú kapitolu - pozn. digitalizátori ZF

Úvod

Národy slovanské vládnu napospol veľkými a drahocennými pokladmi svojej zvláštnej národnej poézie. Sú to samorodé, rýdze ako zlato výtvyry ducha poetičného, v hojnej miere na tieto národy vyliateho, a obrazotvornosti na krásu a veľkosť bohatej a len týmto národom v istom spôsobe vlastnej. Ony záležajú v hrdinských i milostných, smutných i veselých piesňach, bájach a povestiach. Každý kmeň a národ v Slovanstve má ich svoje vlastné, staroveké i novšie. Staroveké prechoval a prechováva z vekov na veky, z pokolenia na pokolenie skrze ústno podanie, a tie nové vždy ešte tvorí. Sem vlastne padajú spevy a piesne prostonárodné, rozličného druhu a spôsobu. Ale medzi ostatnými vynikajú jak milostné tak i hrdinské piesne južných Slovanov, maloruské dумы a dumky a tiché milostné piesničky (spievanky) Slovákov.

Ku boku týmto krásnym výtvorom a neoceniteľným pokladom poézie slovanskej smelo sa postaviť môžu SLOVENSKÉ POVESTI.

SLOVENSKÉ POVESTI sú výtvyry prostonárodnej slovanskej poézie, ktorých pôvod a počiatok padá hlboko do časov najprvšieho národného povedomia. A tak ony sú tie najprvšie kvety poézie jeho, vykvitnuté na jarnom slnku obrazotvornosti národa ešte mladého a znázorňujú nám tú najprvšiu povedomosť národného ducha.

Že tieto kvety hlboko z národného ducha u nás Slovákov vyrástli a že národ sám v týchto svojich výtvoroch vždy s veľkou obľubou sa tešieval, ukazuje to, že tieto povesti od toľkých století nevyšli z pamäti, ale že až podosiaľ v čerstvosti sa udržali. Od počiatku ich neznámeho, až do báječnej minulosti padajúceho vzniku vyprávajú sa ony a podávajú z úst do úst, od pokolenia na pokolenie, s priemenami síce čo do pobočnosti, ale v podstate vždy tie isté, tie samé! Tisíc a tisíc ráz boli tieto národné veselo-, čino- a trýchlohry v divadielcach tichých slovenských izbičiek, pri lučivovom svetle kozubov a pri hudbe hviždiacich vretien, na dlhých zimných večeroch od k tomu zrodených samovzdelaných ochotníkov bezplatne predstavované. A miešané obecenstvo z malých i veľkých záležajúce, tu dolu i na galérii, nezunovalo ich s obľubou a pochvalou poslúchať. Každý dom v dedine a každý kút v dome má u nás svojich *vykladačov* a *vykladačky*, ktorí svojmu obecenstvu temer na každý zimný večer novú povesť predstavovať a vykladať znajú.

Zato ale každé vypravovanie, ktoré v týchto novších časoch pomedzi slovenskú pospolitosť koluje, nie je hneď opravdivá a pôvodná slovenská povesť, prípovedka, poviedka, rozprávka. Dost' i nehodných toho mena rozprávok medzi ľuďom sa porozpráva.

Čo je opravdivá a pôvodná povesť slovenská, to sa musí ukázať a dokázať zo spôsobu a usporiadanosti jej vypravovania, z obrazotvornosti, ktorou sa maľujú predmety a z matérie, ktorá sa vypravuje. To pritom samo v sebe rozumejúce, že povesť musí byť i pekná i mravne bezúhonná.

Spôsob vypravovania (rozprávania) je prostonárodný slovenský, t.j. vo formách gramatických, výrazoch, figúrach atď., slovom v reči a vo vyjadrení cele tak vyvedený, ako si to slovenský ľud sám rozpráva.¹

Usporiadanosť slovenských povestí je tá, čo pri dramatoch: *Začiatok* sa deje hneď od hrdinu povesti alebo od osôb a vecí bezprostredne s hrdinom, hlavným i udalosťami a cieľom povesti

¹Môže síce pravá slovenská povesť aj ináč ako takto, aj v cudzej reči vypravovaná byť; ale, rozumie sa, nebude to viac originál.

spojených. Hrdina povesti akousi vyššou mocou vyvolený je k svojej úlohe — ako u dramatu osudom — druhý, kto by sa na tú úlohu dal, nič nevyvedie a skape i sám. *Beh vecí* skrze prekážky tragične sa vyvíja až k cieľu a zakončeniu povesti. Ale toto *zakončenie* delí sa už od dramátov dosavadných u Grékov a západných Európy národov povstalých a tvorí spôsob nového slovanského dramatu. Lebo naše povesti len v tom tragične sa končia, že v nich hriešne a vinné osoby zaslúžený trest a smutný koniec berú. Ale nevinný hrdina povesti a osoby s ním spojené odmeny a radosti dochádzajú. Zlý princíp vždy hynie, dobrý princíp vždy nad ním víťazí a udrží sa. Hlavný zjav tragičnosti našich povestí je *kliatba, zakliatie*, ktoré ako trest a nešťastie vždy pre daku vinu padá na vinníka, ale spolu s ním i nevinných často zachvacuje, napr. s vinnými rodičmi nevinné deti, s kráľom celú krajinu.

Obrazotvornosť (phantasia) je cele tá, ktorú pri slovanskom národe a v slovanskej poézii nachodíme. A tak, ona *obživuje a zosobňuje všetko stvorenie*, celú prírodu: skala, strom, vták, had, lev, líška atď., životné i neživotné tvory znajú jej hovoriť a ako osoby vystupovať a konať. Všetko, čo táto obrazotvornosť vytvoruje a s čím sa stretáme v povestiach, to sa vyznačuje alebo neobyčajnou krásou, alebo veľkosťou a ohromnosťou. Nič malicherného, nič nízkeho a podlého vytykať sa jej nemôže; ač vypravovanie tu i tam pri najväznejších a pri tragičných veciach do žartu zabehuje. A z tohto ohľadu obrazotvornosť mnohých povestí *kolosálnou* nazvať môžeme, pre kolosálnosť jej predmetov. Zvlášte vyššie nadprirodzené moci do tohto kolosálneho obleku zavínajú. Zvláštny ale zjav tejto obrazotvornosti je *pretvorovanie* sa osôb na veci a zvery; týchto zase na osoby (metamorphosis); tak ako to máme v bájach gréckych a rimanských. Lenže v našich povestiach vec pretvorená podržuje i potom vlastnosti osoby a zase naspäť na osobu premeniť sa môže; čo v bájach gréckych a rimanských nemáme.² V našich povestiach ničo príkladu tvorov polčloveka a polzvera alebo veci predstavujúcich, ako boli sphynge, centauri, sirény a tak podobne. Trest a zlé predstavuje nám táto obrazotvornosť ako *kliatbu, zakliatie*, ktoré padá hneď na jednotlivcov, hneď s nimi spolu na mestá, zámky, kraje i s ich obyvateľmi; a ktoré vždy záleží v nejakom neobyčajnom neprirodzenom nešťastí alebo v obrátení sa osôb na zvery alebo neživé veci.

Matéria a predmety našich povestí vzaté sú z dávnych pohanských bájí (mythologie) našich predkov, z nich domáceho i občianskeho života. Stretáme sa teda v povestiach s báječnými postavami Slnca, Mesiaca, Vetra, drakov a stríg, veštcov a hadačov; poznáme poťah ľudí k týmto vyšším (náboženským) bytnostiam a ich vplyv na príbehy a vývin dejov ľudských, odkryjú sa našim očiam i ich tajomné svety a zámky. Ďalej nás budú zabávať kráľovia, kráľovičovia a kňahne a ich milostné a bohatierske deje. Pomery rodičov a detí, bratov a sestier, manželov a manželiek, kráľov a poddaných, chudobných i bohatých — to všetko z dobrej i zlej stránky, s cnosťami i chybami sa tu ukazuje. Pri všetkom ale báječnosť so skutočnosťou pomiešaná je. A tak náš národ tu sám seba maľuje, svoje dávne pochopy o božstve i svete predstavuje, svoje vlastné chyby aj cnosti, verejný i domáci život, práva, zvyky atď. opisuje. *On si je sám sebe rozprávku.*

Takto sme my pojali a pochopili Slovenské povesti. A len čo pred takýmto súdom i čo do formy, i čo do matérie obstálo a obstojí, to uznávame a vydávame za slovenskú povest'. Ináčej, čo by ako povest' od niekoho asnáď sa vydalo, to bude alebo len fragment, alebo táranina a nepovest', tie opravdivé babské pletky.

Ale hľa! Takéto vo vyvedení úplné a dokonalé, v obsahu zaujímavé a dôležité, z obojeho ohľadu krásne a mravné povesti rozpráva a prechováva si náš slovenský ľud už od stolaťa a

²Vid': Ovidii Metamorphoscon Libri XV. — Kremä dva príklady v týchto máme, že osoba pretvorená naspäť na osobu sa mení: v knihe I. Io, dcéra Inachova, z jalovičky naspäť na pannu a Ulysses svojich spoločníkov u Circe zo zvierat naspäť na ľudí mení.

stoletia. Ale veru od tých mnohých století aj tak sa im vodilo, ako tým zakliatym zámkom a pokladom v nich; o ktorých nik nezná, iba ten, ktorý je s nimi zakliaty, aby ich strážil, až by prišiel ten, čo ich odkliat' a na svetlo vyniesť má.

Sláva tohto prvého odokrytia a vynajdenia pokladov slovenských povestí v lone nášho ľudu náleží nepodvratne zvečnelému Samuelovi Reussovi, ev. sl. b. kazateľovi vo V. Revúcej, vyslúžilému seniorovi Bratrstva gemerského a napokon administrátorovi Superintendencie potiskej († d. 22. dec. 1852).³ Tento všestranne vzdelaný muž a najmä milovník starožitných pamiatok oddal sa vo svojom vysokom veku do zbierania a spisovania slovenských povestí.⁴ Po boku tejto vážnej, vekom síce už načatej, ale v duchu vždy jarej postavy, vystupujú mladistvé tváre šuhajov, ktorí okolo tohto muža ako okolo otca a priateľa sa zhromažďovali a ktorých jeho náruč vždy otvorená čakala a ktorí na jeho ponúknutie so zápalom pracovali. Sú to jeho traja synovia Gustáv, Ľudovít, a Adolf, Karol Hrenčík a Samuel Ormis v Revúcej, August H. Škultéty, Jonatan Čipka, Štefan Daxner a Janko Francisci na Rimave. Tak povstali r. 1840 a 1841 tri knihy v Revúcej, tri zväzky na Tisovci, pritom dva zväzky rozličných pôvodcov — všetko slovenskými povest'ami naplnené.

Podobnou horlivosťou vyniká mládež slovenská na evanjelických školách, ktorá do svojich Zábavníkov okrem prstonárodných piesní, porekadiel, hádok, zvykov a obyčají najmä povesti spisovala. Tak máme dva Zábavníky z Prešporka od r. 1842 a 1843, tri

Zábavníky levočské od r. 1844 — 1846 zo Štiavnice, Kežmarku a Prešova po jednom od r. 1843 a 1844, dakolko povestí v Zábavníkoch mládeže levočskej v Holubici a Považí od r. 1846 — 7 a 1847 — 8. Na rozličných stranách Slovenska napísali rozliční zväzok jeden a vo Važci a Liptove tiež nám neznámi pisatelia zväzok jeden a konečne spísal P. Dobšinský r. 1848 a 1849 tiež jednu osobitú zbierku povestí v Sirku v Gemerskej stolici. V týchto všetkých zbierkach nachodí sa podľa nášho dosavádneho zrovnávania asi 77 samostatných povestí a to pôvodu prastarého a báječného, 7 povestí pôvodu kresťanského či legend, 21 žartovných a veselých rozprávok a 14 neúplných otázných kusov — pravda, niektorá povest' aj desať ráz od rozličných napísaná stojí.

Z tejto hotovizne usporiadal a vydal Janko Rimavský I. zväzok, obsahujúci desať slovenských povestí ešte r. 1845 v Levoči.⁵ Ďalšie vydávanie pretrhli nastalé po krajine nepokoje. Po navrátenom pokoji oddal sa do porovnávaní celej zbierky p. Ľudovít Reuss vo V. Revúcej. S veľkou trpezlivosťou a obozretnosťou vytiahol obsah všetkých znamenitejších povestí a pozrovnával jednu s druhou. Aj bol pripravil do tlače zväzok druhý, ale že sa nenašiel nakladateľ, obdržala povesti doň určené p. Božena Němcová z Prahy a koncom r. 1857 spolu aj s tými zo zväzku Rimavského na svetlo ich vydala. Z jednej strany sme tu vďační tomu, že ctená spisovateľkyňa tieto skryté poklady Tatier pred oči najbližšieho bratského kmeňa vystavila, ale z druhej strany všetko sa nám tak vidí, že by nás to ani pred svojimi ani pred zrakom celého Slovanstva nectilo, keby sme my naše povesti z vlastného domu, v opravdovom slovenskom kroji, vypraviť či nechceli, či nevedeli.

Z tejto jedinej príčiny, hľadiac na česť národnú, pripravili sme slovenské povesti z

³Už síce i slávny Kollár v I. diele Zpieveaniek, str. 12 a 13 podotkyna dve povesti, ale je to len maličkosť oproti ďalším prácam. Aj velební mnísi rádu františkánskeho v Skalici už pred rokmi vydávali rozprávky, ktorých predmety z našich povestí vzaté boli. Lež toto zase bez národného povedomia a práve len ako rozprávky vydávali, v ktorých naše povesti popremieňané alebo aj spotvorené sa nachodia.

⁴Písal on hneď aj úvahy a vysvetlivky k nim, ktoré si ale na budúcnosť ponechávame. I vyše s tým, čo sme o povestiach riekli, my sme úvahy písať nechceli, ponechávajúc i to jak sebe, tak aj druhým povolaným na ďalej. Len niečo pre lepšie porozumenie a dorozumenie podotknúť sme mienili.

⁵Za týmto prvým zväzkom my len preto nevydávame druhý, ale samostatne vystupujeme s prvým, že povesti Rimavského len v 500 výtiskoch súc vytlačené nedosť rozšírené mohli byť po Slovensku. Ale ak by taká bola žiadosť veľacteného obecnstva, znovu sa vydat' môžu ako pokračovanie k tomuto nášmu vydaniu.

nadrečených zbierok do tlače a podávame vám, DRAHÍ RODÁCI, tuto jeden veniec z nich. Tej sme nádeje, že ho vďačne prijmete ako dar nie od nás, ale ako pamiatky z dávnovej minulosti, od tých, ktorí pred tisíc rokmi po brehoch Hrona, Váhu, Nitry a Rimavy chodili a krásne kvety tohto venca vypestovali.

Nie čo je naše, ale čo je vaše, to si vezmite, Slováci! To prijmite do každého domu, tomu náruč otvorte a k srdcu ho priviňte tak, ako svoj vlastný drahý národný poklad.

August Horislav Škultéty, Pavol Dobšinský.

Zakliata hora

Podali: z Gemera Samuel Ormis, Gustáv Reuss; z Novohradu Eduard Škultéty; Aurel Kellner a Daniel Bodický z Liptova; Štefanovič zo Zvolena. Vypravuje August Horislav Škultéty.

V neveľkom domčeku žila si jedna chudobná vdova so dvoma synmi, a tí boli akoby jeden druhému z oka vypadol; vlastná matka ich ledva vedela rozoznať. Bratia títo vo všetkom pekne sa rovnali a matka by ich nebola dala za šíry svet. Tak prechádzal rok za rokom a bolo všetkým dobre.

Ale ako šuhaji dorástli a videli, že druhí do sveta odchádzajú, začalo aj ich von z domu ťahať a povedali matke, že sa chcú do sveta poďávať. Tej to nebolo po vôli:

„Ach,“ povedá, „či vám je nedobre doma, že sa chcete do sveta púšťať? Ktovie, čo by sa vám tam mohlo prihodiť, len vy radšej sed'te doma a samú ma nenechajte!“

Ale všetko prehováranie neosožilo nič; čo si raz do hlavy vzali, to si nedali vyraziť. Neborká matka plakala deň i noc a všetky kúty vyoblievala slzami.

„Ach, mamó ľúba,“ tešili ju synovia, „už len toľko nenariekajte a nebojte sa tak za nás, — veď azda nejdeme prví do sveta a o tri roky nás máte tu; čo vám dovtedy bude treba, — popredku vám opatríme.“

Tu hned' začali znášať žita, múky, strovy, omasty, dreva, aby všetkého na tri roky bolo dost'. Ako to matka videla, odľahlo jej trochu na srdci a ona im tiež jedno druhé chystala na cestu.

Všetko bolo už pohotove, len ešte kus dobrej pečienky chybelo.

„Deti moje, mohli by ste,“ povedá, „vybehnúť dač zastrelit', — bez mäsa by som vás nerada pustila.“

Chodia, blúdia po tej hore od rána do poludnia, od poludnia do večera; ani len na dáky šľak neprišli. Zobrali sa, že sa vrátia domov.

Tu zo dvoch strán vybehnú dva vlci a začnú sa medzi sebou ruvať. Bratia aj mali aj nemali vôľu do nich streliť:

„Ak by sme,“ povedá, oboch dobre nezlahodili, mohol by sa napaprený vlk do nás oddať; ale sprobujme im hodiť po kúsku slaniny s chlebom.“

Ako im to zahodili, vlci sa prestali ruvať a ako psi šli ticho za bratmi, až ich pekne-krásne ku samému domu sprevodili. Vlkov zatvorili do maštale a oni vošli do izby.

„No, čože ste zastrelili?“ opýta sa matka.

„Nič sme,“ povedá, „nezastrelili, — ale sme dovedli dvoch vlkov a do maštale sme ich zatvorili.“

„Jaj, beda mne,“ skríkla matka, „už je tam po mojej krave! Pod'te, bežte ju obrániť!“

Bežali všetci do maštale; tu kravička stála pekne na svojom mieste a vlci čušali v kúte; na

pyskoch mali veľké zámky. Nemohli sa nad tým dost' prenačudovať.

Na druhô ráno poznovu sa vybrali na tú poľovačku, ale zas nezastrelili nič, — len nazad idúci zazreli, ako sa dvaja medvedi medzi sebou trhajú. Hodili im po kúsku slaniny s chlebom, — medvedi sa prestali trhať a šli za bratmi ku samému domu, kde ich do maštale zatvorili.

Matka, keď počula o medved'och, zase sa veľmi preľakla; ale ako šli opáčiť, bolo všetko pri pokoji, aj medvedi mali na pyskoch zámky.

Na tretí deň pohotove nezabili nič, len dvoch levov, čo sa medzi sebou driapali, upokojili a dovedli domov.

„Ako vidím,“ povie matka, „z vašej pečienky je nič!“

A tak čo inšieho bolo, pokládli si do kapsel'ky, — od matky sa pekne odobrali a tie zvery vzali so sebou.

*

Tri dni, tri noci stúpali bratia spolu, až prišli na krížne cesty; tam stála jedna lipa.

„Brat môj,“ povie starší, „na medzi sme, — tu sa musíme rozlúčiť. Ty choď tamtou cestou a ja sa obrátim touto. Ale vieš ty čo? Keď sa či jeden, či druhý z nás bude stadiaľto vracat', aby vedel, ako sa druhému vodí, vyrežeme si tu do tejto lipy mená a pozapichujeme nože!¹ Kto sa skorej vráti, nech vytiahne nôž z bratovho mena, a keď vyjde krv, môže vedieť, že mu je brat živý, ale ak potečie voda, istotne je mŕtvy.“

Mladší brat na to pristal, hneď si povyrezávali mená a pozapichovali nože. Potom sa podelili so zvermi, podali si ruky a šiel každý svojou stranou.

*

Za veľa chodil starší brat sem a tam hustými horami, krásnymi poľami, kým sa dostal do jedného mesta, a to bolo celkom čiernym súknom obtiahnutô.

Vnišiel do hostinca a opýtal sa hostinského:

„Čo tu dobrého slýchať?“

„Hja, veru nič dobrého, ale zlého hej,“ povie na to hostinský. „Tu v meste máme len jednu studňu, z ktorej všetci pijeme, ale nám tá voda draho padne, lebo v jednej diere za mestom býva drak s dvanástimi hlavami, ktorému každý deň jednu paničku musia dať zožrat', lebo ak by mu nedali, nikoho by na tú studňu nepustil a museli by sme od smädu pohynúť. Už z dom na dom podávali mešť'ania svoje dievčatá, a teraz je rad na kráľovej dcére. Zato rozkázal kráľ mesto čiernym súknom obtiahnuť, — ale aj to dal ohlásit', že kto by sa taký našiel, ktorý by toho draka zabil, že mu tú svoju dcéru s pol kráľovstvom dá za ženu a po kráľovej smrti že dostane celú krajinu.“

Ako to náš šuhaj počul, hneď dostal chuť na hrdô zaťovstvo a povedal, že on chce toho draka zabiť, ak len bude môcť.

¹Podľa druhých: Pozatínajme valaškami do tejto lipy. Kto sa skorej vráti a uvidí, že zo zátinu bratovho ide krv atď.

Hostinský bežal naraz ku kráľovi, že u neho je taký a taký hosť s tromi zvermi, ktorý sa dáva na to, zabiť toho hada; že je síce len prosto oblečený, ale pri tom všetkom že musí byť mocný, keď také divé zvery vedel skrotiť.

Kráľ sa tej novine veľmi zradoval; poslal mu hneď pekné šaty a odkázal, aby nemeškal prísť k nemu. Náš šuhaj sa poobliekal a šiel do paláca aj so svojimi zvermi. Tam mu všetci boli vďační a kráľ mu prisľúbil, že ak toho draka zmární, istotne jeho dcéru dostane.

On ale pýtal, aby jeho zverom dali na každého po dva barany a jemu aby prichystali ostrú šablú.

Ešte len svitať počalo, kráľova dcéra vysadla do koča. Koč sa pohol a za kočom kráčal šuhaj so svojimi zvermi, s ostrou šablou v ruke. — Keď už boli neďaleko diery, kázal kočišovi zastáť. Kráľova dcéra zišla z koča a sadla na koňa.

„Tak,“ povedá, „len sa mocne držte, — a teraz prešvihnite popred dieru, aby sme draka vyklamali von; koč ostane tu.“

Kráľova dcéra preletela popred dieru ako guľa, drak to zaňuchal a vytrčil hlavu, — ale miesto peknej paničky zabľýšala sa mu v očiach ostrá šablá. Šuhaj nelenivý: odfrkla drakovi hlava. Drak sa na tom nahneval a vytrčil tri druhé hlavy, z ktorých strašne plameň šibal.² Tu priskočili zvery a začali potvoru zo všetkých strán šklbať; pritom milý šuhaj sekal, rúbal z celej sily a už štyri hlavy boli dolu.

Ale čože? Drak vytrčil naraz zase osem hláv i šibal strašným plameňom. Ukonaný, ledvaže už udržal šablú; aj vlk s medveďom už nedovladovali a len tak zboku obskakovali. Tu sa milý lev rozbehne, vyskočí drakovi na chrbát a mocnými pazúrami všetkých osem hláv aj s krkom od hnusného tela odtrhol. Drak sa skydol a tie hlavy sa ešte aj po zemi za hodnú chvíľu metali.

Šuhaj vytiahol nôž, povyrežával jazyky drakove, odložil do kapsy a bežal k oslobodenej kráľovej dcére. Táto od veľkej radosti nemohla sa mu dosť naďakovať, objímala ho a láskala. Potom vzala svoj prsteň, na dvoje ho rozlomila a jednu polovicu jemu dala.

On ukonaný položil si hlavu na jej lono a zadriemal. Aj zvery si políhali a zaspali.

Ako to oplán kočiš videl, že tak všetci spia, — uchytil šablú a milému šuhajovi odťal hlavu; princezku ale sedem ráz zaprisahal, že ho nesmie prezradiť. Hlavy z draka pobral na znak, akoby on bol potvoru zabil a potom letel s princeznou ku kráľovi.

Keď sa zvery prebudili, — tu vidia zabitého pána. Od veľkého žiaľu zrevali a zavýjali strašne. — Na to hneď lev rozkáže vlkovi:

„Bež chytro touto cestou, tam stretneš hada, ktorý v pysku zelinu nesie, aby vzkriesil svojho brata, ktorého vozy pridĺavili. — Pýtaj od neho polovičku z tej zeliny, a ak by ti podobrotky nechcel dať, vezmi mu nasilu!“

Vlk sa naraz zachytil cestou, ale tam stretol furmanské vozy. Ako ho ľudia zazreli, pochytili drúky a on v strachu zachytil sa nazad.

„No, ty si sprosták,“ povie lev, „bež ty, medveď, a dones tú zelinku!“

²Dajední dokladajú, že idúci od križných ciest chcel zostreliť dva holúbky, ale tie sa prosili, aby im dal pokoj, že mu budú na dobrej pomoci. Teraz tieto holúbky prileteli a odháňali krídlami od jeho líc plameň.

Medveď sa rozbehol a trafil tiež na tie vozy; ale keď furmani videli medveďa, pokryli sa do vozov, ako myši do diery pred mačkou. Medveď prišiel ku hadu a prosil od neho polovicu zelinky; ale neprajník odmáhal a chcel medveďovi jed do tela pustiť. Tento sa namrzol, — milého hada dlabou pritisol a nasilu mu polovicu zelinky odňal. Ako blyskavica doletel k levovi a tento hneď potrel zelinkou hrdlo pánovo a hlavu priložil, ale nedobre; lebo mu tvár bola ku chrbtu obrátená.

Ako lev zbadal, že pán zle chodí a len tak sa potkýna, voľky-nevoľky prevalil pána na zem, — hlavu pánovi odtrhol, zelinkou potrel a teraz ju už dobre postavil, ktorá sa hneď prirástla. Šuhaj prišiel k sebe, skočil na nohy a vzdychol si:

„Chut!“ povedá, „ako sa mi dobre spalo.“

Akoby sa nič nebolo stalo, zachytil svoje zvery a šiel, kde ho oči viedli.

O mesiac sa dostal zase do toho mesta a teraz ho videl červeným súknom obtiahnutô. Obsadol na tom istom hostinci, kde predtým a spýtal sa, čo tam majú za novinu.

„Dobrá novinu,“ povie na to hostinský, „už sa za naše dcéry nemáme čoho báť, lebo kočiš kráľov zabil draka; práve teraz mu je zdávka a zajtra pôjde s kráľovou dcérou na sobáš.“

Ako to náš šuhaj počul, zamyslel sa; veľmi mrzelo ho, že ho ten kočiš z takého šťastia odtisol. Ale len zrazu vyskočí a povie hostinskému:

„Stavme sa, že ja z tej svadby budem hosť!“

Hostinský to nechcel veriť, — nuž sa stavili.

Šuhaj si vypýtal jeden košík — napísal lístok, do ktorého tú polovicu z prsteňa zavinul, list položil do košíka, — košík dal do pysku medveďovi a poslal ho do paláca.

Príde medveď do dvora, tu hneď všetci psi a kopovy začnú do neho brechať, ale on si len stúpil ticho ďalej; — len keď väčšmi do neho dodievali, zložil košík a rozohnal havkáčov, vrátil sa pre košík a vošiel do tej samej izby, kde pri stole sedeli páni a hodovali. Medveď kráčal prsto ku kráľovej dcére a podal jej košík z pysku. Ako kočiš medveďa zazrel, hneď tri hlavnice spopod neho vypadli.

Princezka prečítala lístok, vstala od stola, nakládla čo najlepšie kusy do košíka, položila aj plný pohár s vínom, do ktorého obe polovice z prsteňa pustila a to všetko medveď odniesol pekne pánovi.

Hostinský prehral stávkú a šuhajovi dobre padlo, čo mu kráľova dcéra poslala. Keď sa do chuti najedol, vzal pohár a vypil ho na jeden dúšok. Tu vidí naspodku prsteň, lebo sa tie dve polovice boli pekne zrástli. To bol šuhajovi znak, že mu dnes šťastie dobre praje.

Hneď sa aj so zvermi pobral do paláca — a rovno stúpil do tej izby, kde hodovali. Ako ho kráľova dcéra zazrela, naradovaná skočila mu v ústrety a pred všetkými ho objala. Kráľ a hostia sa dívali, že čo sa to robí a oplán kočiš triasol sa ako osika; všetky hlavnice spopod neho vyfrkli. Tu princezka musela vyrozprávať všetko a šuhaj na dosvedčenie toho ukázal jazyky z draka.

So zlostníkom-kočišom urobili krátko právo, dali ho tým zverom na márne kusy roztrhať. Kráľ

bol veľmi vytešený a oddal dcéru svoju jej opravdivému osloboditeľovi. Náš šuhaj sa stal kráľovským zaťom, dostal pol kráľovstva a bolo mu dobre, že si ani sám lepšie nežiadal.

*

V jedno ráno, ako ho mládenec obliekal, — vyzrel von oblokom — a tu na jednej strane videl krásne zelené hory, na druhom boku ale bola hora smutná, ožltnutá, ako v jeseň. To sa mu veľmi divnô videlo, lebo vtedy práve stála najkrajšia jar.

„Čo je to,“ povedá, „že všetky hory naokolo sú tak pekne rozvité, a len tá jedna je taká ožltnutá?“

„Pane,“ povie na to mládenec, „to je zakliata hora, — tam už veľa ľudí pohynulo, lebo kto sa raz do nej dostane, ten sa stadiaľ viacej nevráti.“

On len počúva a nič na to nepovie, ale ho tá hora mrzela.

Dobre lebo nebárs, povie on raz svojej žene, že ide na poľovačku, — zachytil zvery a šiel.

Sotvaže bol za záhradou, kde sa vezme, tu sa vezme, vyskočí proti nemu jedna líška. Pustil sa za ňou aj so zvermi, ale ju niako nemohli dohoniť a na strelenie sa nezblížila.

Tak to šlo za hodnú chvíľu: Líška hneď trochu postála, hneď zas vopred utekala, a to len aby ich vždy ďalej a ďalej vábila. Kráľovmu zaťovi bolo už do nestrpenia, namrzela sa a zakliat, čo predtým nikdy ešte nebol urobil. A líška len to čakala, lebo nad nevinným nebola by mala moci. Tu mu zrazu skape z očí a on sa videl v hustej hore. Okolo neho tma ako o polnoci. Počalo mu byť úzko a rád by sa bol na slobodnô dostať. Ale sa on veru len vždy hlbšie a hlbšie zamotával, lebo ho tá hora mámila.

Pod jedným dubom zastal a že bol lačný, nakládol si ohňa a začal si slaninku piecť. Tu počuje nad sebou volať.

„Zima mi, zima mi!“

On sa obzrie a vidí na strome jednu skrčenú starú babu sedieť.

„Keď ti zima, pod' sa zohriať,“ ten tu dolu povie, a na to ostalo ticho.

Zase sa len po chvíli ohlási:

„Zima mi, zima mi!“

„Povedám ti, keď ti zima, pod' sa zohriať.“

Bolo zase ticho.

Po tretí raz sa ohlási:

„Zima mi, zima mi!“ a tento jej namrzený zavolá:

„Pod' sa zohriať, alebo mlč!“

„Veď by som sa išla, ale sa tých tvojich zverov bojím, na ti tento prútik, pošibaj ich, potom

zídem.“

On pošibal zvery a striga zišla dolu, odbehla na stranu, a čosi-kamsi doniesla na drevci zopchnutú žabu a počala ju obracať nad ohňom. Ako tak tú žabu obracia, len ti ho počne prekárať:

„Ty pečieš slaninu, ja pečiem žabu, — mne bude slanina a tebe žaba.“

A pritom hneď na slaninu masť zo žaby kvapkala, hneď mu ju cez ústa preťahovala.

Keď mu to tak dakoľko ráz opakovala, on sa nahnevá a zahucká svoje zvieratá do nej; ale tie sa nepohýnali z miesta, lebo od toho prúta skameneli; obráti sa k nim, ale vtom ho striga prútikom pošibala, a on naraz tiež tam skamenel.

Potom ho schytila a zavliekla do jednej jamy, kde už mnoho ľudí bola odmárnila.

V kráľovskom paláci ak čakajú, tak čakajú mladého kráľa, ale prešiel deň, prešiel i druhý, a on sa len nevracal.

Boli všetci smutní a nemysleli inak, len že musel do zakliatej hory poblúdiť a tam zahynul.

Mladší brat sa vracal domov a prišiel na križne cesty.

„Akože sa,“ povedá, „môjmu bratovi vodí?“

Vytiahne zapichnutý nôž a tu sa cedí jedným krajom krv, druhým krajom voda.

„No,“ myslí si, „toto je nedobre; ten je aj živý aj mŕtvy; musím ho ja ísť vyhľadať“.

A hneď sa pustil tou cestou, ktorú si brat jeho bol vyvolil.

Ide, ide, aj so svojimi zvermi, ide hustými horami, krásnymi poľami, až sa dostal do toho paláca, kde sa jeho brat bol priženil.

Kráľova dcéra stála práve na dvore, a keď ho zazrela, naradovaná bežala mu v ústrety:

„Ach,“ povedá, „kdeže si mi tak dlho, ako ťažko za tebou čakám!“

Poznávala ho za svojho muža, lebo ako vieme, boli rovní ako jeden.

On sa vyhovoril, ako vedel, lebo sa hneď spamätal, že je u bratovej ženy.

Keď už bola noc a išli si políhať, mladší brat medzi seba a bratovu ženu zabodol do postele meč. Táto nevedela, čo si má myslieť, že jej muž pod tým časom od nej tak odstydol, a cez celú noc plakala.

Ráno pozde vstával, lebo bol veľmi dokonaný. Keď ho mládenec obliekal, zazrel i on tú smutnú ožltnutú horu a opýtal sa:

„Čo je to, že všetky hory naokolo sú tak pekne rozvité a len tá jedna je taká ožltnutá?“

Mládenec vyvalil oči.

„Ved' som vám,“ povedá, „o tom už raz rozprával. Či nepamätáte?“

„Nepamätám, že by si mi bol o tom rozprával,“ povie na to mladší brat.

A mládenec mu rozpovedal, že je to taká a taká zakliata hora, a kto sa raz do nej dostane, ten stadiaľ nevyjde viacej.

Nebolo mu treba viacej počuť, hneď si pomyslel, že jeho brat tam dakde musel zle pochodiť.

Vybral sa i on na poľovačku a všetkým činom sa mu s tou líškou vodilo ako jeho bratovi, lenže tento mladší brat nezakliat.

Prišiel k tomu dubu, nakládol ohňa a začal si slaninku pražiť. Zvieratá stáli na boku a lízali svojich skamenených bratov.

„Zima mi!“ ohlási sa stará striga z duba.

„Keď ti zima, poď sa zohriať,“ zavolá ten zdola.

„Ved' by som sa išla, ale sa tých tvojich zverov bojím; na ti tento prútik, pošibaj ich, potom zídem.“

Šuhaj sa obrátil a tu pri svojich zveroch zazrie aj tie skamenené. Hneď mu svitlo v hlave:

„Počkaj,“ myslí si, „ved' ja teba zriadim.“

Nepošibal zvery svoje, ale zem.

Striga zišla dolu, — doniesla na drevci napichnutú žabu a začala ju obracať.

„Ty pečieš slaninu, ja pečiem žabu, mne bude slanina a tebe žaba!“ prekárala šuhaja, — a hneď mu na slaninu masť zo žaby kvapkala, hneď mu ju cez ústa preťahovala. Šuhaja to namrzelo, — dal jej zaucho. Tu striga do neho: len zahrdúsiť a zahrdúsiť, ale on zavolať na zvery a tie sa oddali do nej. Tu striga v strachu začala sa prosiť, aby ju nedal roztrhať.

„Vzkries,“ povedá, „tieto zvery, potom ťa pustím!“

Ona vyzula svoje čižmy a dala mu ich obuť; aby sa vyškriabal na strom, že tam nájde zlatý prútik, tým aby pošibal zvery. On urobil všetko tak; pošibal zlatým prútikom zvery a naraz ožili.

„Ulapte ju i vy,“ zavolá zase, „a driapajte do živého, kým nepovie, kde mi brata podela.“

Striga nemohla vydržať bolesť, dala mu jednu masť, — aby tam a tam šiel do tej jamy a tou masťou bratovi hrdlo potrel; naraz ožil a prišli oba ku zverom.

Ale len počujte, čo sa vám tu teraz stalo. Zvery bez všetkého huckania samé sa oddali do strigy; čepiec jej odrkol do ohňa a prašťal strašne; roztrhali ju na franforce. Keď bolo po strige, — naskutku sa dookola rozvidnilo, a celá hora sa utešene vyzelenala.

A teraz len ešte bolo, čo bolo! — Tie prvé zvery, ktoré boli skameneli, — naraz sa na ozbrojených rytierov obrátili a tie zvery, čo neboli skameneli, na drobné kúsky rozsekali a na jednu hrbku pokládli. Sotvaže ich tak pokládli, už vstávali z toho posekaného mäsa traja tým

podobní rytieri; tu sa všetci po bratsky pobožkali a viny svoje si odpustili.

Na všetko toto s divom hľadeli naši bratia a temer vlastným očiam neverili. Tu sa ohlási jeden z tých šiestich:

„Nedivte sa, dobrodincovia naši, ale počujte, čo vám máme povedať! My sme šiesti bratia z kráľovského rodu, ale rodičia nás nechali nepodelených, — tak sme sa vždy medzi sebou vadili, kto z nás má byť kráľom? Za to nás jedna z rodiny našej zakliala, že bohďaj sme sa ako vlci, medvedí, a levi medzi sebou bili, dokiaľ nás len dvaja nevinní bratia neupokoja a my si jeden druhému dobre neurobíme. A takto už viete všetko, čo sa stalo, ako sa stalo a ako sa malo a muselo stať. My ale vám darujeme všetko naše bohatstvo a pod vašou opatrnosťou chceme život náš dokončiť.“

Vrátili sa všetci do kráľovského paláca. Tam bol rozoznaný muž od nemuža, brat od brata a držali ešte sto ráz väčšiu slávnosť, ako bola skorej.

O malý čas dovedli dobrí synovia aj svoju matku. Starší brat ostal tu kráľom a mladší sa odobral s tými šiestimi do ich krajiny, kde mu z vďačnosti prepustili kráľovskú korunu a pomerení žili medzi sebou pokojne a šťastne.

Laktibrada

Podali: Jonatan Čipka Hradovský z Malého Hontu; Ondrej Návojský a Pavol Dobšinský z Gemera; vypravuje tento posledný.

Jeden chudobný človek mal od svojej prvej ženy jednu dcéru. Nezadlho, ako mu tá prvá žena umrela, vzal si druhú ženu, a tá tiež mala od svojho muža dcéru, rovesnicu tamentej. To dievča, čo od tej prvej ženy mal, bolo veľmi statočné a poriadno; ale toto druhô nedobre sa správalo a nikdy nič robiť nechcelo. A predsa tá macocha vždy len svoju dievku vychvaľovala, že aká to robotnica, aká to statočná dievka; a tú svoju pastorkyňu bila a naháňala a ustavične ju hrešila, že aký to darobník, aký leňoch.

Chodievali tieto dve dievčatá spolu na priadky. Tá macochina dievka naveky na priadkach len smiech a zhon robila a nikdy vreteno nenapriadla; táto druhá zase vždy ticho sedela, priadla a domov aj po dve, aj po tri plné vretená donášala. Ale macocha i pri tých priadkach len svoju vychvaľovala a ukazovala si mužovi tie vretená, čo tá jeho dievka napriadla:

„Pozri,“ povedá, „tvoja dievka nič nevie a moja akú peknú priadzu má.“

A tak aj pred druhými ľuďmi svoju chválila a tamtú ohovárala a hanobila.

Raz išli tieto dve dievčatá večer z priadok do domu. Len tu, ako už mali pri dome cez lesu prekráčať, prebehne tá macochina dcéra túto a skoro prekročí cez lesu. Ako už bola za lesou, povie ku nej:

„Ach, sestrička moja drahá, dajže, daj, zadržím ti tie tvoje vretená, kým prejdeš cez lesu; aby si dáko nepadla a na ne sa nepreklala.“

Táto nič zlého nemyslela a podala ich. Sotva boli vretená v ruke, hybaj tá popredku k materi aj k otcovi, a začala sa chváliť, že koľko ona napriadla a jej sestra že nič.

Ešte len teraz nastal krik a zvada pre neborkú sirotu!

„Vidíš,“ povedá macocha k mužovi, „tá tvoja chýrečná dcéra je len taká daromnica. Dobrou sa stavia a neurobí ani čerta. Ja ti takého hniliaka viacej v dome trpieť nebudem. Urob si s ňou, čo chceš, zajtra ráno ti ju vypravím z domu.“

*

Ráno ešte za tmy naviazala macocha do starých handár a mieškov miesto múky popola, miesto kaše piesku, miesto slaniny kusy z dosák, miesto chleba skáľa a povedala si mužovi: „Tu som ti jej nahotovila strovy, slaniny a chleba na cestu, pakuj sa mi s ňou z očí a daj ju dakde do služby, kde môžeš, nech ju viac nevidím.“

Otec vzal sekeru na plece, pobral sa aj s dcérou preč a zaviedol ju do hory. Tu nazotínal stromov a vystavil jej jeden domček. A neďaleko na buka pripravil jedno kladivce, aby klopalo, keď naň vietor zaveje. Potom jej povedal:

„No, ostaňže ty dievka moja len tu, a ja ti ešte idem dreva narúbať, čo si pri ňom jest' uvariš. Veď ma ty počuješ, kde budem rúbať.“

A on ju tam nechal a sám odišiel domov.

To kladivce¹ na tom buku vietor neprestal pohybovať, nuž ono naveky klovalo: klop, klop! A milá dievka sa vždy nazdávala, že to otec to drevo rúbe a čakala, kým s narúbaným sa vráti. Len tu veru raz už večer prichodí a milý otec sa ešte nevracia. Vyjde von obzrieť, či ho dakde nevidí, tu počuje kladivce na strome: klop, klop! Vtedy sa, neborká, spamätala a poznala, že ju to otec oklamal. Bola už aj lačná, nuž išla dnu ten svoj batôžtek rozviazať, že si aspoň kus chleba zaje. A tu miesto chleba skaly, miesto múky popol a miesto kaše piesok.

Rozžalostila sa, neborká, a začala veľmi plakať. Vtom, ako tak plače, príde jeden starý zarastený žobrák ku nej do chyže.

„Pán Boh daj šťastia, dievka moja!“ riekne ku nej staručký žobrák.

„Pán Boh daj i vám, starý otec!“ odpovie dievča. „Vitajteže pri nás, vitajte!“

„Ďakujem pekne, dievka moja; či by si ma trochu nezmyla, aj večeru či by si mi nedala?“

„Ach, veru by som vás vďačne aj zmyla aj nachovala; ale vidíte, ja tu ani vody nemám, ani do čoho nabráť, keby aj bola. A moja macocha mi miesto múky popola, miesto kaše piesku do batôžka naviazala.“

„No, nič to, dievka moja, len ty choď von na dvor, nájdeš tam studničku.“

Ona ide na dvor; tu tam studnička, pri nej vedierce. Načrela vody a niesla dnu. Príde dnu; tu tam po stenách tanieriky, aj misky nakvačané a na polici hrnce. A starý žobráčik už bol za ten čas ohňa rozduchal. Ani dobre svojím vlastným očiam neverila. Ale chytro len postavila tej vody, aby oletnela. Rozviazala ešte ten svoj batôžok, či ešte dač v ňom nenájde; a tu: miesto popola múka, miesto piesku kaša, miesto dosák pôlty slaniny a miesto skáľa chlieb. Hneď postavila večeru.

Potom staručkého pekne poumývala, obriadila, nachovala a do tej svojej komôrky na tie svoje handričky uložila. Sama si ľahla do izbičky na lavičku a usnula.

O polnoci klope voľáč na dvere a volá:

„Na piad' chlap, na piad' chlap, na lakeť brada;
otvor mi, otvor mi, dievčička mladá!“

Ona skočí a otvorí; tu vidí jednu Laktibradu pred sebou. Laktibrada prišla dnu a veľa dukátov a zlata jej doniesla.

„Toto ti,“ povedá, „za to, že si ma tak dobre vyslúžila. Bo ten starý žobrák, to som ja. A teraz choď, ľahni si sama v komôrke do postele.“

A vtom Laktibrada zmizla.

Ona šla do komôrky a tu miesto starých handár pekná posteľ odpravená a jedna truhla, plná šatami! Nikdy sa jej ešte tak sladko nespalo ako tej noci.

¹bakinku.

Na tretí deň ju šiel otec z domu opáčiť. Myslel si, že alebo od hladu skapala, alebo že ju tam divé zvery roztrhali, a tak že aspoň kosti z nej pozbiera. Tu príde ku dievke, a tá v peknej chyži sedela a priadla.

„No, akože sa ty tu máš, dievka moja?“

„Dobre, otec môj; veru ste ma do lepšej služby nemohli zaviesť,“ hneď sa mu pochválila a začala rozkladať, ako sa jej vodilo. Potom mu dala za obrus dukátov so sebou.

Milý otec ide s dukátmi domov. Ešte len zďaleka išiel, už ho doma sučka zazrela a začala štekať:

„Pred ním ide cen, cen;
za ním ide cen, cen!“

„Nie tak, sučka moja,“ ozve sa macocha, „ale:

Pred ním ide hrk, hrk;
za ním ide hrk, hrk.“

Ale sučka neprestala:

„Pred ním ide cen, cen
za ním ide cen, cen!“

Tu príde gazda do chyže a povie:

„Ženo, daj košiar!“

A ona:

„Ešte by ja na tvojej dievkine kosti dala košiar?“

Iba keď začne dukáty z obrusa sypať, vtedy žena chytila košiar a zbierala, čo sa bolo rozsypalo.

*

„No, aleže už teraz aj moju dievku odved' slúžiť, keď si tvoja tak dobre vyslúžila,“ hovorila macocha.

A hneď začala tú svoju dievku vyprávať. Dala jej peknú novú posteľ so sebou, aj šiat od výmyslu sveta, aj strovy, aj omasty, koľko len stačila uniesť. A s tým šiel i s touto milý tatko do hory, vystavil jej domček aj komôrku a nechal ju tam.

Sedí ona, sedí v tej chyži a rozmýšľa, čo si bude variť. Večer príde dnu starý žobrák:

„Pán Boh daj šťastia, dievka moja! Či by si ma nezmyla?“

A ona vezme metlu:

„Ešte som len teraz prišla a už ťa čert doniesol!“

A vybila ho von.

„No, veď je nič, dievka moja!“ povedal žobráčik a tašiel.

Ona si navarila, najedla sa a ľahla si do postele a spala, len tak odľukovala.

O polnoci príde Laktibrada a volá:

Na piad' chlap, na piad'chlap, na laket' brada;
otvor mi, otvor mi, dievčička mladá!

Ona sa zľakla a skryla sa za pec do kúta. Tu Laktibrada dvere vylámal a stal si naprostred chyže a zase tak kričal. Potom ju chytil a z kože ju vytriasol. Mäso z kostí poobhrýzal a kožu zavesil na dvere. Potom vzal hlavu a gamby z úst odrezal; že sa len tak zuby vyškierali. Vybíl jednu šibu na obloku a tam zastrčil tú hlavu.

Na tretí deň ide otec z domu po dcéru; a žena mu nový novučičkový obrus dala so sebou. Prichodí ku domčeku, a tu vidí hlavu a zuby z obloka strčať.

„Ej,“ povedá, „musí jej dobre byť; ešte len zďaleka idem a už sa mi usmieva.“

A tu príde dnu; tam iba kosti na jednej hrbke a koža na dverách zavesená a hlava v obloku zastrčená. Nepovedal nič, len zobral, čo našiel do obrusa, a pod' domov.

Prichodí ku domu, tu ho zazrie sučka a začne:

„Pred ním ide hrk, hrk;
za ním ide hrk, hrk.“

„Nie tak, sučka moja,“ ozve sa mater, „ale:

Pred ním ide cen, cen;
za ním ide cen, cen.“

Ale milá sučka neprestala:

„Pred ním ide hrk, hrk;
za ním ide hrk, hrk.“

Žena vzala metlu a odbila ju.

Otec prišiel dnu do chyže a ona skoro doniesla kôš, že sa jej budú sypať dukáty. Tu sa vysypú samé obhryzené kosti.

Panna z rosy počatá a z deväť matiek splodená

Podal a vypravuje Jonatan Čipka Hradovský.

Bolo to v deväťdesiatej krajine, pri sklenenom mori a pri drevenej skale, žil tam jeden bohatý pán. Mal všetkého dost, čo mu len srdce zažiadalo; ale nemal žiadneho potomka. Deväť rokov sa modlil každé každy ráno, keď slnce vychodilo, na kolenách a prosil Boha, aby mu požehnal potomka. Napokon predsa narodil sa mu syn, v tvári mal dve ruže, v očiach dve hviezdy, ale na jazyku ustavičný plač, ustavičnô nariekanie. Neborák otec čakal celý dlhý rok, a dieťa plakať neprestávalo: žiadno čičkanie, žiaden spev, žiadno kolimbanie ho neuspokojilo, žiadne lieky najmúdrejších báb a lekárov nespomáhali. Čakali i druhý i tretí rok, ale dieťa neutichovalo a porady ani pomoci nebolo nikde.

Raz mu predsa napadlo, aby koľko mesiacov do roka, toľko poslov na všetky štyri strany sveta rozposlal, dáko spomoženie hľadať. I vybralo sa teda dvanásť poslov na dobrých koňoch v každú stranu sveta po traja, a on im prikázal, aby sa nevrátili dovtedy, kým sa len dakde nevyzvedia, čo by mohlo úsmech vyvábiť na ústa jeho dieťaťa. Poslovia sa rozbehli na všetky štyri strany sveta a milý utrápený otec čakal doma, či dač dobrého naspäť donesú.

Nečakal dlho. Na deviaty deň vracali sa dvanásť poslovia, každý traja z druhej strany sveta. A keď prví traja predstúpili pred pána, začali takto vyprávať:

„Bežali sme,“ povedá, „v našu stranu, vypytovali sme sa od každého, koho sme postretli, čo by mohlo na ústa vášho dieťaťa úsmech vyvábiť, ale dlho nadarmo. Raz sme prišli ku jednej rieke a kone sme popchli, že ju prebrodíme. Tu nám zavolá z druhej strany jeden stavec — temeno holé a brada dlhá, šedivá:

„Stojte,“ povedá, „a neopovažujte sa cez túto riekku; viem ja dobre, za čím vy idete a čo hľadáte.“

„No, keď ty to vieš, takže nám povedz,“ riekli sme mu my.

A on nám:

„Hm deti moje! Neprivábi na ústa vášho pánovmu dieťaťu úsmech ani spev ani kolimbanie, ani noc, ani deň; ale keby váš pán po tri razy tieto slová k nemu preriekol:

„Neplač, syn môj, dám ti ženu z rosy počatú a z deväť matiek splodenú, — tak to dieťa prestane plakať.“

To, vraj, povedal stavec a skapal; my sme sa vrátili a túto novinu sme vám doniesli.“

Prví traja odišli od pána, predstúpili druhí, tretí i štvrtí traja a tú samú vec, tie samé slová rozprávali pánovi. Na štyroch stranách sveta tá samá riekka, ten samý stavec, tie samé slová!

Toto všetko nášho utrápeného otca i podivením i úfnosťou naplňovalo. Už teda len šiel nad kolísku synovu a hovoril tie slová:

„Neplač, syn môj, dám ti ženu z rosy počatú, z deväť matiek splodenú.“

A hľa! Na prvom raze dieťa utichuje, na druhom už pekne čuší a na tretom raze usmeje sa mu, akoby na strieborných strunách zahral, a ručičkami tľapká.

Potešil sa otec, dobre od radosti dakde sa ta nepodel!

*

Dobre lebo nebárs.

Roky sa míňali i pominuli; malý plačko rástol, až i zrástol na krásneho mládenca: v tvári dve ruže, v očiach dve hviezdy, na jazyku strieborné struny. Ale kým syn rástol, otec sa ostarieval; až aj videl, že už dlho na tom svete žiť nebude. Nebol by už dbal aj na druhý svet sa odobrať, ale syn bol ešte nezaopatrený. Nič si teda tak nežiadal, ako čím skorej ho oženiť.

„Starý som, syn môj, starý,“ prerečie raz k nemu, „dnes-zajtra zatlačíš mi oči; ale nerád by som ešte zomrieť, kým ťa neožením. Štyriadvadsať ráz ťa už popreskacovali mrazy, ty si to, čo máš byť; krásnych dievok naokolo dost, vyber si, ktorú ti srdce zažiada.“

„Tak, otec, tak,“ povedal syn, „čakal som už raz na tieto vaše reči. Či znáte, čo ste mi ešte na kolíske sľúbili? Ženu z rosy počatú a z deväť matiek splodenú. Tú mi dajte a ja sa hneď ožením; ale druhá nikdy mojou ženou nebude.“

Zarmútil sa otec nad takýmito rečami, lebo len to na svete nečakal; ale si myslel, že jeho syn už dávno na to zabudol. Dost on jemu i tú, i tú narádzal, dost sa ho naprosil a nahovoril sa mu, že takej nikde nieto — syn len ostal pri svojom. Napokon ešte aj to povedal, že nespočítanie, kým si sám takú ženu nevyhľadá; a strojil sa do sveta. Keď už ani tak, ani tak, nič nemohlo byť, prepustil ho otec a požehnal na cestu.

Mladý pán si vzal ešte dvoch druhých kamarátov so sebou, posadali na kone, a tak šli všetci traja dva dni, dve noci jednostajne. Na tretí deň prišli do jedných hôr a v tých horách už samý večer zablúdili do jednej hlbokkej tesnej doliny. Samé zápole sa vypínali z jednej i druhej strany doliny, takže ani napravo ani naľavo von z nej nemohli.

„Poručenobohu,“ povedal mladý pán, „už kde prídeme, tam prídeme touto dolinou, len podme, dakde si azda dáky nocľah vyhľadáme.“

Tak len šli, až pozde na noc prišli ku jednému drevenému domčeku. V tom domčeku bývala jedna stará vedomkyňa. Vnídu dnu, pokloní sa jeden z nich:

„Bože daj šťastia, stará matka!“

Ale tu nič! Len naprostriedku izby vatra, z ktorej svetlý plameň vyblkuje; okolo ohňa deväť vriacich hrnkov frľoce a v nich sa varí deväť človečích hláv. Do hrncov hľadá stará hrbatá žena: oči ako päste, zuby ako koly, ruky ako hrable a v nich nádoba so všeliakymi zelinami.

„Bože daj šťastia, stará matka!“ ozval sa druhý; ale i teraz, ako prv, nik neďakuje.

„Bože daj šťastia, stará matka!“ ozval sa tretí sám náš mládenec.

Stará vedomkyňa obrátila uškvařenú tvár proti nim a chrapľavým hlasom odpovedala:

„Bože daj i vám, bože daj! Ktože ste vy, deti moje? Ale kto ste koľvek, netreba mi vás hľadať,

odtiaľto už ďalej nepôjdete, tu vás poškrťím!“

Naši pocestní sa preľakli, ale náš mládenec len smelo odpovedal:

„Ej, nieže tak, stará matka, nie! Radšej sa zmilujte a povedzte nám, kde by sme našli pannu z rosy počatú a z deväť matiek splodenú?“

„Nuž tak, nuž tak,“ povedá striga, „a komuže to tá panna, komu?“

Tu jej náš šuhaj porozprával všetko, ako sa mu vodilo od malička.

„He, he, he, syn môj, he, he, he,“ zachripela striga; „divno to, divno, ale práve že je divno a že si sa mi zdôveril, darujem ti život. Ja síce o tej paničke nič neviem, ale na ty tento prútik, ten ťa zavedie na Havranov vrch, kde moja mladšia sestra býva. Pekne sa jej pokloníš, ako si sa mne poklonil: ‚Bože daj šťastia, stará matka! Donášam vám pozdravenie od vašej sestry z Tesnej doliny.‘ Bude ťa potom rada mať a nič ti neurobí. Tá ti povie, čo vie. Dnes už len u mňa prenocujete, ráno pôjdete ďalej.“

Len čo sa ráno dník zabelel, už naši pocestní pustili sa na cestu. Šli zase dva dni, dve noci, prosto za prútikom, kade ich ten viedol. Na tretí deň zďaleka sa im ukázal vysoký skalnatý vrch a okolo neho čierno koleso akoby oblaky. Čím bližšie dochodili, tým černejšie to bolo, ako by navidomoči čierne mraky boli rástli. Už sa veru aj nazdali, že sú to oblaky a búrky sa obávať počali, len tu večerom, ako dochodia k vrchu, rozletia sa na všetky strany tie oblaky, iba ako bodky sa po nebi začerneli a strašné krkanie sa strhlo. To boli havrani, čo sa cez deň zháňali okolo starej vedomkyne a na noc preč uleteli. Teraz už zvedeli i naši pocestní, kde sú, a prosto sa ponáhľali na Havranov vrch.

Tu stál drevený domček vedomkynin. Vnišli dnu. Mladý pán sa poklonil:

„Bože daj šťastia, stará matka! Prinášame vám pozdravy od vašej sestry z Tesnej doliny.“

„Vitajte, deti moje, vitajte! A čože mi nového od nej poviete? Či už uvarila tých deväť hláv? A či pripravila z nich tej masti, čo keď ňou dakto sa potrie, potom ho nikto viac nevidí? — No ale len si posadajte! A ty, prútik, vitaj tiež! Vyskoč hore na policu a teš sa tam s tvojím bratom!“

A v tom okamžení sa vymrštil prútik na policu, ako mu pani kázala. Čierna, učadená bola strigina izba, naprostred izby frľotala smola a zo smoly deväť rúk a deväť nôh trčalo.

„He, he, he, rúčky, he, he, he, nôžky, varteže sa, varte!“ rihotala sa striga a tancovala okolo kotla.

„Ale povedzte, deti moje, čo vás ku mne prihnalo?“ obrátila sa zrazu k hosťom.

Tu jej mládenec všetko vyrozprával, kde on ide, čo on hľadá.

„Neviem, syn môj, a čo by ma priam dvanásť havranov po svete roznosilo, neviem o tej paničke; ale sa mi vidí, že ju raz spomínala moja mladšia sestra. Zajtra pôjdete k nej na Jastrabovu skalú, môj prútik vás povedie. Poviete jej tak, ako ste mne povedali: Bože daj šťastia, stará matka! Donášame vám pozdravenie od vašej sestry z Havranovho vrchu — a bude vás rada mať, a povie vám, čo máte ďalej počať.“

Naši pocestní si potom políhali, a keď si trocha pospali, ešte pred svitom zobudila ich stará a

vypravila na cestu. Šli zase dva dni, dve noci za prútikom a na tretí deň zďaleka sa im ukázala Jastrabova skala. Hneď ju poznali po kídľoch jastrabov, ktoré ju obletovali. Večerom dotiahli až ta. Zosadli z koní a vnišli do dreveného domčeka.

„Bože daj šťastie, stará matka!“ poklonil sa mládenec. „Donášame vám pozdravenie od vašej sestry z Havranovho vrchu.“

„Vitajte, deti moje, vitajte,“ rečie stará vedomkyňa; „či moja sestra už uvarila deväť rúk a deväť nôh? No, veď uvidíme, či preukáže z nich tej masti, čo keď ňou človek sa pomastí, tam bude, kde si zažiada. — A ty prútik, vyskoč k tvojmu bratovi na policu!“

Nízka, obšarpaná jej izba, po stene a po izbe vidno špl'achy krve, naprostred izby deväť ohňov a pri nich deväť krvou naplnených hrncov frľ'oce a v nich deväť človečích srdc sa varí.

„He, he, he, srdiečka, varte sa, varte,“ smeje sa striga a zuby vyškeruje a dlhým ožechom napráva oheň, „varte sa, varte! Navarím z vás masti, ktorou keď sa dakto pomáže, každý, kto ho vidí, doňho sa zaľúbi. Ej, veď ja preukážem to, čo žiadna ešte nepreukázala, len čo sa zídeme do rákoša¹ na Tokajskom vrchu.² Nuž a vás, deti moje, čože sem prihnalo?“

Tu dôverne kročil náš mládenec pred ňu a porozprával jej všetko.

„Hi, hi, hi, syn môj!“ usmiala sa proti nemu vedomkyňa a líca mu pohladkala, „pekný si, pekný, aby ma jastraby po skale roznosili, krajší od toho, s ktorým sa má zosobášiť o dva týždne tá, po ktorú ideš. — Tvoji dvaja sluhovia zostanú u mňa a ty sa na ráno vyberieš na cestu do Ružového zámku, tam býva panna z rosy počatá a z deväť matiek splodená. Na ti túto flintičku, prvé vtáča, ktoré vidíš, zastrel', srdiečko mu vymni, rozrež a potri sa jeho krvou a spravíš sa takým vtáčatkom, ako to bolo. Potom, syn môj, poletíš za mojím prútikom ponad hory, doly až na oblok tej paničky, ona ťa pustí do izby, a ty sa spravíš na krásneho mládenca, ako si teraz, čo budeš mať ďalej robiť, poradíš sa s ňou.“

*

Zavčas rána letel náš mládenec ako vtáčik ponad hory-doly za prútikom až ku Ružovému zámku. Tu ho prútik zanechal a on obletoval všetky obloky, pri ktorom by tá panna sedela, až doletel k najvyššiemu. Tam i s jednou starou pestúnkou sedela panička v nebových šatách, vlasy mala zlaté, líce ako sneh, ústa ako ružový puk; ale z očí jej naveky slzy ako rosa kvapkali. Ako to vtáča videla, hneď sa jej vyjasnilo jedno oko:

„Ach,“ povedá, „aké krásno vtáča nám na oblok priletelo, veru tu ešte takého nebolo vídať. Pestúnka, pusť ho dnu!“

Pestúnka otvorila oblok a krásno vtáča zletelo na izbu a hneď sa premenilo na krásneho mládenca: v tvári dve ruže, v očiach dve hviezdy a na jazyku strieborné struny.

„Nuž, kdeže si sa ty tu vzal, človeče?“ skríkli obe odrazu, „veď sem žiadna živá duša nechodí!“

„Už som ja tu!“ povie mládenec a vyrozprával im všetko, ako sa jemu od detinstva vodilo a akou cestou sa sem dostal.

¹snem, zhromaždenie.

²Tokajský vrch pri Tise, na ktorom sa rodí to najlepšie víno v Uhorsku, platí napospol v rozprávkach o strigách ako miesto ich rákošu (snemu), kde v tú noc pred Luciou schádzzať sa mali.

„Ach, ja som, ja tá nešťastná,“ odpovedala panička. „Ale teraz neviem, ako ma dostaneš, neviem, či si pozde neprišiel. Už keď si mne ty všetko vyrozprával, rozpoviem ti i ja, kde som sa tu vzala. Vidiš, mám ja jedného zakliateho otca, ktorý i teraz kdesi po svete blúdi a spočinku nemá. Tento môj otec dakedy sa bol zaprisahal, že on žiadno dieťa nechce mať. A predsa sa raz oženil. A preto svoju prvú ženu, keď mala porodiť, preklal, aby to dieťa z nej na svet nemohlo. A tak potom urobil i s druhou i s treťou svojou ženou až do deviatej. Ale tá deviata, keď zomierala, tak ho prekliala, aby nezomrel, pokiaľ mu deväť zabitých manželiek neporodí dcéru a po smrti aby nemal pokoja, pokiaľ tá jeho dcéra sa nevydá. Sto rokov sa pominulo od toho času, môj otec sa ostarel a pokoja nikde nemal a smrť neprichádzala. I chodil on oplakávať svoje hriechy každý od Boha deň k deviatim hrobom svojich manželiek, na ktorých ustavične deväť stolistových ruží kvitlo. Jeden raz, keď tak plakal, prišiel naňho sen a snívalo sa mu, že prišla k nemu deviata manželka a hovorila:

„Mužu, mužu! Oplakal si svoje hriechy, ja ti odpúšťam. Deväť ruží z týchto hrobov dnes večer obtrhaj, do jedného pera zviaž a na prostredný hrob polož! Na tom hrobe holokolenačky kľáč celú noc a modli sa Bohu — i spýchne z neba rosa na ružové piero a miesto neho nájdeš do rána dcéru.“

Otec urobil, ako mu jeho manželka kázala a tak sa i stalo. Ja som tá dcéra z rosy počatá a z deväť matiek splodená.

Ale tlačí môjho otca ešte druhá kliatba; on blúdi po svete a nemá pokoja, pokým ja sa nevydám. To nebol nikto druhý, len on, ktorý tvojho otcovým poslom dal radu, aby ti mňa za manželku sľúbil. Ale teraz neviem, ako ma dostaneš. Lebo ja som o tom nič nevedela, komu som sľúbená, a preto nedávno, keď prišiel ku mne jeden drak s deviatimi hlavami, i tomu som sa sľúbila, len aby som si otca oslobodiť mohla. O dva týždne si má prísť pre mňa. Len to ma ešte teší, že ako do nikoho dosiaľ, tak ani doňho som sa ešte zaľúbiť nemohla. Ale mi spomínal, že v ten čas musím sa už doňho zaľúbiť. Iste on to vie o tej masti, čo vedomkyňa na Jastrabovej skale hotuje, a keď ju on skôr ako ty dostane a ku mne príde, tak musím byť jeho.“

„Neboj sa nič, keď je len to,“ povedal mládenec, „mňa vedomkyňa rada má a dá mi tej masti skôr ako jemu.“

„Jaj, to by ešte bolo, ako by bolo,“ rečie panička, „ale akože ty tú cestu obchodíš, veď odtiaľto len na Jastrabovu skalú treba dva týždne, nie to ešte ta aj sem prísť.“

„I tomu spomôžeme!“ povedal mládenec a premenil sa na vtáča a letel zase naspäť na Jastrabovu skalú.

Trináť dní a trináť nocí sa pominulo. Panička v Ružovom zámku ešte vždy na to jedno oko slzila, lebo tu bol deň štrnásty, v ktorom sa mala do draka zaľúbiť a s ním zosobášiť, a o mládencovi ešte ani chýru ani slychu. Už dolietal drak na ohnivom voze k zámku, panička sa triasla od strachu ako osika. Tu zaklope vtáča na oblok, ona mu otvorí a pred ňou si stane pekný mládenec, v tvári dve ruže, v očiach dve hviezdy a na jazyku strieborné struny. Hneď sa jej i to druhé oko vyjasnilo a doňho sa zaľúbila a on do nej.

Vtom vpálil drak do dverí a ako ho zazrel, že je už tam, len od jedu zareval a hneď sa rozlial na smolu.

Tak sa pobrali preč z Ružového zámku a nechali ho tam pustý. Ako dolu idú, tu pri deviatich hroboch stojí starec: temeno holé a brada dlhá, šedivá.

„Tajdete,“ hovorí, „a o mňa sa ani neobzriete.“

Obzrú sa a tu otvorí sa hrob desiaty, stavec klesne do neho a zem za ním zasype sa.

Potom už šli a prišli domov k mládencovmu otcovi. Tento sa im nemohol dosť natešiť, zvolal hostí a držal veľikú svadbu svojmu synovi s paničkou z rosy počatou a z deväť matiek splodenou.

Matej veľký kráľ a Uliana veľká kráľovná

Podal a vypravuje Štefan Marko Daxner

Jeden sedliak mal dvoch synov a tí chodili po školách¹. Kým vládol, len trovil na nich; ale čo mnoho, to mnoho, napokon mu ostal mešec prázdny. V jednej sviatky, ako zvykli žiaci, prišli aj oni domov: najesť sa dobrých halušiek a čo treba naďalej sa zaopatriť. Žiakom cez sviatky bolo veselo, ale na neborákovi otcovi bolo poznať, že je smutný. Na druhý deň mali sa už zase do škôl vrátiť. Starý sedel za lipovým stolom a držal podoprenú hlavu.

„Ale otec,“ povie mu ten mladší syn, „už som sa vás koľko rás mal opýtať, čo vám chybí, že ste cez celé sviatky jednotaj taký smutný?“

„Syn môj drahý,“ vzdychol si otec, „akože nemám byť smutný? Vy mi povedáte, že vám nechýbí už len rok, aby ste tie školy vychodili; a ja vám nemôžem dať viacej nič; do grajciara ste ma vytrovili. Myslel som si i tak i tak, že ešte čo-to zoženiem; ale darmo, ja nevidím spôsob. Tu niet inšej rady, vy musíte doma ostať a ulapiť pluh, kosu a cepy.“

Nevidelo sa to milým kompanom, aby oni mali orať, kosiť, mlátiť; popozerali jeden na druhého a vyšli von na dvor.

Povie tu mladší staršiemu:

„Braček, ja pôjdem na vojnu, tam je ľahší život.“

„Dobre,“ povie na to starší, „ja pôjdem s tebou.“

Otcovi neriekli slova, šli a stali za vojakov.

Pri vojsku im obom šťastie slúžilo. Sprvu ich, pravda, zamiešali len medzi sprostých; ale že boli obratní a do písma sa dobre rozumeli, o krátky čas dostali sa vyššie, o rok o dva zase vyššie, až sa stali najväčší pri celom vojsku, a ako takí, mohli už smelo von a dnu u kráľa chodiť. To im ešte nebolo dosť. Začali pred kráľom vykrúcať, z akej oni kniežacej rodiny pochádzajú a ako ich predkovia tak a tak nešťastlivo prešli. Kráľ to všetko uveril a ľutoval ich veľmi, a od tých čias rozkázal im dávať plat, aký kniežatám prislúcha.

V takej sláve zabudli oni na svoje kompanstvo, — zabudli aj na chudobného otca.

Ale raz predsa prebudilo sa srdce v mladšom bratovi.

„Hej, brat môj,“ povie staršiemu, „my sme teraz bohatí páni; ale kto vie, ako je náš otec, ktorého sme my nanivoč priviedli. Od trinástich rokov nič nevieme o ňom a on nechýruje o nás; svedčilo by sa ho aspoň raz navštíviť.“

Starší prisvedčil mladšiemu, — dali po štyri paripy zapriať do hrdých kočov a leteli ta, kde dakedy ako šuhajci rástli.

¹Počiatok tejto povesti je patrne v novších a podľa novších časov premenený. Škoda, že ten pravý starodávny počiatok nemáme. Vyd.

*

Pod tým časom, kým synovia k takému veľkému panstvu prišli, — neboráčik otec trel psotu a biedu. O rok na to, ako kompani zmizli, prisporil sa jeden synček v dome a dali mu meno Matej. Ale onedlho pochovali matku a samotný otec nevládal opatriť hospodu. Najskorej sa musel popredať statoček, zatým zemičky a lúčky a napokon domček. A čo ešte bolo najhoršie, neboráčik otec na obe oči zatemnel. Čože si mal biedny človek počať? Pustil sa po dobrých ľuďoch a malý Matej viedol si slepého otca za paličkou.

Bohatí synovia nenašli otca doma. Zaraz vypravili na všetky strany poslov za ním. Naveľa ho predsa našli a dovedli k jeho synom. Títo sa zhrozili nad otcovou biedou a dali ho hneď statočne ošatiť. Chceli mu aj pekný dom kúpiť, ale on si len svoj starý domček nazad žiadal. To sa mu po vôli stalo, a nechali mu aj hodne peňazí, aby sa na svoje staré dni nemusel po pýtaní túlať.

„No a teraz buďte zdravý, otec, a dobre sa majte,“ odberali sa synovia.

„Chodte zdraví, zbohom,“ povie na to starý, „a za lásku vám ďakujem. Ale počujteže ešte! Keď vás tak Pán Boh požehnal, že ste teraz takí veľkí páni, — mohli by ste vášho najmladšieho brata vziať so sebou a dať ho po školách vyučiť.“

„Dobre,“ povedali, „dobre, aj to sa vám môže kvôli stať,“ a vzali Mateja so sebou.

Leteli na hrdých paripách nazad, leteli ako jasné strely. A Matejkovi sa to páčilo, viezť sa tak po pansky. Ale pánom sa začalo nepáčiť, že si sedliackeho chlapca na hrdlo vzali. Keď už boli blízko kráľovského mesta, prehovoril mladší brat k staršiemu, ale v druhej reči, aby Matej nerozumel:

„Ej, počuj, s týmto naším novým bratom to nebude dobre, — tento nás môže prezradiť, že sme aj my zo sedliackeho rodu, a potom kríž po našej sláve!“

„Zabime ho,“ povie starší, „bohvie, čo je za jeden, ja neverím, že by to bol náš brat, veď je to celkom druhý parsún ako náš; preč s ním, zabime ho!“

„Zabiť ho len nezabijeme,“ prerečie na to mladší, „ale vieš čo? Vyložíme ho do tohto kráľovského zverinca, nech sa tam robí s ním, čo chce.“

Urobili tak a nazdali sa, že ho tam naraz divé zvery roztrhajú. Ale chlpatý medveď priskočil hneď k nemu a zamumlal nad ním; pribehli aj druhé zvery a zrevali pri ňom, — ale ani v najmenšom mu neublížili.

*

Kráľ, u ktorého bratia boli, mal jednu dcéru, Ulianu princezku, ktorá bola o málo mladšia od Mateja. Tejto sa snívalo, že prišiel pred jej posteľ jeden starý, staručický človečik a napomenul ju:

„Uliana princezná, chod' do zverinca, tam na teba čaká veľké šťastie.“

Ona hneď vstala, zobudila svoje komorné, aby ju odprevadili do zverinca, že sa jej tak a tak snívalo.

„Ej, čože by to tam, veď sen je len sen, žeby si z toho nič nerobila,“ odhovorili komorné princeznú a tá sa poznovu uložila.

Ale len čo zdriemla, prišiel k nej zas ten človečik:

„Uliana princezná, choď do zverinca, tam na teba veľké šťastie čaká.“

Skočila z postele, zobudila komorné, aby ju odprevadili do zverinca; ale ako predtým, tak ju aj teraz prekabátili komorné, že čo by to, že je to len sen. Zas si len ľahla, ale zas prišiel ten človečik:

„Uliana princezná, — nie je to sen, čo teraz počuješ, ale choď do zverinca, tam na teba veľké šťastie čaká.“

Schytla sa ona tretí raz, zobudila komorné, že ak chcú, aby ju odprevadili a keď nie, aby ostali doma. Nepočúvala ich vykrúcanie, ale sama sa pobrala, a komorné voľky-nevoľky museli ísť za ňou.

Prídu do zverinca, — tu nájdu milého Mateja, ako si odpočíva na medveďovi. Princezná ho pojala za ruku a voviedla ho do kráľovského paláca.

Nikdy ešte nebolo Matejovi tak dobre ako teraz v kráľovskom paláci, kde sa s krásnou Uliankou zaihrával. Dost' skoro dozvedel sa i kráľ o nájdenom chlapcovi a dal ho zavolať pred seba. Matej mu rozprával, čo vedel, o svojom otcovi, o tých dvoch pánoch, čo sa mu za bratov vydávali, a to všetko páčilo sa kráľovi, že ho nechal pri svojej dcére, lebo Uliana princezná nechcela sa s druhým zabávať, len s Matejom.

Princezná pod pár rokmi hodne podrástla a Matej už miesto dreveného so železným mečom šibrinkoval. Ale jeho bratia ešte žili a striehli na príležitosť, ako by ho mohli skántriť; lebo odkedy Matej tam býval, ostýchali sa prichádzať do kráľovského zámku.

Raz, ako obyčajne, strojila kuchárka na dvanástu obed pre princeznú. Tu mladší brat prikradol sa do kuchyne a nasypal do polievky prášok, od ktorého každý musel zaspať. Jedla princezná, jedol i Matej z tej polievky. Po obede hrali sa spolu v jednej svetlici a po chvíli, akoby ich zarezal, usnuli obaja. Tu sa prikradne zase ten mladší brat a položí ich vyzlečených do jednej postele, jedného vedľa druhého. A to preto, aby Mateja dáko preč odohnali zo dvora. Potom beží ku kráľovi, aby sa jeho jasnosti ráčilo navštíviť svoju dcéru. — Kráľ šiel k svojej dcére, a ako ich tak uvidel, náramne sa napajedel; skrútol sa preč a vyriekol súd, že ich dá zmárniť, i Mateja, i princeznú, ktorá sa opovážila jeho kráľovský rod takto zneuctiť. Darmo stará kráľovná prosila za život nevinných dietok, kráľ od svojho na žiaden spôsob nechcel odstúpiť.

„No, keď už len tak musí byť,“ povie napokon kráľovná, „aspoň ich nezabi, ale ich daj v člne vysadiť na šíre more: ak sú vinné, zahynú, ak sú nevinné, Pán Boh ich ochráni.“

Kráľ na to pristal a hneď na jeho rozkaz vysadili sluhovia Mateja s Ulianou princeznou na jeden člnok, ako dva palce, a pustili ich šírym morom.

*

Ale keď čert nespí, aj anjel sa obzerá, povedajú ľudia; i teraz sa obzrel a nedal zahynúť dobrým deťom, lebo tichučko prejala vlnka člnok z ruky sluhov a podala druhej, druhá ho podala tretej, — a tak si ho podávali vlnky jedna druhej tichučko, ľahučko, až si ho dopodávali k jednému

d'alekému, d'alekému ostrovu, na ktorý Matej s Uliankou vystúpil.

„Počkaj, Ulianka, počkaj tu,“ povie Matej, „ja sa obzriem po vidieku, azda dač na prekúsnutie nájdem.“

Matej šiel hľadať, — Ulianka ostala pri mori.

Ide Matej, ide, a sotva bol na päťdesiat krokov, nájde tam krdeľ sviň, a to boli skameneté; ide d'alej, nájde krdeľ volov, aj to boli skameneté. Zas len stúpa napred, - a tu sa mu rozprestrie pred očima jedno veľkô zakliato mesto, v ňom plno ľudstva, plno vojska; všetko skameneté; darmo chodí, darmo hľadá, nikde živého ducha, nikde ľudského hlasu. Naprostriedku mesta stál utešený kráľovský zámok. Koľko v roku dní, toľko na ňom oblokov; koľko v roku mesiacov, toľko na ňom mocných brán; a koľko v roku týždňov, toľko v ňom veľkých svetlíc. Chodí z jednej svetlice do druhej, chodí dlho, až napokon príde k jedným dverám, — nad ktorými zlatými literami a belavým plameňom napísané stálo:

„Matej veľký kráľ a Uliana veľká kráľovná.“

Predesil sa nad tým Matej, lebo zo všetkého, čo tam videl, toto mu predsa najdivnejšie bolo. Ale poručenobohu, pritisol na dverách kľučku a vstúpil dnu.

Tu vo veľkej svetlici na diamantovom tróne sedela jedna stará, staručičká kráľovná. Pár šedivých vlásokov ťahalo sa jej až dolu po zemi, ako biela, za kľbkom vytiahnutá nitka; nechty jej azda už aj na siahu boli vyrástli a tvár jej bola zvráskavená ako zoškvarený remeň.

„Vitaj, Matej, vitaj!“ volá naň chrapľavým hlasom, „hoj, ako už dlho na teba čakám. Neboj sa nič a neboč tak odo mňa! Počúvaj, čo ti budem rozprávať. Ačak si videl veľkô zakliato mesto a v ňom skamenetých ľudí? To dakedy všetko bolo moje, lebo ja som kráľovná tohto ostrova. Ale že som za mladi veľké hriechy páchala a napokon aj vlastného muža zabila, zaklial ma jeden veštec aj s celou mojou krajinou dovedy, kým ma ty neprídeš vyslobodiť. Od tristo rokov, ako ma tu vidíš, nepohnutá sedím, ani nežijem, ani neumieram, len jednostajne na teba čakám. A teraz len choď po tvoju Ulianu, lebo keď dvanásta udrie, musíš mi zoťat' hlavu, choď a vráť sa skoro!“

Matej sa poponáhl'al a po chvíli priviedol Ulianu.

„No, ber do ruky meč,“ povie zas kráľovná, — „a o dvanástej mi odtnes hlavu, a miesto krvi vyletia z môjho hrdla dva holuby, oblietnu jedným razom ostrov a celá moja krajina bude odkliata. Vy ma ale pochovajte pod ten oblok, ktorým holuby vyletia!“

le Matej ostýchal sa zabiť kráľovnú.

„Stínaj mi hlavu, už bije hodina, lebo ak nie, tak nových tristo rokov budem tu s tebou na nového Mateja čakať.“

Čo mal robiť? Vzal do ruky meč, odfrkla kráľovnej hlava a miesto krvi vyleteli z jej hrdla dva biele holuby. Nato hneď šiel pochovávať starú kráľovnú, ako si žiadala, pod kráľovským oblokom, a keď ostatný kus zeme dohrabal, — zatrepecú nad ním holúbky a z celého mesta ozvú sa ľudské hlasy:

„Nech žije Matej kráľ a Uliana kráľovná! Panujte, panujte nad nami!“

Tak sa stal Matej kráľom a dosť skoro na to bola veľká a veselá svadba.

Matej so svojou Uliankou dobre privykli v tomto cudzom kraji a boli ako doma, lebo ich poddaní radi mali. Tu i tu im ale zalietala pamäť tam poza široké more a najmä Ulianka žiadala si veľmi vidieť svojich rodičov.

*

Kráľ Matej rozkázal vystrojiť bohaté lode s veľkým vojskom, vysadli na ne a plavili sa veselo v tú stranu, skade sa dakedy samotní na maličkom člunku kolímbali. Ako sa ku brehu blížili, tu starý kráľ rozkázal na nich strieľať; ale Uliana vyvesila biely ručník a strelba utíchla. Na brehu privítal starý kráľ vzácných host'ov, a keď poznal svoje deti, zaplakal horko, padol na kolená a prosil Boha za odpustenie, že sa proti nevinným v súde svojim tak prehrešil. Domov idúci vyrozprávala Uliana svojmu otcovi, čo a ako sa im všetko vodilo.

Keď do kráľovského dvora prišli, radosť bola neslýchaná; najmä stará kráľovná nemohla sa ich dosť nabozkávať, naobjímať.

Všetko sa — ako povedám — radovalo, len Matejovi bratia stŕpli a boli by sa neviem kde radšej videli, ako práve tu. Za ten čas, kým tu Mateja nebolo, stali sa oni kráľovskými radcami a veľké im narástli rohy. Ale teraz všetko ich pestvo vyšlo na svetlo a oni v strachu nevedeli inšie, ako že vinu jeden na druhého skladali.

„Aha, vy klamári svetskí,“ zvolal rozhnevaný starý kráľ, „teraz sa budete jeden na druhého vyhovárať? Preč s nimi, zmárnite ich!“

A to by sa im naskutku bolo stalo, ale Matej prosil za nich:

„Počkaj,“ povedá, „počkaj, najjasnejší kráľ, až si ja môjho otca vyhl'adám!“

Slepý otec prežíval si vo svojom starom domčeku; tam ho Matej našiel a oba sa od radosti rozplakali. Potom volal syn otca so sebou.

„Ach,“ povie na to starý, „nevolaj ma, syn môj, ja už len tu moje kosti zložím!“

Navel'a, navel'a dal sa predsa upýtať, a tak prišli spolu nazad k starému kráľovi.

Tento dal hned' zavolať tých dobrých vtákov a strmo im pozrel v oči:

„Či poznáte tu tohoto starca?“

„Ach, to je náš otec!“ priznali sa bratia.

A kráľ rozhnevaný na to:

„Áno, to váš otec, dobrý a statočný človek! Či vám bolo treba vášho statočného otca predomnou tajiť? Vy klamári svetskí! Otca neboráka zbehnúť, vlastného brata chcieť zmárniť, nevinných do podozrenia uviesť a mňa, kráľa svojho, toľké roky klamať! Odved'te ich ta na šibenicu!“

Keby nie Mateja, iste by boli odvisli. Ale tento neprestal za bratov prosiť, kým len neukrotil kráľa. Ostali na žive, ale viacej nesmeli sa ukázať pred oči starému kráľovi.

A teraz len ešte počala sa radosť! Lebo Matejovi s Ulianou vystrojili druhý raz svadbu. A keď sa tak starí, mladí do sýtosti natešili, nazabávali, Matej s Ulianou, so staručkým otcom a s dvoma bratmi vstúpili na lode a šťastne sa preplavili na odkliaty ostrov.

Radúz a Ľudmila

Podali: Samuel Reuss a Pavol Dobšinský z Gemera, Jozef Bela z Liptova, Daniel Maróthy z Novohradu. Rozpráva Pavol Dobšinský.

Bol jeden kráľ; ten mal troch synov a jednu dcéru.

„Ej, ženo!“ povedá raz kráľovnej, „nás je kus priveľa; musíme dač robiť, takto nebude z nás nič. Počujes čo, pošleme jedného z našich synov do sveta, nech si hľadá službu a opatrí sa, ako vie.“

„No tak,“ povie kráľovná, „to sa i mne páči. Azda by najlepšie bolo, keby sme vypravili Radúza.“

„Pravdu máš,“ odpovie kráľ, „i ja som na neho myslel. Tak ho teda s Pánom Bohom len vyprav! Azda sa len dák vo svete vypletie.“

I vypravili ho.

Radúz s rodičmi sa rozlúčil a šiel horami, dolinami za veľa dní; až napokon prišiel do jednej hustej hory, kde bol jeden dom. Myslel si: tu sa ohlásim; azda ma do služby vezmú. V tom dome bývali traja ľudia: jedna ježibaba, jej muž ježibábel' a jedno peknô dievča Ľudmila.

„Pán Boh vám daj šťastia, dobrí ľudia!“ poklonil sa Radúz, ako do izby vkročil.

„Pán Boh daj i tebe,“ odpovie ježibaba, „kdeže si sa tu vzal?“

„Prišiel som si službu hľadať; či by ste ma nevzali?“

„Oj, synok,“ vraví ježibaba; „každý by rád chlieb mať, ale si ho nevie zaslúžiť. Akúže ty robotu znáš?“

„Nuž, akú mi dáte. Už len budem tak robiť, ako budem vladať. Veru sa budem usilovať.“

Ježibaba nemala veľkú chuť ho prijať, ale ježibábel' ju prehovoril, že naostatok i ona privolila. Cez noc si Radúz z cesty odpočinul; ráno ako sa prebudil, ku ježibabe išiel.

„Gazdino, akúže mi nadnes dáte robotu?“

Ježibaba ho odvrchu dospodku očima merala a zaviedla ho k jednému oblôčku.

„Pozri,“ povedá, „tým oblôčkom, čo tam vidíš?“

„Čože by som videl! Vidím jednu cúdenicu v hore.“

„No, na ti túto drevenú motyku. Pôjdeš ta na tú cúdenicu, skopeš mi ju a stromovia nasadiš; ale tak, aby do rána i zrástlo, i skvitlo, i obrodilo; ráno mi zrelú ovocinu donesieš. A teraz hybaj!“

Radúz si hlavu lámal, keď na tú pustatinu prišiel: Čože si ja tu počnem, veď toto človek nikdy neslýchal, takú robotu s drevenou motykou, a ešte za taký krátky čas! Začal kopat'; tu ani tri razy dobre nezakopol, už sa mu motyka zlomila. Videl, že z jeho roboty nebude nič. Hodil teda

porisko, sadol si pod buka a tam utrápený čupel.

Pod tým časom navarila ježibaba žaby a kázala, aby ich Ľudmila sluhovi na obed zanesla. Ľudmila vedela, v čom je vec, a tak si vypáčila čas, keď ježibaba z izby vyšla a vzala jeden prútik,¹ ktorý na stolíku bol a dobre si zachovala, ako ten prútik ležal. Ešte si i to myslela: Akože ten neborák bude žaby jest'?' Vezmem ja so sebou môj obed a dám mu ho.

Tak sa vybrala k Radúzovi a našla ho utrápeného pod tým bukom.

„Ej,“ povedá, „vedže sa len netráp! Poslala ti, pravda, gazdiná varené žaby na obed, ale som ich ja vykydla na zem a myslela som: Či by hodno bolo, aby si ich jedol? A na to miesto doniesla som ti môj obed. — O tú robotu sa neboj,“ riekla ďalej. „Vidže tento prútik! S ním pošibem túto zem a všetko do rána tak zrastie a skvitne a ovocím obrodí, ako ti gazdiná kázala.“

Tu Radúz nevedel, ako sa má Ľudmile dost' nad'akovať.

Ľudmila pošibala zem prútikom, a hneď sa rodzajné stromy nasadili, rásli, kvitli a ovocie rodili. Hneď sa Radúz rozveselil, zajedol si, čo mu Ľudmila doniesla; zhováral sa s ňou a bol by pristal aj do večera sa zhovárať, ale ona sa musela domov ponáhľať

Radúz ráno ovocie priniesol a dal ježibabe. Táto nemyslela že tú robotu vykoná a krútila hlavou.

„No a dnes akúže mi robotu dáte?“ riekne po chvíli Radúz.

Ježibaba ho zaviedla ku druhému oblôčku a opýtala sa ho, čo tam vidí.

„Čože by som videl, iba jeden skalnatý a trním zarastený briežok.“²

„No teda, vezmi si za dvermi motyku a choď ta! Vykolčuj mi ho a vysaď vínnym kmeňom a zajtra ráno dones hrozna.“

Radúz šiel a briežok čistiť začal. Ani raz dobre tou drevenou motykou nezaťal, už sa mu aj na troje rozletela.

„Čože si tu počneš, hriešny človek?“ myslel sebe.

Porisko hodil a sadol si utrápený na skalú. Lebo sa to ani pomyslieť nedalo, že by tú robotu dakto do rána vykončil. Tak sedel zamyslený dlho a čakal, čo bude.

Doma mu ježibaba navarila za hrniec hadov a okolo obeda riekla:

„Ľudmila, zber sa a zanes toto jedlo sluhovi.“

Ľudmila poslúchla a hneď vzala so sebou i prútik i svoj obed.

Radúz už nemal strpenia, kedy príde, a len sa mu tak srdce zaradovalo, keď ju videl zďaleka prichodiť.

¹Podľa druhých písťalku, na ktorej keď zapískala, všetko sa stalo, čo a ako bolo treba.

²víšok.

„Dobre,“ povedá, „že ideš; vidíš, ja tu sedím utrápený od rána; robota mi niak nejde, aj motyka sa mi polámala; ak mi ty nespomôžeš, so mnou zle bude.“

„No, už sa len toľko netráp,“ hovorila Ľudmila. „Gazdiná ti síce varené hady poslala, ale ja som ich na zem vykydla a doniesla som ti môj obed. Vzala som aj ten prútik; my tú vinicu spravíme a zajtra hrozna donesieš.“

Obed mu podala, zem prútikom pošibala. A hneď začalo sa sadiť, rásť, kvitnúť a hrozno sa rodilo.

Ešte sa trocha spolu potešili; potom Ľudmilka pobrala hrnok a prútik a šla domov.

Ráno prišiel Radúz s hroznom. Ježibaba svojim očiam neverila. Pýtal si novú robotu. Zaviedla ho hneď ku tretiemu oblôčku a povedala mu, aby pozrel, čo tam vidí.

„Čože by som videl, iba jedny veľiké zápole.“

„No, z tých mi musíš do rána múky namlieť a chleba napieť. Ak to neurobiš, zle bude s tebou!“³

Radúz sa trocha i preľakol, že sa mu takto zahrozila, ale čože mal robiť? Šiel teda len po svojej práci.

Ale to ovocie a to hrozno vrtelo ježibabe v hlave.

„Starý,“ povedá k ježibábel'ovi, „to nejde po pravde. To naše dievča je v porozumení s tým sluhom; lebo by on to sám od seba nebol vykonal. Musím ja to vypáčiť a potom im obidvom poplatím. Pôjdem ja s obedom sama.“

„I!“ povie ježibábel', „čože máš rozprávať? Ľudmila je dobré dievča. Už sme ju od dávneho času skúsili, že nám je verná. Nieto na nej pochyby. Daj ty tomu pokoj, čo máš za nimi ľašovať?“

„No, no, starý, veď sa uvidíš. Mňa to predsa len mrzí.“

„Mrzí, nemrzí,“ riekne zase ježibábel', „už dosť! Nebudeš mi tu hriech robiť.“

Ježibaba umĺkla.

Za ten čas navarila jašterice a vypravila Ľudmilu s obedom. Pravda, že táto už voľač šípila, čo sa starí zhovárali a že ježibábel' dudral; a preto i prútik pozorne zo stolíka odpakovala, pod zásteru ukryla, a ako keby o ničom nebola vedela, s hrnkom odišla.

Radúz voľač len nalámal tých skál, — ale kdeže ešte múka a chlieb. Ľudmilu veľmi žiadostivo čakal, až naposledy ju vyzrel, ako sa k nemu ponáhľala.

„Mala som ti,“ rečie zďaleka, „varené jašterice doniesť, ale ma mrzelo, že ti taký hnusný obed posielajú, nuž som ti radšej môj doniesla,“ — a podala mu ho veľmi ochotne.

„Gazdiná nás už má v podozrení, že ti ja pomáham; ale ju predsa starý na lepšie myšlienky

³Podľa druhých jeho tretia práca v tom záležala, že mal z jedného jazera vodu v site vynosiť, potom tú zem zorať, pšenicu zasieť a z nej do rána chleba napieť. Ľudmila hodila skalku do jazera, hneď sa vysušilo, pooralo, zrástlo atď.

priviedol. Len kus chybelo, že ti sama obed nedoniesla a Pán Boh zachovaj! — to by bola hneď zvedela, čo robíme, a to by i mňa i teba o život bolo prinieslo.“

„Ach, drahá duša, veď ja vidím, na akej si mne ty pomoci,“ hovoril Radúz. „Len ako sa ja tebe dakedy odslúžim.“

Takto by boli ešte dlho kľakotali, ale ho Ľudmila upomenula, že treba aj na robotu pomyslieť. A tak len pošibala tie zápole tým prútikom, hneď sa vybuodoval mlyn a mlynský kameň hrkotal. Múka sa na koryto zháňala, chlieb kysol a v peci horelo.

Potom sa Ľudmila pozberala a ponáhlala domov.

Naráno doniesol Radúz napečeného chleba a ježibabu dobre od jedu nepuklo. Ale nepovedala nič, len to mu riekla:

„Vidím, že si všetko dobre vykonal, čo som ti kázala; teraz si po robote odpočinieš.“

*

Prišiel večer. Stará sa so starým voľač poradila a kázala Radúzovi do kotla vody nanosiť. Keď tej vody nanosil, postavila starého ku kotlu, aby tú vodu varil, a keď bude vriieť, aby ju zobudil. Ale Ľudmila doniesla starému mocného vína, takže od neho zaspal. Potom prišla k Radúzovi a povedala mu:

„Vidíš, tak to je: Teba v tom kotle uvaria, ak ťa ešte ráno tu nájdu. Ale ťa ja vyslobodím a pôjdem s tebou, ak mi prisahať budeš, že ma nikdy nezabudneš.“

Radúz jej to z radosti prisahal, lebo by ju krem toho nebol dal ani za celý svet. Ľudmila teraz na jednu hlavienku do ohniska napľula, čarodejný prútik vzala so sebou, a tak sa ponáhlali preč.⁴

Nezadlho ježibabel sa prebudil.

„Sluha,“ povedá, „či ešte spíš?“

„Nespím,“ odpovie slina, „ale sa ešte vyt'ahujem.“

Po chvíľke zas ježibábel:

„Sluha, vstaň, podaj mi čižmy!“

„Hneď, hneď,“ odpovie slina, „len kus počkajte, kým sa ja skrpcujem!“

Vtom sa prebudila i ježibaba:

„Ľudmila, vstávaj, podaj mi kinteš a rub!“

„Hneď, hneď,“ odpovie slina, „len sa obriadim!“

„I čože je to,“ riekne ježibaba, „že sa tak dlho obliekaš?“

„Naraz,“ odpovie slina.

⁴podľa druhých pisateľov: premenili sa na holúbky a tak leteli preč.

Ježibabe už nebolo do strpenia, zodvihla hlavu a nevidela len prázdnu posteľ.

„Do kýho čerta, starý, veď tých na moju vieru tu niet! Vidíš prázdne posteľ. Tí zutekali!“

„Aby ich paromová strela!“ odpovie ježibábel’.

Vtom postávali a ježibaba len dudrala:

„To tá tvoja verná Ľudmilka, pekne sa ti zachovala. Len ty ver i na druhý raz dievčaťu, ty starý trup!“

Starý sa upokoril.

„A teraz dúškom let’ za nimi, že mi ich razom dopáliš a sem dovedieš.“

Starý sa schytil a letel.

*

Tu povie Ľudmila Radúzovi:

„Ej, čiže ma ľavô líčko páli, obzriže sa, milý môj, čo vidíš za nami?“

„Nevidno,“ povedá, „nič, iba jeden čierny oblak za nami letí.“

„No, to je starý na čiernom tátoši,“ povie Ľudmila. „Postoj teraz, musíme si pomáhať!“

I udrela prútikom na zem, tá sa na orácu premenila. Ona sa na pšenicu vysypala a jeho tam postavila, aby tú pšenicu žal, a keď starý príde, aby mu múdre odpovedal.

Vtom dopálil starý na čiernom oblaku s búrkou a ľadovcom, dobre všetku tú pšenicu nevydrvil.

„Ach, starý,“ povedá mu ten žnec, „veďže mi tú pšenicu všetku nevydrvte, ešte sa i mne voľ’ač z nej zide.“

„Veď ti ju nechám,“ odpovedal starý a pustil sa dolu, „ale mi povedz, či si nevidel dvoch mladých ľudí stato utekať?“

„Oj, odkedy ja tu žnem, stato ani duch neprešiel; ale keď túto pšenicu siali, vtedy vraj takí dvaja tadiaľto prešli.“

Ježibábel’ pokrútil hlavou, stratil sa v oblaku a tašiel domov.

Radúz a Ľudmila hneď sa ďalej pobrali.

„Čože si vykonal, hlavný gazda,“ rečie ježibaba starému, „že si sa tak skoro vrátil?“

A on:

„Ktovie, kde sa tí; ja som žiadnu dušu nevidel, len jedného ženca a pšenicu.“

„Nuž čože myslíš, veď to boli oni. Ach, takto sa dať oklamať! Či si nemohol z tej pšenice hoc len klások domov doniesť? Stúpaj zápäť za nimi.“

Starý sa upokoril a odletel.

„Ej,“ povedá Ľudmila, „čiže ma ľavô líčko páli! Obzriže sa, Radúz, obzri, čo sa za nami robí?“

„Nič,“ povie tento, „iba jeden sivý oblak za nami letí.“

„No, to je starý na sivom tátoši. Ale sa neboj nič, len mu múdru odpoveď daj!“

Tu ona udrela tým prútikom svoj klobúk, z toho sa urobil kostolček; seba premenila na mušku a veľa druhých mušiek okolo seba narobila. Radúza spravila do toho kostolčeka za pustovníka, aby tam tým muškám kázal.

Vtom doletel sivý oblak so snehom a s takou zimou, že len tak dach praskal. Ježibábel' zosadol z tátoša a prišiel do kostolčeka k pustovníkovi.

„Či ste,“ povedá, „nevideli tuná dvoch pocestných, jedno dievča a jedného šuhaja?“

„Kdeže by sa vám tu vzali,“ odpovedal pustovník, „ja len týmto muškám, odkedy tu bývam, kážem. Iba dakedy, keď tento kostolček stavali, vtedy jedni dvaja stato prešli. Ale by ste mi,“ povedá, „mohli toľkú zimu dnu nepúšťať, lebo mi poslucháči pomrznú.“

„No, neboj sa, veď sa ja vrátim; jednak som sa nadarmo ustával i potiaľ.“

S tým uletel preč.

Stará ho už na dvore čakala, a ako videla, že sám ide, hneď sa na neho obkrikla:

„Nuž, ty darebák, zase len nikoho nevedieš, kdeže si ich nechal?“

„Kdeže by som ti ich nechal, keď som ich nikde nevidel? Kremä jeden kostolček tam stál a jeden pustovník v ňom muškám kázal. Aj na tých som takú zimu pustil, dobre naraz tam všetko nepomrzlo.“

„Nuž ty sprosták, veď to boli oni. Či si nemohol aspoň jeden šindel' sebou vziať? Ale počkaj, veď ich ja dostanem!“

S tým sa ona schytala a letela preč.

„Ej,“ povie zase Ľudmila, „čiže ma ľavô líčko páli! Obzriže sa, Radúz, či nás dakto nenaháňa!“

„A veru jeden červený oblak nás už doháňa.“

„To je stará ježibaba na červenom tátoši; dosiaľ bolo, ako bolo; ale teraz sa musíš pochlapiť, aby sme ju previedli. Ja sa, hľaďže, spravím na zlatú kačku a budem po tomto mori plávať. Ty sa zamor pod vodu, aby ťa nespálila; a keď mňa bude lapať, vtedy ty priskoč k tomu jej koňovi, chyt' ho za kantár a ďalej sa neboj!“

Vtom už stará k nim dobehúvala s takým ohňom, že všetko dovôkola popálila. Pri mori zosadla z tátoša a začala kačku lapať. Ale tá ju vždy ďalej vábila, až ju ďaleko od koňa odvábila. Vtedy Radúz vyskočil z mora a tátoša za kantár pojal. Kačka skoro k nemu priletela, na paničku sa premenila; na tátoša si vysadli a leteli preč za more.

Ako to ježibaba videla, nuž ich začala veľmi preklínať. Radúza zakliala, aby v tom okamžení

na Ľudmilu zabudol, akonáhle ho dakto prvý raz bozká. A Ľudmile zavolala:

„Ty dievka, aby si za sedem rokov s tým oplanom nebývala.“

Ježibaba musela celú cestu naspäť peši odbaviť; všetky kunšty utratila a jej muž sa z nej vysmieval, že sa tak oklamať dala.

*

Radúz a Ľudmila leteli už teraz na tom tátošovi, až doleteli k tomu mestu, kde Radúzovi rodičia bývali.

„Čože tu nového?“ opýtal sa Radúz jedného mešťana, ktorého za mestom stretli.

„Nuž čože by?“ odpovedal mešťan, „náš kráľ i jeho synovia i dcéry vymreli, iba stará kráľovná ostala, aj tá ustavične len plače za jedným synom, ktorý je voľakdesi vo svete. Tak zato len samé pletky a hádky máme, kto bude kráľom.“

„Vymreli?“ riekne Radúz, „no, to je veru nedobre.“

Vtom zanechal mešťana a odvolal Ľudmilu na stranu.

„Vieš, čo urobíme? Ostaneš ty tuná pri tejto studničke, lebo taká ako si, v otrhaných šatách, pred moju matku nemôžeš. Ukry sa na ten hustý strom a čakaj ma, kým sa ja navrátim. Ja za ten čas pôjdem tadnu, a keď ma poznajú a za kráľa prijmú, tak ja prídem s peknými šatami pre teba.“

Ľudmila pristala. Radúz dnu šiel do zámku. Matka ho hnedky poznala a s rozpäťmi rukami v ústrety mu bežala, radostne ho objímala a chcela ho i bozkať, ale on sa jej nedal. Aj ostatní ho poznali, za kráľa vyhlásili, spravili veľkú hostinu a bavili sa veselo.

Radúz, ustatý z cesty, ľahol si prv ako ostatní na odpočinok, a ako tak spal, prišla matka a v obidve líca ho vybozkávala. Od tých čias zabudol on celkom na svoju Ľudmilu. Aj sa on potom oženil s druhou osobou.

Opustená Ľudmila dlho nariekala, čo si ona už teraz počne? Nemala sa, chudinka, kde podieť, nuž sa postavila neďaleko zámku k jednému sedliackemu dvoru a vyrástla tam na krásny topol'. Ten topol' celý dvor, ba celý kraj ozdoboval, len samému kráľovi zavádzal. Mrzelo ho, že mu z okna ďaleko vidno nebolo. Naposledy nemal trpezlivosti a kázal ho vyrúbať. Sedliak sa veľmi prosil, aby ten pekný strom zoťat' nedal; ale ani prosba nič neosožila, kráľ dal topol' zrubať.

Nezadlho potom, pod samým zámkom, vyrástla pekná hruška, ktorá zlaté hrušky rodila. A keď ich večer pooberali, do rána ich zase plno bolo. Kráľ ich dal každý deň oberať a ten strom mu bol veľmi milý. Ale kráľovná sa na ňom ustavične horšila.

„Keby tá hruška,“ vravela kráľovná, „len skorej skazu vzala; tak ma ten strom mrzí.“

Kráľ ju dosť prehovára a prosil, aby mu len pokoj dala, že je taký krásny. Ale kráľovná potiaľ honbovala, kým jej kráľ k vôli hrušku vyťat' nedal.

Tých sedem rokov sa už ku koncu chýlilo. Premenila sa teda Ľudmila na zlatú kačku a pod kráľovým oblokom po jazere sem i tam plávala a gágala. Kráľ ju naposledy dopáčil a prišlo mu

na um, že on už dakde takú kačku videl. Kázal ju teda chytiť. Ale nebolo človeka, ktorý by tú kačku bol mohol ulapiť. Dal potom zvolať rybárov a vtáčnikov z celej krajiny, ale ani títo ju dochytiť nemohli. Kráľa tá vec zo dňa na deň horšie omínala.

„Keďže je tak,“ povie raz, „že mi nik k vôli urobiť nemôže, pôjdem sám šťastie probovať.“

I vybral sa k jazeru a pustil sa za kačkou. Kačka ho dlho sem a tam prevádzala; on vždy za ňou; napokon ju predsa dochytil. Sotva ju v rukách mal, zlatá kačka v krásnu Ľudmilu sa premenila a riekla:

„Mne si sa ty za moju vernosť zle odmenil! Ale ja ti to odpúšťam, lebo to ináč nemohlo byť.“

Uradovaný Radúz vzal svoju Ľudmilu do zámku a prosto ju viedol ku starej kráľovnej.

„Tu je,“ povedá, „tu je tá, čo mne toľko ráz život ochránila; toto bude moja žena a nie druhá.“

Hneď tamtú svoju ženu pustil preč, vzal si Ľudmilu. Svadbu urobili ešte raz väčšiu a tak žili spolu šťastlive, — žijú až podnes, ak nepomreli.

Myšacia bundička

Podali: Karol Hrenčík, Adolf Reuss, August Horislav Škultéty z Gemera; Andrej Klimo z Liptova; vypráva August Horislav Škultéty.

Kde bolo, tam bolo; bol jeden vysoký zámok. V tom zámku býval bohatý pán a bol, krem čel'ade, samotretí so ženou a s dcérou. Ale na neborkú ženu zrazu dač prišlo; ochorela na smrť. Keď videla, že z toho viacej nevstane, preriekla k svojmu mužovi:

„Hľad'že, ak sa ešte ženit' budeš, taže si len takú ber, ako som ja bola, — ani krajšiu ani špatnejšiu,“ — a ledvaže to dopovedala, bolo po nej.

Dobre; ostal on vdovcom a to trvalo do roka. Po roku mu prišla vôľa poznovu sa oženit'. Tu hned' vypravil na všetky strany poslov, aby mu vyhl'adali takú osobu, ako jeho nebohá žena bola. Poslovia chodili dlho, ale takú osobu nikde nemohli nájsť. Pán bol veľmi smutný a nič ho nechcelo tešiť. Len ti mu raz bolo pozrieť na svoju dcéru a tu sa mu všetko tak zazdalo, že si nebohú ženu vidí. Hned' si vzal do hlavy, že ona musí jeho ženou byť.

Raz popoludní prišiel do jej izby, sadol si na stolec a začal s ňou žartovať. Videl sa byť veľmi veselý. Dcéra sa z toho radovala, lebo ho už dávno nevidela takého. Nebožiatko, nevedela, čo on za figle v hlave má. Medzi druhou rečou, — on vám to vedel tak pekne k tomu prísť, — povedal jej, že čo chce. Ako to dcéra počula, veľmi sa zahanbila aj preľakla.

„Ach,“ povedá, „otec môj drahý, čože vy myslíte, že by ja za vás mala ísť? Dcéra za otca? Ved' by to bol veľký hriech!“ a pritom pustila sa do plaču.

On sa ale zo svojho vyvrátiť nedal, a že hocčo bude robiť, — ona musí byť jeho ženou.

„No keď musím, tak musím,“ preriekla napokon dcéra, „ale ja za vás skorej nepôjdem, iba ak mi dáte spraviť hviezdičkové šaty, čo sa do vajcovej škrupiny skryjú.“

Kde ich vzal, tam ich vzal, — otec vystanovil hviezdičkové šaty. Boli pekné, aj dievčaťu sa páčili.

„No, dievka moja, zajtra pôjdeme na sobáš,“ povedal jej otec.

„Ej, ešte nie, otec, iba keď mi dáte spraviť mesiačkové šaty,“ a s tým ho nechala osamote.

Otca to mrzelo. „Kdeže ja zas také šaty vezmem?“ myslí si. Ale navel'a, navel'a aj tie mesiačkové šaty vystanovil a sám ich dcére svojej doniesol.

„No, dievka moja, už máš, čo si žiadala, zajtra pôjdeme na sobáš.“

„Ej, ešte nie, otec, iba keď mi dáte spraviť slniečkové šaty.“

Obstaral jej i tie šaty.

„A teraz už pod',“ povedá, „ideme na sobáš!“

„Ešte nemôžem ísť,“ odmáhala dievča, „iba keď mi dáte ušiť myšaciu bundičku, čo mi len oči budú von z nej; a potom mi vykunštujete hmlu, ktorej keď zavolám: „Pred mnou vidno, za

mnou tma, aby ma nikto nevidel. Lebo nechcem, aby sa na mňa ľudia dívali, že si s otcom na sobáš idem, a ja by som sa musela hanbiť.“

Trebárs ako horko-t'ážko, otec jej i to vystanovil.

„No,“ povedá, „dievka moja, už máš všetko, čo si len žiadala, zajtra musíš ísť na sobáš.“

Dievča nič nepovedalo, len pokývalo hlavou, akoby mu dosviedčalo.

Pán naradovaný, že sa mu už skoro vyplní vôľa, odišiel spať; ale dievča nezadžmúriilo oči. Ako po polnoci kohút prvý raz zaspieval, vstala hore, — myšaciu bundičku zavrhlala na seba, trojaké šaty vo vajcových škrupinách vzala sebou a — „pred mnou vidno, za mnou tma“ — pustila sa do šíreho sveta.

Išla ona, išla a mnoho ľudí stretávala, ale ju nikto nepoznal, až prišla do jednej veľkej hory, a to bolo už v noci. Čo tu robiť? Bála sa od divých zverov, aby ju cez noc nezožrali, vydriapala sa teda na jeden vysoký strom a tam čakala zorničku.

Práve v tej hore bol mladý kráľ na poľovačke. Odsvorkal psov a tí sa rozbehli po hore, ale zadlho nič nemohli vyňuchať. Až raz začnú z celého hrdla štekať. Kráľ jastril bystrým okom, z ktorej strany zver vyskočí; ale tá veru nechcela vyskočiť. Keď tak za chvíľu darmo čakal, pomyslel si: „Tajdem ja bližšie k tým psom,“ — lebo sa mu zdalo, že vždy len na jednom mieste štekajú. Prišiel k nim, a tu vidí, ako okolo jedného stromu obskakujú a jednostajne dohora štekajú. Kráľ sa obzerá, kde by čo mohlo byť, a tu zazrie na strome divnú potvoru. Natiahol kušu, namieril a vtom počuje volať:

„Nestrieľaj, nestrieľaj, veď som ja nie zlô, ale dobrô.“

Kráľ sa zarazil a odpovedal:

„No, keď si dobrô, zídí dolu!“

Ona zišla dolu, padla pred ním na kolená a prosila ho, aby jej len nič neurobil, ale aby ju vzal do svojho dvora, že mu bude aspoň drevo nosiť a pece kúriť. Kráľ na to privolil a zaviedol ju so sebou. Tu každý, kto ju len videl, díval sa a smial na tej divnej stvore.

*

Naše dievča v myšacej bundičke konalo svoje povinnosti okolo kuchyne, a že sa vedelo hodne obracať, kuchárovi sa páčilo. To tak trvalo za daktorý čas.

Raz sa strojili byť v tom istom meste za jedno druhým tri tance. Aj mladý kráľ sa chystal na tanec a zavolať, aby mu doniesli vyčistené čižmy. Myšacia bundička mu ich doniesla. Ale ako ju kráľ zazrel, namrzal sa veľmi:

„Či mi už,“ povedá, „nemá kto inší poslúžiť?“ — a zahodil tie čižmy za ňou. Museli mu druhý pár doniesť, a tak sa vybral na tanec.

Naše dievča sa pýtalo od kuchára, že by sa rada čo len kľúčovou dierkou podívala, ako tam budú tancovať.

„Ej, ty škrata, čo by si ty tam ešte zavadzala,“ zahriakol ju kuchár, „sed' tu v tvojom kúte!“

Naveľa ju ale predsa len pustil.

Ona chytrá, zhodila bundičku, obliekla hviezdíčkové šaty a „pred mnou vidno, za mnou tma“ nezbadal ju žiaden duch, len keď sa ukázala tam, kde tanec stál. Sotvaže dnu vkročila, tu hneď všetci na ňu obrátili oči a mladý kráľ neobzrel sa na ostatné paničky, len sa okolo nej mal, s ňou sa zhováral a tancoval. Tu jej zašeptal do ucha, aby mu povedala, kto je a skadiaľ je ona? Dievča sa usmialo a povedalo:

„Ja som z Čižmicebice zámku,“ a po chvíli ako prišlo, tak odišlo a „pred mnou vidno, za mnou tma“, — nebolo ho vidno, iba keď sa doma stavilo.

Tu hviezdíčkové šaty skrylo a zase si prevesilo bundičku. Čo mu všakové sladké veci nadávali, tým sa zavďačilo kuchárovi.

Mladý kráľ sa vrátil domov nebárs veselý; voľač mu vrčalo v hlave. Hneď na druhý deň zvolal svojich radcov, aby sa dozvedel o Čižmicebice zámku, ale tí mu nič nevedeli povedať. Ostalo všetko tak.

Zase mal byť tanec a aj kráľ sa chystal naň. Zavolať, aby mu na umývanie doniesli vody. Bundička mu jej doniesla na veľkej mise; ale namrzený kráľ uchytil misu, otrepal jej ju do chrbta, že či by sa on s takou vodou umýval, čo mu popelvár donesie? A museli mu doniesť druhú.

Keď sa kráľ pristrojil a odišiel, naše dievča zase sa pýtalo od kuchára, čo len kľúčovou dierkou pokuknúť na ten tanec. Keď sa jej to dovolilo, obliekla si mesiačkové šaty a „pred mnou vidno, za mnou tma“ prišla zas pekne krásne tam, kde tancovali. Ako ju mladý kráľ zazrel, od radosti dobre z kože nevyskočil. Tak sa mu to dievča v mesiačkových šatách zapáčilo.

Tu sa jej zase spytuje, kto je a skadiaľ je ona; ale žart na stranu, aby povedala pravdu. Dievča sa pekne usmialo a povedalo:

„Ja som z Misicebice zámku.“

„A či je to tvoja sestra, či kamarátka, čo nedávno bola na tanci vo hviezdíčkových šatách?“

„Hej,“ povedá, „to je moja najlepšia kamarátka; tá pochodí z Čižmicebice zámku.“

Potom sa ešte za chvíľu zabávala; zrazu ale ako prišla, tak odišla, a „pred mnou vidno, za mnou tma“, pobrala sa domov, mesiačkové šaty skryla a bundičku prevesila na seba. Čo jej nadávali sladké veci, darovala kuchárovi.

Mladému kráľovi nebolo do smiechu. Dal zavolať svojich radcov, ale tí o Misicebice zámku toľko vedeli ako on sám. Ostalo všetko tak a kráľ ťažko čakal tretí tanec: či to krásne dievča bude môcť zas vidieť?

Ako sa na ten tretí tanec strojil, zavolať, aby mu doniesli hrebeň začesať vlasy. Chytrá bundička doniesla hrebeň, ale kráľ sa nahneval a zalúčil jej ho do hlavy. Museli mu doniesť druhú.

Kráľ odišiel a kuchár dovolil dievčaťu poďívať sa kľúčovou dierkou na tanec. Pristrojila sa do slniečkových šiat, a „pred mnou vidno, za mnou tma“, nezazrel ju nikto, len keď sa medzi tanečnicami zajasala. Mladý kráľ až tak rástol od potechy a ani na krok neodišiel od jej boku. Zase sa ju len spytuje, aby mu povedala, kto je a skadiaľ je ona? A aby mu uverila, že ju rád má,

daroval jej zlatý prsteň. Dievča sa naňho usmialo:

„Ja som,“ povedá, „z Hrebenicebice zámku.“

„A či tie poznáš, čo boli na predošlých tancoch, jedna vo hviezdíčkových, druhá v mesiačkových šatách?“

„Akože by som ich nepoznala,“ povie dievča, „veď sú to mojej najlepšie kamarátky, jedna z Čižmicebice a druhá z Misicebice zámku,“ — a s tým sa zberala domov. Kráľ ju mal ísť odprevadiť, ale ona to nechcela. Ako vyšla, tu kráľ zápät' za ňou, že ju musí dostriehnuť, kde pôjde. Ale ona si pomyslela: „Pred mnou vidno, za mnou tma,“ — a naraz mu zmizla z očí. Prišla domov, slniečkové šaty bundičkou zakryla, a čo jej nadávali sladké veci, to ta dala kuchárovi.

*

Kráľ bol celý zbaláchaný. Ani jesť, ani piť sa mu nechcelo. Len skedy-neskedy rozkázal, aby mu uvarili demikát. Kuchár varil demikát, bundička sa okolo neho obšmietala. Ako chleba nakrájal, bryndze namelil, posolil a horúcou vodou polial, tu ho voľač odvolali preč. Bundička chytrá schytila misku, pustila do nej darovaný prsteň a zanesla kráľovi. Kráľ stál v obloku, nevidel, kto demikát nesie. Ako ku stolu sadol a na tanier bral, len mu dač zaštrngne v mise, on pozerá, a tu nájde svoj vlastný prsteň. Pospolu zavolať na kuchára.

„Kto to varil?“ spýta sa.

„Ja,“ odpovedal kuchár.

„Tak si ty aj prsteň pustil dnu?“

„Ja som nepustil,“ vyhovárať sa kuchár.

„A ktože?“ strmo naňho kráľ.

„Ja neviem,“ zajakal sa neborák od strachu, „iba ak tá potvora, lebo sa musím priznať, ona ten demikát doniesla na stôl.“

Kráľ sa rozhneval, že mu od takej potvory posielajú jesť:

„Privlečte ju,“ povedá, „sem.“

Dievča smelo prišlo a kráľ nahnevaný schytí ju za bundičku: od hlavy do päty jej ju rozdrapil. Tu ho zarazil blysk od slniečkových šiat, — poznal ju naraz a prosil, aby mu odpustila, a ona mu dávno už bola v srdci odpustila.

Nato dosť skoro bola svadba a tanec nad všetky tance!

Po svadbe sa vybrala svojho otca navštíviť, ktorý žiaľom umorený, že si sám dievku odpravil, ani ju len nepoznal. Ona sa mu dala do známosti a: „Toto je,“ povedá, „môj muž.“ — Vyrozpárala svoje biedy i radosti. A tak sa tešili spolu všetci a tešia sa dosiaľ, ak nepomreli.

Hadogašpar

Podali: Jonatan Čipka z Malého Hontu; Gustáv Reuss a Samuel Ormis z Gemera; Adolf Ghillányi z Liptova; rozpráva August Horislav Škultéty.

V sedemdesiatej siedmej krajine, ešte za starého Vida, žil jeden kráľ a mal utešenú dcéru. Bola ona na zrast hodne veľká a ako taká nič nemohla vystáť, čo bolo malô, a najmä malé deti veľmi nerada videla. Na vydaj síce mala vôľu, ale si pritom naveky myslela, že keď sa dakedy aj vydá, len aby žiadnych detí nemala.

Zapáčilo sa toto driečno dievča mladému kráľovi v susedstve a on jej tiež padol do srdca. Tak onedlho prišiel pre ňu a bola veľká svadba.

Žili oni medzi sebou veľmi pekne, lebo sa radi videli. Ale čože? Nemohli sa žiadneho dieťaťa dožiť. To kráľa počalo mrziť; a kráľovná ako predtým nemohla deti vystáť, tak teraz naopak sa jej žiadosť obrátila. Ale prešiel rok za rokom a oni vždy len samotní ostávali.

Raz vyšli na prechádzku do záhrady. Tu zazrela kráľovná, ako sa jeden had okolo stromu obkrúcal a aj vtedy jej práve bolo dieťa na ume.

„Ach,“ vzdychla si v srdci, „čo by hneď v hadacej koži bolo, aj to by som už nedbala!“

Milá kráľovná ostala samodruhá, a keď prišiel čas, porodila jarabého hada. — Tu bol veľký smútok a kráľovná plakala deň i noc; ale čože bolo robiť? Musela toho svojho syna vlastnými prsami nadávať.

Dali mu meno Hadogašpar; a čo viac, on vám vedel aj pekne rozprávať.

Keď už hodný narástol a mal okolo dvadsať rokov, tu by sa bol rád oženil.¹ Ale ktoráže dievka pôjde za hada? Dost' na všetky strany hľadali, dost' sa i naprosili: za takého parobka nechcela ísť žiadna. Nešťastný Hadogašpar bol veľmi smutný, ani jesť ani piť sa mu nechcelo. V takom smútku vybral sa on do šireho poľa a tam pustým dolinám vykladal svoj žiaľ. Ako tak plače a vykladá, kde sa vezme, tu sa vezme jeden šedivý človečik a spýta sa ho:

„Hadogašpar, čo plačeš? Nemáš čo jesť, nemáš čo piť?“

„Ach, starý otec, mám čo jesť, mám čo piť; mám všetko, čo mi treba; len dievky niet, ktorá by chcela za mňa ísť.“

„Ja ti poradím ženu,“ povie na to starý, „prejdi tri vrchy a tri doliny! Na čistej studničke bude šaty plákať krásna dievka, tá pôjde za teba.“

Šedivý zmizol a Hadogašpar sa preplazil cez tri vrchy a tri doliny ku čistej studničke a spustil sa do nej. Krásna dievka príde a začne plákať šaty. Ako tak plače, slzy jej z očí padajú a ona vzdychá, že nemá milého. Vtom zazrie v čistej vode jarabého hada.

¹Druhí rozprávajú, že zrazu začal hvízdať ako najmocnejší valach a nevedeli uhádnuť, čo s tým chce. Až im jeden mních vysvetlil, že sa chce ženiť. Mlynár mal tri dcéry, z tých prinútili najstaršiu za neho. Jeho niesli k sobášu na zlatom tanieri, vlastne len jeho šupinu. Bo on, keď šli zo sobášu, predstál ako pekný mládenec na koni nevestu a nahováral ju, aby šla za neho. Prvá mu povedala, aby prišiel zajtra, že v noci zabije hada. Ale keď si políhali, ona zaspala a on nevernicu zamordoval. Tak sa stalo i s druhou. Ale tretia, keď ju tak skusoval, povedala: „Darmo je, pane, z toho nemôžem, že ste neskoro prišli, ja som už tomuto prisahala.“ A táto ostala jeho ženou.

„Ach,“ povedá, „keď ma nechce žiaden mládenec, keby sa aspoň tento had zaľúbil do mňa!“

Tu sa vylúči Hadogašpar navrch vody:

„Pod,“ povedá, „keď tak chceš, ja ťa vezmem za ženu.“

A rozžialená dievka privolila na to. Už sa bolo hodne zmrklo, keď si nevestu do domu doviedol. Rodičia boli radi a uložili ich do mäkkých perín.

„Ach, ženička moja, bozkajže ma, bozkaj!“ prosí sa jej Hadogašpar.

Krásna žena pritisne horúce ústa na studenú tvár hadovu, a v tom okamžení zlienil sa jarabý had na krásneho muža a had'aciu kožu šuchol pod posteľ.

„Ach, ženička moja,“ vzdychne krásny muž, „ak ma neprezradíš pred matkou, v akom ma teraz spôsobe vidíš, naveky budeme šťastní; ale ak by si zradila, aj so mnou aj s tebou by zle bolo, lebo je moja mať nehodná, aby ma takto videla.“

A krásna žena prisľúbila, že nepovie ani slovo.

Ešte len slnko vychádzalo, už Hadogašpar svoju starú kožu zase na seba stiahol a bol had ako predtým. To tak šlo za drahý čas: vo dne bol jarabý had a v noci krásny muž. Až tu raz jeho žena ostala samodruhá.

Ako sa to roznieslo, tu si hneď klebetné ženy jedno druhô pošuškováli a začali na nevinnej Hadogašparke jazyky brúsiť. Z úst do úst vždy väčšmi ju ohovárali a potvárali; že tak a tak, — ako by to mohlo byť, že musí mať s dakým druhým porozumenie. Pomaly sa to aj jej samej do uší dostalo a ona neborhá len počúvala tie klebety a mlčala. Ale keď sa toho už veľa napočúvala, nebolo jej ďalej do strpenia: vyrozprávala pred svokrou o všetkom spôsobe. Táto sa nad tým veľmi zadivila a hneď si pritom pomyslela, že všetkým rečiam urobí koniec. Ako si mladí večer políhali, zakúrila mocne do pece, vzala kahanec do ruky a vtiahla sa na prstoch do tej izby, kde spali. Tu vidí, že je veru tak, ako jej nevesta rozprávala. I uchyťí spod postele had'aciu kožu, vyjde von a hodí ju do pece. Koža praští, akoby hromadu čečiny zapálil, ale vtom život samodruhej ženy otáčajú tri veľké hadiská. Smrad sa po celom dome roznesie a na to sa prebudí Hadogašpar. Skočí z postele ako bez seba, hľadá svoj oblek, a tu nenájde nič.

„Nešťastná, prenešťastná žena,“ zvolal žalostným hlasom, „o tri dni by si bola porodila, a ja by som bol naveky oslobodený. Teraz za pokutu, že si neznala mlčať, neporodíš skorej, pokiaľ ti ruku moju na život nepoložíš. Žiadna druhá moc ti nespomôže, lebo dieťa, ktorô pod srdcom nosíš, títo hadovia budú ustavične striežiť.“

Vtom s veľkým krikom vybehol z izby a zmizol.

*

Nešťastnej žene len teraz svitlo v očiach, čo urobila. Pustila sa do veľkého nariekania. Ale darmo bolo nariekať, milý Hadogašpar len skapal a skapal. Chodila nevoľnica z mesta do mesta, z dediny do dediny, vykladala svoje súženie a radila sa s každým, kto len čo radit' znal; ale to všetko nespomáhalo.

Už sa siedmy rok ku koncu blížil, odkedy Hadogašpar zmizol; tí hadovia sa jej vždy väčšmi a väčšmi vrezávali a ona znášala neslýchané muky.

„Ach,“ povedá, „už mi ďalej nemožno zniest' toto trápenie! Dajte mi jeden pár železných čižiem, ja ho musím ísť do sveta hľadať!“

Dali jej obuť tie železné čižmy a ona sa zachytila šírym svetom. Naveľa, naveľa prišla k mesiačkovej materi a našla ju sedieť bledú v temnosvetlej izbičke.

„Pán Boh daj šťastia, stará matka!“ pokloní sa usužovaná žena.

„Pán Boh daj aj tebe,“ zaďakuje starká, „kdeže si sa tu, dievka moja, vzala, veď tu ani vtáčka ani letáčka nechyrovať, nie žeby to človečika.“

„Ach, stará matka, kdeže som sa vzala,“ plačúci odpovie ona, „pozrite len na môj život! Plod, ktorý pod srdcom nosím, rastie a niet moci, ktorá by ma od neho oslobodila, kremä ruky môjho muža Hadogašpara. Váš syn sa díva celú noc po svete; ach, spýtajteže sa ho, spýtajte, či nevidel dakde môjho muža?“

Zapadlo slnce, zasvietil mesiačik. Díva sa on po vrchoch, díva sa po dolinách, díva sa po širom svete, ale nikde nevidí Hadogašpara.

Vrátila sa mesiačkova mati a oznámila nešťastnici smutný chýr:

„Nikde, dievka moja, nikde nevidel môj syn tvojho muža; ale na ti toto zlatô vretienca na pamiatku a choď k slniečkovej materi, azda ti tá bude vedieť povedať.“

Strašnými mukami usužovaná stúpala ďalej, až prišla k slniečkovej materi, a tá jasnooká stála v plamennom blysku.

„Pán Boh daj šťastia, stará matka,“ pokloní sa prichodzila.

„Pán Boh daj i tebe, dievka moja, Pán Boh daj! Kdeže si sa ty tu vzala? Veď tu neslýchať ani vtáčka ani letáčka, nie žeby to človečika.“

Nešťastnica vykladá svoje trápenie a plačúci prosí:

„Ach, stará matka, váš syn sa díva celý deň po svete, spýtajteže sa ho, spýtajte, či nevidel dakde môjho muža?“

Skryje sa mesiačik, zasvieti slniečko; díva sa po vrchoch, po dolinách, nazrie sa i do hlbokého mora, díva sa po širom svete, ale Hadogašpara nemôže vyzrieť.

Vrátila sa slniečková mati a oznámi nešťastnici smutný chýr:

„Nikde, dievka moja, nikde nevidel môj syn tvojho muža; ale na ti túto zlatú prasličku a choď k vetríčkovej materi, azda ti tá bude vedieť povedať.“

Ešte sa raz vybrala na ďalekú cestu a už jej palce začali svietiť z tých čižiem, čo ich tak znosila. Ukonaná, zadychčaná ulahodila predsa k vetríčkovej materi, a tá stála na úvetrí s rozkostranou hlavou.

„Pán Boh daj šťastia, stará matka,“ pokorne sa poklonila.

„Pán Boh daj i tebe, dievka moja, Pán Boh daj! Kdeže si sa ty tu vzala? Veď tu nevídať ani vtáčka ani letáčka, nie žeby to človečika.“

Nešťastná žena vykladá o svojom trápení a plačúci prosí:

„Ach, stará matka, váš syn putuje vo dne i v noci po svete, spýtajteže sa ho, spýtajte, či nevidel dakde môjho muža?“

Zasvieti mesiačik, zasvieti i slnko; vetrík veje šírym svetom deň a noc; putuje po vrchoch, putuje po dolinách, putuje po všetkých kútoch sveta a v tmavej jaskyni, kde nezašlo svetlo mesiaca, ani svetlo slnka, nájde Hadogašpara; ale toho v moci drží zlostná striga.

Vrátila sa vetříkova mati a oznamuje nešťastnici dobrý chýr:

„V tmavej jaskyni, dievka moja, za troma vrchami a za troma dolinami je tvoj muž v moci zlostnej strigy. Ale ty len choď, azda ti posluží šťastie a na pamiatku vezmi si toto zlatô motovidielce.“

*

Horko-tážko sa preštverala cez tri vysoké vrchy a tri hlboké doliny, a tu stála pred ňou otvorená tmavá jaskyňa. Strach a hrúza ju obišli, ale sa len osmelila do tej strašnej diery. Tu sa zaraz ozve tisíc hlasov, jeden strašnejší od druhého:

„Ty taká a taká, kde tu ideš, čo tu chceš?“

Hadogašparke sa podlamujú kolená, ale predsa kráča ďalej a ďalej. Žaby, hady, jašterice a všetok sveta zemeplaz zo všetkých strán škrečia a sipia na ňu; ale ona len ide a ide napred, až sa jej zablýští pred očima svetlo. V priestrannej izbičke pri temnom kahanci pradie tu krásno dievča na kamennom stolci: vretienca jej vrčí, len sa tak sklepenie ozýva.

„Pán Boh daj Šťastia, krásna priadka,“ pokloní sa prichodzia, „povedzže mi, povedz, či tu býva Hadogašpar?“

Ale krásno dievča, ako ju zazrelo, skočí z kamenného stolca a rukami proti nej zalomí:

„Utekaj, utekaj, aby ťa nezastihla moja pani; Hadogašpar tu býva, ale je pod veľkou strážou.“

Už sa chcela vrátiť nešťastná žena, ale vtom sa jej zablýští zlatô vretienca. Krásna priadka ho zazrie a hneď si ho pýta od nej:

„Daj mi,“ povedá, „toto zlatô vretienca, vyvediem ťa z tejto tmavej diery.“

„Darujem ti ho, duša moja,“ povie na to žena, „ale pusť ma k Hadogašparovi!“

„Ach, ženička ľúba, to ja urobiť nesmiem, lebo by ma moja pani zmárnila,“ vyhovárala sa priadka a pritom nespustila oči zo zlatého vretienca a zase ho len od nej pýta a prosí. Ale Hadogašparka stála na svojom a inak nechcela dať z ruky vretienca.

„No, už ťa len pustím,“ povie navel'a dievča, „čokoľvek sa bude so mnou robiť,“ a otvorila ťažké dvere.

Na kamennej posteli leží Hadogašpar, otočený deviatimi hadmi a sladko spí. Tu zaplače nad ním nešťastná žena:

„Hadogašpar, Hadogašpar, muž môj drahý, položže, polož tvoju ruku na môj život, aby som sa

oslobodila od sedemročného bremena.“

Ale Hadogašpar nepočuje nariekanie ženino a len spí.

Vtom pribehne s krikom nastráchanô dievča:

„Hory hučia, jaskyňa sa trasie; utekaj, utekaj, už ide moja pani.“

Uchytí nešťastnicu za ruku a vedie ju tmavou dierou von.

Svitne druhý deň a utrápená Hadogašparka ide zase tou cestou ku krásnej priadke:

„Ach, duša moja, darujem ti túto zlatú prasličku, ak ma ešte pustíš k Hadogašparovi.“

Dievča liece jasným okom po zlatom vretienci, liece i po zlatej prasličke a otvorí ťažké dvere.

Ako včera leží Hadogašpar na kamennej posteli a sladko spí.

„Hadogašpar, Hadogašpar, muž môj drahý, položže, polož tvoju ruku na môj život, aby som sa oslobodila od sedemročného bremena.“

Ale Hadogašpar tvrdo spí a nepočuje nariekanie ženino. Tu pribehne zase s krikom nastráchanô dievča:

„Hory hučia, jaskyňa sa trasie, utekaj, utekaj, už ide moja pani!“

A nešťastnica musí zase odísť od svojho muža. Vretiencie preč, praslička preč, ešte má v rukách zlatô motovidielce. Na tretí deň zaberie sa znova tou istou cestou ku krásnej priadke a plačúci prosí:

„Ach, duša moja, pustže ma, pust' ešte k Hadogašparovi, darujem ti toto zlatô motovidielce!“

Dievča pozerá na zlatô vretiencie, i na prasličku, pozerá i na zlatô motovidielce a otvorí ťažké dvere. Hadogašpar otočený deviatimi hadmi leží ako včera a sladko spí. Zaplače nad ním nešťastnica, že sa len tak tmavá jaskyňa ozývala:

„Hadogašpar, Hadogašpar, muž môj drahý, položže, polož tvoju ruku na môj život, aby som sa oslobodila od sedemročnej ťarchy.“

Vtom sa preberie Hadogašpar a počne si pretierať oči:

„Či spím, či sa mi len sníva ako včera a či naozaj počujem moju ženu?“

Nešťastná žena hodí sa mu okolo hrdla a on ju pritisne ku svojmu srdcu, položí ruku na zakliaty život a traja hadovia v tom okamžení zmiznú z nej. Zmizne i z Hadogašpara hadov deväť a ona porodí krásneho syna.

Vrátili sa potom k svojim rodičom. Hadogašpar bol od tých čias človek ako druhý aj v noci aj vo dne a žijú až podnes, ak nepomreli.

Dvanásti bratia a trinásť sestra

Podal a rozkladá Pavol Dobšinský.

Jeden kráľ mal dvanástich synov: pekných, vyrastených ako jedle šuhajov a jedno druhému tak podobných, že ich každý na prvô oko za bratov poznal. A veru sa aj nemali veľmi čo deliť jeden od druhého, lebo rok po roku jeden za druhým narodili sa na svet. Rodičia ich všetkých veľmi radi mali, ale toho najmladšieho matka predsa najradšej videla a nikdy nebolo vídať zármutku na jej tvári, kedykoľvek na toto svoje najmladšie dieťa pozrela. A to čím ďalej i tento, i ostatní hore rástli, tým bola väčšia radosť rodičovská z nich.

Ale tu veru raz začala kráľovná smutnou byť a ani len vtedy sa jej tvár nevyjasnila, keď svojho najmladšieho syna videla. Dost' sa ju spytovali synovia, čo je taká smutná? Že či sú jej oni azda nie dost' dobrí? Ona na to nikdy ani jednému z nich neodpovedala. Raz kráľ voláčo sa zhováral s kráľovnou v záhrade a ona po tej rozprávke ostala ešte raz smutnejšou. Tu pristúpil k nej ten najmladší syn.

„Ale mamička, povedzteže vy mne už raz, čo ste vy od jedného času taká smutná?“

„Ach, syn môj drahý,“ povedala mu matka, „ak ti poviem, zle je, ak ti nepoviem, nuž je ešte horšie.“

„Ved'že mi už tak radšej len povedzte, čo je?“

„Ach, ved' ti poviem, poviem, bohďaj by som ti radšej povedať nemusela! Ale to už ináč nebude. Vidíš, syn môj,“ rozprávala mu ďalej, „vy ste dvanásti bratia a žiadnej sestry ste nemali ani nemáte; a to bolo dosiaľ naše i vaše šťastie. Lebo váš otec to dakedy prisahať musel, že len dovtedy smie svojich synov pri živote nechať, kým sa mu nenarodí dcéra; aby jeho synovia nikdy sa nedoznali, že dakedy sestru mali a jeho dcéra aby sa nikdy nedoznala, že dakedy bratov mala. A teraz ja sa cítim v nádeji a všetko sa mi tak vidí, že syna nebudem mať, ale dcéru. Ak ja dcéru porodím, tak vy všetci zhynúť musíte. Váš otec vám o tom nič nedá znať, ale popredku vás pošle na náš druhý zámok. Tam vás dá pobiť ešte v tú noc, keď by sa vám narodila sestra. Ale ja by som nechcela, žeby ste mne vy pohynuli. Tak hľad'že, nepovedz nikomu nič, ani tvojim bratom, kým doma budete! Lebo by si i mňa i vás o život pripravil mohol. Len keď vás otec pošle na ten druhý zámok, poslušnite ho a choďte ta! Tam povieš tvojim bratom, čo je vo veci. A keď už tam budete, tak každú noc z vrchu zámku pozerajte sem na náš zámok! Keď uvidíte na našom zámku v noci trinásť sviec horieť, tak sa vám narodil trinásty brat, a vtedy sa nič nebojte! Ak by ste ale uvideli len jednu sviecu, takže utekajte! Bo to bude znak, že sa vám narodila sestra a váš otec že už poslal vás pobiť. Nájdete tam, čo vám bude na cestu treba, a tak sa len pusťte všetci spolu do sveta!“

Ešte potom dlho plakala nad týmto svojím najmilejším synom a on si matku len tešil, že to azda ešte všetko na dobrô vypadne, čo aj budú prinútení pred otcom utekať, že aspoň sveta skúsia a dakedy, keď otec umrie, sa navrátia.

O dakoľko dní dal otec k sebe zavolať všetkých dvanástich synov a vravel im takto:

„Synovia moji, vaša matka je čosi chorá; vidíte, ako sa trápi od jedného času. Potrebuje ona pokoj, a tu pri vás, že ste toľkí, nikdy je nie ticho v dome. Pôjdete vy na tamtoten náš druhý zámok, tam sa môžete do dobrej vôle zabávať a hrať, kým vaša matka ozdravie. Potom vás dám

naspät' zavolať.“

Synovia poslúchli, pobrali svoju zbroj, rozlúčili sa s rodičmi a odišli na ten druhý zámok. Tu ale im rozpovedal najmladší brat, čo je vlastne vo veci a čo robiť majú. Nuž oni každú noc do polnoci jedni dvaja a od polnoci druhí dvaja na vrch zámku strážili, čo sa ozaj bude robiť na tom otcovskom zámku? Po prvé dve noci nebolo nič, ale v tretiu noc, na samú dvanásť, začalo jedno svetlo na otcovskom zámku horieť. Čakali za chvíľku, či sa zažne aj druhô, ale to sa nezažínalo. Chytrý sa pozobúdzali, pobrali sebou zbroj a peniaze, posadali si na kone a utekali.

*

Prosto len do druhých krajín sa zabrali, aj tam len vždy ďalej sa púšťali, aby ich otec dajako nedostihol. Na dlhej ceste potrovali všetky peniaze, popredali naposledok i kone i kráľovské šaty i zbroj. Obšarpaní, otrhaní a vyhladnutí prišli napokon do jedných veľkých hôr. Tu si umienili, že akonáhle tie hory prejdú, hneď u dajakého kráľa do služby stanú, bo si mysleli, že ich tam už otec len nenájde.

Ale tu im tá hora volíako dlho trvala. Šli tri dni, tri noci, a ešte vždy len do väčšej húšťavy zachodili. Cesty, chodníka nebolo, len pomedzi chrasť za divou zverou sa ťahali. Napokon, keď už tak ustali, že od chôdze a od hladu ďalej nevládali, prišli na jednu lúku. Na tej lúke na samom prostriedku stál jeden starý, pustý zámok. Pred ním i za ním len samé lesy a hory! Dlhô čakali, že sa dakto ukáže z toho zámku, aby poznali, čo za stvorenie v ňom býva; ale kde nič, tu nič, ani len vrabec na streche nezačvirikal. Pred večerom sa osmelili dnu.

V zámku všetko pootváranô, ale aj všetko pustô, nikde živej duše! Vprostred zámku palota a v nej dlhý dubový stôl a na ňom pre dvanásť osôb prikrytô a pri každom tanieriku po kúske suchého chleba. Dajedni z bratov naraz chceli chytať a jesť, bo už ledva stáli na nohách od hladu; kremä ten najmladší ich upomenul, aby sa cudzieho nedotýkali, že však ho oni vynájdu v tom zámku, kto to prikryval, a potom si budú pýtať. Otvorili ďalej dvere z tej paloty. Tu chyžka malá a v nej jedna slamená postieľka a pri nej stolička, a na stene chudobné šaty a zbroj: všetko tak, akoby pre toho najstaršieho brata bolo prichystanô. Za prvou chyžkou druhá, za druhou tretia, a tak až po trinásť a každá otvorená a v každej pre jedného z nich postieľka, stolička, zbroj a šaty; len tie trinásť dvere zamknuté boli. Kremä kľúčovou dierkou videli, že tam nado dvermi zlatý stolec visí, pri stene zlatá postieľka a na stenách zlaté šaty pre jednu ženskú osobu. Dosť sa oni namáhali dnu, že už tam nájdu toho, kto v tom zámku býva; ale tie dvere otvoriť alebo vylámať naskrze nebolo možno. Búchali, volali, že sa im ozve voľakto, lež odtiaľ sa nik nezval, ani najmenšie sa nepohlo v tej chyžke. Nuž sa oni uzniesli na tom, že ten pustý zámok zaujmú a hneď sa i s chyžkami podelili: najstarší prvú a tak ďalej, najmladší tú dvanásť si zaujal.

Nato sa vrátili do paloty, že ani tým kúskom chleba už teraz neodpustia. Tu už každému na tanieri po kuse polievky ponaberanô. Hneď si každý doniesol svoju stoličku, a čo našli, zjedli chutne. Za polievkou samô sa im na stôl donieslo po kuse mäsa, za tým trocha hrubej strovy. I čudovali sa, kde sa to všetko berie, keď v celom zámku ani kuchyne, ani ničoho takého nenašli, ale teraz veľa na tom nerozmýšľali, po toľkom hladovaní im len o to šlo, aby už žalúdok toľké kriky nerobil. Pojedli všetko, akoby ho bol spálil. Po večeri si políhali spať a usnuli s tým, že veď bude v noci alebo ráno, čo bude!

Na druhý deň bolo už slnce vysoko, keď sa pozobúdzali. Poobliekali sa do svojich nových šiat, pripravili sa do zbroje, a tak sa šli do veľkej paloty všetci vítať. Tu na dubovom stole našli zase dvanásť kúskov suchého chleba a čerstvej vody. Zajedli si smelo a hneď začal každý svoju

zbroj ukazovať, vychvalovať a sprobúvať. Tak sa zabávali a žili v tom zámku niekoľko dní a vždy ešte čakali, že sa im dakto ukáže. Ale v zámku, okrem nich, všetko ostalo pustô. Veru si oni len to pomysleli, že tu najlepšie pred otcom ukrytí budú a že keď len zbroj majú, tak im nič nechýba. Tá hrubá strova, na ktorej dosiaľ žili, síce nevelmi sa im páčila, bo ako kráľovskí synovia i na pečienky navyknutí boli, ale si mysleli, že zveriny dost' dookola, takže si oni sami na pečienku zastrelia. Pobrli sa na poľovačku. Hneď prvý deň boli šťastní a k večeru každý z nich doniesol do paloty dáku zver: ten vtáka, ten zajaca a ten srnu. Bláhali si, ako im to chutnať bude, keď im miesto kaše a krúpov na zajtra pripravia pečienku. Ale tu ráno v palote o nastrieľanej zverine ani znaku, ani večer na stôl z nej neprišlo nič, len zase hrubá strova a suchý chlieb. Tak to šlo deň po dni, týždeň po týždni. Nastrieľaná zverina vždy cez noc pokapala, a pečienka žiadaná nikdy na stôl neprišla. To dajdných už pomrzelo, že vraj, čo oni kráľovskí synovia majú tu takú biedu trieť, že im inde lepšie bude — a chceli sa preč pobrať. Len ten najmladší im to nedopustil, že by aspoň dakolko rokov tu počkali, kým otec na nich zabudne a hľadať ich prestane. Tak oni žili tu celých dvanásť rokov, vždy na mále a na biednej hrubej strove. Kremä keď si niekedy na poľovačke dákeho vtáčika alebo zajačika upiekli, tak dačo lepšieho zjedli. Ale na tú svoju sestru ustavične si sťažovali a zastrájali sa jej zle-nedobre, že ju zabijú, ak sa im dostane dakedy do moci, keď oni nevinní pre ňu toľkú biedu trpieť musia.

*

Za ten čas doma ich sestra dorástla a len tak krásou prekvitala. Rodičia už aj zabúdali na synov, takô milô im bolo toto dievča a tak dobre vedelo svojim štebotaním a vyspevovaním celý zámok zabávať. Otec i matka len tak rástli od radosti, kedykoľvek na to dievča pozreli. Že ono dakedy bratov malo, o tom nesmel nik v zámku ani najmenšie naštrknúť. Ale táto štebeta ako trocha k rozumu prišla, neprestala to jedno honiť, že či ona ozaj žiadnych bračekov nemala a že ako jej to pusto, keď je ona samotná dieťa, a nemá sa ako ani s bračekom, ani so sestričkou potešiť. Dost' jej to chceli z hlavy vyraziť, ale ona si to nedala. Najmä matku každý deň unúvala a neprestávala sa ju spytovať:

„Ale, mamička, už mi len raz povedzte, či som ja ozaj nikdy brata nemala, ani nebudem mať, veď to každô dieťa alebo bračeka alebo sestričku má?“

„Ach, dievka moja, ani sa ma neopytuj toľko, už si ty len sama s nami v celej rodine.“

„Ale som ačak vždy tak nebola?“

„Bola, nebola; čože ti je po tom, veď ťa to nepoteší!“

„Ba ver' ma, mamička, poteší, len mne vy to už raz povedzte!“

A tak to šlo i ďalej, kým len matka nevyrozprávala všetko o jej dvanástich bratoch, akí boli, čo robili, ako sa do sveta pustili a ako ich otec na všetky strany dal hľadať.

„Nuž a či ich to, mamička moja, naskrze nikto nemohol nájsť, kde sa podeli?“ opýtalo sa dievča.

„Veru nikto, dievka moja!“

„Ach, nuž veď ich ja vyhl'adám, daj sa ti mi bože, veď to i veľká vec!“

„Veru veľká, dost' vojska sa tých už nahľadalo, a predsa ani chýru o nich. Kdeže by si ty šla, veď si ty len malô dievča!“

„Ej, ba veru som ja už dost' hodná. Pôjdem ja len z dediny na dedinu, z dom na dom a všade sa povyspytujem: či ste tu nevideli takých a takých dvanástich bratov putovať? A keď poviem, že som ja ich sestra a že ich chcem vyhľadať, nuž mne to dobrí ľudia, čo ich videli, povedia. Ved' azda sa len do zeme neprepadli, žeby ich nik nebol videl?“

A takto by ešte dlho bolo to dievča matke vykladalo, ako si tých bratov hľadať bude, keby na to nebol prišiel sám kráľ a neopýtal sa, že čo to zase šteboce.

A dievča mu povie zrovna do očí, že si veru ide bratov do sveta vyhľadať.

Dost' kráľ všakovak i hrozil, i prosil, i bránil, i odkladal vec zo dňa na deň, dost' i kráľovná plakala a dcéru odhovárala, že s kým sa ona tešiť bude, keď ani dcéru mať nebude, táto sa ani odstrašiť, ani odhovoríť nedala, a len ísť a ísť za bratmi. Naveľa jej to rodičia povolili a vypravili ju s peniazmi aj s mnohými sluhami do sveta.

*

Šla ona z dediny do dediny, z krajiny do krajiny — tu nikde o jej bratoch ani chýru ani šľaku. Pomaly sa peniaze minuli a sluhovia jeden po druhom ju pozanechávali, bo nik nechcel s ňou chudobu a biedu znášať. Samotná ako palec putovala i ona do tých hôr, kde jej bratia bývali.

Na tretí deň, ako po tých horách putovala, prišla i ona do toho starého zámku. Vnišla prсто dnu, že sa i tam bude vyzvedať o jej bratoch. Títo boli práve na poľovačke, a tak v celom zámku ani živej duše nenašla. Len v tej palote na dvanásť osôb bolo prikrytô a pri každom tanieri kúsok toho suchého chleba. Uchytila si od kraja jeden a zjedla. Potom prešla všetkých tých dvanásť izbičiek až po trinástu. Tá sa jej sama otvorila, ona vnišla dnu a v strachu, že už za sebou hrnot počula, učupila sa pod tú zlatú stoličku pod dvere.

Dvanásti bratia práve vtedy prišli z poľovačky domov. Nespozorovali nič, iba keď si najmladší ku večeri sadal, tu mu chleba niet!

„Dakto ste mi,“ povedá, „chlieb prekryli; vráťte mi ho!“

„Ej, kto by ti tuná chlieb pokrýval?“ povie mu najstarší, „čuš a jedz, čo máš.“

„No, ba mi je nie tu; pozri, že mi pri tanieri prázdno miesto. Ak ste mi ho neprekryli, nuž ste mi ho zjedli,“ žaloval sa tento.

„Kto by sa tu na tvoj chlieb lakomil? Nepokúšaj nás!“ osotili sa naňho bratia.

„Ej ba! Ved' viem,“ hovoril tento, „že vám nikdy nie je dost' na tom, čo tu máte; naveky sa žalujete, že musíte hlady mrieť. A ja len toľko mám, koľko vy; a teraz mi ešte aj z toho odnímate.“

Z reči do reči taká hádka povstala medzi nimi o tú omelienku suchého chleba, že sa jeden druhému do vlasov dávali. Taký krik robili, že ich sestra až hen do tej trinástej izbičky počula, čo za reči medzi sebou mali. Tu najviac potom len na ňu zle bolo, že je ona všetkému príčina; bo že keby nie ona, žili by si dosiaľ doma po kráľovsky a toľkú núdzu by netrpeli. Naposledy, keď sa takto našalovali a navadili, tak sa i pod svedomím všetci jedenásti tomu jednému vyspovedali, že mu oni ten chlieb nevzali.

„Tak,“ povie ten najstarší, „musel dakto cudzí tu byť, čo ten chlieb vzal. Poďme a hľadajme

ho! A keď ho nájdeme, priam ho zabijeme, načo tu medzi nami roztržky robí a aj o ten ostatný kus chleba nás pripraviť chce.“

Hneď poskákali všetci. Zdulovali všetky kúty v zámku, ale nič nenašli, bo do tej trinástej chyžky ešte dnu nemohli. Hľadanie sa im naposledy zunovalo, nuž išli každý do svojej chyžky spať.

Ako sa zoblieka ten najmladší z nich, začuje v tej vedľajšej trinástej chyži dýchanie. Hneď si on pomyslel, že už vynašiel zbojníka; lebo v tej chyži nebolo dosiaľ počuť ani muchu prebrknúť. Priložil ucho na kľúčovú dierku a dýchanie počul ešte lepšie; potisol dvere a tie sa mu teraz otvorili. Tu našiel krásno dievča, jemu samému v tvári veľmi podobnú. Hneď z tej podoby na to súdil, že to bude ich sestra. Tak sa jej len potichu prihovoral a vyspytoval sa ju, kto je, čo je?

Ona mu hneď všetko vyrozprávala. Že je ona ich sestra a koľko už ona vytrpieť musela, kým ich vynašla; ale že sa bála ohlásiť, keď počula, ako sa vadia a ako sa jej zastrájajú, — a že ona musela ten kúsok chleba zjesť, lebo že jej už o skapanie išlo.

„No, neboj sa ty, sestra moja, nič,“ povedal jej naostatok brat. „Len ty tu ostaň, kým ťa prideme zavolať; ja to pri bratoch vykonám, že ti nič neurobia. Zajtra ich trochu pribavím na poľovačke, kým aj polievka na stôl príde, ty každému z jeho chleba odlom a z polievky odjedz! Ved' uvidíme, čo na to povedia.“

Na druhý večer, keď sa bratia navrátili z poľovačky, bolo každému z chleba odlomené a z taniera polievka odjedaná.

„Hop!“ povedá teraz najstarší, „tu predsa musí dakto byť; vidzte, každému nám i chlieb i polievka chybí. Ani nejedzme, len pod' me a hľadáme ho! My toho musíme dostať a zabiť.“

„Ale,“ povie mu ten najmladší, „ak by to dakto z rodiny, alebo naša sestra tu bola?“

„Hej! Tej by sme síce len neodpustili. Ona je všetkej našej biedy príčina. Hľadáme len za to, že ju zmárnime, ak je ona,“ volali bratia.

Dosť ich ten najmladší prehováral; či by takí ukrutní boli, sestru si zabiť, ak by to ona bola — oni naňho nedbali. Len sa rozbehli s holými mečmi po zámku, a že vraj kto ju prvý nájde, nech ju ten prekole. Neborká ich sestra tŕpla v tej trinástej chyžke, a len to čakala, kedy ju už prekolú; ale trinásta chyžka rozhnevaným bratom ani na um neprišla, ako taká, do ktorej sa nikdy nechodilo.

Po dlhom daromnom hľadaní políhali si spať a ráno šli zase všetci na poľovačku. Keď sa večer vrátili, tu každému z jedla chybí a posteľ všetkým poburtané.

„No, už ho musíme nájsť a zabiť, čo nám toto tu robí; ved' je to do nestrpenia,“ zastrájali sa pri večeri všetci.

Ten najmladší im zas len pekne:

„Ale,“ povedá, „ak by tá naša sestra už rok o hlade a smáde nás hľadala a teraz by nás domov volala, že nám otec už nič neurobí?“

„Ej, už by sme jej tak len odpustili,“ povedali bratia.

„No tak poďte, tu je!“ povedal najmladší.

S tým ich zaviedol do tej trinástej chyže a tu sa všetci so sestrou uvítali a prosili ju za odpustenie, že sa jej nevinnej tak zastrájali; a nemohli sa jej dosť naďakovať, že ich prišla oslobodiť.

Ešte sa v tú noc len tam naspali a ráno nabrali z tej sestrinej chyže zlata na cestu a z tých svojich zbroj a tak sa pobrali von zo zámku, ani sa neobzreli. Práve vtedy sa bol trinásty rok vyplnil, ako tam bývali a ako ich sestra hľadala.

Ako tak idú von dvorom, ozve sa na nich jeden hlas z kúta:

„Tajdete,“ povedá, „a ani sa mi neodslúžite, že som vás od toľkých rokov tu choval.“

Obzrú sa — a tam stojí za nimi starec, šedivý ako holub. Hneď sa pobrali všetci k nemu a spýtali sa ho, ako sa mu majú odslúžiť?

„Deti moje!“ hovoril starec, „i to vám poviem, ako sa mi odslúžiť máte; ale najprv i to počujte, kto som ja, a načo ste vy tu boli. Ja som, či vidíte, vášho otcov vlastný brat; ja som ho vychoval a býval som mu vždy dobrý. Ale on ma z mojej krajiny vyhnal. Ja som potom ako chudobný človek o dvoch rukách pracoval, kým som tú strovu zozbieral, ktorou som vás už od trinástich rokov živil. Potom som moju krajinu na tieto pusté hory zaklial a vášho otca tak prekliat, aby nikdy nebol šťastný ani na svojich potomkoch, kým vy za jeho hriechy hladom a biedou to nevytrpíte, čo som ja tiež dakedy trpieť musel. Vy ste to všetko pretrpeli a teraz už môžete šťastne panovať. Koľko chyžíek v tomto zámku, toľko veľkých zámkov nájdete v mojej krajine; každému z vás dávam jeden. Ale ešte voľač musíte vykonať. Najmladší z vás mi hlavu zotne.“

Dlho oni na to privoliť nechceli; ale im starec napokon rozkázal a ten najmladší mu ju sťal.

Vtom ako mu hlava odpadla, on sa na prach rozsypal, zámok pustý sa prepadol i s ním; ale na miesto toho stála okolo nich odkliata krajina s trinástimi zámkami. Dvanásti bratia svojich dvanásť a trinásta sestra svoj trinásty zaujala, v ktorom hneď aj svojich rodičov obydlených našla.

Tak sa radovali zase všetci spolu a panovali dlho a mocne.

Tri stromy

Podal a vypravuje Janko Rimavský

Bol raz jeden chudobný otec a ten mal troch synov. Dvaja starší boli naoko hodní šuhaji, ale ten najmladší videl sa byť veľmi sprostým, a každý ho len pecúchom prezýval. Synkovia z roka na rok dorastali a tu pomaly prichodil čas, aby sa aj ďalej poobzerali.

„Deti moje,“ zavolá ich v jedno ráno otec, „vidíte sami, v akom sme spôsobe, že tu takto všetci nenabudneme, a vy chvalabohu ste už v tej dobe, kde aj sami šťastie probovať môžete. Vyberte sa a choďte do sveta!“

Synovia poslúchli; vystrojili sa, ako mohli napochytre najlepšie, a hneď na druhý deň pustili sa do sveta.

Idú, idú, kde ich oči vedú; idú za hodný čas, až prídu na krížne cesty. Tu chvíľu zastanú a jeden na druhého popozerajú:

„No, akože tu spravíme?“

Ale rada dlho netrvala; dvaja starší sa zachytili rovnými cestami.

„A ty,“ povedia tretiemu, „choď tamtou stranou, — to je dobrá cesta pre pecúcha.“

Čože si mal počať? Pustil sa tou planou, zarastenou cestou po hore, a čím ďalej stúpал, hora bola tmavšia, hustejšia. Túlal sa, škriabal sa, neborák, tou horou, až sa predsa napokon horko-ťažko vytáral na jednu lúku, na ktorej, na samom prostriedku, tri stromy jeden popri druhom stáli. Hrubé to boli stromy a široko rozkonárené; a keď sa na ne poďíval, dáko mu čudno a clivo prichádzalo, lebo také stromy ani v celej tej hore, ani predtým za svojho života nikde inde nevidel. Z toho si ale neveľa robil, bol rád, neborák, že prišiel na miesto, kde si mohol oddýchnuť, a tak si popod tie stromy sadol do chládku.

Sedí chvíľku a obzerá sa dookola; tu mu do očí padne veľká hromada navál'aného skála, a keď sa lepšie rozhládel, videlo sa mu, že sa pomedzi to skála ako dáky vchod ukazuje. „Eh,“ myslí si, „musím sa ja tomu bližšie prizrieť,“ vstane hore a ide pravo ta. Musel sa uhnúť, lebo kus nízko padlo, a tak vošiel dnu. Počalo mu byť, pravda, všakovak, srdce mu klepalo, ale predsa krok za krokom vždy ďalej, vždy ďalej šiel; a čo krok, priechod sa stával voľnejší, priestrannejší, a počalo sa v ňom aj trochu rozvidnievať. Tu aj jemu na srdci odľahlo a počal smelšie stúpať, až tu naraz hop! — prišiel ku skleneným dverám; za dvermi izbička, naprostred izbičky stôl pre jedného prikrytý a na boku odpravená posteľ. Šuhaj bol lačný, a keď ho nemal kto ponúknuť, ponúkol sa sám; sadol si k stolíku a najedol sa do dobrej chuti. Tu sa potíšku otvorili v stene ukryté dverce, krásno dievča vstúpilo dnu a povedá:

„Vitaj,“ povedá, „Janko, vitaj, už tak dávno čakám na teba!“

Divno mu to bolo veľmi, najmä keď svoje vlastné meno počul, a nevedel, čo má odpovedať; ale keď ho dievča tak pekne privítalo, všetko sa mu zdalo len akoby doma bol; a keď ho ponúkla, že si teraz už, ak sa mu tak páči, môže aj odpočinúť, nedal si to dva razy povedať. Dievča odišlo a on si ľahol do mäkkej postele a spal do bieleho rána ako v oleji.

Keď sa ráno prebudil, už ho slaninka s chlebom na stole čakala. Po chvíli sa otvorili dverce, dievča vstúpi do izby a počne sa mu prihovárať:

„Janko, o voľač by som ťa prosila, ak sa úfaš sily, tie tri stromy, čo tam na tej lúke stoja, za tri mesiace zoťať, zotni ich! Veru sa ti dobre odslúžim.“

„Dobre, keď tak chceš,“ povie na to Janko, „to sa ti môže k vôli stať,“ — a hneď sa do roboty poberal.

Zarúbne raz, dva razy, — tu akoby do skaly zaťal, sekera mu odskočí, drevo tvrdô ako hrom. Ale len rúbal a rúbal, a čo deň práca mu ľahšie šla od ruky a krásno dievča mu donášalo jesť. O mesiac padol jeden strom a s ním naraz jedna tretina hory; a o mesiac zase padol druhý a s ním druhá tretina hory; na tretí mesiac zrútil sa i tretí strom a s ním aj ostatná hora do koreňa vyvrátila.

Keď to vykonal a trochu si oddýchol, zase ho prosilo to dievča, aby tie stromy za tri mesiace porúbal a pokáľal; a keď aj to bolo hotovô, aby to porúbanô drevo na hromadu znosil a zapáľil.

Už vatra blčala a plameň vysoký stával, tu zo všetkých strán všakové potvory počali naň dodievať, ale mu to dievča popredku bolo dalo jeden bič, ktorým okolo ohňa behajúc tie potvory šibal a ktorú šibol, pospolu každá do ohňa skočila. To trvalo za sedem dní a sedem nocí, a keď oheň už celkom vyhasol, zvalil sa Janko na zem a zaspal, akoby ho zarezal.

Tak spal, spal za dakoľko dní, a keď sa prebudil, našiel sa v jednej hrdej svetlici a bol do čistých bielych šiat oblečený a pekne vyumývaný. V strachu skočil z postele, a tu oproti stálo veľkô zrkadlo, ale v takom strachu sám sa v ňom nepoznal. O chvíľu vkročil dnu mládenec a spýtal sa:

„Čo rozkáže vaša kráľovská jasnosť?“

Janko vyvalil na neho oči, lebo sa nemohol spamätať, čo sa s ním robí? Mládenec sa poklonil a odišiel. Po chvíli príde druhý a napokon aj tretí, a ten ho do krásnych šiat poobliekal.

Hneď nato roztvorili sa dvere a trinásť jednako, v biele šaty poobliekaných dievčienec vstúpi do izby. Tu mu všetky začali d'akovať, svojím osloboditeľom ho nazývali, a za odmenu, aby si jednu spomedzi nich vybral. Dlho myslel, či má, či nemá vybrať, a ktorú, lebo jedna od druhej bola krajšia. Ale sa napokon predsa len osmelil:

„Keď je tak,“ povedá, „že si mám jednu spomedzi vás vybrať, nechže bude tá, čo mi už doteraz dobre robila.“

„Poznaj si ju, vyber si ju!“ zaštebotalo jedným razom všetkých trinásť. V prostriedku stála ona, a keď Janko na ňu ukázal, priskočila k nemu a padla mu okolo hrdla; ostatné popadali na kolená a ešte raz mu za oslobodenie d'akovali.

Dvanásť dievčat odišlo a Janko so svojou volenicou ostal. Teraz mu vyrozprávala, kde sa tento palác vzal. Že sú to tie tri stromy, ktoré zrúbal, a tá hora, že je krajina, ktorá bola zakliata. A hneď nato vyhlásila ho za kráľa, — poukazovala mu celú krajinu a dala sa s ním zosobášiť.

Ešte to nebolo dost'.

Vedela ona, že sa Janko u svojho otca na kráľovstvo nechystal; dala z celej krajiny pozvolávať

najmúdrejších ľudí, a od tých sa pod krátkym časom naučil všetko, čo treba kráľovi vedieť.

Janko náš bol kráľom a dobre sa mu viedlo. Ale po jeden čas prišlo mu na pamäť, že by sa mu svedčilo rodičov navštíviť.

Pred ním aj za ním šlo vojsko a on vprostriedku s kráľovnou viezol sa na hrdom koči, ale vzal so sebou aj tie otrhané šaty, v ktorých bol dakedy z domu vyšiel. Keď k dedine dochádzali, práve vyhánali statok, medzi druhými aj jeho bratia. Len čo ich zazrel, pospolu ich poznal; skočil dolu, poobliekal zaváľané šaty a pribehol k nim.

„Hľa, hľa, vidíš ti ho, náš pecúch! Nuž kdeže si sa ty tu vzal?“ — vítali ho bratia starým spôsobom.

„Len si som ja tu!“ povie na to kráľ Janko. Vychytil jednému bič a počal ním plieskať. Vtom prihrmel kráľovský koč s vojskom; od strachu sa všetci rozutekali a on vyskočil do koča. Vojsko malo v dedine pripravené hospody a kráľ mal u jeho rodičov obsadnúť. Dobrí ľudkovia od radosti nemohli mu ani miesta nájsť a popredku odpytovali, v čom by sa mu nestalo po vôli. Medzi zhovorkou dopytoval sa kráľ na synov. Tu neborkú mať slzy od žiaľu zaliali; rozprávala mu o svojom Jankovi, ako dávno z domu odišiel a doteraz sa nevrátil; ako ho spomedzi troch najradšej videla, lebo že ju v každej veci najlepšie poslúchal.

„Ej neplačteže vy,“ povedá, „a netrápte sa nič, veď sa vám on vráti!“ — a dal jej peniaze, aby nachystala večeru. Oheň sa hneď rozduchal, varilo sa, smažilo sa, pečene sa piekli. Kráľ medzitým kdesi odišiel a o chvíľku pekne krásne prikvitne tu Janko. Matka neborká od radosti dobre z kože nevyskočila a skoro by bola aj na večeru zabudla.

Janko sa staval, že mu je zima, a pýtal matku, aby mu dovolila ražeň s prasaťom obracať, že sa chce trochu pri ohníku zohriať.

„Dobre,“ povedá, „syn môj, obracaj a daj pozor na kuchyňu, kým sa z izby vrátim.“

Tu Janko zachytí skoro nôž a šmik! odrezal prasaťu nôžku. Matka sa vráti, vidí, ako si Janko pečienčičku chutne ujedá.

„Jasná okovaná strela,“ povedá, „či ty tu tak budeš kucháriť?“ Dobre ho vybuchnatovala a potom vystrčila von.

Keď večera bola na stole, ustanovil sa kráľ, sadol si za stôl a najedol sa po chlapsky. Po večeri popravili pre kráľa a pre kráľovnú posteľ a dvaja starší bratia políhali si na lavice. Kráľ zase dakde odišiel a o chvíľku prikvitne Janko. Bratia ho hrešili, že tak pozde ide, že mohol vidieť kráľa, a: „Tu si,“ vraj, „na prípecku ľahni a spi!“

Janko sa mechrí, z boka na bok obracia a po chvíli ide k posteli a chce si ľahnúť, že mu, povedá, na prípecku zle. Bratia skočili a buchnátni ho na prípecku uložili. Zase len po chvíli sprobaval a zase si dakolko buchnátov utŕžil. Na treťom raze sa ale lepšie pousiloval a ľahol si ku kráľovnej. Bratia poskákali, zavolali rodičov so svetlom a počali milého Janka duriť z postele. Vtom ten odkryje planú košeľu a na prsiach sa mu zaligotala kráľovská hviezda.

Tu všetci pred ním na kolená popadali a prosili o odpustenie.

On im odpustil, že si, povedá, len žart chcel urobiť. Potom hneď na druhý deň pojal rodičov aj bratov do svojho zámku a tam si žili spolu šťastne a žijú doteraz, ak nepomreli.

Za zlatým jablčkom

Podali: Zbierka važecká a Pavol Dobšinský, ktorý i rozpráva

V jednej dedine na pokrajisku bývala jedna vdova a tá vdova mala tri dievky. Raz pred večerom prišiel do tej dediny žobrák a pýtal si z dom na dom nocľah; ale že bol veľmi otrhaný, nikde ho prijať nechceli. Naostatok prišiel i do toho krajného domu.

„Či by ste ma,“ povedá, „matko, neprenocovali?“

„Kdeže by som vás ja prenocovala,“ povie vdova, „veď je nás samých dost' do takej malej chyžky!“

„Ej, lenže ma, len prenocujte! Veď sa ja hockde na lavičke naspím.“

Tak ho ona už len prijala na ten nocľah. Keď išli spať, popravili mu pred pec na lavičku a on sa už tam len naspal do rána, ako sa naspal. Ráno sa prvý prebudil, z lavičky zošústol, poďakoval sa za nocľah a poberal sa preč. Tá najstaršia dievka, ako obyčaj, šla von zo dvier vyprevodiť ho; a podívala sa za ním až na dvor. Tu ti ten vypustí z kapsy jedno zlatô jablčko a ono sa pekne kotúľa za ním zo dvora na ulicu, z ulice na pole a z poľa do hôr. A tá najstaršia všade za ním, že si ho uchytí, čo ani nezvie, že načo je to, vraj, žobrákovi? Ale jablčko všade za starým sa ponáhľalo, ako čoby z dákej stráne dolu letelo, a ona ho dochytiť nemohla.

Iba keď ti raz zastanú v horách na jednej širokej lúke pred jedným zámkom a žobrák si jablko zodvihol.

„Už nám,“ povedá, „ďalej netreba ísť; už si raz moja!“ A s tým ju zaviedol dnu do toho zámku.

Tuná striasol zo seba žobrácke šaty a premenil sa na ozrutnô chlapisko. Dievča povodil po dvanástich chyžiach a rozprával jej.

„Tu ty mne budeš týchto dvanásť chýž vymetať a jest' variť, kým ja budem na poľovačky chodiť; ale tamto do tej trinástej nenakukneš, lebo ak to urobíš, priam ťa zabijem. A teraz, hľadže, tu máš kľúče! Ak ma budeš poslúchať, budeš mi ženou a bude ti u mňa dobre!“

Dobre lebo nebárs! Na druhý deň ráno pobral sa čert, že vraj ide na poľovačku; a zase jej všetko poprihrážal, čo ako má robiť. A naostatok povedal:

„Tu máš túto človečiu hlavu, uvariš mi ju na večeru a sama si vylúp oči a urež nos a uši z nej, uvar si ich s mliekom či s medom a zjedz ešte, kým ja prídem.“

A s tým pošiel.

Ona sa iba teraz obzrela, kde je, čo je? Ale čože bolo robiť? Pribrala sa len k svojej práci. Tu von na tej širokej lúke bola jedna studňa, tašla najprv na vodu. Ako tú vodu váži, priletia k nej tri biele holúbky a sadnú si na zrub.

„Oprskniže nás,“ povedajú, „len trocha tou vodou a daj sa nám napiť! Budeme ti na dobrej pomoci!“

„Ej, čo by ste mne vy!“ osopila sa na nich. „Ja musím môjmu pánovi jesť variť a nie sa tu s vami zapodievať.“

Chytila vedro a odišla dnu. Holúbky smutné v druhú stranu odleteli.

Tamdnu vylúpila oči, odrezala nos a uši z tej hlavy a hlavu postavila do hrnca — nechže sa mu, vraj, tam varí. Ale sa jej samej od tých očí, nosa a uší hnusilo: Ktože by, povedá, takú hnusotu jedol, hoci priam aj s medom? — a hodila ich pod metlu. Teraz už zametala tie chyže od prvej do pokonnej. To boli jedna krajšia od druhej a samô zlato a samé drahé veci v nich.

„Len,“ povedá si, „čo to ešte môže byť v tej trinástej, keď sú tieto už také pekné?“ A vždy väčšmi ju to škrelo, čím bližšie k tej trinástej dometala. Až keď už tú dvanástu zamietla, vzala i ten trinásty kľúč a otvorila. Tu ale dobre od divu a ľaku z nôh nespadla, a čo ďalej pozerala, to sa jej väčšmi podlamovali kolená. Po stenách viseli na klinoch samé ľudské hlavy, drieky a nohy, a pri dverách stáli dve bočky krvou naplnené. Ale chyža bola tmavá, nevidela dobre, čo je to.

„To hádam bude ten med, čo si mám s ním variť,“ pomyslela si a omočila prst do prvého suda. Ale poč ho omočila, po to jej hneď odpadol. V strachu a od bolesti uchytila ruku preč, dvere za sebou zavrzgla a utekala cez všetkých dvanásť chýž a všetky ich krvou zafŕkala až do kuchyne. Tuná si už potom krv voliako stavila a ruku poviazala.

„Ach, bože môj, bože! Čože ja už teraz budem robiť?“ tak nariekala.

„Už ten teraz zvie, že som ja v tej trinástej chyži bola a mňa tu zabije. Len ako by som ja to zatajila?“

Nuž tu ako mohla, tú krv pozberala, pozmývala do uteráka; potom kurčatá lapala a rezala, aby mu mohla povedať, že to pritom sa porezala. A v strachu čakala, kým ten domov príde.

Len ho tu raz vidí, ako domov ide; začne sa triasť ako osika. Vníde on dnu, opýta sa jej:

„No, či si mi navarila?“

„Navarila,“ povedá.

„A či si sama zjedla, čo som ti kázal?“

„Zjedla,“ odpovedá mu ona. A on:

„Oči, uši, nos, kde ste?“

„Tu sme, pane!“ ozvú sa tieto a vyskočia spoza metly.

„No, vidíš,“ povie jej, „na druhý raz ma neklam, lebo môžeš zle pochodiť. A tože ti čo na prste?“

„Ach, to je,“ povedá, „nič, len som si pomyslela, že či by si ozaj takú hnusotu, tú hlavu jedol a chcela som ti radšej kurence pripraviť, nuž som sa porezala.“

„Aha!“ povedá, „porezala si sa nevoľu, ale si bola v tej trinástej chyži. Teraz, že si ma neposlúchla, i teba tam s druhými zaúdim a tvoju krv si vycedím miesto vína.“

Hneď ju chytil, do tej chyže zavliekol, krv z nej vycedil, telo na kusy posekal a povešal. Potom schrupkal so všetkým tú uvarenú hlavu.

Ako sa najedol, šiel hneď po tú druhú dievku. Kýva sa ti hore dedinou od domu k domu a pýta si ten nocľah. Ale mu ho zase nikde nedali a naša vdovica pozamykala sa pred ním od strachu. A on ti príde pod oblok:

„Gazdino,“ povedá, „zmlujte sa aspoň vy, keď ma inde prenocovať nechcú.“

„Veru vás ani my neprenocujeme,“ zavolala mu vdovica, „lebo v našej chyži ani pre nás samých dosť miesta nieto.“

„Ved' sa ja už naspím trebárs aj v piklete¹, len či to pod strechou bude; už ma len prijmite.“

Na veľa prosenia prijali ho aspoň do toho pikleta.

Ale tu večer začal žobrák v piklete od zimy sa triasť, jajkať a zubami drkotať, že tieto pre neho ani zaspať nemohli. Tu povie tá stredná:

„Aj, mamó, lenže ho už vezmime dnu, ved' ja preňho ani oči zamknúť nemôžem.“

Tak ho zavolali dnu a uložili pred pec na lavičku.

Ráno ešte za tmy zošmykol sa žobrák z lavičky a poberal sa preč. Tá stredná dievka skokla aspoň dvere za ním zavrieť. Tu jej on vypustil zlatô jabĺčko z kapsy a ona všade za ním, že si ho uchyť, z pikleta na dvor, zo dvora na ulicu, z ulice na pole, z poľa do hôr, až kým neprišli ta do toho pekla, kde on býval.

A tu i ona nebola lepšia od tej predošlej, hneď na druhý deň dostala sa na klin a tam so sestrou sa údila.

A teraz už po tretí raz vliekol sa žobrák hore dedinou. Ešte ho len zďaleka videli matka s dievkou, už sa dobre pozamykali, aby dnu k nim nemohol. A on im zase len prišiel stukat' pod ten oblok:

„Ach, lenže len aspoň na stienke ma nechajte; tu sa učupím pod oblôčkom, ved' vám tu nebudem zavádzať.“

Na veľa modlikania nechali ho tam. Večer sa začne milý žobrák od zimy triasť a stenat' a jajkať a zubami drkotať, takže tieto tamdnu ani oka zohnúť nemohli.

„Mamó,“ povedá tá najmladšia dievka, „už ho len pust' me dnu, ved' nám ten do rána tam scepenie, iba biedu budeme mať s ním.“

„Ved' nemali by sme preňho spať, tak ho už len pust'! Ale to ti prikazujem, ráno, keď preč pôjde, ani len vyhliadkom za ním nekukni!“

Tak ho i teraz len pustili dnu a uložili.

Ráno, keď žobrák odchodil, zatisla mu sama matka za päťami dvere. Ale najmladšia dievka už kukla vyhliadkom za ním, či je to ozaj ten, čo tie zlaté jabĺčka za sebou púšť'a. Ako videla zlatô

¹pitvore

jablčko za ním sa gúľať, hneď vyskočila von a prosto ta za ním! Lebo si ona bola umienila, že musí zvedieť, kde sú jej sestry a čo sa s nimi porobilo. Ale ona nehľadela na zlatô jablčko, ale sa okolo seba obzerala, a dobre si zachovala, kade šli z dediny do poľa a z poľa do hôr, kým sa tam dakde nezatárali k tomu jeho zámku.

Tu zastane pred ňou ozrutnô chlapisko:

„Moja si,“ povedá, „už viacej neujdeš. Ale neboj sa, bude ti tu dobre; len či ma budeš poslúchať.“

A potom ju povodil po všetkých dvanástich chyžiach a poprikazoval jej, čo tam bude robiť.

„Iba,“ vrazil, „tieto chyže budeš vymetať, a len do tej trinástej mi ani kľúčovou dierkou nenakukneš!“

Potom on zase odoberal sa preč, že vrazil na poľovačku; a hodil i jej človečiu hlavu a vravel:

„Toto mi pripravíš na večeru, a ty si vylúp oči, odrež uši a nos a zjedz trebárs v mlieku, trebárs v mede, tak mi budeš verná.“

A s tým pošiel.

Tu si ona myslí, čo to z toho má vykvitnúť?

„Ale,“ povedá, „už mu ju najprv len postavím, aby mu dobre uvrela.“ A šla na tú studňu na vodu. Prileteli k nej tri zlaté holúbky a sadli si na zrub.

„Oprskniže nás,“ povedá, „tou vodou a daj sa nám napiť! Veru ti budeme na dobrej pomoci!“

Ona sa hneď zvrtila a tri razy zahodila tej vody na nich. A potom každého lapila a omočila mu pysk do vedra. Tie hneď strepotali krídelcami a povedali jej:

„No, dievka moja, my tebe budeme na dobrej pomoci; ty sa neboj nič, keby tvoje sestry tak boli nám urobili ako ty, boli by sme im spomohli; ale tie sú už nie živé. A ty, hľadže, keď chceš i dobre obstáť, aj živá byť, takže nejedz tie oči, uši, nos, čo ti ten čert dal, ani do tej trinástej chyže dnes ešte nechod! Ale ulap mačku a daj jej tie oči aj uši aj nos zjesť a vezmi ju k sebe do vrecka; ved' potom uvidíš, čo sa stane a zajtra ráno zase príď sem na vodu!“

A s tým holúbky uleteli preč.

Ona vzala vodu, postavila mu tú hlavu a oči, uši i nos z nej dala zjesť mačat'u a to vzala k sebe do vrecka. Aj tie chyže pekne pozametala a do tej trinástej ani nenakukla.

Večerom prišiel ten ako z toho poľovania. Tu našiel všetko čistô, pozametaná a o krvi ani znaku; a jedlo mu už bolo na stole.

„No, dobre je,“ povedá, „všetko; pod' aj ty so mnou jesť!“

„Ja som sa,“ povedá, „už najedla.“

„To hneď uvidíme,“ povie on a zavolá: „Oči, uši, nos, kde ste?“

„Tu sme, pane!“ ozvali sa tieto z vrecka mačke v bruchu.

„No tak,“ rečie on, „ty mi už teraz budeš verná.“

A medzitým schrumkal celú tú uvarenú hlavu.

Nazajtra, keď odchodil, povedal jej, aby sa zase len tak dobre správala ako včera, a aby už, kým on príde, dobrú hostinu pripravila preňho i pre seba, že to už teraz spolu zjedia. Ako on odišiel, hneď ona bežala na tú studňu na vodu. Prileteli k nej tri zlaté holúbky a zahrkúali.

„Oprskniže nás,“ povedá, „tou vodou a daj sa nám napiť, veru ti zase budeme na dobrej pomoci!“

Hneď sa zvrtila a zahodila tri razy tej vody na nich, a potom každého lapila a omočila mu pyštek do vedra. Tie hneď strepotali krídelcami a začali jej vravieť ako včera:

„No, keď si nás ty zase tak opatrla, my ti už teraz rozpovieme všetko!“

A rozpovedali jej všetko, čo má robiť, aby sa odtiaľ vyslobodila, a potom veselé uleteli svetom.

Nuž tu naše dievča išlo prosto len po kľúče a otvorilo tú trinástu chyžu. Tu stáli pri dverách dve bočky plné krvou. Omočila prst do prvej, hneď jej odpadol, potom ho omočila do tej druhej a hneď sa jej zase prirástol. Vzala tie údy svojich sestier dolu a poskladala

ich a potrela najprv tou mŕtvou krvou a potom tou živou a tie priam ožili. Potom už vzali tri lády,² a nakládli do nich šiat, plátna, striebra a zlata, čo tam bolo. Vzala i jednu masť, čo v tej trinástej chyži na obloku našla aj s jednou zelinkou. A tú zelinku vzala k sebe a tou masťou potrela svoje sestry a zavrela ich do tých lád a otvorila im oblok a tie leteli domov. A ona ešte zakúrila pec a umiesila jednu bábku, takú veľkú, ako sama bola, z medového cesta, a upiekla ju v tej peci. Potom nastavala ku ohňu hrncov, ako čoby sa všeliake jedlá varili, a tej bábke dala varešku do ruky, a posadila ju k ohnisku, ako čoby to ona tie jedlá miešala a varila. Teraz už bežala k tej láde, že aj seba tou masťou potrie a oblokom preč odletí.

Ale tu čert už dvorom išiel domov a prosto bežal do kuchyne, že či dobrú večeru pripravila. Tu zazrie medovú bábku pri ohnisku. Nazdal sa, že to tá jeho žena, a hneď bežal, že ju bozká. Len ako tú bábku bozkal, to bolo sladkô a zachutnalo mu, naraz ju celú zjedol. To bolo jej šťastie, lebo ináčej by sa nebola stačila zhotoviť. Ale kým si čert od medovej bábky prsty oblizoval, ona sa potrela masťou, do lády sa zatvorila a von oblokom uletela. Čert skoro zvedel, čo sa stalo. Nuž tu hrozne sa najedoval, že ho táto dievka tak oklamala a reval a behal po tom zámku a všetko čím hore tým dolu poprevracal.

„Ale počkaj,“ vravel naostatok, „veď mi ho ešte neujdeš!“

Hybaj ti on už teraz ako cifrovaný parobok k tej vdovici a ako čo by nie ten, začal sa jej líškať a že si on veru prišiel voľaktorú z jej dcér za ženu vypýtať, a že len kde sú jej?

„Jaj,“ povedá, „moje dcéry tak a tak, za zlatým jabĺčkom pokapali.“

A ono ti boli v komôrke ukryté, lebo dobre vedeli, čo sa má robiť. A čert jej na to:

„Či ozaj? No veď ony ešte môžu prísť. Len sa ja tu u vás pobavím.“

„Lenže sa tedy pobavte, len!“

²truhlice

A uvarila mu za ten čas stieranky³ a usadila ho za stôl, aby si zajedol. Tu ako najlepšie jedol, vzala tú zelinku, čo tá najmladšia so sebou doniesla a potrela mu ju nad hlavou. Naraz čert na kolomaž sa rozlial.

Potom už i matka i dcéry boli od neho slobodné a mali všetkého dost'.

³sekaného cesta s mliekom.

Zlatá podkova, zlatô pero, zlatý vlas

Podali: Samuel Reuss a Mikuláš Ferienčík zo Zvolena; Ladislav Gustáv Gáber z Novohradu; Pavol Dobšinský z Gemera. Zbierka važecká a Juro Krmeský z Liptova. Rozpráva A. H. Škultéty

Bol jeden sedliak a mal dvanástich synov, ale toho najmladšieho nikdy nepozvali bratom. Zabrali sa jedným razom všetci dvanástoria do služby a prišli k jednému kráľovi.

„Slávny, najjasnejší kráľ, či by ste nás nevzali do služby?“

„Prečo nie,“ povie kráľ, „len statočne slúžte!“

Slúžili tam do jedného roka. A keď im rok vyšiel, opýta sa ten kráľ:

„No, čože ste zaslúžili?“

„Slávny, najjasnejší kráľ! Dajte nám len po jednom volovi!“

„Dobre,“ povie kráľ, „tam je črieda, vyberte si, ktoré sa vám budú páčiť!“

Sluhovia šli do čriedy, vybrali si dvanásť pekných volov a tak sa vrátili do domu.

„Bež,“ povedia najmladšiemu, „zavolaj von otca!“

Otec vyšiel na dvor a tu vidí pekných dvanásť volov.

„No,“ povedá, „statočne ste sa držali, toto sa mi páči.“

Po chvíli sa zas zabrali všetci dvanástoria slúžiť. Prišli k tomu istému kráľovi.

„Slávny, najjasnejší kráľ, či by ste nás ešte nevzali do služby?“

„Prečo nie,“ povie kráľ, „len statočne slúžte!“

Slúžili zas do jedného roka. A keď im rok vyšiel, opýta sa ich kráľ:

„No, čože ste zaslúžili?“

„Slávny, najjasnejší kráľ! Dajte nám po jednej krave!“

„Dobre,“ povie kráľ, „tam je črieda, vyberte si, ktoré sa vám budú páčiť!“

Sluhovia šli do čriedy, vybrali si pekných dvanásť kráv a prišli zas domov.

„Bež,“ povedia najmladšiemu, „zavolaj von otca!“

Otec vyšiel na dvor a tu vidí pekných dvanásť kráv.

„No,“ povedá, „zas ste sa dobre držali, aj to sa mi páči!“

Už mali dvanásť volov, dvanásť kráv, ešte chceli dostať viac.

Zase sa len všetci dvanástoria zabrali do služby a po starej známosti zastavili sa u toho kráľa.

„Slávny, najjasnejší kráľ! Ešte by sme radi u vás slúžiť!“

„Ja nedbám,“ povie kráľ, „len mi zase statočne slúžte!“

Znovu slúžili do roka. A keď im rok vyšiel, opýtal sa ten kráľ:

„No, čože vám teraz dám?“

„Slávny, najjasnejší kráľ! Dajte nám len po jednom koňovi.“

„Dobre,“ povie kráľ, „tam je črieda, vyberte si, ktoré sa vám budú páčiť!“

Sluhovia šli do čriedy a jedenástoria si vybrali čo najinakšie kone, ale ten dvanásty najmladší len chodil pomedzi tie kone. Hodného sa bál pojať, aby ho nezmetal a planého, že ho neunesie.

Nechal čriedu, odišiel bez koňa. Ako si tak ide, pásol sa jeden koníček na mláke a ten koníček mu povedal:

„Janko, pojmi si mňa, budem ti na dobrej pomoci. A keď prídeme k tomu kráľovi, budú ti dávať najkrajšie sedlo; ale ty neber, len si to pýtaj, čo na pôjde už od sedem rokov leží...“

Tak aj bolo.

Kráľ ho paratil, že či by si to vzal, ale on nechcel druhô. Nuž mu ho potom rozkázal vyčistiť a vymastiť.

Ako vyšli vyše mesta, jeho bratia boli ďalej päť míľ zeme. Opýtal sa ten tátošík:

„Janko, akože pôjdeme, či ako slnce, či ako vietor?“

„Tak koníček môj, žeby sa ani tebe ani mne ublíženie nestalo.“

Raz sa koníček striasol, ostal Janko medený, i koníček medený, skorej ten bol v hostinci ako jeho bratia.

Bratia prídu, — Janko si za stolom sedí.

„Či ťa už tí zlí doniesli?“ okríkli sa naňho.

„Čože ja, ako ja,“ povie Janko, „ja si idem pomaličky za chodníkom, a vy, kto zná po akých záletoch.“

A tí doňho:

„Mlč, ty sprosták, mohol si ísť s nami, bol by si videl jedného princa, bol medený i paripa mu bola medená.“

Janko čušal, ďalej nepovedal slova.

Ako vyšli z toho hostinca, jeho bratia boli veľmi ďaleko od neho. A ten koníček sa ho spýtal:

„Janko, akože pôjdeme, či ako slnko, či ako vietor?“

„Tak, koníček môj, aby sa ani tebe, ani mne ublíženie nestalo.“

Koníček sa striasol, ostal Janko strieborný i koníček strieborný; pretiekol tých svojich bratov, na hostinci zastal.

Bratia prídu, Janko si za stolom sedí.

„Vari ťa zas tí zlí sem doniesli?“ vyskočili naňho.

„Čože ja, ako ja, ja si idem pomaličky za chodníčkom, a vy ktovie po akých záletoch.“

A tí doňho:

„Mlč, ty sprosták, mohol si ísť s nami, bol by si videl jedného princa, bol strieborný i paripa mu bola strieborná.“

Janko čušal, ďalej nepovedal slova.

Jedenásti sa pobrali a bežali vopred; Janko z nohy na nohu len ledvaže lezie. Za hostincom koníček sa spýta:

„Janko, akože pôjdeme, či ako slnce, či ako vietor?“

„Tak koníček môj, žeby sa ani tebe, ani mne ublíženie nestalo.“

Koníček sa striasol: ostal Janko zlatý i koníček zlatý, skôr bol Janko doma ako jeho bratia.

Prídu bratia a Janko si pred pecou sedí.

„Hľad' teže ho,“ dívali sa, „ved' vám je ten zas tu! Kýže ťa čert skôr domov doniesol?“

„Čože ja, ako ja; ja si idem pomaličky za chodníčkom, a vy ktovie po akých záletoch.“

A tí doňho:

„Mlč, ty sprosták, mohol si ísť s nami, bol by si videl jedného princa, bol celý zlatý i paripa mu bola zlatá.“

Janko čušal, bál sa ďalej slovo preriecť.

Otec práve nebol doma, a keď došiel, tých starších chválil pre ich pekné kone; ale Janko sa mal napočúvať za tú chudú prašinu.

*

Na druhý deň povedia otcovi:

„Otec, už sme si dosť vyslúžili, teraz sa budeme ženiť. My sme všetci od jedného otca, hľadajte nám od jednej matere dievky.“

Najstarší osedlal svojho koňa, otec vysadol a šiel tie nevesty hľadať.

Ako ide, vidí jednu starú babu na šiestich paripách orať. Opýta sa jej, že či nevie, kde by jedna mať mala dvanásť dievok? A ona mu povedala, aby len šiel, že v tom a v tom dome nájde. A to ona, stará striga, mala dvanásť dievok. Pľasla ponad paripy korbáčom, naraz bola doma.

Ako otec ta do toho domu prišiel, tam ho veľmi vďačne mali; a on si žiadal tie paničky vidieť. Tu bosorka beží do konice, vzala korbáč spoza dverí a ako paripy radom pošibala, stálo tu hneď dvanásť dievok.

„Von, mršiny,“ kričí stará, „prišli vám vohľacia.“ A ony šli jedna za druhou do izby od najstaršej do najmladšej. Otcovi sa dievky zapáčili a hneď sa aj pokonali, kedy majú prísť na svadbu. Na uradený deň osedlali dvanástoria kone a šli pre svoje nevesty.

Keď ku svadobnému domu došli, povedal tátoš Jankovi:

„Teba budú usadzovať do prostriedka. Nesadaj ty len na krajíček, vyhovor sa, že si ty najmladší brat, že ty musíš okolo koní. A keď ja zabúcham, vyjdi von! Budú ťa núkať prvý pohár vypiť, ten pohár vezmi a vylej popod stôl, spraví sa ti sklenička a tú skleničku skry chytro do vrecka!“

Janko šiel do izby a všetko tak spravil. Skleničku mal v kapse. Zabúcha tátošík, vyšiel Janko von. Povie tátošík Jankovi:

„Budú vás núkať polievkou; ale čo prvou lyžicou načrieš, vylej popod stôl! Spraví sa ti štet'. Štet' vezmi a skry do vrecka!“

Janko šiel do izby a všetko tak spravil. Už aj štet' mal v kapse. Zabúcha tátošík, vyšiel Janko von. Povie tátošík Jankovi:

„Predložia na stôl pečienku, ale prvý kus aj s vidličkou zahod' popod stôl! Spraví sa ti hrebeň. Stará babka bude dač šípiť a zohne sa, že ti tie vidličky podá; ale ty sa poobrcaj vziať ten hrebeň a skry ho do vrecka! A potom už smelo jedz!“

Janko šiel do izby a všetko tak spravil. Hrebeň mal vo vrecku, a teraz sa do chuti najedol. Ako sa najedli, políhali spať, každý do svojej postele a tie paničky tiež každá do svojej. Po chvíli si ľahla aj stará bosorka.

Zabúcha tátošík, vyšiel Janko von. Povie tátošík Jankovi:

„Poprekkladaj bratov, kde paničky spia, a paničky, kde bratia ležali; aleže sa nezmýl' a aj sám preľahni!“

Ledvaže ich poprekladal a aj sám miesto premenil, tu bosorka príde s mečom a rovno k posteliám. Okrútila vlasy okolo ruky a poodtínala hlavy všetkým dvanástim paničkám — nazdala sa, že to tým mládencom. Uradovaná, že má dvanásť duší, odišla spať.

Zabúcha tátošík, vyšiel Janko von. Povie tátošík Jankovi:

„Pozobúdzaj bratov, nech sedlajú kone a nech idú vopred, ty počkáš zatvoriť dvere.“

Bratia vstali, osedlali kone a leteli vopred. Janko ostal zaprieť dvere. Dvere zaprel a tátošík sa

ohlási:

„Janko, sadaj, a čo na ceste vidíš, nastavuj ma!“

On vysadol a keď popod oblok leteli, zavolať:

„Baba, baba, stará baba, čo si si dievky zmárnila, ďakujeme za večeru!“

Bosorka sa zo sna strhla, beží k dievkam, a tu dievky mŕtve! Dobré sa tam od jedu nepukla! Sadla na lopatu a pustila sa ich naháňať. Ale tí boli ďaleko.

„Čakaj,“ zdudre stará baba, „veď vás ja pristavím!“ a zahodí zlatú podkovu.

„Hop, koníček,“ zvolá Janko, „na ceste zlatá podkova. Či ju mám zdvihnúť?“

A tátoš mu povie:

„Keď zdvihneš, zle bude, keď nezodvihneš, bude horšie!“

Janík skočil, podkovu zodvihol; ale dokiaľ sa s podkovou bavil, bosorka ich doháňala.

„Zle je, Janko,“ zvolá tátoš, „vrhni na zem hrebeň!“

Janko pustil hrebeň, spravila sa hustá hora. Kým sa bosorka cez horu škriabala, zas na hodnom ušli.

„Čakaj, veď ťa ja dostanem!“ a zahodí zlatô pero.

„Hop, koníček,“ zvolá Janko, „tu na ceste zlatô pero. Či ho môžem zdvihnúť?“

A tátoš mu povie:

„Keď zdvihneš, zle bude, keď nezodvihneš, bude horšie!“

Janko skočil a zodvihol pero. Vtom ich ježibaba zase doháňala, až sa koníkovi chvost opaľoval, čo jej pal z hrtana blnkal.

„Zle je, Janko,“ zvolal tátoš, „vrhni na zem štet!“

Janko štet' zalúči, spravilo sa ostrô trňa; kým sa ježibaba cez trňa škrabala, ušli zase ďaleko.

„Čakaj, veď mi ty neujdeš!“ a zahodí zlatý vlas.

„Hop, koníček,“ zvolá Janko, „tu na ceste zlatý vlas! Či ho môžem zdvihnúť?“

„Keď zdvihneš, zle bude, keď nezodvihneš, bude horšie!“

Janko zlatý vlas zodvihol, a kým sa tak bavil, bosorka im za päťami, už za chvost koňa lapala.

„Zle je, Janko,“ zvolá tátoš, „zahod' tú skleničku!“

Janko skleničku zahodil, spravilo sa veľkô more. Cez more ich nemohla ďalej naháňať, musela sa vrátiť s hanbou, a tí šťastne prišli domov. Janko teraz mal od bratov pokoj; boli radi, že ich

od smrti ochránil. Nenadávali mu viacej a každému bol ak braček tak braček. Ale Jankovi žiaľ bolo, že ho predtým nepozvali bratom. Odobral sa od otca a bratov, osedlal si tátošika a šiel si službu hľadať.

*

Ako tak idú,¹ neveľa sa im ukázalo jedno mesto.

„Janko,“ ohlási sa tátošík, „či vidíš to mesto? Tam býva kráľ, u toho sa budeš pýtať do služby. A keď ťa prijme, taže sa statočne správaj! Pánovi si škodu nerob, a keď ti dač chybieť bude, len mne povedz, ja ti budem na pomoci!“

Ako už k mestu dochádzali, tátošík sa striasol. Ostal hneď chudý, celý pazderím oblepený, akoby ho za dvanásť rokov nikto nebol česal. Janko prišiel ku kráľovi:

„Slávny, najjasnejší kráľ, či by ste ma nevzali do služby?“

„Že čo by nie,“ povedal kráľ, „práve mi tu jeden sluha chybí.“

Dali mu dvanásť koní riadiť, a trinásť tátošík stál v kúte.

Druhí sluhovia,² čo tam boli každý týždeň funt sviec spálili; tento Janko nebral nič a predsa jeho kone boli najinakšie. Kráľ sa tomu veľmi divil a tých druhých sluhov hrešil, že aj veľa svetla spália, aj kone sú im planšie. Sluhov to mrzelo.

„Počkaj,“ povedá, „musíme my vyzvedieť, čo on má za figle?“³

A ešte ho v ten večer jednou škárou dostriehli, že mu pri koňoch zlatá podkova svieti. Nebolo im viacej treba. Hneď ráno šli so žalobou:

„Slávny, najjasnejší kráľ! Už vieme, prečo ten nepáli sviece. Ved' vám on má zlatú podkovu, tá mu robí svetlo.“

Ako to kráľ počul, dal hneď zavolať Janka.

„Ty,“ povedá, „čo to máš za podkovu, naskutku ju dones sem, síce ťa dám bez všetkého práva zmárniť.“

Išiel Janko do maštale, ovesil sa tátošíkovi na šiju a pustil sa do veľkého plaču. Opýtal sa ho tátošík:

„Janko, čo plačeš, čo ti je?“

„Ach, koniček, ako by neplakal, keď mi pán povedal, že ak mu ja tú podkovu nedám, že ma dá bez všetkého práva zmárniť.“

A tátošík na to:

„Povedal som ti, keď zodvihneš, zle bude; no ale keby si nebol zodvihol, bolo by horšie bývalo.“

¹Jedni dokladajú: Prišli na jednu lúku, kde tátoš zastal a povedal Jankovi aby šiel tam a tam, k tomu kráľovi do služby. On že ostane tu, ale že ho príde každý deň navštíviť, len aby mu objedziny odkladal.

²Jedni pripomínajú, že to boli jeho bratia.

³klam.

Neplač, Janko, daj mu ju!“

Janko zanesol podkovu a nazdal sa, že bude mať pokoj. Ale kráľ sa ho opýtal:

„Kde si túto podkovu dostal?“

„Tam a tam, našiel som ju na ceste!“

Kráľ hľadá, pozerá hneď na sluhu, hneď na podkovu a napokon povie:

„Hľaďže, do toho ma nič, kde si ju koľvek našiel; ale teraz dobre počúvaj, čo ti poviem. Ak mi ty toho koňa, z ktorého je táto podkova, nevystanovíš, dám ťa zmárniť; ale ak ho dovedieš, dostaneš mnoho peňazí.“

Navrátil sa do maštale a počal vykladať s plačom:

„Ach, koníček, veď mi tam zas povedali, že ak toho koňa nevystanovím, čo je tá podkova z neho, že ma dajú zmárniť; ale že ak ho dovediem, dostanem mnoho peňazí.“

„No, už sa len toľko netráp, bude ako bude,“ povie na to tátoš, „len ma statočne vyobroč, zajtra sa dáme na cestu.“

Ešte len svitať počalo, už boli na ceste; leteli nad hory, leteli nad doly, až sa dostali k ježibabinmu domu a vtedy už bola noc. Tátoš zastane a povie:

„Tu sme, Janko, a práve dobre ideme. Naša stará teraz spí a toho koňa má v stajni. Vnidi potichu dnu, kľúče jej spopod hlavnice pomaly vytiahni; meč, čo jej pri boku leží, hod' dakde do kúta, stajňu otvor a toho koňa prived' sem! Len daj pozor a chytro sa poobracaj!“

Janko spravil všetko navlas. Kľúče spopod hlavnice vytiahol, meč do kúta zahodil, stajňu otvoril a tu ho zarazil blesk od toho zlatého koňa. Odviazal ho a priviedol k tátošovi.

„Sadaj,“ povie tátoš, „a koňa si mocne drž!“

Janko sadol na tátoša, a keď popod oblok leteli, zavolal:

„Baba, baba, stará baba, čo si si dievky zmárnila, vedieme ti preč zlatého koňa!“

Ježibaba skočila, chce uchytiť meč, ale ho tu nemá. Kým ho po kútoch zhl'adúvala, preleteli tri vrchy. Len keď už pri mori boli, zazrela ich ježibaba a zvolala:

„Janko, prídeš ešte ku mne, prídeš?“

„Prídem, prídem, ale si na kľúče lepší pozor daj!“

Ježibabu vláda pri mori nechala, musela sa vrátiť s hanbou a tí priviedli zlatého koňa domov.

Kráľ sa tomu koňovi veľmi potešil a postavil ho do osobitnej hrdej stajne. Janka vychvaloval; aleže mu bol peniaze sľúbil, to mu nechcelo prísť na um. Janka mrzelo, že ho tak naľahko odbavili a chcel ísť osloviť kráľa; ale mu tátoš povedal:

„Len daj pokoj a buď trpezlivý!“

Janko ako predtým riadil dvanásť koní; tátoš trinásť stál v kúte. A druhí sluhovia striehli naňho, lebo ani teraz nebral sviece a jeho kone zas len boli najinakšie.

Kráľ sa tomu veľmi divil a hrešil druhých sluhov.

„Čo je to,“ povedá, „za robota. Už nemá ani zlatú podkovu, a predsa sú vaše kone planšie a toľko mi svetla popálite?“

„Slávny, najslávnejší kráľ! Načože by tomu boli sviece, keď vám on má zlatô pero!“

Ako to kráľ počul, dal hneď zavolať Janka.

„Počujem,“ povedá, „že máš zlatô pero, naraz mi ho dones sem, síce ťa dám bez všetkého práva zmárniť.“

Išiel Janko do maštale, ovesil sa tátošíkovi na šiju a pustil sa do veľkého plaču.

Opýtal sa ho tátošík:

„Čože zase plačeš, čo ti je?“

„Ach, koníček, ako by neplakal, keď mi pán povedal, že ak mu to zlatô pero nedám, že ma dá bez všetkého práva zmárniť.“

A tátošík na to:

„Povedal som ti, ak zodvihneš, zle bude: no ale keby si nebol zodvihol, bolo by horšie bývalo. Neplač, Janko, daj mu ho!“

Janko zanesol to zlatô pero. Kráľ hľadá, pozerá hneď na sluhu, hneď na pero.

„Hľadže,“ prerече napokon, „zlatého koňa si mi priviedol, ešte mi musíš vystanoviť aj tú kačku, z ktorej toto pero vypadlo. Keď to spravíš, dostaneš pol kráľovstva; ale ak nie, dám ťa zmárniť.“

Navrátil sa do maštale a počal vykladať s plačom:

„Ach, koníček, ved' mi tam zas povedali, že ak tú kačku nevystanovím, z ktorej to pero vypadlo, že ma dajú zmárniť; ale ak ju donesiem, že dostanem pol kráľovstva.“

„No, už sa len toľko netráp, bude ako bude! Len ma statočne vybroč, zajtra sa dáme na cestu!“

Ešte len svitať počalo, boli zas na ceste; leteli nad hory, leteli nad doly, až sa dostali k ježibabinmu domu a vtedy už bola noc.

„Tu sme, Janko,“ povie tátoš, „a práve sme dobre došli. Naša stará zase spí a tá kačka v druhej izbe sedí v zlatej klietke, na dvanástich vajciach, a každý deň jedno znesie. Vnída potichučku dnu, aleže daj pozor, aby si starú nezobudil, lebo teraz má kľúče za pásom! Tie pomaličky vytiahni, meč, čo jej pri boku leží, polám a po dvore rozmetaj, izbu otvor, a kačku so všetkým dones! Len ticho a chytro sa poobracaj!“

Janko všetko navlas spravil. Kľúče spoza pása pomaličky vytiahol, meč polámal a po dvore rozmetal, izbu otvoril, klietku s kačkou schytil a doniesol k tátošovi.

„Sadaj,“ povie tátoš, „a klietku si dobre drž!“

Janko sadol na tátoša, a keď popod oblok leteli, zavolať:

„Baba, baba, stará baba, čo si si dievky zmárnila; nesieme ti preč zlatú kačičku.“

Ježibaba skočila, chce uchytit' meč, ale ho tu nemá. Kým po dvore kusy zbierala, ku kováčovi bežala, zvérať a letovať dala, preleteli päť vrchov. Len keď už pri mori boli, zazrela ich ježibaba:

„Janko, prídeš ešte ku mne, prídeš?“

„Prídem, prídem, ale si na kľúče lepš' pozor daj!“

Ježibabu vláda pri mori nechala, musela sa vrátiť s hanbou, a tí doniesli zlatú kačku domov.

Kráľ sa kačke so zlatými vajci veľmi tešil a zavesil ju v tej kletke nad svoju posteľ. Janka chválil, potľapkával, ale že mu sľúbil pol kráľovstva, na to už zabudol.

Janka ešte väčšmi mrzelo, že mu len sľubujú a nič mu nezistia; chcel ísť rovno ku kráľovi, ale tátošík ho krotil:

„Len daj pokoj a buď trezplivý.“

Ako dosiaľ, riadil dvanásť koní, tátoš trinásť stál v kúte. Sviece nebral ani teraz, predsa kone jeho zas len boli najinakšie. A druhí sluhovia mali oko naňho. Kráľ sa tomu veľmi divil a hrešil tých druhých sluhov:

„Čo je to,“ povedá, „za robota, už nemá ani zlatú podkovu, ani zlatô pero, — predsa sú vaše kone planšie, a so svetlom sa už s vami nedostačím!“

„Slávny, najslávnejší kráľ, načože by tomu boli sviece, keď vám on má zlatý vlas!“

Ako to kráľ počul, dal hneď zavolať Janka.

„Ty,“ povedá, „čo to máš zase za zlatý vlas? Naraz mi ho dones sem, síce ťa dám štvrtiť.“

Íšiel Janko do maštale, ovesil sa tátošíkovi na šiju a pustil sa do veľkého plaču. Opýtal sa ho tátošík:

„Janko, veď ty zase len plačeš, čo ti je?“

„Ach, koníček, ako by neplakal, keď mi pán povedal, že ak mu nedám ten zlatý vlas, že ma budú štvrtiť!“

A tátošík na to:

„Povedal som ti: Ak zodvihneš, zle bude. No ale, keby si nebol zodvihol, bolo by horšie bývalo. Neplač, Janko, daj mu ho!“

Janko zanesol ten zlatý vlas. Kráľ hľadá, pozerá hneď na sluhu, hneď na vlas a napokon povie:

„Hľad'že, už si mi doniesol zlatého koňa, mám už aj zlatú kačičku, ešte mi musíš doniesť tú,

ktorá tento vlas stratila. Ak to vykonáš, dám ti celô kráľovstvo; ale ak nie, dám ťa zmárniť.“

Navrátil sa do maštale a počal vykladať s plačom:

„Ach, koníček, veď mi tam zas povedali, že ak nedonesiem tú, ktorá ten vlas stratila, že ma dajú zmárniť; ale ak ju privediem, že mi dajú celô kráľovstvo.“

„No, už sa len toľko netráp, bude ako bude. Len ma statočne vyobroč, zajtra sa dáme na cestu.“

Ešte len svitať počalo, boli zas na ceste. Leteli nad hory, leteli nad doly, až sa dostali k ježibabinmu domu, a bola tma, že ju mohol nožom krájať.

„Tu sme, Janko,“ povie tátoš, „a práve sme dobre došli. Naša stará zase spí a paničku má v tretej izbe za sklom. Vnídeš potichučku dnu, ale je tu nie žart dostať kľúče; bo ich teraz v zuboch drží, a keby sa prebudila, beda by nám bolo. Ako len budeš môcť, pomaličky vytiahni spomedzi zubov kľúče, meč polámeš na kusy a oblokom vyhodíš. Potom otvoríš na tretej izbe dvere, a tu sa nič netráp, zlatá panička vďačne pôjde s tebou. Ale to ti povedám, neopováž sa ju bozkať, lebo by sme zle schodili. Len ticho a chytrô sa poobracaj!“

Janko všetko navlas spravil: Kľúče spomedzi zubov potichučku vyňal, meč polámal a vyhodil oblokom; šiel otvoriť tretiu izbu. Tu ako slnko zaligotala sa mu do očí zlatá panička a pekne sa naňho usmievala. Bežal naraz k nej a len máličko chybelo, že ju tam hneď nepobozkal; ale sa predsa opamätal na tátošove reči. Tak ju len za pravú ruku chytil a privedol k tátošovi.

„Chlap si, Janko,“ povie tátoš, „a teraz sadajte oba!“

Zlatá panička aj Janko vysadli, a keď popod oblok leteli, zavolať:

„Baba, baba, stará baba, nesieme ti preč zlatú paničku.“

Ježibaba skočila a chce uchytiť meč, ale ho tu nemá. Kým po ulici kusy zbierala, ku kováčovi bežala, zvráť a letovať dala, preleteli sedem vrchov. Len keď už pri mori boli, zazrela ich ježibaba.

„Janko, prídeš ešte ku mne, prídeš?“ kričala za nimi.

A ten jej nazad:

„Neprídem viac, stará baba. Môžeš si už pre mňa na pokoji bývať.“

Ako to ježibaba počula, že už k nej viacej nepríde, strašne za nimi zakliala a od jedu na kolimaž sa rozliala.

Tátoš s Jankom a so zlatou paničkou šťastne prileteli domov.

Tu kráľ od veľkej radosti nevedel, ani či sedí, či stojí, a chcel hneď, aby tá panička za neho šla. Ale tá veru nemala k tomu vonkoncom vôľu, a že ona len za toho pôjde, kto ju vyslobodil. Dost' kráľ okolo nej všakovak, i pekne, i zle, ale všetko bolo darmo, ona ho ani vidieť nechcela.

Tu v hneve a zlosti napadlo mu to najhoršie: Janka zmárniť; lebo sa nazdal, že keď ten skazu vezme, bude jeho ľúbiť. A hneď odkázal Jankovi, že vtedy a vtedy musí umrieť, ale že mu necháva na vôli, aby si vybral smrť, akú sám chce.

Ako ten smutný chýr počul, od strachu dobre z nôh nespadol. Plakal, nariekal neborák ako dieťa a len jednostajne volal:

„Veď som si ho ja vyslúžil, veď som si ho ja vyslúžil!“

A tátošík sa ohlási z kúta:

„Janko, nuž veď ty zase plačeš, čo ti je?“

„Ach, koníček, čože mi je? Kráľ mi dal odkázať, že vtedy a vtedy musím umrieť, a len aby som si sám smrť vybral.“

„To je nie žart,“ povie tátoš, „ale počkaj, ešte my aj tomu spomôžeme. Vyžiadať si, aby vo veľkom kotle mlieko zvrelo, a v tom aby ťa uvarili. Ale si vypros, aby mňa k tebe priviedli, že sa chceš ešte so mnou rozlúčiť.“

Na druhý deň rozkázal kráľ zavolať Janka:

„No,“ povedá, „či si sa už namyslel?“

A Janko mu na to:

„Keďže je tak, že len musím umrieť, uvarite ma v kotle v mlieku.“

Mlieko sa v kotle varilo, a Janko stál smutný pri ňom.

„Ach,“ povedá, „len vás ešte o jedno prosím, dovedte mi sem môjho koníka, aby som sa napokon od neho odobral.“

„Dovedte mu ho,“ povie kráľ — a tátošík prišiel.

Keď mlieko najväčšmi vrelo, mal Janko do neho skočiť. Ale tátoš na jedno dýchnutie všetku horúčosť z kotla do seba vtiahol. Šuhaj skočil dnu a hneď ostal celý zlatý.

Ako to kráľ videl, dostal vôľu aj on tak opeknieť. Kázal mu, aby skoro vyšiel von. Janko vyskočil von a kráľ skočil dnu. Vtom tátoš jedným dýchnutím všetku horúčosť zase do kotla vdúchol. Kráľ hneď omdlel a rozvaril sa celkom.

Tá pekná ukradená šla za Janka, ktorého na mieste rozvarenca postavili kráľom. Od tých čias mu bolo dobre, a pri ňom bolo dobre aj jeho tátošíkovi.

Lomidrevo alebo Valibuk

*Podali: Samuel Reuss, Ľudovít Reuss, Pavol Dobšinský a Ondrej Návož z Gemerskej; Karol Venich z Malohontskej; Eugen Špárnensis z Liptovskej a Horislav August Krčméry zo Zvolenskej stolice. Rozpráva Pavol Dobšinský.*¹

Bola jedna žena, stará síce, ale zdravá a čerstvá. Tá v deväťdesiatom roku porodila syna. Hneď po narodení i matka i otec nemohli sa dosť prenačudovať na tom neobyčajnom veľkom a mocnom dieťati. I susedia i druhí známi prišli na diváky; a naostatok, keď sa chýr rozišiel, ľudia i z druhých krajín prišli toho chlapca obzerat'. Lebo pamätníka nebolo, aby dakde dáka žena takô dieťa bola porodila.

Medzitým povstala i otázka, že ako ho majú volat'. Radili sa sem i tam a nemohli sa zniest', až naostatok riekne baba:

„Toto dieťa je neobyčajne veľkô, dajte mu teda aj neobyčajnô meno.“

„Dobre máte, stará,“ povedal otec, „budeme ho volat' Lomidrevom.“

A tak ostalo.

„Stará moja, stará, vieš ty čo?“ riekne po čase otec, „ak nás Pán Boh živiť bude, ty toho chlapca za sedem rokov nadájat' musíš, môžbyť, že dač hodného z neho vyrastie.“²

„Nože no,“ povedala žena, „keď len tak chceš, nechže ti bude.“

A tak zostalo.

Matka chlapca dojčila a chlapec zo dňa na deň zmocnieval. Rodičia sa nevedeli od divu kde podiet', keď ho v treťom roku videli jedličky ako noha hrubé zo zeme trhat'. V siedmom sa už na duby lapal. Tu ho už mater chcela prestať dojčit', ale jej milý synček povedal, že aby ho ešte len za sedem rokov nadájala. Matke sa to už nevidelo, ale mu predsa len prisľúbila.

Po štrnásť rokoch takú hroznú silu mal, že i tie najväčšie buky a duby zo zeme ako najtenšie

¹Nemáme síce v úmysle reflexie a posúdenie o týchto našich povestiach tuto podávať, ale pri tejto jednej robíme predsa výnimku a dovoľujeme si krátky súd o nej, ktorý dôstojný niekedy muž Samuel Reuss vo svojom rukopise ku nej poznačil. Zneje on pôvodne a doslovne:

Jednoduchý ľud, ktorý ľúbi svoje kozuby, polia a pašienky, vie sa o všetkých okolnostiach životných a práve tak o všetkých útvoroch svojho umu len jednoducho a bez prikrášlenia vyjadriť. Takí sú starí Slovania a ich duchovné útvory. Je nepochybné, že sa s touto tvorivosťou Slovanov môže spájať vyšší stupeň úprimnosti. A my sa vskutku presvedčujeme, že táto pekná vlastnosť je prítomná v národnom charaktere slovanskom.

Jednoduchý a úprimný je opis našich troch hrdinov, Lomidreva, Miesižezeza a Kopivrcha, aj keď sú tieto postavy zázračné a obrovité. Pôvodca tejto rozprávky chcel podať non plus ultra fyzickej sily, hoci pritom nepochybne podal pitoresknú a zázračnú udalosť, a dosiahol hranicu ideálna a vznešenosti. Ideálno nachádzame vo vlastnostiach a prívlastkoch osôb, vznešenosť v ich ušľachtilom cieľi oslobodiť z moci draka tri princezné.

Ešte dodávame, že príprava hrdinov na skvelé a neobyčajné činy nie je nemotorná, hoci sa berie z obyčajného života a že k obľudným silám sa hodí aj tá strašidelná úloha. [Pôvodný text bol nemecký.]

²O tomto nadávaní musím podotknúť, že na Muránskej doline a inde v Gemeri podosiaľ o Hroncoch, t. j. o mocných zachovalých obyvateľoch hornatých krajov Hrona, pod Kráľovou hoľou, tá domienka platí, že u nich matky ešte i vyrastených chlapcov nadájajú. Maznavým ale chlapcom, keď dač mlsného pýtajú, sa hovorí: „Veď azda nechceš cicať ako Hronec.“ A potom sa vypráva, že raz v Jeľsave na trhu sedel hronský chlapec na voze s bičom v ruke. Tu príde jeho matka k nemu, ktorá kamsi bola od voza odišla. „Mamo,“ povedá jej chlapec, „dajte mi cicať, už som lačný.“ Matka vyšla k nemu na voz a dala mu cicať.

Podnes jesú príklady, že matky do tretieho roku dieťa nadájajú. A o hodnom mocnom chlapovi k označeniu jeho sily sa povedá: „Ten za tri roky mater cical.“ P. D.

konope trhal a po osem i desať kusov na pleci do domu nosil.

„Ej, mamo, mamo!“ prihovoral sa raz materi, „vy ste ma dobre vydojčili; ale sa ešte bojím, že by mi to trhanie dubov daraz poškodilo. Keby ste vy mňa ešte za jedny tri zimy chceli nadáť!“

„I keď tak myslíš,“ povedala mu mať, „veď ja to preto ešte ta urobím.“

V sedemnástom roku nemohol sa viac Lomidrevo doma zdržať; roboty nemal a sveta chcel skúsiť. Naostatok prehovoril k svojim rodičom:

„Počúvajteže, otec môj, aj mať moja! Viete to dobre, že kto na peci sedá, o ničom rozprávať nezná. Rád by som sa i ja naučil, ako ľudia vo svete žijú. Zaberiem sa ja do sveta. Nebojte sa, veď ja na vás nezabudnem, ale vás na starosť opatrím.“

Pristali i na tom jeho rodičia, lebo mu v ničom vôľu zlomiť nechceli.

„Lenže,“ povedá otec, „chod' zbohom, dobre sa drž a nikdy ľudom neublíž!“

Lomidrevo sa so svojimi rodičmi rozlúčil a pustil sa do sveta. Ide, ide, kým ide; príde ku jednému chlapovi, čo vrchy váľal a z jedného miesta na druhô prenášal. Ten Lomidrevovi hneď jeden vrch do cesty zavalil, aby prejsť nemohol.

„Odnies mi ten vrch z cesty,“ povie mu Lomidrevo.

„To som ešte nikomu neurobil,“ odpovie Valivrch,³ „ale ti ho odnesiem, ak si mocnejší odo mňa.“

„No, pod' sa za pasy!“ riekne Lomidrevo.

Pochytili sa a Lomidrevo milého Valivrchu hodil o zem ako bočku. Zato sa ale nepohnevali, lež sa dali do kamarátstva. Valivrch odniesol z cesty ten vrch a šli spolu ďalej.

Idú, koľko idú, prídu k jednému človeku, čo vždy i vtedy železo v rukách miesil a z cesty sa im vystúpiť nechcel.

„Vystúp sa z cesty!“ povie mu Lomidrevo.

„Ja sa takým, ako ste vy, nevystupujem,“ odsekne Miesiželezo, „iba ak je dajeden z vás mocnejší odo mňa.“

„Pod' sa za pasy!“ povie mu Lomidrevo.

Chytili sa, len tak kosti prašťali! Lomidrevo otrepal Miesiželeza, že iba o hodinu hore vstal.

Potom sa pobrali a šli spolu ďalej. Tu sa stretli s jednými vozármi, čo železo viezli a v jednom strmom závoze do hliny zaviazli, takže sa ani hnúť nemohli. Gazdovia okolo tých vozov len bedákali, že čo si už teraz počnú.

„Čože vám je?“ opýta sa ich Lomidrevo.

³Podľa druhých volá sa *Valivrch* i *Kopivrch*, podľa iných zase *Skalimej*, ktorý skaly v rukách na prach mial, podľa tretích *Studniar*, ktorý znal dobre studne kopať. *Miesiželezo* nazýva sa tiež *Zelezimej*, u druhých zas *Húžvâr*, ktorý najväčšie brezy a stromy na húžvu pokrútil. Taktiež mená Lomidreva sú i *Valibuk* i *Valihora*.

„Ij, nevoľa ho metala,“ odpovie jeden, „železo vezieme a tu sme do hliny zviazli. Všetkých osematridsať koní sme zapriahli a tu z miesta rušiť nemôžeme. Ved' toto človek ani neslýchal. Radšej by ste nám pomohli, ak ste chlapi.“

„Nože, no,“ odpovie Lomidrevo, „i to sa môže stať, ak nám toľko železa dáte, čo ho jeden z nás unesie.“

Gazdovia pristali na to.

„Ved' si,“ povedá „len naberte, trebárs všetci traja, koľko unesiete; ale nám z tej hliny pomáhajte, lebo tu odkapať musíme.“

„No, len vypriahajte statky!“ prerečie Lomidrevo. A tu ti pochytil voz za oje a malým prstom tak ako nič na vrch vytiahol. Tak aj druhý, aj tretí, aj všetky.

„I bist'u dade, čože toto bude?“ povedali gazdovia a hľadeli otvorenými ústami na Lomidreva. Ale robota, ako čo by klipol, bola vykonaná.

„Teraz ako ste sľúbili, tak nám dajte,“ hovoril Lomidrevo, „a ty, Valivrch, ukáž, čo znáš.“

Valivrch pobral železo z tých všetkých vozov na plecía a ešte kričal, že mu to málo a chcel i vozy i kone i ľudí i všetko zabrať. Ale mu Lomidrevo prekazil:

„Daj pokoj,“ povedá, „pristaňme i na tomto železku.“

„Chlapci,“ ohlásil sa potom Miesiželezo, „viete čo? Ja z toho železka namiesim troje cepí a pôjdeme na mlatbu.“

„Naozaj? No i to bude dobre,“ rečie Lomidrevo a sadli si aj s Valivrchom na kladu. I začali sa prizerat' Miesiželezovi.

Tu ti on len šuľká, šuľká ako cesto a lepí a viaže milé cepy. Pod chvíľkou boli hotové. Tých troje cepí vážilo dvestodevät'desiat centov.

Vtom sa pobrali a šli k jednému pánovi. Ten mal veľké stohy pšenice, ale mlatcov nikde nemohol vyhľadať. Oznamili sa teda u neho, či by im tie stohy vylátit' nedal.

„Keby vás,“ odpovie pán, „aspoň sto bolo, tak by som nedbal a dal by som vám tie stohy načat', ale trom moje stohy pobabrit' nedám.“

„Ej, pán! Čože by ste mali tak rozprávať,“ vraví Lomidrevo, „keď vám ich do zajtrajšieho večera nevylátime, robte s nami, čo chcete. Trebárs nám i o hrdlo pôjde, my sa podvoľujeme, len nám dajte robotu!“

„Nuž a z ktoréhože chcete mlátit'?“ opýta sa pán.

„Ktože vás vie?“ vraví zase Valivrch, „my sme ešte nikdy z dielu nemlátili, ale ak nám za ustávanie to dáte, čo si sami unesieme, na tom pristaneme.“

Pán milerád na to pristal, lebo si myslel, že ani pätnásť kíľ neodnesú.

Tu milí chlapci, sotva sa rozbrieždilo, vezmú cepy a začnú mlátit', nie po jednom snope, ale na celý stoh, takže pod malým časom celý stoh na prach zdrobili. Stoh za stohom, to sa tak kúrilo

ako z míle!

„Chlapci!“ rečie Valivrch, „lopaty nemáme, vydúchajme tie plevy!“

A tu tá zmrvenina na široko na ďaleko sa roznášala a zrno, čistô ako zlato, na zemi ostávalo. Pán sa hneval, že mu slamu rozfúkali, ale mu Valivrch povedal:

„Čože máte banovať? Netreba vám ju na role vyvážať, škoda vám ide do chasnu.⁴ Zo slamy nemáte nič, ale zo pšenice, len hotujte súscky!“

„Dávno sú tie hotové,“ povie pán, „ale vy nemáte mechy na vašu čiastku.“

„Ved' nám azda požičiate. My vám ich statočne prinavrátíme.“

„Ja na pôžičky mechy nemám.“

„Tak,“ povedá, „to zrno len do vašej sypárne poznášame.“

„Nože no, lenže si poznášajte.“

Tak oni to obilie do sypárne povsýpali, oblôčky i dvere dobre pozabíjali, a keď všetko bolo prihotovenô, — Valivrch objal sypáreň, vyložil na plece a šli.

Pán len oči vyvaľoval, čo sa to teraz robí. Aj ho to hrozne mrzelo, ale nesmel nič povedať, lebo im sľúbil, že čo si unesú, to je ich. Rozmýšľal, čo má teraz urobiť? — Mal on jedného divého, zlého bujaka v chlieve. Rozkázal, aby toho za nimi pustili, že ich ten prekole. Títo si ako bezpeční a uradovaní vykráčali cestou. Ale Lomidrevo vedel, že to bez ničoho nebude. Ako už kus prešli, povie Miesiželezovi:

„Nože sa ty, braček, obzri, či dač za nami nevidíš?“

„Ej, ba veru vidím, jedného divého bujaka za nami pustili. Len,“ povedá, „utekajte!“

„No, lenže utekajte, keď sa vám tak páči,“ hovorí Lomidrevo, „ja ho tu dočkám.“

Tí dvaja zaberali ďalej. Lomidrevo dočkal toho bujaka sám a sám, a keď k nemu dobehol a prosto doňho rohami šiel, chytil ho za rohy, prekrútil mu krk a mrštil ním o zem, hneď bolo po ňom. Vzal ho na plece, dohonil tamtých a vyložil i toho Valivrchovi na tú sypáreň a tak šli zase ďalej.

Pán sa zvrchu kaštieľa prizeral, čo sa robí, a ako videl, že Lomidrevo bujaka zabil, hneď kázal divého vepra za nimi pustiť, čo každého naraz roztrhal, ako sa ku komu dostal.

Lomidrevo sa káže Miesiželezovi zase obzrieť, či dač za nimi nevidí?

„Horkô nevidím,“ povie tento, „divý vepor za nami beží, len sa mu tak pysky penia od jedu.“

„No len choďte, ja ho tu dočkám.“

Vtom vepor dobehol a prosto do Lomidreva a chcel zubami seknúť. Ale tento ho uchytil a naraz na poly roztrhol. Pobral sa za tamtými a vyložil i vepra Valivrchovi na sypáreň. Tak šli

⁴úžitok.

d'alej.

Pán sa teraz nahneval veľmi a kázal zapriať. Posadal i so svojimi sluhami na vozy a letel za nimi, až sa kúrilo, že im všetko odberie. Tu, ako títo vidia, čo sa robí, povie Lomidrevo:

„No, bračekovci, nechcem im ublížiť; ale len choďte d'alej, veď ja viem, čo urobím.“

Pod tým časom boli oni zašli už do hory. Nuž tu Lomidrevo skoro natrhal tie najväčšie duby a nimi cestu stotočne zatarasil, že pán so sluhami d'alej za nimi nemohol. Tak potom boli na pokoji. Zaniesli Lomidrevovým rodičom čiastku zo zárobku, tak i Miesiželezovým a naostatok i Valivrchovým.

*

„Ale, chlapci,“ vravel už teraz Lomidrevo, „my takto ešte nenabudneme. Musíme sa i d'alej pustiť do sveta. Ty, Miesiželezo, urob mne ty z tých cieľ jednu valašku, akú ešte nik na svete nemal.“⁵

Ako bola valaška hotová, Lomidrevo chcel sprobovať, či je dosť mocná, nuž ju vyhodil hore do povetria, a kde mala spadnúť, tam nadložil chrbát. Valaška spadla dolu a hneď sa mu na chrbte na dvoje rozlomila.

„Takto,“ povedá, „nepôjdeme nikde, musíš ju ešte tuhšie umiesiť.“

Miesiželezo sa pribral, umiesil mu ju ešte tuhšie. Teraz, keď ju vyhodil, nezlomila sa viac Lomidrevovi na chrbte.

„No takto,“ povedá, „už pôjdeme!“

Idú, idú, idú veľmi dlho. Prídu raz do jedného mesta. To bolo cele čiernym súknom obtiahnutô. Vnišli do jedného hostinca, rozkázali si sud vína z pivnice vyvaliť a popíjali, koľko popíjali dobrô vínce, až sa raz opýtali, že čo tu slýchať?

„Ach, bodaj by lepšie bolo slýchať,“ odpovie hostinský, „naše celô mesto je vo veľikom smútku, ale najväčší zármutok má náš kráľ. Po tieto dni jeho tri dcéry skapali. Chodili sa každý deň na jedno miesto kúpať a stadiaľ bohvie kde sa podeli. Povedajú dajedni, že svojimi očami videli, keď traja drakovia pribehli a preč ich uniesli. To nik nevie, kde sú teraz, len to vravia, že ich všetky tri tí draci do jednej diery vtiahli a dnu pod zem s nimi sa pustili. Náš kráľ nevie od žiaľu, čo má robiť, a sľubuje, že ktokoľvek tie jeho dcéry vynájde a ratuje, tomu ktorúkoľvek z nich za ženu dá.“

„Keďže je len to,“ hovoril Lomidrevo, „tomu sa dá pomôcť. Hybaj ty ku kráľovi a oznám nás troch, že sa my na to dáme tie jeho dcéry vyslobodiť, ak si len on v slove bude stáť.“

Hostinský hneď bežal, čo mu len para stačila, ku kráľovi:

„Najmilostivejší kráľu,“ povedá, „priniesol som vám radostnú novinu, len počúvajte!“

„Nuž akúže by si mi v tomto mojom zármutku priniesť mohol?“

⁵Podotknúť musíme, že toto dajedni ináč udávajú. Udávajú t. j., že Lomidrevo vyhľadal jedného kováča, ktorý kdesi na vysokej skale býval a ten mu túto valašku ukoval. Valaška je poručná menšia sekera s dlhým poriskom.

„Nuž takú hľa! Práve prišli do môjho hostinca traja pocestní ľudia a spytujú sa vám, že čo tu slýchať a prečo sme čiernym súknom obtiahnutí? Ja som im všetko vyrozprával, nuž mi jeden z nich povedal, že keď je len to, že sa tomu dá spomôcť; a že sú oni hotoví vaše dcéry vyslobodiť, ak si len v slove stáť budete a každému z nich jednu za ženu dáte.“

Kráľ sa z toho veľmi potešil a hneď kázal tých troch cudzincov k sebe došikovať. Naši traja chlapci sa smelo postavili pred kráľa a museli im ešte raz všetko rozpovedať, čo, ako sa prihodilo.

„No, najjasnejší kráľu,“ povedal teraz Lomidrevo, „to je robota pre nás. Dajte nám vy len nahotoviť dvanásť volov, dvanásť kíl kaše a dvanásť pecí chleba a k tomu konôp a ľanu na povraz — a už tamto len na nás a na Boha poručte, my to vykonáme.“

„Všetko, čo len chcete, dám vám,“ hovoril kráľ. A do druhého dňa bolo všetko hotovô.

S tým sa oni vybrali do tých hôr a tam prišli na jednu lúku, kde hovorili, že sa kráľove dcéry prepadli. Tu našli napohotove, ako by pre nich, jeden domček a hneď sa v ňom usalašili.

„Tu nám,“ vravel Lomidrevo, „dobre bude, a keď dvaja pôjdeme tú dieru hľadať, tretí ostane doma a bude jesť variť aj povraz súkať.“

Hneď prvý deň ostal doma Valivrch a Miesiželezo s Lomidrevom šli do hôr tú dieru hľadať. Valivrch sa dal hneď a hneď do práce, naznášal dreva, rozložil oheň, povесil kotôl s vodou nad oheň, nasypal kaše, aj jedného vola posekal a do kotla pohádzal, aby sa varilo. Medzi varením súkal, koľko súkal ten povraz a dával pozor, aby nevykypelo. Raz už bola kaša uvarená a on vníde do koliby, že ju odstaví. Tu mu začne voľač dolu kochom volať:

„A čo ty tu robíš v mojom dome?“

Valivrch pozrie hore, vidí jednu Laktibradu: na piad' muž, na laket' bradu. Hneď sa trochu preľakol, ale mu len ako smelo odpovedal:

„Kašu varím.“

„Ej variš ju, variš; ale ju nebudeš jesť.“

„Ej, ale ju ani ty nebudeš, ale ju bude Lomidrevo s kamarátmi!“ a chcel kašu odstavit'.

A tu zas len začne Laktibrada:

„Variš tú kašu, variš; ale ju nebudeš jesť.“

„Ale ju ani ty nebudeš, ale ju bude Lomidrevo s kamarátmi,“ povedal Valivrch a kašu odstavil.

Tu zas Laktibradák:

„Variš tú kašu, variš a už si ju dovaril?“

„Veru som ju, čo chceš?“

„Takú ti ju horúcu na holom pupku zjem.“

A tu sa spustil Laktibrada dnu kochom, milého Valivrcha o zem pritisol, kašu mu takú vriacu

na pupok vykydal a všetko požral. Potom, hybaj, zase hore kochom zmizol.

Valivrch s obareným pupkom horko ťažko sa pozbieral a čo mal chudák robiť? Aby pred kamarátmi v hanbe nezostal, znovu doniesol vody, nasypal kaše, mäsa nasekal a dáko len varil a sťažka dočkával kamarátov. Títo prišli samý večer domov a hneď k nemu:

„No, či si nám navaril?“

„Ej, navaril, navaril; môžete si len odstaviť.“

„Nuž a ty že?“

„Ja som chorý, ja jest' nebudem.“

Títo odstavajú a okošujú — a tu kaša nedovarená a mäso surovô.

„Nuž, čože si nám ho lepšie nedovaril?“ povie Lomidrevo, „ani povraz si neusúkal?“

„Vidíš, že mi je zle,“ stenal Valivrch a nepovedal, čo bolo vo veci.

„Tak sme dnes všetci nadarmo deň zabili; ani my sme dieru nenašli. Ale zajtra pochlapí sa Miesiželezo lepšie tu doma a my pôjdeme hľadať.“

Lomidrevo a Valivrch hľadali na druhý deň po všetkých kútoch, po všetkých stranách, ale nič nenašli. Miesiželezo varí tú kašu, koľko ju varí; a súka ten povraz, koľko súka. Raz ako sa kaša dovárala, ide, že ju zamieša a odstaví. Tu začne Laktibrada dnu kochom:

„Varíš tú kašu varíš; ale ju nebudeš jest'.“

„Ale ju ani ty nebudeš; ale ju budú moji kamaráti,“ odpovie Miesiželezo.

Zase len o chvíľku Laktibrada:

„Varíš tú kašu, varíš; ale ju nebudeš jest'.“

„Ej, ale ju ani ty nebudeš; ale ju bude Lomidrevo s kamarátmi.“

A na tret'om raze, ako Miesiželezo kotôl odstavil:

„Varíš tú kašu, varíš; a už si ju dovaril?“

„Veru som ju, čo chceš?“

„Takú ti ju horúcu na holom pupku zjem!“ a pustil sa Laktibrada dnu. Milého Miesiželeza o zem pritisol, kašu mu vykydal na pupok, pohltal všetko a zase zmizol.

„No, diuk ti dušu jedol, tam kde si!“ pomyslel si Miesiželezo a dvíhal sa hore, ako sa mohol a znovu vláčil drevo a vodu a staval a varil, ako sa dalo.

Večer prídu lační kamaráti domov a sadnú si k jedlu. Tu kaša nedovarená a mäso surovô.

„Nuž, kýže si nám lepšie nenavaril,“ riekne Lomidrevo, „ani povraz si nedosúkal?“

„Aj, veď by som bol,“ vyhovára sa Miesiželezo, „ale som dnes dáky niaky,⁶ nuž mi nič od ruky nešlo.“

„No veď je nič,“ odpovedal Lomidrevo, „ani my sme dieru nenašli. Zajtra pôjdete vy dvaja do hory a ja ostanem doma.“

Na tretí deň sa tí dvaja aj s jedlom do hory vybrali, lebo sa báli, že na lačnú kuchyňu domov prídu. Lomidrevo pod chvíľkou naznašal dreva a vody, voľa posekal a kašu postavil, a kým sa varilo aj povraz na tritisíc siah dosúkal. Ide ku tej kaši, že ju už odstaví. Tu mu začne Laktibrada dnu kochom volať:

„Ha, čo ty tu robíš v mojom dome, či variš tú kašu?“

„Veru varím, aby si vedel, aj som ju už dovaril, pod' dnu, čo chceš s ňou?“

Laktibrada sa spustil kochom, že mu ju ako tamtým na pupku zje. Ale Lomidrevo chytil milého Laktibradu mocne za tú bradu; šípil⁷ on ešte včera, že sa tu voľač nového deje, nuž si bol popredku nahotovil jednu bukovú kladu, ktorú bol trocha nadštiepil. Prišikoval Laktibradu ku tej klade a ta dnu mu bradu aj prsty zasekol, a potom ho kyjom masiť počal. Laktibrada sa začal prosiť, ako len najkrajšie znal; že by ho len pustil, že sa už viacej doňho neoddá. Ale Lomidrevo len ho lomil a volal naňho, aby mu vypustil bradu, že ho potom i on pustí; lebo dobre vedel, že v tej brade všetku jeho silu má. Laktibrada dlho nechcel a len ho prosil, že mu už aj tú dieru ukáže, čo hľadájú. Lomidrevo sa iba nahneval a povedal mu:

„Nuž dobre, keď nechceš podobrotky, musíš po zlotky; uvidíme sa, či ty skorej ustaneš držať, či ja bit'?“

Naostatok, keď videl Laktibrada, že už inšie byť nemôže, vypustil bradu a Lomidrevo, ako to videl, vytiahol ju von a skryl do kapsy, pustil Laktibradu a povedal mu:

„Vidíš, ty blázon! Keby si hneď bol urobil, ako som ti kázal, mohol si byť bez bitky.“

Laktibrada ako videl, že je už slobodný, vzal nohy na plecía a prášil odtiaľ preč, len sa tak za ním kúrilo a prosto naprostred tej lúky a tam jeden kameň podvihol a skapal. Ale si aj Lomidrevo dobre zachoval, kade Laktibrada prášil a ako ho videl naprostred lúky zmiznúť, už mu viac nebolo treba.

Pozde večer prišli tí dvaja z hľadania domov. Naschvál sa tak opozdili, aby surovú kašu jesť nemuseli.

„No, či ste vynašli tú dieru?“ privítal ich Lomidrevo.

„Vynašli sme nevôľu,“ odpovedali títo.

„A ty či si uvaril tú kašu?“

„Uvaril, len pod'te jesť!“

„Ale var, nech sa ešte trocha dovarí a vychladne,“ povedal Miesiželezo, a to len čo ho chceli

⁶nechutný, nezdravý.
⁷predtušil.

dopichat'.⁸

„A ved' si ju,“ vrazil, „okoštujte, aká vám bude.“

Košťujú, tu kaša studená. Hneď oni zbadali, čo je vo veci; škrelo⁹ ich to, že oni majú bruchá obarené a Lomidrevo nie. Nepovedali nič, len pozerali jedno na druhô, ako čo by sa už rozumeli. A keď im Lomidrevo začal vyprávať, ako Laktibradu do škripca chytil a bradu ukazovať, aj že im už netreba ani na krok ísť, že diera do pekla tu naprostred lúky, — tu sa ti tí ešte horšie naňho nahnevali, ale ani teraz mu to znáť nedali.

*

Naráno šli hneď naprostred lúky, odvalili skalú, diera sa ukázala a tu povstala medzi nimi otázka, že kto sa bude ta dnu spúšťať. Najväčšiu chuť ukazoval Miesiželezo. Uviazal sa na ten povraz a spúšťali ho do hĺbočiny. Ani ho na dobrých dvadsať siah ta dnu nespustili, už začal na ratu volať a ten povraz potrhávať, aby ho von vytiahli. Vytiahli ho.

„No, čože tam, bratku?“

„Hja, čože by, tma ako na polnoc a zo všetkých strán začali na mňa žaby skákať a hady sipieť, nuž som sa bál, že ma zožerú.“

„No keď z teba nič,“ povedal Valivrch „pôjdem ja.“

A hneď sa dal ta dnu spúšťať. Sotva ho na jedno sto siah dnu spustili, už nemilobohu povraz potrhával, dobre ho nepretrhol. Nuž ho len von vytiahli.

„Jaj,“ povedá, keď von vyšiel, „ved' čo len žaby a hady, to je nič! Ale smrad a plameň začal na mňa von búchať, tak som sa bál, že ma tam zadusí.“

„Už viem, že je z vás ani pes!“ povedal Lomidrevo. „Teraz mňa spustíte. Ale to vám povedám, od diery ani krok! Tu budete vartovať; a povraz skorej von nevyťahujte, kým tri razy ním tuho nepotrasím.“

Tak si on vzal svoju valašku, priviazal sa na ten povraz a dlho, a dlho dolu letel, kým do toho podzemného sveta nedoletel.

Keď už bol tam dolu, nevedel, kde sa má podieť, lebo bola veľiká tma. Len naraz ohlásilo sa niečo za ním:

„Daj mi moju bradu!“

„Aha,“ povedá, „ty si to, vtáčik! Ved' ja ti ju dám, keď ma najprv ku najstaršej princeznej zavedieš.“

Laktibrada sa zaradoval, že svoju bradu dostane, s radosťou ho viedol tým peklom. Tu všetko tma a pusto. Iba raz už potom sa im zablýšalo jedno malô svetielce, aj to veľmi ďaleko.

„No, choď,“ povedá mu Laktibrada, „proti tomu svetlu, tam nájdeš tú najstaršiu, a bradu mi daj!“

⁸nahnevať.
⁹mrzelo.

„Ešte ti ju teraz nedám; musíš ma tu dočkať. Ved' ti potom poviem, čo máš robiť.“

Laktibrada tam čakal a Lomidrevo šiel proti tomu svetlu. Dlho mu ono len takô malô bolo, až naposledok videl jeden medený zámok pred sebou, ktorý naširoko, naďaleko tak svietil a na stračacej nohe triasol, takže niak nebolo možno do neho. Lomidrevo ale dupol raz nohou, a hneď zámok zastal. V ňom bola tá najstaršia kráľova dcéra a vyšívala. Ako Lomidrevo dnu vnišiel, veľmi sa preľakla, že človeka videla.

„Človeče,“ povedá mu, „kdeže si sa ty tu vzal? Ved' tu nikdy ani vtáčka ani letáčka nebolo chyrovať.“

„Nuž prišiel som vás vyslobodiť.“

„Ach, akože by si ty mňa vyslobodil, ved' ja mám muža šarkana so šesť hlavami, ten ako ťa tu zastihne, priam plameňom na teba zadúchne, upečie ťa a zje.“

„Ej horký zje, ved' mám valašku.“

„No, keďže je už tak, že si trúfaš s ním sa sprobovať, na ti tento pohár vína,¹⁰ vypi ho; naraz mocnejší budeš. A skry sa za dvere, lebo len stol'ko, že je môj muž nie tu, ta šiel si na tri míle včely opáčiť.“

A v tom čupol šesťcentový buzogán na dvor, ktorý si šarkan popredku domov zahodil, keď sa od včiel pohýnal. Lomidrevo vyšiel na dvor, chytil buzogán a na deväť míľ ho naspäť zalúčil. Šarkan si hneď pomyslel, že to už dákeho gazdu musí v dome mať, vrátil sa preň a mrzel sa, že si ho musel na pleci domov niesť. Príde domov najedovaný, len sa mu tak valil plameň z pyskov, zaňuchal všetky kúty a zareval:

„Fuj, žena, človečina smrdí. Sem s ňou, nech ju zjem.“

„Ach, kdeže by sa ti tu človek vzal? Ved' vieš, že tu nikdy človeka nebolo, ani nebude.“

„No, nič nehovor, len sem s ním, kde je koľvek, lebo ak nie, priam teba zjem!“

Vtom vyskočí Lomidrevo spoza dverí a smelo sa postaví pred neho.

„Tu som,“ povedá, „čo chceš so mnou?“

„Hm!“ rozmyslel sa drak, keď Lomidreva s valaškou pred sebou videl.

„Či si to ty, čo si ten môj buzogán naspäť zahodil?“

„Ja veru, a prišiel som sa sprobovať s tebou.“

„No, keďže je tak, nahľadíme sa. Ale si musíme najprv zajesť, potom sa pôjdeme na môj tok¹¹ pasovať. Ženo, daj nám dačo pod zuby!“

Princezná vstala a doniesla olovený chlieb a drevený nôž a položila na stôl. Drak ho vzal a ponúkal Lomidreva, aby si odkrojil.

¹⁰Podľa druhých dostal prsteň, ktorý keď si na palci skrútol, za tristo chlapov sily dostal

¹¹holohumnica.

„Ja tvoj chlieb,“ povedá Lomidrevo, „nepotrebujem; ale ty ak si lačný, zajedz si a posilni sa!“

Drak si odvalil kruch oloveného chleba a zjedol, ako by ho bol spálil.

„No, či si už hotový?“ spýta sa Lomidrevo.

„Už!“ povie drak, „poďme na môj tok.“

Vyšli na tok, ten bol miesto hlíny olovom zaliaty.

„Ulap ma a vraz ma, koľko vládzeš do toho olova,“ povie drak.

Lomidrevo sa nedal núkať. Chytil draka a vrazil ho do olova až po pás. Drak vyskočil z olova a vrazil Lomidreva vyše pása. Lomidrevo z olova vyskočil poľahku a mrštil milým drakom naspäť, že mu iba tých šesť hláv von z olova trčalo. Tu schytil svoju valašku, tie hlavy mu poodtínal a na márne kusy rozsekal.

Princezná sa mu nemohla dost' naďakovať, že ju od toho draka oslobodil; prosila ho, aby už teraz len von utekali z toho pekla, že im u jej otca dobre bude.

„Nie tak,“ hovoril Lomidrevo, „ja ešte musím aj tvoje sestry oslobodiť. Len potom sa vrátíme k otcovi; ale teba musím najprv na bezpečnô miesto odprevodiť. Len zaber, čo máš a môžeš z tohto zámku.“

Dost' sa mu ona naprosila, aby ďalej nešiel, že sú jej sestry ešte horším drakom v moci a že by tam zahynul, on sa jej odprosiť nedal. Tak ona vzala ponad dverí jeden medený prútik, šibla ním zámok, a ten hneď sa im premenil na krásno medenô jablčko so všetkým bohatstvom, čo v ňom bolo. To si Lomidrevo odložil do kapsy a pobrali sa ku diere.

Tu za nimi Laktibrada:

„Daj mi moju bradu!“

A Lomidrevo mu:

„Nepýtaj ty nič, len nás ved' ku diere; ved' tomu ešte dost' času.“

Laktibrada ich pekne až ku diere zaviedol. Lomidrevo uviazal princeznú na povraz, tri razy ním potrhoľ; a tí ju hore vytiahli.

Teraz ho Laktibrada musel viesť k tej strednej princeznej. Dlho šli tou tmou, až sa im zase ukázalo zďaleka jedno svetielko.

„No, tam býva tá stredná,“ povedal Laktibrada, „chod', už teraz vidíš.“

„A tyže čo nejdeš?“

„Bojím sa, radšej mi bradu vráť, aby mi tam nescapala.“

„Nevrč mi toľko! Len mi buď naporúdzi,¹² keď' ťa zase potrebovať budem.“

¹²pri ruke.

Lomidrevovi sa cesta vše lepšie svietila, až prišiel pred strieborný zámok, čo sa na stračej labke krútil, že doň nebolo možno. Lomidrevo dupol dva razy nohou, hneď zámok ticho stál a brána sa otvorila. Vošiel dnu. Tam sedela pri obloku stredná kráľova dcéra a vyšivala. Ako človeka zazrela, hneď skočila a v ústrety mu bežala.

„Kdeže,“ povedá, „kde sa tu berieš, človeče? Vráť sa, lebo odtiaľto živý nevyjdeš!“

„Lenže sa tak nestráčajte, princezko!“ rečie Lomidrevo. „Nesiem vam ja pozdravenie od otca aj od vašej staršej sestry, ktorú som už oslobodil a na druhy svet hore poslal. Aj vy, bohdá, tu dlho nebudete kapat.“

Ako ona to počula, že je už ten prvý drak zabitý a jej sestra na slobode, hneď sa jej tvár rozjasnila. Lomidreva zaviedla dnu do chyže a dala mu pohár vína vypiť, že vraj od toho priam mocnejší bude. Ale mu aj prikazovala, aby sa lepšie varoval jej muža, bo že je to drak s deväť hlavami a len stoľko, že ho niet od včiel, ktoré si šiel na deväť míľ d'aleko opáčiť.

Vtom už tresol deväťcentový buzogán na dvor a viacej nebolo možno ani dnu ani von.

„No,“ povedá princezná, „teraz sa môj muž pohýna a hneď je tu. Varuj sa, aby ťa neupiekol a nezjedol.“

„S tým,“ povedá Lomidrevo, „ešte nie taká súra,“ a vyšiel von.

Buzogán zdvihol, poskrúcal a na dvanásť míľ naspäť ho zahodil. Drak pomerkoval, že sa mu buzogán vrátil, zadudral, až sa zem striasla, buzogán zodvihol, na plece položil a celou cestou homral,¹³ že si ho sám musí niesť. Domov prišiel celkom napajedený, takže mu miesto pary z pýskov plameň búchal. Poňuchtal všetky kúty a zamrmal:

„Fuj, tu človečina smrdí! Ženo, kde je?“

„Len neplet,“ zahovárala ho ona, „kde by sa ti tu človek vzal? Ved' sem ani vrábik z tamtoho sveta nedoletí!“

„Fuj, človečina smrdí,“ zareval drak po druhý raz. „Daj ho von, kde je koľvek!“

„Tu som ti,“ vyskočil Lomidrevo spoza dvier, „čo chceš so mnou?“ a bystro sa mu podíval do očí.

„Ozajže tu si, nože no!“ húpotal drak, ako Lomidreva s valaškou videl.

„A či si to ty môj buzogán naspäť zahodil?“

„Ja,“ odpovedal Lomidrevo, „ak neveríš, ešte sa sprobujeme.“

„Nedbám,“ rečie drak, „ale počkaj, zajeme si. Ženo, predlož nám z toho môjho jedla.“

Princezná doniesla železný chlieb a olovený nôž na stôl.

„Krájaj si,“ vravel drak, „a posilni sa, lebo so mnou budeš mať robotu.“

„Ja som dost' mocný, ani mi mocnejším byť netreba. Ale, ak ty potrebuješ, najedz sa!“

¹³dudral, šemral.

Drak uhrýzal svoj chlieb, že zem od iskier horela, ktoré mu z jeho zubov padali. Lomidrevovi to už dlho trvalo:

„Či si sa,“ povedá, „už najedol?“

„Už,“ odpovie tento.

„Pod' von na priestor a skúsime sa, kto budeme mocnejší.“

Vyšli na humno, ktoré bolo miesto hliny železom zapúšťanô.

„Ulap ma ty najprv,“ riekne drak, „lebo ak ja teba skorej lapím, hádam, že nebudeš mať viac času do mňa sa dávať.“

„Ej, keď si tak trúfaš, len ťa zato neulapím. Tu som, chyt' ma ty najprv; môj život ti je na vôľu.“

Vtom drak opáše Lomidreva a tak ho mrštil do toho toku, že sa len na pazuchách staval. Lomidrevo tak silne vyskočil, že viac ako polovicu toku za sebou vytrhol. Tu drakovi srdce opadlo.

„Nuž ved' azda,“ povedá, „dost' bude. Mohli by sme si pokoj dať.“

„Pokoj?“ rečie Lomidrevo, „ozaj pokoj? Musím ti ja ukázať, ako koly do lesy vrážajú.“

Vtom ulapil draka a tak ho do zeme vrazil, že sa len na hlavách zastavil.

„Nože no, pod'že von!“ vraví Lomidrevo.

Ale drak ani hnúť sa nevládal. I schytil svoju valašku a všetky hlavy drakovi roztrepal obuchom na prach.

Oslobodená princezka ani nevedela, čo si počať od radosti. Lomidrevo sa jej len zhotoviť kázal, že ju dá von vytiahnuť. Nuž tu ona vzala ponado dvier strieborný prútik, pošibala ním zámok a ten sa hneď so všetkým na striebornô jablčko premenil. Lomidrevo si aj to do kapsy odložil. Laktibrada ich už tam napohotove čakal, ku diere zaviedol a princezku dali von vytiahnuť.

A tí tam hore už pri tej prvej princezke sa škriepili, či má byť? — A teraz, keď mali dve, podelili si ich a chceli všetko tam nechať. Iba keď ich princezky pre Boha prosili, že ešte tam tretia sestra a že bez tej k otcovi vrátiť sa nemôžu, tak si umienili ešte čakať.

Lomidreva za ten čas viedol poslušný Laktibrada ku tretiemu zámku. Zďaleka mu ho ukázal, ako sa vo tme ligotal, a ďalej nechcel ísť, len zase unúval:

„Daj mi, Lomidrevo, čo je nie tvoje!“

„Čuš!“ povedá tento, „ved' ju už dostaneš.“

S tým šiel zrovna ku zámku. Nikdy tú krásu a slávu nevidel. Všetko sa od zlata blyšťalo! Ale dnu ako? Zámok sa trblietal¹⁴ na stračacej nôžke a nikdy nezastal. Lomidrevo dupol tri razy nohou a hneď zámok stál ako prikovaný a brána sa rozletela.

¹⁴triasol.

Šiel dnu.

Princezná ho ešte na oblok zazrela, kde vyšivala, a bežala mu v ústrety.

„Ach,“ povedá, „čože myslíš, človeče! Načo si ty sem prišiel? Utekaj, ako len môžeš, utekaj! Môj muž, drak s dvanástimi hlavami, len tu na dvanásť míľ ku včelám odišiel, ak ťa ten tu zastihne, hneď bude po tebe. A už sa má domov vrátiť.“

„I, princezka, lenže sa netrápte,“ hovorí Lomidrevo, „ja sa vášho muža neľakám.“

A potom jej vyrozprával o jej dvoch starších sestrách.

Tu sa jej srdce prvý raz, ako tam bola, zradovalo, ale sa začala aj o Lomidreva báť, bo ten jej muž bol veľmi mocný. Už ho len usadila vedľa seba a hneď mu doniesla za pohár vína, aby sa ním potúžil, že hneď tri razy mocnejší bude. Ani ho dobre nedopil, už sa zem triasla a obloky brnčali, lebo drak práve sa od včiel pohýnal a svoj dvanásťcentový buzogáň na dvor hodil, aby si ho niesť nemusel. Lomidrevo vyskočil von a ho nad hlavou pozvítal a ešte raz ďalej mu ho zahodil. Drak začal preklínať, že ho on naučí, kto mu to také pletky vystrája, ale sa len vrátil pre buzogáň, na plece si ho položil a rozjedovaný domov sa ponáhlal. Prišiel taký rozsršený, zubami škripal a z pyskov sa mu plameň valil. Lomidreva ešte zďaleka zapáchol a:

„Fuj, človečina smrdí!“ zaručal hneď ako byvol.

„Ktože by sa ti sem opovážil,“ chlácholila ho princezná, „veď by sa ťa bál!“

„Neplet' sa mi, len sem s ním, kde je!“ ručal drak.

„Tu som!“ postavil sa Lomidrevo s valaškou pred neho.

„Tu si,“ povedá drak, „a nebojíš sa ma?“

„Čo by sa ťa bál? Lepšie ja znám buzogáne hádzať ako ty.“

„No, veď až si to ty bol, tak si chlap! Sem ruku, nech ťa statočne uvítam!“

Stisli si ruky; Lomidrevovi krv z prstov vysikla, ale drakovi v prstoch koštiale sa zmelili. Od bolesti drak spískol a plameňom ho zarazil.

„Ej,“ povedá, „či to dakto slýchal, že si ty taký chlap. Ale si len zavečerajme, potom sa opáčime, kto sme, čo sme. Lebo by to len veľká potupa bola, keby tvoja jedna hlava nad mojimi dvanástimi panovať mala.“

A tak vrelo v drakovi od jedu ako v kotle.

Princezná doniesla oceľový chlieb a železný nôž a drak ponúkal Lomidreva.

„Nepotrebujem sa oceľovať,“ odpovie Lomidrevo, „mňa moja mať za sedemnáť rokov naveky oceľovala a vo svete som sa už dosť zahartoval. Ale po tvojich prstoch poznávam, že si sa ty ešte dosť nezahartoval, a tak sa len dobre zaocel'uj!“

Po večeri vyšli na oceľový tok sa pasovať.

„Hoj, čože, čo!“ začne sa drak zdúvať, „či ja mám s takou muchou bojovať? Hanba a večná

potupa mi bude, že sa s tebou pobabrim. Ale už len vydýchni tvoju dušu, komu chceš. A ty, Harfa, nehraj (Harfa bol jeho kôň s dvanástimi krídlami, na ktorom sa nosieval), a ty, vtáku, nespievaj, pokým ho zo sveta nepopracem.“

Vtom schytil Lomidreva a do pása ho mrštil do ocele.

Lomidrevo sa na tom nahneval, vyskočil, objal draka, že len tak kosti v ňom sprasťali a vrazil ho do tej ocele ako skalú do vody. Hneď sa mu tri hlavy odtriasli a omdleli. Zatým uchytil valašku, hlavy mu roztlkol na prach, alebo postínal ako makovice. Po toľkej bitke si odľukol a šiel po krásnu princeznú.

Tá sa nemeškala zhotoviť. Vzala zlatý prútik znado dvier, udrela ním zámok a ten sa hneď na zlatô jablko obrátil. To ona i s prútikom oddala Lomidrevovi, aby jej ho len potom vrátil, keď mu svoju ruku za to dá. Tak sa pobrali preč. Zlatô jablko im cestou svietilo, a tak už Lomidrevo aj bol zabudol na Laktibradu. Len tu, ako dochodia ku diere, zavolá zase za nimi:

„Daj mi moju bradu!“

„Tu si ju máš a už ma toľko nemrz!“ — hodil mu ju Lomidrevo, a ten zaberá preč, že by ho ani všetci čerti neboli dohonili.

Teraz Lomidrevo najprv princeznú uviazal na povraz, potrhol a tí ju hore vytiahli.

Ale tu si on voľač pomyslel:

„Počkaj,“ povedá, „tí by mňa mohli zriadiť!“

Keď povraz dolu priletel, nepriviazal on seba naň, ale jednu veličnú skalú, tú im dal hore ťahať a sám sa odstúpil na stranu. Ti dvaja tú skalú dobre vyše polovice vytiahli, a potom povraz odrezali. Skala zletela dolu do pekla a taký hrmot narobila, že všetko, čo len nohy malo, na druhú stranu pekla poutekalo.

Lomidrevo chodí, blúdi po tom pustom pekle, až raz predsa na živú dušu natrafil. A to boli mladé knochta vtáky, ktoré práve jeden had z hniezda chcel vyžrať. Lomidrevo ovalil hada valaškou, hneď mu hlavu rozmiaždil ¹⁵ Vtom ale priletel starý knochta vták a chcel Lomidreva zožrať. Že, povedá, ešte človečinu nejedol, a tak že mu nemôže odpustiť. Ale tie mladé gangolčatá ¹⁶ prosili za neho, že im vraj, život ochránil. Ako to starý vták počul, hneď mu odpustil, a len čo si za to vyberie, že mu mladé ochránil?

„Nič,“ hovorí, „len ma odtiaľto na druhý svet vynes!“

„To sa ti stane po vôli, ale najprv choď, nájdeš tu vedľa tohto potoka barany sa pást. Zabi mi z nich sto a poklad do sudov, potom aj toľko sudov vody naberieš, všetko na mňa pokladieš a tak sa pohneme von. Keď mi ale v letku plameň z úst bude búchať, zakaždým jedného barana mi dnu hodiš a vodou zaleješ. Ak to len raz neurobiš, spadneš dolu a rozbliakneš sa ako smola.“

Hneď šiel Lomidrevo barany rezať, a keď narezal sto, pokládol do sudov. Potom i toľko bočiek

¹⁵Druhí rozprávajú, že na tieto mladé knochta vtáky prichodil dážď a hrad (ľadovec), keď starého vtáka nebolo tam. A keď len kvapka na nich padla hneď podochlí. Podľa druhých zase, že horúci vietor na nich zavial a od toho pokapali. Lomidrevo ich zastal kepeňom a tak ochránil pred týmito nehodami.

Knochta vták sa vyslovuje i *knofta vták* a vždy značí toho najozrutnejšieho vtáka na svete.

¹⁶holátka

vody naložil na vtáka, a tak leteli von. Vtákoví neústavne plameň z pyska vyblkoval; ale barany stačili aj voda hasiť mu ho. Len tu už pri samom vrchu zabrčkne sa mu taký plameň z úst, aký nikdy predtým, a Lomidrevo už mäsa nemal. Skoro vycytil nôž spoza pása, vyrezal si spod kolena kus mäsa a to hodil vtákoví. Tak sa na vrch dostal. Tu povie ten knochta vták:

„Ej, povedzžo mne ty, z čoho to sladkô mäso bolo, čo si mi naostatok hodil?“

„To bolo mäso z môjho bonca.“

„No, keby ja bol vedel, že je ľudskô mäso predsa len takô dobrô, nikdy by ja tebe nebol odpustil. Ale teraz už aj tomu spomôžeme!“

A vychriakal mu ho na to miesto naspäť a ono sa mu naraz pekne prirástlo.

*

Lomidrevo šiel prosto do toho kráľovského mesta. To bolo už teraz celé červeným súknom obtiahnutô. Príde k hostinskému a opýta sa:

„Čo tu za chýr u vás?“

„Chlapi sme!“ odpovie hostinský, „nášho kráľa skapané tri dcéry sa našli. Teraz sa dve staršie vydávajú za tých dvoch, čo ich oslobodili. I tá najmladšia mnoho má pytačov, a tak odpoly je už aj sľúbená jednému. Ale ešte nechce ísť na sobáš, kým vraj nebudú mať všetky tri také šaty, ako tam dakde na tom druhom svete nosili. Preto už len krajčírka hľadáme, čo by tie šaty ušil, a hneď bude pre celô mesto veľká svadba.“

Lomidrevo sa po meste vyhlásil, že je on krajčírsky tovariš a že tie šaty ušije. Naraz mal na každý prst aj desať majstrov. I ten, i ten, každý ho chytal k sebe do roboty, lebo za tie šaty veľa peňazí bolo sľúbenô. Ale Lomidrevo pohľadal toho najchudobnejšieho majstra a k tomu stal do roboty. Tu si vypýtal osobitú chyžku, že on tie šaty do rána ušije.

„Ušiješ hroma,“ myslel si krajčír, „keď ani nemáš z čoho!“ — a dal pozor kľúčovou dierkou, čo ten v tej chyžke robiť bude. Lomidrevo vytiahol kúsok plátna z kapsy a strihal ho na drobúlinké kusy. Keď bolo postrihanô, povedal krajčír k sebe:

„No, to ani čert do rána nepozošívá!“ a šiel spať.

Keď všetko v dome posnulo, vytiahol Lomidrevo z kapsy medenô, striebornô a zlatô jablko, prútikom ich šibol a stal sa z každého zámok. Povynímal z nich, čo bolo treba, a spal do rána spokojne.

Ráno prišli od kráľa, že či už šaty hotové.

„Už,“ povedá, „ale nech pošlú plácu za ne!“

Priam dovliekli drevianku ¹⁷ dukátov, aby ich len von vydal.

„Ešte ich,“ povedá, „nevydám von, kým si princezné samy neprídu po ne!“

A dukáty oddal majstrovi, že on to vraj pre seba nepotrebuje.

¹⁷mecu, mericu.

O chvíľku príbehne tá najstaršia princezná pre svoje šaty a Lomidrevo ju pľasol, že či on pre takú potvoru šaty šil? Princezná ušla — a majster doňho:

„Že čo,“ povedá, „myslí? Že ich oboch zabijú!“

Ale ho Lomidrevo utíšil, žeby sa nič nebál; a len tie šaty za princeznou poslal.

O chvíľu prišla tá stredná pre svoje. I tú takým spôsobom privítal; že on pre také potvory šaty nešije. Majster ho chcel vyprášiť z domu, bo sa zase bál o život, ale Lomidrevo ukázal strieborné šaty, tie poslali za princeznou a bol pokoj. Teraz prišla tá najmladšia a Lomidrevo ju bozkal. Majster už doňho letel, že ho odstrčí, lež tu ho princezná poznala a objala. Naraz tam obliekla zlaté šaty na seba a šli prosto na sobáš.

Po sobáši všetko sa vysvetlilo. Kráľ chcel tým dvom svoje dcéry odňať a potrestať ich, ale Lomidrevo to nedopustil, že si ich vraj i tí zaslúžili. Naposledok vyňal tie tri jablká z kapsy a z toho zlatého jablka urobil tam všetkým pred očima zlatý zámok; to striebornô zahodil na míľu zeme od mesta a z toho tam sa spravil strieborný zámok; a to medenô zahodil na dve míle, i tam sa postavil medený zámok. Teraz traja kamaráti so zámkami sa podelili a každý so svojou princeznou do svojho odišiel a Lomidrevo nad všetkými kraľoval.

Tri perá z draka alebo hľadanie zlého a dobrého

Podali: Aurel Plech z Liptova a Medvecký z Oravy. Rozkladá Pavol Dobšinský.

Bolo jedno veľikô mesto. V tom meste bol jeden hostinský, človek lakomý a pyšný, aj veľmi bohatý; lebo od cudzincov, ktorí zo všetkých strán sveta sem sa schodili a u neho nocľahovali, veľa mu každý rok prichádzalo.

Mal on jednu utešenú mladuškú dcéru, bohato a krásne ju nosil, takže naokolo páru jej nebolo. Ale táto jeho dcéra nebola taká lakomá a pyšná ako otec; na tom bohatstve máločo si zakladala a najradšej sa bavievala s chudobným susedovím chlapcom. Ona mu nosievala všeliaké lakoty, a tu i tu aj dáky peniažtek, a on jej za to len ovsený chlebič dával. Takto oni spolu rástli a zo dňa na deň radšej sa videli.

Zakiaľ boli deti maličké, bohatý hostinský na to sa ani neozrel; ale keď dorastali, veru mu to nebolo po vôli, že jeho dieťa chodí ku chudobnému chlapcovi. Bo sa obával, že keby deti vyrástli, potom by sa rozlúčiť nedali. Zakázal on svojej dcére ku chudobnému chlapcovi chodiť. Ale ona s chudobným chlapcom len tým viac sa schádzavala. Hostinský videl, že už hrozby nič nepomôžu, poradil sa inak.

Tajde ti on raz, a to v svojom živote prvý raz, svojho chudobného suseda navštíviť. Chudobný človek len oči vytreštil, kde sa vzal u neho taký veľiký a pyšný boháč! Ale ho len pekne privítal a opýtal sa ho, čo dobrého k nim ho donieslo?

„Nuž, čože by, susedko? Veru nič. Len tamto ten váš Janko pod tou pecou veľmi sa mi páči; a veru by už čas bol, žeby ste si pomysleli, čo z neho má byť dakedy a ako sa živiť bude. Nuž som ja prišiel, či by ste takto na mne nepristali, čo by som ho ja dal na dáko remeslo alebo na kupectvo?“

„Ej, čože by som ja na tom nepristal!“ povie otec, „veď mu to len k poctivosti bude, keď sa dačo vyučí, aj ľahšie sa potom vyživí ako takto o dvoch rukách.“

Nuž sa tu len Janka spýtali, či aj on pristane? Aj on pristal.

Nezadlho potom dal bohatý hostinský Janka zavolať k sebe, že je už všetko pristrojenô, že ho už zavedie, kde to má ísť.

Janko sa rozlúčil s rodičmi a šiel ku hostinskému. V pitvore ho stretla pekná dcéra hostinského a povedala mu:

„Janičko! Dobreže sa maj na pozore, kde ťa môj otec zavedie. A na ti tento môj zlatý prsteň, aby si sa mal čím tešiť v cudzine! A ty mne daj tvoj mosadzový, aby som sa aspoň s tým tešila, keď teba nebude.“

Tak sa rozlúčili a sľúbili si, že jeden na druhého nikdy nezabudnú. A ona sa mu stratila z očí.

Nato hneď prišiel i hostinský a opýtal sa Janka, že či je už zbraný? A on odpovedal, že hej!

„No tak,“ povedá, „pôjdeme.“

Hostinský posadil Janka na voz, že ho do druhého mesta na kupectvo pošikuje. Len tu ako prídu za mesto do hory, káže Jankovi z voza zosadnúť a povie mu:

„Dobre je, keď som ťa len von z mesta dostal. Teraz, hľadže, choď, kde ťa dve oči ponesú. Choď hľadať zlô i dobrô. A na znak toho, že si našiel zlô i dobrô, donesieš mi tri perá z draka. Ináč sa mi ani do mesta nevráť, lebo ak sa navrátiš, hneď ťa zmárniť dám.“

A s tým nečakal, čo Janko na to povie, len sa kázal kočišovi obrátiť a šiel naspäť.

Čože si mal už teraz náš Janko počat'? Naspäť do mesta ísť? To ho mohlo život stáť a zomrieť sa mu ešte nechcelo. Do sveta ísť? To sa mu nevidelo, lebo bol mladý a neskúsený.

„Ale už,“ povedá, „poručená bohu, len tajdem. Veď azda nebude všade len zle, bude i dobre!“

*

Ide, koľko ide. Príde k veľkému moru. Cez to more prevážala jedna mocná bosorka.¹

„No, kdeže ty ideš, taký samotný, opustený?“ spýtala sa ho bosorka.

„Hja, kdeže by?“ odpovedal Janko, „idem do sveta za zlým a dobrým, až hen pre tri perá z draka. Radšej mi povedzte, kde by ja to našiel. A ak je z druhej strany, prevezte ma!“

„Hm, braček! Veru to, čo ty hľadáš, z tejto strany sveta nieto. Ale ja ťa neprevezim, kým mi nesľúbiš, že sa tadiaľto navrátiš a toho draka sa dozvieš, ako by som ja aj v búrke ľudí dobre prevážať mohla?“

„Ej, veru vám ja to vykonám; prečo nie? Len ma prevezte!“

Tak ho ona previezla a na tej druhej strane mu ukázala, kade má ísť, aby čím najskorej ku drakovi prišiel.

Šiel dlho. Až naraz vidí, ako dve veľmi veľké ohnivé skaly jedna o druhú sa zrážali, až žeravé iskry naširoko, naďaleko odskakovali. Tie ho prepustiť nechceli a dobre ho tam nespálili.

„Ej,“ povedá im Janko, „veď mne tu pri vás ide o skapanie. Nože ma, no, len prepust'te!“

„Veď ťa prepustíme,“ zahrmeli skaly, „ak nám od toho draka odpoveď donesieš, na aký spôsob by sme my od toho bitia prestať mohli?“

„Donesiem, donesiem!“ povedal Janko, a skaly trocha prestali; keď ich ale prešiel, zase s veľkým hrmotom búchali jedna o druhú.

Netrvalo mu to potom dlho, že prišiel do jedného mesta, v ktorom kráľ býval. Prechodil sa ulicami a prizeral na domy i na paláce, až prišiel pred samý samučičký kráľovský zámok. Ten bol cele na čierne zamaľovaný. Janko si hneď pomyslel, že tam kráľovi musí chybieť voľáč; šiel dnu, doznať sa, čo je to?

Poludnie sa práve blížilo a kráľovskí sluhovia začali nosiť na zlatých misách všakové jedlá do

¹striga

kráľovej paloty. Vtom vyšiel sám kráľ von, a keď videl, že Janko, cudzený, tu stojí, spytoval sa ho, kto je, čo je, odkiaľ prichodí a kde sa poberá.

Janko mu všetko vyrozprával, odkiaľ on a ako ide za zlým a dobrým pre tri perá z draka. Kráľovi viac nebolo treba, hneď ho zavolať sebou k obedu. Tu sa Janko povyspytoval zase na príčinu toho, prečo je kráľov zámok cele na čierne zamaľovaný?

„Vidíš, syn môj,“ hovoril mu kráľ, „mám v mojej záhrade jednu hrušku, moje jedinô bohatstvo. Tá hruška dosiaľ vždy zlatô ovocie rodila, ale teraz vyschla, a ak tej nebude, ja na mizinu vyjdem. Keď ty ideš k tomu drakovi, lenže choď a doznaj sa u neho, ako by tá zlatá hruška zase rodiť mohla. Keď sa šťastne navrátiš a mi odpoveď donesieš, dám ti pol môjho kráľovstva a moju dcéru za ženu.“

Janko mu to vykonať prisľúbil a tak ho kráľ vypravil na cestu.

Putoval, koľko putoval, až prišiel zase do druhého kráľovského mesta. To bolo všetko na čierne zamaľovanô. Spytuje sa ľudí, že čo to nového?

„Jaj, čože by, len zlô. Nášho kráľova dcéra je veľmi chorá, už od dávneho času ani nežije, ani nemrie, ani slova prerieť nemôže a žiaden duch to neuhádne, čo by jej chybelo. Preto my tento smútok nosíme. A tyže si,“ povedá, „kto?“

„Ja putujem za zlým i dobrým pre tri perá z draka.“

Ako to ľudia počuli, hneď ho pojali a viedli pred kráľa. Kráľ sa mu veľmi zaradoval a prosil ho, aby mu pri tom drakovi to vykonal, od čoho by jeho chorá dcéra ozdravieť mohla. Že pol kráľovstva bude jeho, aj tú dcéru si potom môže vziať za ženu.

Janko to prisľúbil, a tak ho vypravili zase ďalej.

Prešiel on i túto krajinu a došiel do tretej. Ale čože? Tu sa ani tak nepotešil. Kráľovskô mesto bolo cele čiernym súknom obťahnutô. Hneď si on pomyslel, že ho aj tu potrebovať budú. Tašiel prosto do zámku a ohlásil sa u kráľa.

„Čože teba, dobrý človek, ku mne donieslo?“ opýtal sa ho kráľ.

„Čože by,“ povedá, „len to, že sa chcem prezvedieť o príčine tohto vášho smútku, a či by som sa vám, reku, na voľač nezišiel?“

„A ktože si ty a skade ideš?“

„Ja,“ povedá, „tak a tak, hľadám zlô i dobrô a idem pre tri perá z draka, ktorý už tu kdesi bývať má.“

„No, keď si ty ten, tak vedz aj to, prečo moje celô mesto v smútku leží. Mám ja jednu krásnu dcéru, ktorú mi ten drak ukradol. Dost' sme sa už namáhali na všeliaky spôsob ju odtiaľ vymôcť, ale sme ani ta zájsť nemohli. Lebo ten drak býva za ďalekým morom na druhom svete. A tak keď ty budeš ten, čo k nej zájdeš a odtiaľ ju donesieš, vďačne ti ju dám, aj pol kráľovstva s ňou, alebo čo si len budeš žiadať.“

*

Jankovi viac nebolo treba, len to už raz počuť; kde ten drak býva a kade sa chodí k nemu. Hneď si sám dal zhotoviť mocný hájov,² nabral si potravu, s kráľom sa rozlúčil a pustil sa cez more. Ale tu nebolo tak ako inde. Hneď sa mu hájov o strašné skaly trepal, hneď ho zase strašné morské potvory stretali; ale on to všetko svojou palicou porozháňal. Ešte len teraz zvedel, čo je zlô a čo je dobrô. Ale to všetko neslúžilo mu k zlému, ale k dobrému; lebo v tých nebezpečenstvách tak sa vycvičil a tak zmocnel, že by už s kýmkoľvek bol sa pustil za pasy. Čím ďalej šiel, tým bolo nešťastie väčšie, a vetry ho i tam hnali, kde by si nebol zažiadal. Svet mu bol celkom iný, aj zvery inakšie, akých on ešte nikdy nevidel. Až raz k divnej zemi sa priplavil. Namiesto skál bolo samô zlato, tráva bola hodvábná, stromovie zlatô a zvieratá so zlatou vlnou a vtáci so zlatým perím. To už nebol taký svet ako tento, ale druhý: bydlisko boha vetrov. Neďaleko videl Janko na jednom vršku čosi ako cihu sa vrtieť, ale keď bližšie prišiel, poznal, že to zámok na myšej nôžke tam sa krúti. Janko si dodal chuti a pristúpil k nemu; bodol doňho svojou palicou a zámok hneď zastal a brány sa pootvárali.

V zámku ani živá duša. Len jediná skapaná kráľova dcéra Janka so strachom vítala:

„Ach, človeče, povedz preboha, kde si sa tu vzal, veď tu z vášho sveta ani vtáčika jarabíka nevidat?“

„Ja som ten a ten,“ Janko smelo hovoril, „tak a tak putujem, hľadájúci zlô i dobrô. Teraz som prišiel od tvojho otca pre teba a pre tri perá z toho draka, pri ktorom ty bývaš.“

„Veď si prísť prišiel, ale neviem, ako sa preč dostaneš. Lebo môj muž je naozaj potvora, a keď ťa tu nájde, nuž ťa zje. Ale už keď si po mňa prišiel, bude, ako bude s nami. Skry sa tuná do mojej izby, tam ťa azda nenájde, a ja sa ho doviem, čo ti vedieť treba, lebo už prichodí.“

Vtom počalo fúkať a po chvíli vovalil sa dnu drak. Ozrúta veľiká, ústa mal toľké ako čel'uste na peci. Janko ho len trocha cez kľúčovú dierku zazrel a utúlil sa do kúta. Lebo drak hneď začal ňuchtiť, smrkať a fúkať:

„Fuj, ženo, človečina páchne!“

Ale ho žena dotedy tíšila:

„Mužičku,“ povedá, „veď semka ani mucha z tamtoho sveta nadoletí, — kdeže by sa tu vzal človek? To si var' človečiu vôňu len sebou doniesol,“ — kým ho len neprehovorila, že tam nikoho nieto. Drak si potom sadol ku stolu a chutne si ujedal. Po jedle si trocha zadriemal na rukách svojej ženičky a ona ho musela ískať.

Len čo zdriemol drak, vyškľbla mu ona jedno piero. On sa hneď strhol, na ňu sa osotil, že čo mu spanie nepraje.

„Ach,“ povedá ona, „veď to len pletka! Zadriemla som i sama a snilo sa mi, že tam a tam na mori preváža jedna bosorka a rada by znať, ako by ona aj v búrke mohla dobre prevážať ľudí. A zase, že tam neďaleko dve skaly naveky jedna o druhú búchajú a nikoho prepustiť nechcú a rady by už od toho prestať.“

„Tá bosorka,“ hovoril drak, „nech prvého, kto ku nej príde, utopí; a tie skaly nech prvého, kto pomedzi ne pôjde, rozmliaždia; tak sa im všetkým po vôli stane!“ A s tým zas usnul.

²lod'

Po chvíľke mu žena zase druhô pero vyškľbla a on zase zle nedobre dudral, že mu spanie ruší.

„Len sa nehnevaj,“ povie mu ona, „ved' som zase zadriemala a prisnilo sa mi, že v tom a v tom kráľovstve kráľovi zlatá hruška vyschla a teraz by rád vedieť, ako by sa mu znovu zazelenala; nuž som sa v tom trhla a teba zdurila.“

„Tomu ľahká pomoc,“ prerečie drak, „do koreňa tej hrušky červík sa zajedol, toho treba vyňať, a hrušku novou zemou obsypať“ — a už zase drichnal.

Ona ho len ískala, kým mu nevytrhla i to tretie pero. Tu ale on ešte horšie na ňu sa oboril, že ju hneď zje, ak mu pokoj nedá.

„Jaj, lenže mi odpusť,“ vyhovárala sa ona, „ved' ja sama z toho nemôžem, že som dnes taká ospalivá. Ale ťa už nezobudím, len mi ešte odpovedz na to, čo sa mi teraz prisnilo!“

„No, povedz, čo?“

„Tam a tam, vraj, kráľova dcéra je veľmi chorá a nemôže povedať, čo jej chýbí.“

„Ij, čo ma máš unúvať s takými pletkami; ved' kráľovej dcére nič nechybí, ale v jej posteli jesto jedovatý had, toho musia zabiť, tak vstane.“ To povedal a pri ostatných slovách už zase driemal. Lež ona ho pošklbla:

„Ešte som,“ povedá, „voľač zabudla.“

„No skoro, čo? A nemrz ma toľko!“

„Prisnilo sa mi, že by to dobre bolo vedieť, ako by mňa dáky človek, ak by sa predsa sem dostal, odtiaľto odvieť mohol, čo by si mu ty neublížil?“

„Hm!“ povedá drak, „to ti vedieť daromnô, lebo to sa tak priam nestane. Ten človek by musel akú takú márnú vec zo mňa mať a tento môj zámok tamto tým prútom tri razy šibnúť, aby sa jeho brány zavreli.“

S tým chcel usnúť, ale už nemohol, preto len mrmlal, že ho toľko nepokojila a poberal sa. Že vraj ešte nikdy toľkej škody jej krajanom nenarobil, ako teraz, keď ho tak rozdurila.

*

Vietor zahvižďal preč a Janko sa zdvihol z kúta. Nabral i s kráľovou dcérou veľa bohatstva a potravu z tej krajiny na svoj hajov. Zámok prútom pošibali, keď von z neho išli a jeho brány hneď sa tuho zavreli. Tri perá z draka pojal Janko k sebe a tak sa pustili na more. Vietor sa hneď o tom dozvedel, ale chudák nemohol im ublížiť, lebo Janko mal perá z neho pri sebe a zámok mu bol pred nosom zatvorený.

Janko plával s tou paničkou celý boží rok, až raz potom doplavili sa k jej otcovi. Ten mu ju hneď za ženu chcel dať a pol kráľovstva s ňou. Ale Janko mu ju prinavrátil, len si výplatu vzal za pol kráľovstva a ponáhlal sa ďalej.

Prišiel ku kráľovi, ktorému tá dcéra bola nemocná. Tú dal hneď na druhú posteľ preložiť, slamu z postele vybrať, kde ležala, a tu pod slamou jedovatý had! Ako ho zabil, priam kráľovská dcéra zdravá hore vstala. Napytovali mu i túto za ženu. Ale on, ako prv, len si

výplacku za pol kráľovstva vzal a odišiel.

Tretí kráľ už počul o ňom chýry, nuž mu vyšiel v ústrety. Uvítali sa a Janko ho prosto viedol pod tú hrušku do záhrady. Tu dal kopať a hľadať, kým toho červíka nenašiel. A keď ho našiel, zabil ho, hrušku dal čerstvou zemou obsypať, a tá hneď sa rozzelenala, kvitla a zlaté hrušky rodila. Janko sa i tu dlho nebavil, ale obohatený ponáhlal sa ku svojej milej.

Ale tu ešte dve ohnivé skaly cestu mu zastali.

„Vrav,“ povedá, „ako sa už raz prestaneme biť a páliť, lebo ináč tu skapeš medzi nami.“

„Ej, vedže ma len prepustíte, tak vám poviem.“

„Povedz najprv, a tak ťa prepustíme.“

Ale Janko ostal pri svojom. Tak tie skaly len zastali trocha a on prešiel pomedzi ne bez úrazu. Keď už ďaleko bol od nich, vtedy im zavolať a utekal:

„Len tak môžete prestať, keď toho, čo najprv pomedzi vás prejde, zabijete.“

Tu skaly s veľkým treskotom jedna o druhú sa zrazili, takže ohnivé iskry naďaleko až k samému Jankovi zasahovali, aby ho spálili. Lebo on bol prvý, ktorý pomedzi ne prešiel; ale ho už nedosiahli.

Došiel k moru, kde bosorka prevážala.

„Ej, Janko, ale si ty dlho tam,“ povie mu táto. „Akúže mi nesieš odpoveď?“

„Ved' vám ju poviem, len ma prevezte!“

Tak ho ona previezla. Na druhom brehu vystúpil z lode a utekal, koľko mu nohy stačili, kým do hory nedobehol. Len odtiaľ zavolať bosorku:

„Vtedy ty budeš môcť aj v búrke ľudí prevážať, keď prvšieho, čo s tebou pôjde, vprostred mora utopíš.“

Bosorka sa náramne rozjedovala, zbúrila more a veľké vlny za ním vyhadzovala, takže sa ledva mohol zachytiť, aby ho voda nezalapila a naspäť do mora nezavliekla. Voliako len vybrádl a potom šťastne sa dostal domov.

Príde ako celkom neznámy na ten hostinec. Hostinský, ako pred tým, lakomý bol ešte, ale už nie tak bohatý; lebo kupci a páni boli sa od neho odtiahli a nazajtra sa mala už rozpredávať jeho majetnosť. Milá Janka hneď poznala, ale nepovedala nič, len ho s veľkou ochotnosťou vysluhovala. Janko zase za všetko dvojnásobne, a to samým zlatom platil. Nášmu hostinskému sa to veľmi páčilo, takže i on veľmi prívetivo sa mal okolo Janka. Z reči do reči pýtal si Janko jeho dcéru za ženu.

„Achže,“ povedá, „taká chudobná za takého bohatého pána. Kto to videl?“ Ale že keď ona pristane, i on privolí.

Lebo sa obával, že ani za toho nepôjde, keď už za mnohých bohatých pánov predtým nechcela ísť. Ale dcéra s radosťou privolila, aj on mu ju oddal. Tu povie Janko:

„Nuž ale, veď ste mi ju dakedy nesľúbili len tak nič po nič dať, iba keď nájdem zlô i dobrô a na znak toho tri perá z draka donesiem.“

Vtedy sa hostinský veľmi preľakol, lebo už aj on poznal Janka, a začal ho veľmi odpytovať.

„No nič to,“ hovoril Janko, „ja som vám splnil, čo ste žiadali; aj vy teraz vaše slovo splníte a budeme na pokoji“ — a tri perá z draka mu oddal.

Hostinský ich vzal do ruky, dovedna tuho zviazal a do povetria vyhodil a povedal:

„Musíme sprobovať, či sú dobré. — Chcem, aby som najkrajšie tri diamanty tu na stole mal.“

A hneď boli tri najkrajšie diamanty na stole.

„No, dobré sú,“ povedá, „ale ja už všetko len tebe s mojou dcérou oddávam.“ Tak mu ich oddal.

Janko už potom len si otcov hľadel pomeriť. Lebo jeho otec od tých čias nechcel ani hľadiet' na hostinského, odkedy mu tento syna voľakde odprevadil. Aj sa mu ich podarilo pomeriť; bo na ostatok im povedal:

„Nehnevajte sa, všetko sa dobre stalo; zlô sa už pominulo a dobrô som našiel, i tri perá z draka sú tu!“

Chorý kráľ

Podal a rozpráva Eduard Ličko zo Zvolena.

Za horami za dolami, až hen za červeným morom býval jeden kráľ. Mal on krajinu veľkú, bohatstva silu, aj tri pekné dcéry. Ale čože? Keď ho toto všetko netešilo, bo od veľa rokov jednoducho bol chorý. Kde len aký lekár, každého zavolať dali; ale ani jeden nezlahodil na liek; chorý ani nežil ani neumieral.

V takých trapiech prisnilo sa raz kráľovi, že prišiel k nemu jeden starý, staručičký človečik a povedal mu:

„Ty nezomrieš, kým dakto na tú čerešňu vo tvojom dvore nevyjde a z nej ti čerešne nezhodí; len keď tie zješ, potom umrieš.“

Ako sa kráľ zo sna prebral, dal hneď po celej svojej krajine a po okolitých zemiach vyhlásiť, že kto chorému kráľovi z tej čerešne vo dvore kráľovskom čerešne zhodí, — ten si môže z kráľovských dcér ktorúkoľvek vybrať a dostane celú kráľovstvo.

Len čo sa tento chýr rozletel, už sa hrnuli zo všetkých strán kráľovskí synovia, kniežatá a páni, aby to veľkú kráľovstvo a z tých pekných dcér dostať mohli. Boli hody a veselá hudba vyhrávala, aby šuhaji lepšiu chuť dostali; ale ani jeden nemohol vyjsť na tú čerešňu; sotva sa na pár siah hore vydriapal, spadol a zabil sa každý. Lebo tá čerešňa bola vysoká do neba a nemala konáríka, hladká ako sklo.

Už sa mnoho kráľovských synov, kniežat a pekných šuhajov pobilo a kráľ sa len trápil; už sa aj z okolitých krajín temer všetci princí, grófovia a rytieri pomárnili, aj dcéry kráľove pomreli — a on len ležal.

V tie časy pásaval jeden mladý šuhaj ovce pod zeleným hájom. Tu príbehne vlk a schytí mu ovcu; na druhý deň druhú; a tak to šlo do siedmeho razu. Milý Janko bál sa ukázať pred gazdom; vzal valašku a cedidlo a pod! Zachytil sa svetom, až prišiel do tej krajiny, kde ten kráľ taký chorý bol.

Tu práve zase na všetky strany vytrubovali, že kto na tú čerešňu vo dvore kráľovskom vyjde a z nej chorému kráľovi čerešne zhodí, dostane celú jeho kráľovstvo a bude kráľom.

Ako to náš šuhaj vypočúval, nerozmýšľal dlho, ale hybaj, zabral sa do mesta a tu rovno k samému kráľovi.

„Veď ja uvidím, či sa vyškriabem, či nie,“ hovoril sám sebe.

Smelo vstúpi pred chorého kráľa, čo už bol len koš a koža, pokloní sa a povie:

„Najjasnejší kráľ! Ja pôjdem na tú čerešňu!“

„Ach, dieťa moje, daj si pokoj! Dost' inakších tam už probovalo vyjsť a nemohli.“

Ďalej kráľ nechcel ani počuť a preč ho odpravil.

Smutný odišiel Janko, poobzeral sa po meste a zas len ide k tomu kráľovi:

„Môj najjasnejší kráľ, veru ja len vo meno božie pôjdem na tú čerešňu; len ma vy pust'zte, ved' čo tam po mne, hoc aj spadnem a zabijem sa, nebude veľká škoda.“

Kráľ mu povie:

„Ale môj syn, ved' mi je už ľúto tých životov, čo sa pomárnili, nedávaj sa na to, kde i teba len smrť čaká; choď len radšej s Pánom Bohom domov.“

S ťažkým srdcom odišiel Janko a chodil zamyslený hore dolu mestom; tá čerešňa nezišla mu z umu.

„Ech“ povedá, „pôjdem ja ešte raz k tomu kráľovi; ak ma pustí, dobre, ak ma nepustí, jeho vec, nechže sa tam trápi!“

A s tým poď poznovu ku kráľovi:

„Ale pekne vás prosím, nebud' ťeže taký, nie; dovoľte mi probovať na tú čerešňu, azdaže vás vyslobodím z tej ťažkej nevole a ja veľa nežiadam.“

Kráľ pokrútil hlavou a myslí, myslí. Ako tak myslí, napadlo mu: Kto zná, či mi sám Pán Boh práve tohoto neposiela.

„Nuž choďže len,“ povedá, „choď, keď takú veľkú vôľu máš; ale mi skorej povedz, čo budeš odo mňa žiadať?“

„Ja nežiadam nič,“ povie uradovaný Janko, „len mi dajte tri páry oblečenia a troje pečenia chleba, aby som mal čo jesť, kým sa hore dostanem.“

Kráľ mu to rozkázal dať až on išiel s Boha pomocou.

Pod čerešňou zastal a poobzeral ju zo všetkých strán:

„Nože, valaštička moja, poďme vo meno božie!“

Zaťal do hladkej čerešne a počal sa hore driapať; tak si zatínal vyššie a vyššie, a za každým hor sa pomykoval. Keď sa zvečerilo, valaštičku dobre zaťal, sadol si na ňu a tak prenocoval, ráno ale zas sa ďalej škriabal.

Varta vo dne v noci pod čerešňou stála, či skoro padne na zem; ale Janko veru nepadol. Keď už jeden mesiac minul, zletelo voľač dolu, dodriapanô ako handra a len samá krv. To boli šaty z Janka. Varta to naraz schytí a beží ukázať kráľovi a tento sa zradoval, že mu azda už Pán Boh pomôže a nedá sa mu dlho trápiť. O mesiac zletelo zas dač takého dolu; aj to boli šaty z Janka. Nazdali sa vtedy:

„No už teraz aj čerešne spadnú.“

Prešiel tretí mesiac, Janko zhodil tretí oblek; a vtedy už bol blízko koruny. Tu si trochu vydýchol a v ostatných podriapaných šatách po psote po biede dostal sa až do samučičkého vrchovca. A myslíte, že čerešne spustil? Oj, za tými si musia ešte kus počkať.

*

Náš Janko tam prišiel do druhého sveta a pred ním stál jeden veľký, utešený palác! Prišiel on najskorej ku zlatej bráne a cez zlatú bránu na široký dvor. Na dvore sa prechodila pekná Anička a to bola pani v tom paláci. Aknáhle ju Janko zazrel, hneď na čerešne zabudol a dostal vôľu stať do služby u tej peknej panej.

Prišiel k nej a povedal jej:

„Či by ste ma, pani moja, nevzali do služby?“

„Prečo nie?“ odpovie ona, „práve dobre, že si prišiel. Budeš drevo nosiť, kúriť, zametať a pratať. Ale u mňa nesmieš taký ošklbaný chodiť; pod' musíš sa skorej preobliecť.“ A dala mu druhé šaty.

Prvé dni nášmu Jankovi bolo dosť len pozerat' a prezerat'; čo je to, ako je to tam; až prišla nedeľa. Pani Anička sa pekne obliekla a odišla do kostola.

Janko ostal doma. Keď si nanosil dreva, popratal všetko, išiel pod bránu vyzerat' a tam stáli traja tátoši, jeden olovený, druhý strieborný a tretí zlatý. Ako ta odišiel, povie mu ten olovený:

„Nuž čože ty leňoch, doma sedíš, všade sú ľudia v kostole, a ty doma; nevieš aj ty Bohu slúžiť?“

„Ach, akože pôjdem taký uváľaný? A ja sviatočných šiat nemám.“

„Staň si ko mne, pôjdeš so mnou! Ale čo ti poviem, tože si zachovaj a tak urob! Keď prídeš do kostola, sadni si ku panej. Ale ako kňaz povie: amen, ber sa von, aby ťa pani nezachytila, bo bude chcieť s tebou ísť.“

Janko si stal k tátošovi; tátoš sa striasol a hneď bol i Janko ako blysk, len sa tak ligotali.

„Teraz si na mňa sadni, pôjdeme do kostola, aleže tak urob, ako som ti kázal,“ povedal mu tátoš.

Janko sadol na tátoša a letel ako vták do kostola a tam rovno do stolice k panej.

Anička sa zapálila ako ruža a myslela si: Kto by to mohol byť ten švárny mládenec?

Ale Janko sotvaže bol amen, poklonil sa jej, vyšiel z kostola, sadol na tátoša, letel domov a bol zas v kuchyni. Pani sa vrátila veľmi smutná a chodila po paláci celkom zamyslená.

Janko sa jej spýtal: Čo jej chybí?

„Chod' ty pľuhák, nič mi nespomôžeš,“ a ani sa neobzrela naňho.

Prišla druhá nedeľa. Pani šla zas do kostola a náš Janko pod bránu k tátošom. Povie mu ten strieborný tátošík:

„Aha, leňoch, nevieš, že dnes všetci sú v kostole a len ty sám doma sedíš; neznáš i ty Bohu slúžiť?“

„Ach, ved' by som ja rád Bohu slúžiť; ale akože pôjdem taký uváľaný a ja sviatočných šiat nemám,“ odpovedal Janko.

„Staň si ko mne,“ povie na to tátoš, „pôjdeš so mnou do kostola; tam ale daj pozor, aby ťa pani nelapila; ako bude amen, poberaj sa von!“

Janko si stal k tátošovi, tátoš sa striasol a šuhaj bol celý v striebre oblečený. Sadol na tátoša a letel do kostola ako vták, a tu rovno do stolice k panej.

Anička sa zapálila; srdiečko jej trepotalo, rada by toho mládenca dostať.

Ale Janko, sotvaže bol amen, poklonil sa jej, vyšiel z kostola, sadol na tátoša, letel domov a bol zas v kuchyni.

Pani prišla kde smutnejšia ako predošlú nedeľu. A Janko len zas okolo nej:

„Ale moja dobrá pani, čože vám je, že ste zase taká smutná?“

„Chod', ty pluhák, nič mi nespomôžeš,“ a ani sa neobzrela naňho.

Na tretiu nedeľu odišla zas pani do kostola; ale si teraz predložila, že musí vyzvedieť, kto je, čo je, skade je. Jankovi bol dlhý čas, šiel pod bránu ku tátošom.

„Či ty zas len doma sedíš?“ prehovoril k nemu zlatý tátoš. „Nevieš, že všetci ľudia Bohu slúžia, a ty sa takto povaluješ?“

„Ach veď by som ja rád Bohu slúžiť, ale akože pôjdem taký uváľaný a ja sviatočných šiat nemám,“ odpovedal Janko.

„Staň si ko mne,“ povie na to tátoš, „pôjdeš so mnou do kostola, aleže daj pozor, aby ťa pani nezadržala. Lebo hľadže, vezme ťa pod pazuchu; ale ako bude amen, ty sa jej vyšmykni a poberaj sa von!“

Janko si stal k tátošovi, tátoš sa striasol a šuhaj bol celý v zlate oblečený, len sa tak ligotal; sadol na tátoša a ako vták letel do kostola a tu rovno do stolice k panej.

Tu Anička nevedela, čo má robiť, chytila ho pod pazuchu, aby jej neušiel. Ale ako kňaz povedal amen, vyšmykol sa jej, uklonil sa, vyšiel von, sadol na tátoša, letel domov a bol zas v kuchyni.

Pani prišla domov, bledá, oči smutné, vyplakané. A Janko zas okolo nej:

„Moja dobrá, pekná pani, už mi ho len raz povedzte, čo sa vám to stalo?“

„Chod', ty pluhák, čo sa máš toľko spytovať? Keby si bol taký pekný, ako ten mládenec, ktorý po tri nedele v kostole pri mne sedel! Ach, akože nemám plakať, keď som ho nikdy nemohla dostať!“

„A ja by vám znal povedať, kto to bol,“ prerečie so smiechom Janko.

„Ej, čo by si ty pecúch vedel, ako si na svete, takého mládenca si nevidel.“

Natoľko sa dohadovali, až napokon vyšiel Janko s farbou:

„No veru, veď som to ja bol!“

A hneď všetko vyrozprával, ako do kostola chodil. Aničke nebolo treba viacej vedieť, vytešená podala Jankovi ruku a milým hlasom preriekla:

„Keď je tak, ja som tvoja a ty si môj; tu máš kľúče od paláca, od tých čias si jeho pánom.“

Janko bol rád, že dostal peknú Aničku. Prechodil sa, ako pán, zo svetlice do svetlice, a čo tam videl, všetko bolo jeho. Ako sa tak v jedno ráno po paláci prechodí, prišiel ku jedným dverám a tie boli zatvorené. Nevedel si vyložiť, čo je za príčina, že mu jeho Anička od tejto izby kľúč nedala; ale len dal pokoj.

Raz odišla Anička do záhrady a zabudla na stole kľúč od tej izby. Janko už dávno chcel zvedieť, čo tam má, s radosťou pochytil kľúč a bežal otvoriť izbu. Ale sa predesil veľmi, keď tam jedného draka na reťazi uviazaného zazrel. Ten drak mu zavolať:

„Janko, dajže mi vody, veľmi som smädný!“

„Kdeže by sa ti tu voda vzala, ty potvora, ale ti vína dám, ak chceš,“ povedal Janko.

„Ach, daj, daj,“ zareval drak.

Janko mu donesie za kupu; drak vypije a povie:

„No dobre, máš u mňa jeden život; daj mi ešte za druhú!“

I tú mu donesie, drak vypije a povie:

„I to dobre, máš u mňa i druhý život; daj mi ešte za tretiu!“

Ako tú drak vypil, raz sa hodil, reťaze potrhla a zavolať:

„Nie tvoja Anička, ale moja,“ a už bol von.

Aničku schytil a letel s ňou do svojej diery, ďaleko za hory a vrchy.

*

Janko beží von, hľadá, plače, ale o Aničke ani chýru. Neborák, nevie, kde sa má obrátiť. Príde pod bránu a pustí sa do plaču, dobre mu srdce nepuklo.

„Čože plačeš,“ spýta sa ho olovený tátoš, „ak budem môcť, pomôžem ti, len mi povedz!“

„Ach, tátošík môj,“ odpovie Janko, „drak mi vzal Aničku, a neviem, kde ju hľadať a ako ju dostať?“

„Sadni na mňa,“ povie tátoš, „probujeme šťastie.“

A Janko vysadol.

Leteli horami, dolami, až prišli k jednej studničke, kde jedna pekná panička vodu do krčiazkov chcela brať, a to bola Anička.

„Pod', Anička moja, domov, ach, keď som ťa len našiel!“ povie Janko.

„Neberže ma, Janko môj, bo ťa ten drak zje; nič nespravíš proti nemu,“ odpovie Anička.

„No len ty pod,“ povie Janko.

Vzal ju na tátoša a leteli domov. Tu sa krčiazky uderili dovedna, drak vyzrie z diery a zavolá:

„Chod' len, chod'! Mám času sa naobedovať, mám času sa v karty zahrať, tvojich sto krokov a môj jeden!“

Už-už do brány leteli, keď drak na svojom tátoši priskočil a len čo povedal: „Darúvam ti prvý život,“ už ich chmatol a Aničku do diery naspäť zavliekol.

Janko plače, narieka pod bránou.

„Môj milý strieborný tátošík, podmeže my probovať šťastie, azda ju dostaneme, lebo bez nej nechcem žiť.“

„Darmo sa budeme ustávať,“ povie na to tátoš, „no ale len pod!“

Janko vysadol na tátoša, a letel zas k tej studničke, kde Aničku s krčiazkami pri vode našiel.

„Pod' Anička moja!“ zavolať na ňu.

„Neberže ma, Janko, veru ťa ten drak zje.“

Ale Janko nepočúval na jej reči, vzal ju na tátoša a leteli domov.

Krčiazky sa štrngli, drak vyzrel a zavolať:

„Chod' len, chod'! Mám času sa naobedovať, mám času sa v karty zahrať, tvojich sto krokov a môj jeden!“

Už mal tátoš hlavu v bráne, keď drak skočil, a len čo povedal:

„Darúvam ti druhý život,“ chmatol ich a zahrozil sa:

„Ale ak ťa ešte raz popadnem, na márne kúsky ťa posekám.“

Smutne pozeral Janko pred bránou na zlatého tátoša a bál sa ho osloviť, bez Aničky ale nechcel žiť.

„No, Janík,“ povie zlatý tátoš, „či by si nemal vôľu sa dať rozsekať? Pod' ešte so mnou probovať, azda nás len nedohoní, veď ja viem dobre lietať.“

Janko sadol na tátoša a letel zas ku studničke, kde Anička s krčiazkami stála.

„Pod', Anička moja,“ zavolať jej Janko.

„Ach, Janík môj, neberže ma, ľúto mi teba, lebo veru ťa teraz na drobné kúsky rozseká!“

Janko Aničku uchytil, krčiazky sa štrngli a drak z diery vyzrel napaprený:

„No len chod'! Mám času sa naobedovať, mám času sa v karty zahrať, tvojich sto krokov a môj

jeden, ved' ťa už mám!“

Už-už hriva tátošova bola v bráne: drak skočí, pochyť Janka a na drobné kúsky ho poseká.

Vtom priletia tri havrany čierne ako žúžol', a jeden začne z mäsa Jankovho zobať.

„Nezobaj,“ povie najstarší, „ale zbieraj, to je ten, ktorého náš otec poslal pre čerešne.“

Hneď počali mäso zbierať a skladať a v okamžení stál Janko pred nimi sedem ráz krajší ako predtým.

„Nuž čože ty myslíš, že nášmu otcovi čerešne neposielaš?“ Bo to boli toho kráľove dcéry, ktorý Janka na čerešňu poslal.

„Ani nepošlem, kým moju Aničku nedostanem,“ odpovedal Janko.

„A akože ju dostaneš?“ povedia havrany.

„No ved' to, to mi poraďte, ak chcete, aby som vášmu otcovi čerešne poslal.“

„Vieš čo,“ povie jeden z tých havranov, „chod' touto cestou rovno cez tento vrch, tam prídeš do jednej doliny a rovno k jednému domčeku. Tam býva ježibaba, u tej do služby staneš, kde budeš tri kobyly pásť. Za službu tvoju pýtaj si koňa, ale nie z tých pekných, ktoré ti ukáže; ty si len toho prašivého v samom kúte staje vezmi. To je brat toho tátošov, čo drak na ňom chodí, ten ti bude na dobrej pomoci.“

Ako to povedali, zmizli a Janko išiel, kade mu cestu ukázali.

Príde k tomu domčeku a tu vidí parkan z čriev ľudských a na každom kole hlava, len jeden bol ešte prázdny.

„Poručeno Bohu,“ povie Janko, „už či tak, či onak, len pôjdem,“ a vnišiel dnu.

„Dobrý deň, stará matka, či by ste ma nevzali do služby?“

„Ba veru vezmem, prečo by som ťa nevzala? Budeš len tri kobyly pásť, ale tak, aby ti neušli, síce ťa zotnem a na ten kôl, ktorý si videl, hlavu ti zopchnem.“

Dala sa mu najesť, zaviedla ho do maštale a všetko mu poukazovala. Kobylám ale prihrozila, aby sa mu dobre skryli. Boli to jej vlastné dcéry.

Naráno sadol Janko na najstaršiu a pod' s nimi na pašu. Dopoludnia sa mu pekne pásli, ale ako sa najedol a zaspal, kobyly zmizli. Pred večerom sa Janko zobudí a o kobylách ani chýru; behá hore dolu s kantármí a hľadá všade, až prišiel k jednému pastierikovi.

„Čo hľadáš?“ spytuje sa ten pastierik.

„Ach, kobyly mi ušli a hlava moja je už dolu, ak bez nich domov prídem,“ odpovie Janko.

„Neboj sa, neprídeš bez nich, len či máš kantáre?“ povie pastierik.

„Áno, mám, tu sú,“ ukázal ich Janko.

„No, udri s nimi tri razy na tento kopec, hned' ti vyskočia.“

Janko urobil tak a kobyly vyskočili. Uradovaný vyhodil sa na najstaršiu a letel domov. Ježibaba ho pri vrátach s holým mečom čakala a zadívala sa, keď ho na kobylách domov ísť videla.

„No, chlap si, Janko,“ preriekla k nemu, „vnídi dnu a večeraj!“

Janko šiel do izby a ježibaba do maštale, a tu tie kobyly vidlami a ohreblom obročila, že sa mu lepšie neskryli.

Na druhý deň zas šiel Janko pásť, ale ako zaspal, kobyly skapali. Našťastie mu i teraz ten pastierik k nim dopomohol, bo zas pod zemou skryté boli.

Prišiel domov, ježibaba ho chválila, ale kobyly ešte väčšmi bila a hrešila.

„No, vy mršiny, keď ste také sprosté, zajtra prídete domov a tu sa skryjete, uvidím, či vás nájde!“

Janko si v izbe chutne ujedal, keď ježibaba prišla a takto k nemu prehovorila:

„Janko, ty si hodný chlap; ešte jeden deň budeš pásť moje kobyly, ak sa zadržiš, dobre ti zaplatím.“

Ráno sa pobral pásť a ani ich neodzubadlil, ale vždy pri sebe držal, aby mu neušli. Prišiel obed, vyňal si z kapsy chlieb, mäso a víno, čo mu ježibaba každý deň dávala. Ako obeduje, príde jedna líška krívajúci k nemu, akoby si pýtala žrať. Janko jej hodil kus chleba, hodil mäsa, vydľabal jamku do zeme a nalial jej aj vína, čo líška všetko používala, aj sa z jamôčky napila.

Janko si kobyly o nohu priviazal, vyvalil sa a zaspal. Vstane hore, o kobylách ani chýru; hľadá, behá, ale nikde nič. Ako tak hľadá, pribehne tá líška a povie mu:

„Čože hľadáš, Janko?“

„Kobyly mi ušli a nemôžem ich nájsť.“

„Tie tu darmo hľadáš, bo sú tie doma, ježibaba ich na vajcia prevrátila a sama ako kvočka na nich sedí, ale neboj sa, dostaneme ich. Kým ja starú budem naháňať, ty vajcia vynosíš na túto lúku. Už mi tá stará baba jednu nohu zlomila, ale nedbám, čo ma aj poláme, musím ti pomôcť.“

A tak sa stalo: Janko vajcia vynosil, ktoré sa hned' na kobyly obrátili; sadol na najmladšiu a šibal domov.

Ježibaba ho pochválila, dobrú večeru mu dala a ráno do maštale odvieďla, aby si za vernú službu vybral koňa, ktorý sa mu páči.

Boli tam paripy ako levy, ale on ani jednu nechcel. Len raz zazrie v kúte jedného chudého, prašivého koňa, ktorý ledvaže na nohách stál.

„Tohoto chcem, stará matka.“

„Ach, načože by ti ten bol, prídeš dakde do blata, tam sa i s tebou zvalí a nevstane ti viac.“

Janko si ho ale len odviazal, sadol naň a šiel krívajúci dolinou, až prišli do jednej mláky. Tu ani hnúť, koník zastal, a keď ho začal biť, hodil sa do blata.

„Zostaň, keď chceš,“ povie Janko a poberal sa ďalej. Ale tátoš počne volať:

„Janko, Janko, vráťže sa, vráť!“

Janko sa obzrie, vidí miesto prašivého koňa pekného tátoša pri mláke stáť; naradovaný rozbehol sa k nemu.

„No kdeže pôjdeme, Janko?“ povie tátoš.

„Len k mojej Aničke; len pre moju Aničku,“ odpovie Janko.

„A akože pôjdeme, či ako vietor, či ako voda?“

„Len tak, aby sa ani tebe, ani mne zle nestalo.“

Leteli ponad hory a doly, až zastali pri studničke, kde Anička vodu brala.

„Pod', Anička moja, alebo teraz alebo nikdy, už ťa ja raz vyslobodím,“ povie Janko.

„Ach, Janičok môj, neberže ma, veru ťa ten drak zas poseká, alebo zje.“

„Poseká neposeká, zje nezje, len ty pod'!“

Sadli oba na tátoša, krčičky sa štrngli a drak vyzrie z diery:

„Mám času sa naobedovať, mám času sa v karty zahrať; tvojich sto krokov a môj jeden; ved' ty sem viac neprídeš!“ zreve nahnevaný drak.

„Ej nemáš času obedovať,“ zvolá drakov tátoš, „len pod' a sadaj!“

Tu drak vysadol a letel za nimi. Dlho naháňal drakov tátoš Jankovho tátoša, až ich už raz aj doháňal. Tu zavolá Jankov tátoš tamtomu:

„Nenaháňaj brat brata, radšej zhod' draka dolu!“

Hneď bol drak dolu a na kolomaž sa rozlial. Ten druhý tátoš vzal potom Aničku na seba a tak doleteli oba do Aničkinho paláca.

Ako do paláca prišli, uradovaný Janko bežal ku čerešni, natrhal čerešieň a hodil dolu. Chorý kráľ, ako z nich zjedol pár, naskutku zomrel. Janko ale so svojou Aničkou žili už potom v radosti, na tých tátošoch sa nosievali a nosia sa na nich až podnes, ak nepomreli.

Zlatovláska

Písali: Ľud. Reuss z Gemera, Št. Marko Daxner z M. Hontu a Ján Štúr; podľa nich usporiadal P. Dobšínský.

Bolo raz dvojce detí: braček a sestrička. On sa volal Jáchymko a ona Otolienska. Otca síce mali dobrého, ale mať im bola mrcha macocha. Bila ich každú hodinu a nikdy im pekného slova nedala.

Keď raz potom odrástli, povie sestra bratovi:

„Braček môj, vyberme sa my slúžiť; veď nám vo službe lepšie bude, ako pri tejto mrchavej macoche; tam nás biť nebudú a aspoň si čo to vyslúžime.“

Brat pristal a oni tašli. Prídu do jednej hory — obzrie sa brat na sestru:

„Ach, sestra moja!“ povedá, „aké ty zlaté vlasy máš! Aká si mi pekná!“

Aj veru to veľmi utešenô dievča bolo, tá jeho sestra Otolienska: mala zlaté vlasy; keď sa smiala, ruže jej v ústach kvitli, keď plakala, perly jej z očí padali, kde stupila, tam zlatá tráva rástla, a voda, s ktorou sa umývala, zlatou ostala.

A keď sa tak na ňu prizrel ten jej brat, nuž sa nemohol zdržať, ešte raz zavolať:

„Veruže si mi utešená, sestra moja!“

„Veď ja viem, že som taká pekná,“ povedala ona, „ale keď chcem, môžem sa spraviť aj na pľuhavú.“

Ako tak šli do tej hôrky, prišli na rozcestie:

„No braček,“ povie sestra, „my nepôjdeme spolu slúžiť, lebo by sa nám spolu zle vodilo.“

„Nenechajže ma, sestra moja,“ povie brat, „veď by ja za tvojou krásou vždy plakať musel.“

„A už sa my rozísť musíme,“ hovorí sestra, „ale aby ti za mnou veľmi clivo nebolo, na, tu ti dám z mojich vlasov jeden vlások na pamiatku.¹ Kedykoľvek ti na um prídem, prizerať sa naň, aleže ho pred ľuďmi ukrývaj a nijak ma nevyzrad, lebo by sa i mne i tebe zle povodilo. Keď ti budem na voľač treba, len sem prídi do tejto hôrky, tu mňa naveky nájdeš.“

Tak sa rozlúčili.

Jáchymko šiel ešte za čas horami dolami, krivými i rovnými cestami, čo zošívajú široký svet od konca do konca, až prišiel do jedného mesta, a tam stal do služby u kráľa štyri kone riadiť. Riadil on tie kone a ten vlas si naveky večer zavesil do stajne a pri ňom česal. Jeho kone bývali vždy najkrajšie, najlisklejšie — a sviec nespálil ani polovicu z toho, čo druhí sluhovia, a zvýšené naveky naspäť dával. Kráľ ostatných sluhov zle nedobre hrešil, že mu veľa svetla spália a kone sú im predsa nie také čisté. Týchto to veľmi mrzelo, obchádzali všelijak okolo Jáchymka, aby sa doznali, pri čom on tie kone čistí, ale sa on nikdy nevyzradil.

¹Podľa druhého rozprávania dala mu svoj obraz na zlate belavým plameňom namaľovaný, aby sa aspoň s tým obrazom tešil, keď ju nevidí.

Bola raz u toho kráľa veľká hostina, i keď sa došlo hodne jesť a piť. Sluhovia sa len teraz pekne mali okolo Jáchymka, opojili ho, ani sám nevedel ako, a zase ho len zaobchodili, pri čom on tie kone čistí? A tu sa ti mu vyrieklo, že veru on má sestru zlatovlasú Otolienku, tá že mu dala jeden vlas zo seba a s tým že si večer svieti.

Ráno už potom svitlo nášmu Jáchymkovi v hlave, čo to vybl'abotal,² ale už bolo pozde; sluhovia všetko vyzradili kráľovi, a kráľ ho dal pred seba zavolať:

„No, povedzže ty, švárny Jáchymko, mne samému, pri čom ty to tie kone riadiš?“

Dosť sa tu Jáchymko tajil, ale mu sluhovia svedčili, že veru im on to včera povedal, a tak sa musel priznať, či chcel či nechcel, a zlatý vlas ukázať. Ako kráľ zlatý vlas videl, viac nemal strpenia, ale kázal Jáchymkovi priať, že on musí tú zlatovlásku vidieť, a ak je naozaj taká pekná i za ženu ju dostať.

Jáchymko zapriahal štyri paripy do zlatého hintova. Do hintova³ posadili i jednu paniu, aby tá s krásnymi panskými šatami šla pre Otolienku. Ale tá pani, to bola jendžibaba, posadila k sebe i svoju špatnú dcéru, čo kráľ o tom nevedel. Kráľ si vysadol na koňa, Jáchymko pleskol bičom a tak šli. Preleteli hory doľu a prišli do tej hory, kde naša Otolienka bývala, čo mala zlaté vlasy, a keď sa smiala, ruže jej z úst vykvetali, keď plakala, perly jej z očí padali, kde stupila, zlatá tráva rástla, a voda, s ktorou sa umývala, zlatou ostala. Prišli tam ku jednému domčeku a práve našli zlatovlásku, keď taká pekná bola.

Kráľovi sa náramne zapáčila — ihneď ju nahováral a nahováral a nasľuboval jej všakových vecí, kýmkoľvek mu neprislúbila, že pôjde zaňho. Uradovaný kráľ dal jej hneď tie krásne šaty obliecť, čo sebou doniesli, a v nich ešte raz krajšia bola; posadil ju do hintova ku tej panej a šli. Kráľ si zase vysadol na koňa a bežal popri hintove. Ako tak bežia, raz kráľ zavolá:

„Ticho, ticho s mojou pannou, aby sa jej z krásy nestratilo!“

A tá zlatovláska sa spýtala:

„Čo povedá môj pán, čo?“

A tá jendžibaba:

„Aby som ti ruky po lakte odrezala.“

A zlatovláska:

„Jak môj pán káže, nech sa tak stane.“

Naraz jej ruky po lakte odrezala. Jáchymko to všetko počul, ale sa bál dačo povedať.

Zase len kráľ okolo toho hintova čo bežal:

„Ticho, ticho s mojou pannou, aby sa jej z krásy nestratilo!“

A zlatovláska:

²vypovedal.

³koč.

„Čo to povedá môj pán, čo?“

A jendžibaba:

„Aby som ti nohy po kolená odrezala.“

A zlatovláska zase:

„Jak môj pán káže, nech sa tak stane.“

Hneď jej nohy po kolená odrezala — a jej brat, čo kone poháňal, všetko vedel, ale len nič nepovedal, bo sa bál.

I po tretí raz, keď pobehli, kráľ spoza hintova:

„Ticho, ticho s mojou pannou, aby sa jej z krásy nestratilo!“

Dievča sa opýta:

„Čo to povedá môj pán, čo?“

A jendžibaba odpovie:

„Aby som ťa zo šiat zvliekla a do mora hodila.“

Zlatovláska i teraz:

„Jak môj pán káže, nech sa tak stane.“

Jendžibaba ju vyzliekla, svoju dcéru do tých krásnych šiat obliekla, a práve šli popri mori, nuž zlatovlásku do mora hodila. Jej brat všetko vedel, ale nič neriekol.

Ako prišli domov, tu už ľudí plný dvor, čo čakali na tú krásu; ale ako videli tú, čo z koča zosadala, nuž vraveli:

„Daj ti mi bože za krásu! Mal si on to čo vybrať, mal sa za čím toľký svet konať!“

Kráľovi sa tiež znepáčila, lebo zlatých vlasov nemala. Keď sa smiala, nekvitli jej v ústach ruže, ani keď plakala, nepadali jej z očí perly, kde stupila, tam iba trňa rástlo, a voda, čo sa s ňou umývala, ešte smradľavá ostala. Kráľ sa mrzel a jendžibaba ho ešte nabadurkala⁴ na Jáchymka, že ho oklamal. Namrzený kráľ dal ho predo dvere po pás do zeme zakopať, aby tam slúžky pomyje naň vylievali.

*

Keď zlatovláska bola do toho mora padla, urobila sa tam z nej biela kačka so zlatým chocholom na hlave; ale že nemala krídel ani nôh, nemohla po mori plávať, nuž len popri mori na slniečku sa obsušala.

Pri tom mori býval jeden záhradník, ten vídal zlatú kačku, ako sa obsušala a chcel ju dochytiť. Ako sa tak zblížil ku nej, tu sa ona premení na paničku a povie mu:

⁴rozdráždila.

„Ach, nechytaj ma, nechytaj! Radšej sa poľutuj nado mnou, veď vidíš, že ani rúk ani nôh nemám.“

A tu zaplakala a hneď jej perly vypadli, a zase sa usmiala a hneď jej zlatá ruža na ústach vykvitla. Potom kázala tomu záhradníkovi, aby si tie perly sám pobral a tú ružu aby zanesol kráľovnej predávať, ale aby nič inšie za ňu nepýtal, len ruky a nohy.

Záhradník šiel hneď ku kráľovnej, že či by takú ružu nekúpila, čo on vo svojej záhrade schoval?

„A začože ju dáte?“ opýtala sa kráľovná, ako tú ružu videla.

A záhradník:

„Za žiadne peniaze ju nedám, ale mám doma dievku, čo ruky nohy nemá; nuž za jedny ruky a za jedny nohy by som ju ta dal, azda by sa tej mojej dievke pridali.“

Kráľovná hneď pozhládúvala zlatovláskine ruky a nohy a dala mu ich za tú ružu. Záhradník ich zlatovláске doniesol, ta si ich poprikladala, a hneď sa jej prirástli. Potom sa urobila na kačku a letela medzi druhé kačičky na širokô more.⁵

Po širokom mori plávala biela kačka so zlatým chocholom medzi ostatnými kačičkami. Večerom sa tu začnú kačičky medzi sebou dovrávať:

„Hľa,“ ozve sa jedna, „stará jendžibaba predsa došla svojho cieľa: svoju dcéru špatu kráľovi miesto krásnej Otolienky podhodila.“

„Jaj,“ povie druhá, „čo by ešte len to! Ale teraz neboráka Jáchymka dala po pás do zeme zakopať a slúžkam prikázala, aby pomyje naň vylievali.“

I pozhovárali sa ešte kačičky, strepotali krídlami a vyleteli hore pod oblaky, a potom nocou ďalej sa ponáhľali, až prišli ponad ten dvor, kde bol Jáchymko do zeme zakopaný. Tu jedna kačička, biela ako sneh, so zlatým chocholom, zletela dolu a premenila sa na zlatohlavú paničku. Okolo polnoci zabúcha na vráta:

„Kto spíš, kto nespíš, otvor mi dvere!“

„Ja ani nespím, ani spím,“ ozval sa jej braček, „ale ti otvoriť nemôžem, lebo som ja po pás do zeme zakopaný.“

Tak si potom sama otvorila a vstúpila dnuká a začala mu dohovárať:

„Ach, braček môj, načože si vyjavil, že ty máš sestru?“

„Ach, veď načože som vyjavil, veď vidíš, ako tu i so mnou zle nakladajú!“

Narozprávali sa, nasanovali sa jeden druhému:

„Ach, braček môj,“ rečie Otolienka, „či nemáš dačo zjesť?“

⁵Druhý udáva, že šla popri tom mori, kde sa zlatovláska obsúšala, jedna žena husi predávať. Ona tie husi tej žene na zlaté premenila a tá žena za tie husi doniesla jej ruky a nohy z paláca od kráľovnej.

„Veru nemám, sestrička moja; veď sa len tým živím, čo slúžky na mňa vylejú.“

Tu ona prebehla do pánovej svetlice a čokoľvek bolo v skrini dobrého, všetko pojedla. Napokon ešte vzala pánov hrebeň a začala s ním svoje zlaté vlásky prečesávať. Vtom zatrepecú popred oblok biele kačičky, Otolienska odvrhla neočistený hrebeň, spravila sa na kačičku a vyletela oblokom za svojimi družkami.

Ráno sa kráľ pozbieral z postele, oblieka sa a chce sa učesať; tu na hrebene pár zlatých vláskov! Chce fruštikovať⁶ a ide do skrine, tu najlepšie kúsky pojedené! Hneď dal zohnať celý dom, že kto v jeho chyži bol, alebo či tam dakto dakoho nevidel? Ale v celom dome nik o ničom neznal, okrem Jáchymka, ale toho sa teraz nespýtali.

Ako včera tak i dnes večerom plávali biele kačičky po širokom mori a začali sa medzi sebou dovrávať:

„Nášmu Jáchymkovi sa dnes horšie vodí,“ prerečie jedna.

„Veru horšie,“ povie druhá, „stará jendžibaba ho dala až po pazuchy do zeme zakopať, aby tým skoršie zahynul.“

Porozprávali ešte kačičky medzi sebou, zatrepotali krídlami a leteli pustou nocou až k tomu dvoru, kde Jáchymko po pazuchy do zeme bol zakopaný. Tu sa jedna dolu spustila, bieluška ako sneh, so zlatým chocholom na hlave, a premenila sa na zlatohlávku. Zabúcha na vráta:

„Kto spíš, kto nespíš, otvor mi dvere!“

„Ja ani spím, ani nespím,“ ozval sa braček, „ale ti otvoriť nemôžem, lebo som ja po pazuchy do zeme zakopaný.“

Sama si už teraz otvorila, s bračekom sa nasanovala a naplakala, a keď jej ten nemal čo dať prehryznúť, odišla do pánovej chyže, tam všetko, čo dobrého bolo, pojedla a pánovým hrebeňom svoje zlaté vlasy prečesávala. Vtom strepotali tuvon kačičky, ona neočistený hrebeň odhodila, ešte aj pár periel miesto sĺz jej vypadlo na oblok — a vyletela von oblokom za nimi.

Ráno sa kráľ chce česať, tu hrebeň neočistený, plný zlatými vlasami a pár periel okolo neho na obluku! Len teraz mu svitlo v hlave, čo to asi môže byť. Hneď sa povyspytoval celý dom, či ani tej noci nič nezbadali, ale tu nik o ničom neznal, kremä kuchár nadštrkol pánovi, že on kľúčovou dierkou pozoroval, ako jedna panička všetko zo skrine pojedla a potom si pri obluku zlaté vlasy prečesávala; ale že nevie, kde sa podela.

Teraz si kráľ umienil, že na budúcu noc dá sám pozor, čo sa bude robiť, a kuchárovi rozkázal tie najlepšie kusy do skrine odložiť.

Po širokom ďalekom mori plávali i teraz biele kačičky a medzi sebou sa dohovárali:

„Škodu nášho Jáchymka!“ prerečie jedna.

„Veru škoda,“ vraví druhá; „dnes ho dala stará jendžibaba po samé uši do zeme zakopať, aby tým skorej zhynul, a zajtra mu budú už vriacou vodou hlavu obárat.“

„To by všetko nič nebolo,“ povie tretia, „ale tá stará striga už zná o nás, u že je Otolienska medzi

⁶snievať.

nami. Zajtra nás príde bit', my musíme ešte tej noci do druhého mora odletieť.“

Ešte si dačo medzi sebou povedali kačičky, strepotali krídlami a potom leteli čiernou nocou, až prišli k tomu dvoru, kde Jáchymko zakopaný stenal. Tu jedna z nich, biela jako novopadlý snežik a so zlatým chocholom na hlave, pustila sa na zem. Zabúchala na vráta:

„Kto spíš, kto nespíš, otvor mi dvere!“

„Ja ani nespím, ani spím; ale ti otvoriť nemôžem, lebo som ja po samé uši do zeme zakopaný.“

Otvorila si sama a nariekala nad tým svojim bračekom, že ako mu bez nej bude, bo že ona už viac nepríde, keď ešte tej noci do druhého mora poletia. Potom si pýtala od neho jest'.

„Ach, kdeže si ho vezmem, drahá duša!“ povedal Jáchymko, „ved' sa ja už len z toho živím, čo mi pred samé ústa vylejú!“

I šla Otolienka do pánovej chyže, pojedla, čo bolo v skrini prihotovenô a stala pred zrkadlo, aby si hrebeňom zlaté vlasy prečesala. Tu pán potichu vstal z postele a objal ju cez poly. Práve vtedy zatrepotali popod oblok kačičky; ale darmo sa mu ona začala premeňovať v rukách na všelijaké zvieratá: na hady, na žaby a Boh zná, na čo — on ju nepustil.

„Nepustím ťa,“ povedá, „kým sa nepremeniš na takú peknú zlatovlásku, ako si predtým bola.“

Navel'a sa mu spravila zase na takú, ako bola: zlaté vlasy mala na hlave, keď sa smiala, ruže jej z úst vykvetali, keď plakala, perly jej z očí padali, kde stupila, zlatá tráva rástla, a voda, s ktorou sa umývala, zlatou ostávala — a prosila ho zase, aby ju pustil.

„Nie, nepustím ťa ešte, kýmkoľvek mi neprisl'úbiš, že mi neujdeš.“

Navel'a mu prisľúbila, že neujde; ale i to len tak, ak jendžibabu dá zmárniť a Jáchymka hned' zo zeme vykopať. To kráľ vd'ačne slúbil a ona ostala pri ňom.

Ráno dal kráľ všetkých pánov z mesta k sebe povolať, že sa má s nimi voľač poradiť. Jendžibabu tiež zavolali do rady a opýtali sa jej:

„No stará matka! Vy ste medzi nami najmúdrejšia, povedzteže nám, čo by taký človek zaslúžil, čo dve nevinné duše chce zo sveta zniest'?“

„Hja, čože by zaslúžil?“ povie hned' hotová baba; „len to, aby jeden sud dobre ostrými klincami vybili, ta dnu ho zadebnili a tak dolu stráňou do mora pustili a celô jeho pokolenie aby medzi koňmi na márne kúsky roztrhali a po svete roznosili.“

„Teraz ako si si vyvolila, tak sa ti stane,“ povedal kráľ, „lebo ty si chcela aj s tvojou dcérou mňa oklamať a Otolienku i s Jáchymkom zo sveta zniest'!“

Starú jendžibabu zadebnili do toho suda a dolu stráňou do mora pustili a jej dievku medzi koňmi na márne kusy roztrhali.

Ale kráľ so zlatovláskou držal veľikú svadbu, a Jáchymko mu bol družbom. Všetci ľudia híkali nad tou krásou, keď ju na sobáš viedli. Potom im všetkým spolu bolo dobre — veľmi dobre.

O kráľovičovi, čo si mladú hľadal

Podal a rozpráva Pavol Dobšinský.

Bol raz jeden kráľ a kráľovná, starí už ľudia a nemali iba toho jedného syna, mladého kráľoviča. I veľmi sa v tom svojom jedináčikovi tešili, lebo ho kráľovná už na staré dni bola porodila a ani predtým nikdy dietok nemala. Kráľovič bol už hodný, jeho rodičia si nič tak nežiadali, ako čím skorej ho oženit', aj on sám tomu neodporoval.

Kázali mu teda, aby si len vybral, že mu tú dajú za ženu, ktorú mu len srdce zažiada. I prezrel si on tam jedno peknô, bohatô dievča i vypýtali mu ho za ženu, i boli prstienky, ale po prstienkoch to dievča hneď zomrelo. Vypýtali mu druhô, i to ešte pred sobášom umrelo, tak i tretie i koľkokoľvek by ich bol chcel mať za ženu, každô v tú noc pred sobášom umrelo.

Poradili sa potom s múdrymi ľuďmi, že čo je to za príčina, že každá kráľovičova mladá¹ umrie a že ho doženit' nemôžu? Ľudia radili sem i tam, až ku koncu tak sa poradili, že je to azda preto tak, že mu samé bohaté a pekné pýtajú, aby teda kráľovičovi chudobnú a špatnú pýtali za ženu.

Stalo sa. Ale či chudobnú či bohatú, či peknú či nepeknú vypýtali, každá v tú samú noc pred sobášom dokonala.

Porady ani pomoci viac nebolo, rodičia sa sužovali náramne, že takto i pomrú a syna ešte neopatreného zanechajú. V takomto súžení chodievali každý boží deň do záhrady ku jednej studničke pod jedny staré lipy sa modlievať, a keď ani takto pomoc neprichádzala, naposledok už len plakávali pri tej studničke.

Raz, ako tak plačú v tej záhrade, príde ku nim jeden šedivý stavec:

„Čože vy,“ povedá, „tak plačete, vy starí kráľovia na vaše staré dni?“

„Akože by sme my neplakali,“ povie mu kráľovná, „nemáme len toho jedného syna a na naše staré dni nemôžeme ho oženit'.“

„No vidíte,“ hovoril stavec, „vy toho vášho syna ani nikdy neoženíte, lebo mu je tuná žiadna nie súdená, ale až mňa poslúchnete vy i váš syn a on tak, ako mu ja rozpoviem, pôjde si mladú hľadať, tak ju po roku nájde. To si ale dobre rozmyslieť musíte, lebo by tam mohol aj skapať.“

Starý kráľ hneď bol hotový syna do sveta poslať, že aj tak ešte nič neskúsil. Nie tak kráľovná. Tá sa rozplakala a povedala, že si ona dieťa od seba nepustí, že by ona umrela, ak by ho len za hodinu nevidela. Naveľa, naveľa dala sa aj ona nahovoriť, a tak oznámili to kráľovičovi.

Ten chcel hneď a hneď koňa sedlať a cválať, len aby mu vraj ten stavec ukázal, v ktorú stranu má ísť.

„Nie tak, brachu,“ povedal ten šedivý starček, „keď ty chceš tú dostať, ktorú som ti ja usúdil, musíš mi popredku na holých kolenách prisahať, že ma vo všetkom poslúchneš.“

A nechcel ten stavec nič ďalej povedať, kým mu kráľovič tam pri tej studničke pod tými

¹mladá, t. j. mladucha, eine Braut. Podľa toho porozumej i názvu tejto príhoviedky.

starými lipami neprisahal, že sa tak zachová vo všetkom, ako mu on prikáže. Potom začal starec:

„Pôjdeš tak, ako si teraz, von za mesto cestou, ani sa viac dnu do domu nevrátiš. Za mestom s prvým žobrákom, ktorého stretneš, šaty si prečariaš a pôjdeš ďalej, kým jedného človeka v červenej čiapočke nestretneš. To bude môj sluha, s ním pôjdeš a toho vo všetkom poslúchať budeš, tak ako si mi prisahal. A na ti toto zrkadielce, to si varuj ako svoje oči, ukážeš ho potom tvojej mladej, keď ti ten môj sluha privolí.“

Kráľovič ešte raz všetko starcovi prisľúbil, ten zmizol a on sa tam na tom mieste s rodičmi rozlúčil.

Ide, ide smutný, sám ako palec, ani nepozera, či dákou cestou ide, kým nepríde na širokô pole. Tam ho stretne jeden žobráčik, ale sa on o toho ani neobzrie. Iba tu vidí, že sa nad ním mračí a už aj poprcháva.

„Ej,“ povedá si, „ved' ja tu zmoknem a moježe drahé šaty na mne!“

Len teraz mu prišlo na pamäť, že si ich mal s prvým žobrákom prečarať. Volá naspäť za žobrákom:

„Hej, staručký, postojteže málo!“

Žobrák postál síce, ale si šaty nechcel dať; ale mu ich on nasilu strhal a svoje panské mu ta dal. Tu sa až sám nad sebou zošklivil, taký otrhaný, umazaný vyzeral! Vtom už aj hodne pršalo aj hrmelo, i obzrie sa, aby sa voľakde ukryl. Tu za ním chlap v červenej čiapočke:

„Ej, máš ty šťastie,“ povedá, „že si si šaty prečaroval; dávno ja okolo teba okúňam, ale som k tebe nemohol, kým si bol v kráľovských hábách. Teraz pod' skoro, ukryjeme sa pred búrkou, bo tá len na nás ide.“

„A kdeže sa tu hriešny človek ukryješ v širom poli?“ povie kráľovič.

„Už si len staň ku mne, ved' uvidíš.“

Kráľovič si stal k nemu a ten urobil kries² okolo nich a kľakol na kolená a modlil sa. I kráľovič tak urobiť musel.

Lejavec prišiel veľký, ani z kupy by ich inak nebol mohol oblievať, blýskalo sa krížom-krážom a hromy práskali okolo nich, ale sa kráľovič ani hnúť nesmel, bo sluha starcov kľáčal i jemu prikázal kľáčat'. Navel'a sa vyjasnilo a oni postávali hore, ale už bola noc.

„No, kdeže my tu nocovať budeme,“ povie kráľovič.

„Nuž kdeže by,“ povie červenáčik, „tu, kde sme, tak, ako sme, alebo ak sa ti páči, idúci nocou.“

„Ej, to sa ja radšej za prva času domov vrátim, ako by som mal takto hynúť.“

„A keď chceš, vráť sa, ale sa rozpomeň na to, čo si prisahal a že ostaneš na večné veky bez ženy.“

²kries = okres, kolo, koleso. V Gemerskej stolici užívanô slovo; povie sa vlastne: grés.

Čože mal robiť chudák kráľovič? Už len pristal na všetkom. Šli, kým ich nočný vietor trochu neobsušil, potom urobili okolo seba kries, do toho si políhali a naspali sa, bárs to ako tvrdo padlo nášmu kráľovičovi. Ráno šli a šli celý deň, a čo im dobrí ľudia nadelili, z toho žili; kedykoľvek ich búrka zastihla, museli si v širom poli do kriesu na kolená pokľakať a tak prečkať, kým prešla; na noc vždy v širom poli alebo v hore na čistine do kriesu políhať, a keď búrka prišla, zase noc na kolenách stráviť. Až si v taký čas dakde blízko stromu alebo dákej kuťky³ pokľakali, to priam od hromu zhorelo.

Tu i tu, keď si dač od ľudí pýtali, odbyli ich, že, povedá, pre takých opáľáčov⁴ nič nemajú. Museli potom i na tom pristat', keď dakde v hore dáku plánočku alebo jahôdku našli. A tak to šlo deň po dni, noc po noci za celý boží rok.

Po roku prišli k jedným veľkým zápoliam.

„No,“ povie červenáčik, „keď sa cez tieto zápole preškrabeme, tak sme už pri svojom.“

„Akože sa ti ja budem driapať,“ povie kráľovič, „keď od hladu a smädu ani malým prstom pohnúť nevládzem.“

Ani to dobre nedopovedal — už z čista jasna prosto nad nimi zahrnelo! Tu skoro do kriesu, holokolenačky kľáč a modli sa! Čierne mraky sa nahrnuli zo všetkých strán, len tak vrelo a dudnotalo v nich a hrom za hromom udieral do tých zápoľ, v okamžení sa strhla noc, ktorú len blesky osvecovali. Ešte ani raz taká hrozná búrka neprišla na nich ako teraz. Do polnoci volia ako len vydržal náš kráľovič, ale po polnoci chcel už pod zápoľu do jednej diery odskočiť, iba ho ten v tej červenej čiapočke zachytil a k sebe strhol. V tom okamihu udrel hrom do tej zápole a diery zasypalo.

„Vidíš, tam by si bol býval,“ povie sluha, „ale sa už neboj, do rána si pospíme.“

Ani raz viacej nezahrnelo, ale sa pekne vyjasnievalo a ráno vyskočilo teplô slniečko. Na rannom slniečku si trochu podriemali a potom hybaj cez zápole.

Za zápoľami celkom nový svet! Prišli na jednu krásnu dolinu a nezadlho k jednému zámku do utešenej záhrady. Zrelô ovocie už zďaleka sa na nich usmievalo.

„Ej, tuto si už aj zajeme,“ hovorí kráľovič.

„Ani sa najmenšieho nedotkni,“ povie sluha, „lebo zle bude, len pod' za mnou!“

A tak sa ťahali popod stromy v tej záhrade, kým neprišli do jedného starého zval'aného domčeku. Tu si posadali a čakali. Pred obedom vyjde z toho zámku jedna krásna panička aj s druhými dievčatami a začnú sa po záhrade prechodiť. Starcov sluha povie:

„Či vidíš, toto je tá tvoja mladá, za ktorou putuješ. Teraz chod' sám pozorne za ňou a naprizerať sa jej! Ale ani len márný lístok neodtrhni v tejto záhrade, lebo by nás hneď zbáčili a potom by bolo po nás.“

Kráľovič sa prechodil pozďaleka za tou krásnou paničkou, a kým mu tá krása bola pred očami, zabudol aj na hlad aj na smäd a naprizeral sa jej do chuti. Ale akonáhle mu z očí skapala:

³koliby
⁴túlačov.

„Ej ver si ja,“ povedá, „aspoň zhnílu slivku zodvihnem, veď tu už nikoho nieto a lačný som ako vlk.“

Ale tu starcov sluha za ním, zachytil mu ruku:

„Neopováž sa,“ povedá, „ak chceš živý odtiaľto vyjsť.“

Ešte voliaky kus chleba suchého jako trň v kapsičke pohľadal a dal ho kráľovičovi na obed, aby si hlad spokojil. Potom sa vrátili do toho domčeka a tam prečupeli do predvečera.

Pred večerom povedal starcov sluha kráľovičovi:

„Teraz už pôjdeme dnu nocľah si pýtať, a ty musíš vedieť všetko, v čom je vec. Do tejto tvojej mladej bol sa dakedy zamiloval jeden strigôň a že ona zaňho naskrze nechcela ísť, pobil jej rodičov a jej to zrkadielce, čo ti stavec dal, ukradol, pretože nič milšieho na svete nemala a pred týmto zrkadielcom sa česávala. Potom ju tak zakľal, aby dovtedy v tomto zámku so samými ženami bývala a každého chlapa, čo sem príde, zabila, kým jej dakto to zrkadlo nedonesie a ona sa doňho nenazrie. Ten stavec odňal pred rokom to zrkadlo tomu strigôňovi a tebe ho dal. Všetko už len na tom bude záležať, aby si jej ho ukázal. Ale sa ešte musíš tak zachovať, ako ti poviem. I dosiaľ, keby si sa nebol dobre držal, bol by si dávno skapal; bo to v každej búrke, čo na nás prišla, ten strigôň len teba s tým zrkadielcom hľadal a bol by ťa iste hromom zabil, keby sme neboli tak robili, ako sme robili. Ešte sa raz dobre zadrž a poď, ideme dnu.“

Vošli do zámku a pýtali si nocľah. Tu ich ako pocestných tie ženské veľmi vďačne mali a kázali sa im len poskladať. Večeru im veľmi dobrú na stôl dali a kráľovič sa radoval, že aspoň raz do roka dobre si zaje.

„Nie tak ešte,“ povie starcov sluha; „toto je všetko otrava!“

A jest' mu nedal.

Každô jedlo len tak lyžicou zamiešali, ako čo by boli z neho jedli; kremä keď deviatô jedlo prišlo na stôl, z toho trocha odjedli. Po večeri ich uložili spať a princa do hodvábanej posteľe.

„Naspímeže sa ti už, ale sa nám aj zide,“ povie kráľovič, ako boli sami.

„Počkáš si ešte,“ odpovie tamten, „teraz ešte len čaká na teba robota. O polnoci ťa príde sama tá panička mečom preklať, že si od tých jedál neskapaľ. Ty teda nesmieš spať, ale keď sa tretí raz mečom na teba zaženie, vtedy jej to zrkadielce ukáž, skôr nie, potom sa už neboj nič! A na ti tento prsteň, ten si na palci skrútni, keby si už zaspával.“

Na tie slová prešli kráľovičovi driemoty a smelo sľuboval, že nezaspí; aj sa hore držal, kým neprichádzala polnoc.

Pred samou polnocou otvorila sa dvere a dnu ide tá panička s holým mečom v ruke. Otvorenými dverami zaveje na kráľoviča tichý vetrík, čo od neho každý zaspal' musel. Aj on by bol iste zaspal, keby si nebol ten prsteň na palci skrúcal. Ona príde až pred jeho posteľ, zodvihne meč a začne:

„Hu, ty zrácky muž! Skapať musíš, načo si sem prišiel.“

Už by ho bola preklala, ale vtom mu pozrela na tvár:

„Ach,“ povedá, „tohoto mladého šuhaja by predsa len škoda bolo.“

Preľaknutý kráľovič sa potešil, že mu už azda nič neurobí. Vtom zase prišla na ňu tá kliatba, zvolala:

„Skapeš predsa, kto si koľvek!“ a zahnala sa mečom; ako mu pozrela na tvár, zase jej meč klesol. Na treťom raze by ho už iste bola preklala, ale on chytro ukázal jej to zrkadielce!

Ako sa doňho pozrela, priam jej vypadol meč z ruky a ona ho prosila za odpustenie, aj d'akovala mu, že ju odklial. On jej tiež všetko rozpovedal, ako k tomu zrkadlu prišiel a ako sa sem pre ňu ustával.

„Už by to,“ povedá ona, „všetko dobre bolo, keby len nie ten strigôň, čo ma naveky chodí trápiť. Ten ani tebe neodpustí, keď ťa tu nájde. Ten starec, čo tebe toto zrkadielce dal, bol aj mne dobrým priateľom a sľuboval mi, že ho zabije; ale o ňom už oddávna ani chýru ani slychu.“

„Nebojte sa, deti, nič!“ ozval sa hlas vo dverách a dnu vstupoval ten šedivý starec. „Predvčerom, keď tá hrozná búrka bola, zahnal som toho strigôňa až do tretej krajiny a tam som ho zabil, teraz putujem, aby som vás k vašim rodičom zaviedol.“

„Ale kde sluha?“ povie kráľovič, ktorému teraz v hlave svitlo, že toho paničkine slúžky v druhej chyži zabiť mohli.

„Netráp sa ani o toho,“ povie starec, „toho som popredku poslal tvojim rodičom oznámiť, že sa už s mladou navracuješ!“

Tak ich ten šedivý starec zaviedol ku kráľovičovým rodičom, ktorí teraz od samej radosti zase sa rozplakali. Ale potom už bola svadba a veselie bez konca, bez kraja.

Černokňazník

Podali: Ludovít Reuss, Karol Venich a Pavol Dobšinský z Gemera; Ferdinand Jesenský z Turca; Ján Jaroslav Banšiel z Novohradu; rozpráva Pavol Dobšinský

Bol raz jeden starý človek a ten mal jedného syna. Ale že bol starý a pritom aj veľmi chudobný, nemohol si syna vychovať. Tak raz, keď sa rozťažobil nad svojou psotou, oslovil svojho syna:

„Vidíš, syn môj, ja som už človek starý, robiť na teba nevládzem, žobrat' by nám hanba bolo a zagazdovaného nič nemáme; ty už pomaly odrastáš, musím ťa ja voľakde medzi ľuďmi zaviesť a do služby dať.“

„No veru, otec môj,“ odpovie syn, „to som si už i ja tak voľajako myslel; nuž ma teda zaved'te, budem vďačne bárskeho slúžiť.“

Starý vzal vatrál' a cedidlo a ostatný kúsok chleba, čo na svojom bydle mali, a tak sa vybrali z domu tú službu hľadať. Idú, idú horami, nájdu tam jedného čierneho chlapa na skale sedieť a knihy čítať. A to bol hľad'teže — černokňazník; ale oni o tom nevedeli. Poklonia sa mu:

„Pamodaj štestia!“

„Pán Boh si daj i vám!“ odpovie im černokňazník. „Kdeže idete starý, kde?“

„Hja, vediem si tohto syna voľakde do služby — či by ste ho vy neprijali?“

„Čože by som ho neprijal? Treba mi je na posluhu, len mi ho nechajte! Ale vidíte, u mňa by sa mohol voľačo aj naučiť. Čože mi za to dáte, keď vám ho aj učiť budem?“

„Ach, čože by som vám ja chudobný otec dal, veď ja sám nemám čo do úst položiť?“

„Teda viete čo? Za sedem rokov ho budem u seba držať; po sedem rokoch si preňho prídete a vtedy, ak si ho poznáte, bude váš, ale ak nie, tak si ho ja na večnosť zadržím!“

„No dobre,“ povie otec, „keďže je tak, nech bude!“

A myslel si pritom: Čože by to bola za robota, aby som si syna po sedem rokoch nepoznal? I nechal ho u černokňazníka a sám pošiel domov.

Černokňazník sa hned' začal vyspytovať synka, že či zná čítať? Tento i vedel trocha litery poznávať, ale sa obával, že by mu to na zlô vypadlo, keby povedal, že zná čítať; nuž len odpovedal, že nezná, že kde by sa to bol naučil?

„No keď neznáš, tak si môj. Dám ti ja, hľad'že, jednu robotu.“

A s tým ho zaviedol do jednej chyže, kde samé kefy boli; potom do druhej, tam boli samé knihy; a tak do tretej, tá bola prázdna, iba jedny zavreté dvere boli z nej do druhej.

„No vidíš, tuto ty budeš prebývať; druhú robotu nebudeš mať, len s tými kefami tie knihy čistiť a omietať; a keď sa ti to zunuje na ti tento prútík,¹ tým zaklopeš tri razy na tieto zavreté dvere,

¹Podľa druhých mal na zvonček zacenať, keď toto všetko chcel dostať.

a hneď prídu tvoji rovesníci a môžeš sa s nimi do dobrej vôle hrať; alebo keď budeš lačný, zaklopeš raz a hneď sa ti jedlo donesie. Teraz ja pôjdem na sedem rokov do cesty, takže mi sa spravuj, aby som ťa, keď prídem, pochválil!“

Milý čiernokňažník odišiel a chlapec ostal sám ako palec v jeho dome. Zle mu, pravda, nebolo, lebo keď na tie dvere zaklopal raz, prišli všelijaké lakoty na stôl, a keď tri razy, nahrnula sa kopa chlapcov s hračkami. Ale jemu sa to znevidelo, naveky len tie knihy čistiť. Otvoril jednu z nich a učil sa z nej čítať. Číta len, koľko číta, až sa veru vyučil z tých kníh všetky čarodejstvá. O sedem rokov prišiel čarodejník domov, a že všetko v poriadku našiel, chlapca pochválil.

Ale čože za ten čas chudobný otec doma? Živil sa, ako sa dalo, a naveky len rozmýšľal, ako by on toho svojho syna poznať mohol?

„Už,“ povedá, „taký a taký, väčší môže byť — prirovnával ho k jeho rovesníkom — a ved' sa azda len na dáku obludu nepremenil?“

S tým po sedem rokoch vzal vatrál' a cedidlo a šiel do tej hory.

Ako ide tou horou a už neďaleko čiernokňažníka dochodil, beží mu naproti jeden chlapčisko pekne oblečený.

„Hľa,“ povedá si otec, „taký už môže byť i môj syn, lenže tak pekne oblečený nebol.“

A to bol ten jeho syn. Ako bližšie dobehol, povie mu ten chlapčisko:

„No, otec, či by ste ma takto boli poznali?“

„Ej, trochu ťa len poznávam,“ prizerá sa mu otec. „No, ale si mi veru narástol!“

„To je,“ povedá syn, „ešte nič; ale keď príдете ku čiernokňažníkovi, nuž vám on mňa ináč poznávať dá. Ukáže vám na dachu krdeľ holubov. Dobreže vy vtedy pozerajte, budem ja v tom treťom rade medzi nimi sedieť, trochu vám krídelce ovesím, tak ma poznáte.“

A vtom už zase naspäť odbehol.

Starý otec šiel už veselejšie ďalej, až i prišiel do čiernokňažníkovho domu.

„No,“ povedá, „prišiel som si pre syna.“

„Nože no,“ odriekne čiernokňažník, „sedem rokov minulo, to je pravda; tak si ho len vezmi, ak si ho poznáš,“ — a ukáže mu krdeľ holubov na dachu, — „ale ak ho na prvý raz nepoznáš, zostane u mňa.“

Starý otec sa podoprie na vatrál' a hľadí, hľadí po tých holuboch. Raz vidí, že v treťom rade jeden krídelce spustil.

„Aha,“ ukáže vatrál'om, „tamto je môj syn v tom treťom rade, čo to krídelce ovesil!“

„Uhádol si!“ povie čiernokňažník.

Otec si pýtal syna, ale čiernokňažník mu vykrúcal, že ho nemôže teraz dať, lebo že je holub; a kým ho zase na mládenca obráti, že mu na to veľa času treba, ale že ho o krátky čas pošle. S tým sa starý otec dal odpraviť a syna si tam nechal. Čiernokňažníka to ale mrzelo.

*

Raz tento voľakde po práci odišiel. Milý syn príležitosť použil, čarodejské knihy pobral a hybaj v nohy — ušiel k svojmu otcovi.

„Tak si sa predsa len vyslobodil!“ povie mu otec.

„Veru vyslobodil, ešte som mu aj čarodejské knihy pobral,“ odpovedal syn.

„No, len aby si za ne draho nezaplatil!“

„Ej, čože by som zaplatil, veď som ja väčší čarodejník, ako sám černokňažník. Ale aj viete čo, otec môj! My takto na holej dlani nevyžijeme. Musíme sa my voliako zaopatriť. Urobím sa ja na junca a vy ma povediete predat'. Nepredajte ma ináč, len za sto zlatých; ale keď ma predáte, takže povrázok na mne nenechajte, ale si ho naspäť vypýtajte, ja vám zase prídem domov.“

Ako hovoril, tak sa stalo. Otec junca za sto zlatých predal, povrázok vzal so sebou; a syn ešte prv doma bol ako otec.

Keď im tých sto zlatých vyšlo, povie zase syn:

„No otec, zase sme znikiad'; urobím sa ja teraz na vola, nedajte ma od sto toliarov; a keď ma predáte, zase zosnímate povrázok, ja vám prídem domov.“

I po druhý raz všetko dobre vypadlo; prv bol syn doma ako otec.

Na treťom raze sa už urobil na pekného koňa a prikázal otcovi, aby ho už teraz od sto dukátov nedal; a kantár aby na ňom, preboha, nezabudol.

Otec príde s koňom na jarmok; tu koňovi niet páru v celom jarmoku. Hneď sa nahrnuli kupci okolo neho, každý ho pýtal, ale sto dukátov, to sa predsa každému veľa videlo. Len ti tu príde jeden bohatý pán k nemu a to bol sám černokňažník.

„Starý,“ povedá, „za čo tú paripu dáte?“ A hneď ju pochválil, že či je pekná.

„Hja, veru tú od sto dukátov² nikto nenesie!“

„Ale nespustíte nič?“

„Veru, pane, ani len babku!“

„No, keďže je tak, ja takú paripu oddávna hľadám, už vám ich len vyplatím.“

A vysypal mu kopu dukátov.

Lež kým si tu starý peniaze zhŕňa a pozerá, či sú dobré, vysadne milý černokňažník na paripu, chytí za kantár a už viac nebolo o ňom chýru ani slychu.

„Len či si mi tu!“ myslel si černokňažník. „Veď ja teba naučím, ako je to, druhému do remesla sa miešať.“

²za menej.

A s tým popchol ešte lepšie, iba sa na druhej osade pri kováčovi pred vyhňou stavili. Tu milého koňa o stĺp ulapil a sám šiel dnu ku kováčovi.

„Kováč,“ povedá, „kuj centové podkovy, budeme ich žeriace tomuto koňovi pribíjať.“

A sám tiež pomáhal kováčovi, aby čo skorej bolo. Medzitým sa zbehli chlapci z tej dediny ku vyhni, koňa aj pána obzerat'. Jeden z nich sa priblížil ku samému koňovi. Tu mu tento pošepne:

„Chlapče, zosnímže ty tento kantár zo mňa.“

Chlapec tak urobil a náš kôň sa premenil skoro na holuba a letel preč. Ako to černokňažník spozoroval, hneď sa urobil na jastraba a pustil sa za ním. Leteli, kým leteli oba, až veru už jastrab mal dochytiť holuba.

Bola tam jedna kráľovská záhrada. Po nej sa prechodila smutná, zamyslená kráľova dcéra, že jej otec na smrť bol chorý a nik sa nenašiel, kto by ho bol vyliečil. Len tu odrazu vidí pred sebou krásneho šuhaja, ktorý ju pekne začal prosiť, že či by ho ako prsteň na svoj prst neprijala.

Kráľovej dcére sa šuhaj popáčil, veľa neodpiera; a on sa aj hneď na krásny zlatý prsteň premenil a ona si ho na prst položila.

Vtom dal kráľ vyhlásiť, že kto ho z tej choroby vylieči, tomu svoju dcéru za ženu dá. Lekárov bolo dosť, čo by to boli chceli urobiť, ale žiaden si už netrúfal, a tak sa ani nik neprihlásil.

Iba asi na tretí deň ráno príde ti jeden novotný lekár, že on kráľa vylieči; a to bol zase ten černokňažník. Aj šťastne kráľa vyliečil a žiadal hneď, aby si s kráľovou dcérou prstene premenili, na znak, že si ju od kráľa zaslúžil a že ona chce ísť za neho. Dosť sa kráľova dcéra spiera; takto a takto, že ona ani prsteňa na sprstenkovanie súceho nemá, žeby ešte pozhovel.

Ale on dobre vedel o tom prsteni, nuž jej povedal:

„Veď mi len tamto ten z malého prsta dajte, veď ja pristanem.“

Kráľ hneď prikázal, aby mu ho dala a aby sa s prsteňmi prečarili.

Tu ako kráľova dcéra ten prsteň zosnímala, odpadol jej voliakosi na zem a hneď sa na proso rozsypal. Ako to černokňažník videl, spravil sa na kohúta a začal to proso zobať. Už ho bol všetko pozobal, kremä jedno zrnice voľakde sa do jednej škárky zakotúlalo, to nemohol nijak von dostať. Urobil sa na myš, že ho tak von dostane. Ale milô zrnice sa premenilo na kocúra, ten myš uchytil a na márne kusy rozdriapal — bolo po černokňažníkovi.

Vtom sa zase krásny šuhaj pred kráľom a pred kráľovou dcérou postavil a odpytoval ich z prekážky, že ich tak nepokojit' musel. Kráľ sa len čudoval, čo sa to robí a naposled si dal všetko vyrozprávať.

„No,“ povedá, „keď si ty taký majster nad majstra a mojej dcére sa páčiš, ja ti dávam moju dcéru za ženu.“

Hneď sa oni spolu zobrali. Šuhaj si dal starého otca k sebe došikovať; po kráľovej smrti on sa stal kráľom, a tak žije až dosiaľ, ak ešte nezomrel.

Dvã šibalci

*Podal a rozpráva Samuel Ormis.*¹

Býval v dubové huare² edon šibal, šua³ z lechké práci žit a ništ nerobit si žadal. Nazbiaral tody klokošó⁴ za plný mech a tajšól s nima po svete handlovat. Prišol do edneho hostinca a tam šekal dákia štestia.

Býval s uhláry v druhé huare druhý taký šibal. I tot,⁵ kod⁶ muahol, rád druhyho cez lavišku previadól. Nahrnul van⁷ do mecha tenkyho popele, ež⁸ ho mesto múky bude predávat.⁹ Tajšól svetom štestä hládat a prišol do toho hostinca, kde si tot prvý šibal búl zasádnúl.

„Daj Boh štestä!“ povia totot,¹⁰ koj dnu vkročil.

„Pamodaj i vám,“ povia tot prvý. „Kdehe idete?“

„Múku predávat. Tuž¹¹ a vyhe?“

„Jä predávam orechy.“

V noci, kým ešte múkär spal, skoší klokošär na nohy a myslí sebe: „Jä si vezmem jeho mech mesto mojho, ve van¹² to nebude vedet. A iste uchytil mech s popelom na pleco a hybaj domó.

Prebudí sä i druhý a pódä:¹³

„Kdehe sä tot podel? Tot si vara muaj popel zvel¹⁴ mesto orechó. No, to je dobre. Len chytro teráz domó, aby sä nevrátil.“

¹Podávame tu podľa nášho sľubu prvý kus vo vidiekohovore a to síce *gemerskom*. V Gemerskej stolici síce každá dedina má svoj hovor či podrečie, a tak by ťažko bolo na taký hovor uľahodiť, ktorý by každý Gemerčan za svoj uznával. My tu predsa píšeme, ako najvšeobecnejšie sa dá. Vybrali sme si na tento cieľ nie povesť, ale len žartovnú rozprávku, bo takáto sa nám k nášmu cieľu príhodnejšia vidí a sama v sebe takto originálnejšie znej.

Aby čitateľ tomuto hovoru lepšie porozumel, napred púšťame tieto vysvetlivky: *ae* vzali sme z latinského alfabedu, vyslovuje sa ako predĺženô *ä*, roztvorenějšími ústami ako toto, *ua* stojí tam, kde inde v slovenskej reči *uo*, *ô*, krátke *e* nezmäkčuje nikdy (ako v ostatných kusoch tohto vydania) predchádzajúce spoluhlásky, bo gemerskô podrečie mäkkých spoluhlások nemá. Z tej príčiny píšeme v ňom *i* tam *y*, kde ináč *i* stojí, *ó* je znak genitívu *-ov*, alebo inštrumentálu *-ou*, vyslovuje sa ako v druhých rečiach dlhó *ó*, taktiež minulé časy na *-ól*, *-úl* vyslovujú mnohí Gemerci len ako dlhé *ó*, *ú*, napr. *prišó* miesto *prišol*, *padnú* miesto *padnul*.

[V našom prepise tejto rozprávky sme sa v niečom odchýlili od prepisu Dobšinského: nepíšeme *ae*, ale *ä*, píšeme *i* a *y* podľa spisovného pravopisu, pritom upozorňujeme na konštatovanie Dobšinského, že v Gemi (presnejšie ide o stredný Gemer) niet mäkké *d'*, *t'*, *ň*, *l'*. Preto všetky slabiky *de*, *te*, *ne*, *le*, *di*, *ti ni*, *li* treba v tejto rozprávke čítať s *d'*, *t'*, *ň*, *l'*. Okrem toho sme, práve tak ako v ostatných nárečových textoch, prepisovali predpony *s-*, *z-* podľa bežnej slovenskej výslovnosti a podľa dnešných pravopisných pravidiel. Prepisovali sme teda v tomto texte: *nasbiaral* na *nazbiaral*, *sišli sä* na *zišli sä*, *zchytrali* na *schytrali*, *zkúsit* na *skúsit*. Treba ešte poznamenať, že v tomto nárečovom texte je *š* namiesto *č*, *ia* namiesto *ie*, *ua* namiesto *uo*, *ô*, a namiesto *ia* a ešte niektoré menšie zvláštnosti.

Nepresnosti v nárečovom zápise, ktoré sú u Dobšinského, sme ponechali.]

²hora

³čuo,čo

⁴klokoše sú šišky, čo na dubovom liste vyrastajú, i dubence zvané, nemecky Eichäpfel.

⁵ten

⁶ked'; to istô znamená *koj*.

⁷on

⁸že, na konci slova povedá sa *-he*, vid' nižšie: *kdehe* = *kdeže*, *vyhe* = *vyže*.

⁹neurčitý čas má všade tvrdo *t*, miestami v Gemerskej vyslovuje sa i *-č*, teda: *predávač*, *hládač* atd'.

¹⁰tento

¹¹nuž

¹²ved' on, vždyť on.

¹³povedá.

¹⁴vzal

Tu uchyťí milý mech s klokošemi na chrbet a popchýná behom domó:

„Ženo, daj koryto,“ kriší ešte na ceste, „nesiam ti orechy.“

„Len kde si jich vyprádól?“ povedá žena, „ši sä Boha nebojíš, ľudí klamat!“

A prnesia¹⁵ koryto a van s veľkó nádejó vyhrnúl — klokoše.

„Daj, ženo koryto!“ volá aj tot druhý, kod domó prichádzel, nesiam ti múku.“

Žena predloží koryto a s veľikó radostó myslí si už na to, akia halúšky preciadzät¹⁶ bude. Ale se ti jé tu vysype — popel.

Tiatio dve fijalky¹⁷ vybrali sä potom edon druhyho hlädat a zišli sä zas na tom hostincu.

„Ej, brášok,“¹⁸ póda edon, „ale si ty kviatok!“

„Ej, ale si ho mi aj ty za kviatok!“ póda druhý. „Ale už kod smo takí šelmove schytralí, pomo¹⁹ my vedno na eden penáz slúžit.“

A tak išli, až prišli ku ednomu domšoku, šua na edné široké lúke stál. Našli tu ednú jendžibabu.

„Daj Boh štestia, pani matko!“

„Pamodaj i vám, mojo deti, kde idete?“

„Službu hlädat, ši by ste nás nezveli?“

„Ba vára vás vezmem choc²⁰ aj obidvoch.“

„A my radi puajdemo choc aj obidvä. A šuaže nám dáte robit?“

„Edon mi budete ednú jelovicu pást a druhý od né staje šistit.“

A tak na druhý den všäs²¹ ráno išol klokošär ednú chudú jelovicu pást a múkär randavia staje vymetat a hnoj z nich vynášet.

Koj totot vajšól do toho chliava, ani za dva košäriky hnojä nevidel. Ale koj dvere otvoril a slnco napustil a zašnúl hrebat, von vynášet, tu mu naveky väc pribúdalo a šim väc²² sä hrdloval, tým väc videl pred sobó.²³

Tot klokošär s tó kravó, rano, kým slnco nepálilo, i bil ju a predci len tak z nohy na nohu sä vlekla. Ale kod slnco prihrälo a jaloviška sä rozhräla, tu ti hlavu zodvihne, ošima bystrí, rozihrá sä a hybaj po skalínách, po jedlinách do skoku. Van si ti už bül lehnúl aj do trávy a pošnúl driamat, že kod se mu, pódá, ani z mesta nehne. Ale ráz zdúpne,²⁴ koj zazre, ež kraviška

¹⁵prinesie.

¹⁶preciedzat', od cedit'.

¹⁷Slováci nazývajú napospol človeka, ktorý sa klamaním iných zaoberá, *fijalkou*. Taktiež o takom človeku sa povedá: Ale je to kvietok!

¹⁸braček

¹⁹poďme

²⁰hoci, trebárs, česky: byť i.

²¹včas

²²čím, čím viac

²³sebou

²⁴zľakne sa.

poskakuje. Volá, vábí ju: Nä, malá, nä!, zahánä, ale ona len vše väšmi, vše delé,²⁵ skoro ani nevládal za nó behat. Po poludnú sä už nazdal, že mu svetom ujde a popredku sä bál staré baby. Ale kod slnko zašalo zapadat, i kraviška slábla, koj zapadlo, už tak oslábla, šua sä len tak z boka na bok potánäla.²⁶

S veľko robotó ju prihnal do dvora. Na dvore ho stretne múkär s košärikom²⁷ hnojä:

„Brat, ši si sä dokonal²⁸ pri tom košäriku?“

„Horký dokonal! Teräz edon košärik nesiam a ráno som edon vyniasól, ve ti mi to za robota! A ty si sä velá za tú štrbavó trló²⁹ naliatal?“

„Horký naliatal! Calý den som spal, ani sä nepohla odo mnä.“

Na druhý den povia tot, šua všera tia staje šistil:³⁰

„Brat, pust mnä dnes s tó kravó, nach i jä tia polá vidím a zohrejem sä na slncu.“

„Dobre, švagre, choj,³¹ koj tak chceš. Ale ti popredku radím, vezmi si stolok³² na chrbet, lebo nebudeš mat na šom sedet a stát ti bude unovano. Aj pípu s dlhó pipsárkó³³ si vezmi, aby si sä mal s ším zabávät.“

Tak si z radosti prešärovali robotu: múkär šol kravu pást a klokošär ostal staje rädit.

Múkär kravu rano ledväc vyviadol zo staji. Ale kým pípu pripraväl, dohánu narezal a stolok na chrbet priväzal, už slnko mocne hrálo. Vynde s kravó na záhumnia, tá zašne veselši kräšet. Prídú ku huare, zašne slnko pripekat: milá jelovica sä pustí do skoku, hned do chrasti, hned na lúky, hned z vršku, hned do vršku. Van chce za nó³⁴ do vršku, tu mu dlhá pipsárka nedá, lebo si takú búl pripravil, šua sä mu až po zemi vlášila. Chce za nó do chrasti, tu sä mu stolok medzi konäre zapliatol, že sä i sám ledväc vyslebodil. Jelovica medzitým sä mu stratila a van v strachu za nó dobre neošedivel. Ale večer na mraku sama krava pomály sä domó vlekla, ešte ju ku pokonu drúkom mastit³⁵ musel, aby len šla.

Kod príde pred staju, vidí klokošära, šua od rana len vlášil a vlášil a naveky mu pribúdalo a hneval sä i na seba i na tamtoho, ež i to težká robota.

„Ej, kamarát,“ podá, „ši si ty pes!“³⁶

„Ej, varahe, si aj ty pes!“

Ale ništ³⁷ däle nepódali, len sä edon na druhyho usmäli.

²⁵vždy väčšmi, vždy d'alej.

²⁶klátila sa.

²⁷košiarik, filfas

²⁸či si ustal

²⁹trlica, nástroj na trepanie konôp a ľanu, tak sa posmešne volá chudá krava.

³⁰čistil

³¹chod'

³²stolec, stoličku.

³³pípsárka, eine Röhre.

³⁴ňou, ní.

³⁵mastit', t. j. biť.

³⁶tol'ko ako nemecky: du Schelm!

³⁷nič

Na tretí den si pýtali od baby plácu, že už nechcú ďalej slúžiť, aj nemaužu, lebo že ešte musä i väc sveta skúsiť.

„Tuž, šuaže vám vyplatím, mojo deti?“ poviä starä baba.

„Len penäze, starä matko, len penäze.“

„Chojte tody ät tam³⁸ do té jamy a nahrnte si plný plnišický mech dukátó!“

Skošil klokošär tanu a mükär ostal na vrchu, aby jeho aj dukáty potom vytähnül. Tot tamnu nahrnül do poly mecha dukátó, ale si potom daš³⁹ pomyslel a do poly sebä vopchal a pokršil sä do mecha.

„Tähaj tia dukáty!“ zavolä hor na toho.

Tot na vrchu tähä, kelo⁴⁰ mu para staši, äž i vytähne mech a uchytí so šitkym na pleco a hybaj! uteká, uteká, že by ho ani na sto konoch nedohonil. Kod sä už bül vystavil,⁴¹ tak zošmaril⁴² mech, utülil sä do chrasti a zaspal.

Ráz sä ti len mech rozväže a z neho vyskoši chlap ako dub. Poobzerä sä, ši dakdo tu nito, a kod toho vidí spat, vylüši mech s dukátý na pleco a hajda⁴³ bokom do huary.

Pred vešerom zobudí sä šibal mükär v hüštäve. Kdehe mech? Mesto prázdnia i napravo i nalävo.

„To ho iste tot švandrák odniasol,“ povia sám sebe. „Ale poškej, ptášok, ve ty sadneš na lep, ve si ty ešte ni däleko.“

Tu pošne po té hüštäve chodit a mihahat ako kuan.⁴⁴

A milý klokošär naozaj tam bül skrytý v hüšti, lebo sä bäl prosto za cestó do domu, ež by ho mükär dohonil. A len šua zašül mihahat, hned si pomyslel:

„Hej,“ pódä, „dobre sä mne bude domó na konu niast!“

Vynde z kriäka a zašne konä väbit:

„Nä, končo, nä!“

„Aha tu si kuncút!“ stane mu mükär do cesty.

„Tuž, ši si to ty, figlär!⁴⁵ Ve som sä jä nazdal, ež to dáky kuan.“

„Ve som jä chyba to chcel, poj,⁴⁶ už teraz puajdeme vedno.“

Tak šli vedno ku klokošärové žene, ež tam budú bývat, bo mükär povedal, ež van nikoho doma

³⁸hen tam, tamto.

³⁹dač, niečo.

⁴⁰koľko

⁴¹vystaviť sa = tak ustať, že ďalej nevládze; vystaviť niekoho = dovtedy ho nahänať, kým ukonaný ďalej nemôže.

⁴²zhodil

⁴³to, čo hybaj, srbskó: hajd, hajdmo, v Gemeri často užívanó.

⁴⁴kön, küñ.

⁴⁵švandrák, figliar-šelma, čtveräk.

⁴⁶pod'

nemá. Bývali pon⁴⁷ za dva dni vedno. Ráz v noci skape múkär i s penäzmi a pod prosto domó ku svojé žene.

„Ženo, na, vezmi totot dukát a bež ku knäzovi, že som umrúl, aby ma ešte dnes zan pochoval. Aleže tiato dukáty ku mne do lády⁴⁸ vysyp, aby ti ich dakdo neukradnú. Ale mna zemó nezakryte, len deskamí, ve ja o tri dni prídem. A koj by mä za tot šäs dakdo hlädal, ty len povedz, ež som už pochovaný.“

Ak jé rozpódal, tak sä šitko stalo. Zadanýho huncúta pochovali a len ho tak do jämy položili, ani nezabili, ani nezahräbali, ež ho žena chce chodit oplakávat, koj jé tak nenadzajky⁴⁹ umrúl.

Klokošär dobre vedel, ež i múkär ženu má, aj si iste myslel, ež ho tam nájde, len, pódá, šua za figel⁵⁰ už opä vymyslel? Príde k toho umrlýho žene:

„Kdehe pán brat, pani sestro?“

„Kdeheby? Bože muaj, ve som sa jä dožila vdovickýho chleba. Už mi umrúl, neborák, Pán Boh mu daj veselia zmrtych vstania! Len ochorel a umrúl.“

„Tak,“ pódá, „a ši dáký starý mech po nom neostal?“

„Ništ mi po nom neostálo, šitko, šua mal, išlo s nim do hrobu.“

„Tak mä tody aspon k jeho hrobu zavedzte, nach ho oplašem i jä neboráka, ve smo my dakody vedno na edon penäz slúžili.“

Ale ho tu pani sestra nechcela viast, ani ništ s nim mat, len ho het⁵¹ odbavit. Vtom sä van sám zachytil do cinterína a tam zašne mrmlat ako bujäk. Tot v tom hrobe práve tia penäze šítal, ale koj zašul buj ška, prestál šítat a zavolal:

„Hej, malá, héj!“

To pošul na dvoch nohoch bujäk a prosto dudle⁵² až ku novému hrobu a tu zašne hrebat nohami a zem do jamy sýpat. Tu sä bál tot pochovaný⁵³ a strašil, ak len vedel. Napokon nemuahol sä bujäk od smiach strímat, zavolal:

„Ši si tu, kamarát?“

„Tu!“

„Ej, ši si ty pes!“

„Varahe,⁵⁴ si aj ty pes!“

Nišť väc nepóдали ale si penäze rozdelili a tajšli každý svojó cestó.

⁴⁷asi.

⁴⁸truhly

⁴⁹nenadále

⁵⁰figel, toľko ako žartovný kus, často pritom i zlostný znamená, tiež ako tu: podvod, lešť.

⁵¹preč odpraviť.

⁵²mrmla, hlas bujaka (byvola) nasleduje.

⁵³pohrobený

⁵⁴veruže.

Mahuliena zlatá panna alebo slncová panička

Podali: Samuel a Ľudovít Reuss, tiež Ľudovít Gál z Gemera, Samuel Šípka z Turca. Rozkladá Pavol Dobšinský.

Kde bol, kde nebol, bol raz jeden kráľ a ten kráľ mal jedného chlapčeka. Matka tohoto chlapčeka bola už zomrela a kráľ si vzal druhú ženu a tá mu bola veľmi zlá macocha. Tento chlapček naveky sa len spytoval otca o jednom obraze, čo za pecou visel, že kto je to na tom obraze namaľovaný a kto mohol byť taký pekný? Ale mu otec nikdy nič nechcel povedať, len ho vždy tým odpravil:

„Ved' ti poviem, keď väčší budeš.“

Milý princ odrástol a na ten pekný obraz sa len naveky čudoval. Až raz, keď mu otec veľmi dobrej vôle bol, opýtal sa ho:

„Ale otec, povedzteže mi už raz, kto je to odmaľovaný na tom obraze, čo za tou pecou visí?“

„No,“ povie mu otec, „to bola tvoja nebohá mať a volala sa Zlatou pannou. Keď som ja taký bol, ako si ty teraz, vtedy som sa s ňou oženil, lebo jej páru na svete nebolo a bál som sa, že mi rod vykape. Teraz i ty to istô urobiť musíš, aby mi rod nevykapal a kráľovstvo po tvojej smrti bez potomka neostalo.“

To počula aj stará macocha a hneď sa ponúkla, že mu ona ženu vyhľadá a že mu s tou dobre bude. Ale milý kráľovič nechcel ani počuť o tej žene, čo by mu macocha poradila, a zrovna sa vyslovil, že sa on neožení dovedy, kým takú peknú ženu nedostane, ako jeho mať dakedy bola. Dost' ho otec nahováral, že takej viac nebolo, ani nebude; dost' ho macocha namietala, žeby si len tú vzal, čo mu ona poradí, kráľovič sa len nechcel a nechcel ženiť.

Navel'a už potom dal kráľ všetkých svojich radcov dovedna zvolať, aby sa s nimi o tom poradil, na aký spôsob by jeho synovi to dievča vyhľadať a za ženu dať mohli. I zošli sa teda radcovia z celého kráľovstva a radili sa o tom od rána do večera, ale nič poradiť nemohli. Radili sa zase na druhý i na tretí deň, až naposledy na tom sa uradili, že rozpošlú poslov na všetky strany, takô peknô dievča vyhľadať.

Poslovia sa hneď na druhý deň rozišli a blúdili hore-dolu krajinami až naposledy všetci o rok naspäť sa vrátili s tou novinou, že o takej panne nikde ani chýru ani slychu nepočuli.

Čože teda bolo robiť? Kráľ musel zase svojich radcov dovedna zvolať, aby dáky druhý spôsob poradili, ako by to peknô dievča vynájsť mohli. Poschodili sa radcovia z celého kráľovstva a radili sa teraz omnoho za dlhší čas ako prv, ale veru na ničom sa uzjednotajniť nemohli. Napokon, keď sa už tak dlho radili a jeden to, druhý to narádzal, vstal hore jeden šedivý starček, ktorý za ten celý čas nič nebol povedal, a začal takto hovoriť:

„Vidím, že sa už na ničom uznieť nemôžete, a vidím aj to, že až teraz nášmu kráľovi dobrú radu nedáme, tak nielen on do zármutku upadne, ale naša celá krajina do nešťastia príde. Lebo keď tohoto ostatného princa neoženíme, tak s jeho smrťou celý rod kráľovský vykape, ktorý už tak dlho a šťastlivo nad nami panuje, a naše kráľovstvo bez kráľa ostane. Dlho som rozmýšľal,

ako by sme my to najkrajšie dievča na svete pre nášho princa vynájsť mohli, a zavše som len na ten jeden spôsob prišiel, ktorý vám teraz rozpovedať chcem. Viete, ak veľkô a slávno je naše mesto a po celom svete známo a koľko cudzených ľudí každý deň cez naše mesto prejde, ktorí z ďalekých a do ďalekých krajín putujú. Dajme my všetky studne v meste pozatvárať a pod prísnu pokutou zakázať, aby žiaden mešťan cudziemu človeku nedal vody sa napiť, ale každého do kráľovského domu upravil, kde jednu studňu otvorenú necháme a ku nej vartu postavíme, ktorá sa povyspytuje každého, či dakde o tej krásnej panne nechyroval.“

Táto rada sa i samému kráľovi najlepšie páčila a hneď kázal všetko tak urobiť, ak tento šedivý stavec radil.

Dlho to trvalo pri tomto poriadku. Veľa ľudí sa stavilo v kráľovskom dvore pri tej studni, ale ani jeden čo by len dáky chýr bol počul o takej kráse.

Dakedy po troch rokoch prišiel jeden cele zaprášený a uhorený pútnik do toho mesta. Musel byť už veľmi smädný, lebo si hneď v prvom dome vody pýtal, aby sa mu dali napiť. Ale mu tu odpovedali, že im je to zakázanô a studne že sú v celom meste pozatvárané, aby len šiel do kráľovského dvora, že iba tam dostane vody piť. Milý pútnik už od smädu nedovladoval a tak len pomaly liezol, až i doliezol do kráľovského paláca. Ledva do vrát vstúpil, tu videl naprostred dvora studňu a okolo nej vartu. Ešte zďaleka volal, aby sa mu preboha dali napiť, lebo že už ďalej od smädu nevládze. Varta hneď ako videla cudzeného človeka, nabrala do pohára vody a dala sa mu napiť; a hneď sa ho len spytovala, že či dakde nevidel alebo nechyroval dáku takú krásnu paničku, čo by jej na svete páru nebolo?

„Ej, akože by som nechyroval,“ odpovedal tento, „ved' som ja už celý svet od kúta do kúta pochodil a tak viem o všetkom, čo kde na svete znamenitého jesto. Aj o takej kráse znám, keď dakto na ňu pozrie, hneď od divu omdlieť musí.“

Tu ho hneď strážnici ulapili za ruku a prosto ho viedli ku samému kráľovi, aby tam rozpovedal, čo a ako vie.

Kráľ sa mu veľmi zaradoval, lebo už počínal pochybovať, že by sa dakde taká krása nachodiť mohla, akú hľadali. Naraz dal aj syna zavolať, aby i pred týmto rozpovedal, čo zná o tej velikej kráse.

„Najjasnejší kráľu,“ začal pútnik rozprávať, „pravda je, že som ja už celý svet z kúta do kúta pochodil, ale som ešte nikde o takej kráse nechyroval, ako je Mahuliena Zlatá panna, lebo je ona taká pekná, že keď človek na ňu pozrie, už čo by to priam kto bol, či starý, či mladý, priam od tej krásy omdlieť musí. Ani mladému princovi neradím o ňu sa uchádzať, nie tak za to, že je to odtiaľto veľmi ďaleko, kde máloktoľto človek zájde; ale sa bojím, aby tak nepochodil, ako už mnohí bohatí kráľovia a princovia pochodili. Bo kadenáhle dajeden na ňu pozrel, už od krásy omdlel, takže ho chorého domov odniesť museli, a ona potom za žiadneho takého nechce ísť.“

Ako to mladý princ dupočul, nemal viac pokoja a chcel sa ešte v ten deň pustiť na cestu.

„Nie tak, syn môj,“ povedá mu kráľ, „ale počkaj ešte! Naber si peňazí na cestu a vezmi vojska so sebou, koľko len chceš, aby sa ti na ceste dač zlého neprihodilo; a tento múdry človek, keď ho pekne popýtame, tiež pôjde s tebou, s ním ju najskorej dostanete.“

A začal pútnika prosiť, aby tiež išiel s jeho synom pre tú svetskú krásu. Pútnik sprvu nechcel ísť, ale na veľa prosieb kráľových povedal, že pôjde; ale aj to len tak, ak princ nikoho viac nevezme so sebou a jemu to prisľúbi, že čokoľvek mu na tej ceste prikáže, to všetko navlas

zachová.

Tak sa uzrozumeli a na druhý deň sa pustili sami dvaja s princom na cestu.

Idú oni, idú pustými horami, starými cestami, idú dlho, ďaleko; až raz v jednej hore noc ich zastihla. Blúdili, blúdili po tej hore, kým neprišli k jednému domčeku, v ktorom sa svietilo. Vnúdu dnuká, tu nájdú jedného starca za stolom sedieť a knihy písať. Poklonia sa mu, ale ten im nič neodpovedá. Stoja dlho pri dverách, že ich azda prevíta, keď si dopíše; ale ten nič, len píše a píše ďalej. Naši cestovníci sa už zunovali stáť a tak povie ten pútnik:

„No, kdeže my tu nocovať budeme, keď nám ani tak ani tak neodpovedá?“

„Ej, veru si my len políhajme, už ako je koľvek,“ povie princ, „veď nám tento starec azda nič neurobí.“

Tak si oni len políhali; princ zaspal, ale pútnik spať nemohol.

Pred polnocou prídu tri toho starcove dievky, čo ako vrany¹ vo dne po svete lietali.

„Otec, či tu dakto nenocuje?“ spytujú sa ho.

„Ej, ba veru nocuje,“ odpovie starý, „ale len rozprávajte, kde ste dnes chodili a čo ste počuli.“

„Ej, veru nebudeme, mohli by nás títo pocestní dopyčuť.“

„Čože by počuli, veď spia; a čo aj počujú, oni lahodne o to stoja. Tak rozprávaj, ty najstaršia, kde si bola cez deň a čo si počula?“

Tu začne tá najstaršia:

„Bola som ja dnes v širokom, ďalekom svete a tam som počula, že jeden princ Mahulienu Zlatú pannu hľadá, ako niekedy jeho matka bola; a kto to povie, nech naraz po členky skamenie.“

„Kdeže si ty moja druhá dcéra dnes lietala a čo si počula?“ opýtal sa otec.

„Lietala som ja ďalekým, širokým svetom a počula som, že keď ten princ pôjde pre tú Mahulienu Zlatú pannu, príde na rozcestie; a z tých ciest jedna bude skalnatá a bahnatá, druhá — čistá a dobrá. Takže keď on pôjde po tej dobrej ceste, nikdy ku tej Zlatej panne nepríde; a keď pôjde tou zlou, že sa môže s ňou zísť. A kto to povie nech sa naraz po kolená na skalu obráti!“

„Kdeže si ty moja tretia dcéra lietala a čo si počula?“ zase sa opýtal otec.

„Lietala som ja ďalekým, širokým svetom a počula som tam, že ten princ tú Mahulienu Zlatú pannu nedostane, ak jej naraz do očí pozrie, keď sa prvý raz s ňou zide. Ale ak by prvý deň len po kolená, potom na druhý deň len do pásu na ňu pohliadol a iba na tretí deň do očí sa jej prizrel, takže ju dostane. A kto to povie, nech sa naraz po pás na skalu obráti.“

Starec si to všetko pozapisoval a pútnik to všetko vypočúval.

Ráno sa princ zobudil a tak vstali oba hore a šli ďalej. Nezadlho prídu na rozcestie. Tu povie

¹Podľa druhých ako *holuby* alebo *havrany*.

pútnik:

„Najjasnejší princ, touto planou cestou pôjdeme.“

„Ej ba touto dobrou pôjdeme,“ povie princ, „ved' sme sa už dost' natárali pustými horami, starými cestami. Chvalabohu, keď sme už len na lepšiu cestu prišli.“

A hneď sa zabral tou lepšou cestou. Ale sa pútnik pustil tou planou, a tak sa aj princ nezadlho na tú vrátil, lebo mu samému otupno bolo.

Šli zase dlho. Princovi sa už bola zunovala tá planá cesta, neraz sa chcel naspäť vrátiť; ale ho len kamarát vždy napomínal, aby len šiel, že už skoro dôjdu k Mahuliene. Tak len raz vyjdú na jeden vršek, tu vidia zďaleka veže toho mesta, kde Mahuliena Zlatá panna bývala. Princ sa naraz rozveselil a stúpil rezko ďalej. Prišli do mesta, tu on chcel prosto ku kráľovi ísť a tú Zlatú pannu vidieť. Lež ho pútnik upamätával na to, čo mu ešte doma sľúbil, že ho vo všetkom poslúchať bude; a tak nešli priam ku kráľovi, ale si v jednom hostinci chyžu najali a tam spali až do rána.

Ráno, keď hore vstali, povedal pútnik princovi:

„No hľad'že, teraz pôjdeš ku Zlatej panne. Kadenáhle do kráľovského paláca vstúpiš, opýta sa ťa varta: Čo tam chceš? Ty jej smelo odpovedz, že si prišiel Zlatú pannu vidieť. Hneď ťa prosto pred ňu zavedú. Aleže sa zadrž, keď si chlap! Nesprobuj sa jej prosto do očí pozrieť, ale ako ona bude stáť na jednom povýšenom mieste, tak ty spust' oči na zem a len po jednom schodíku hore pozeraj, až jej uvidíš nohy po kolená; a potom zstaň a ďalej nepozri! Bude tam i stôl prikrytý a na ňom za tanier polievky a pohár vína. Sadni si potom ku stolu, nikomu nič nepovedz, ale odjedz tak asi tretinu z tej polievky, odpi asi tretinu z toho vína; vstaň a nikomu zase nič nepovedz, len prídi domov! Vykonaj všetko, ako som ti povedal, lebo ináč zle pochodíš.“

Nášmu princovi sa to veľmi divno videlo, ale nesmel proti tomu ani slova povedať, lebo znovu bol prisľúbil, že svojho priateľa vo všetkom poslúchať bude. Šiel do paláca, varta ho ku Zlatej panne zaviedla, pozrel na ňu až po kolená, odjedol z tej polievky, odpil z toho vína, nikomu ani slova nepovedal a vrátil sa domov. Pútnik ho za to veľmi pochválil, že sa tak dobre zadržal.

Na druhý deň ráno poslal zase princa do paláca a prikázal mu, aby zase všetko tak urobil ako včera, len to doložil, že už teraz smie až po pás na Zlatú pannu pozrieť, pol taniera polievky odjesť a pol pohára vína odpiť. Ako mu prikázal, tak sa stalo a princ sa vrátil veľmi vytešený domov.

Na tretí deň ráno poslal ho zase pútnik do paláca, rozpovedal mu i teraz, ako čo má urobiť a na jeho veľkô potešenie i to doložil, že jej už teraz smie aj na tvár pohliadnuť, ale len pomaly vždy vyššie a vyššie, a že už môže za plný tanier polievky zjesť a za plný pohár vína vypiť. Ale mu aj prihrozil, aby teraz dobrý pozor dal na seba, lebo že od toho všetko závisí, ako sa teraz držať bude, ak nechce tam zakapať.

Princ tašiel a milý priateľ dlho pozeral za ním, lebo sa bál, že túto ostatnú a najhoršiu skúšku nevystojí. Náš princ, príduc do paláca, postaví sa pekne pred Zlatú pannu a začne pomaly po schodíkoch vždy vyššie pozerat'. Mahuliena Zlatej panne začalo ho ľúto byť, bo si i ona myslela, že teraz nevydrží a že škoda bude takého pekného šuhaja. Ale princ pozeral vždy len pomaly vyššie a vyššie, až jej videl nohy, potom driek a naposledok i tvár. Akonáhle jej na tvár pozrel, ona sa zarazila, začala sa potáckať; i jemu sa hlava zatočila a málo chýbalo, že už z nôh

nespadol, ale sa veru len pochlapil, postavil sa mocne na nohy, šiel ku stolu, zjedol za plný tanier polievky a vypil za plný pohár vína. A to ho veru dobre posilnilo. Pod tým časom prišla aj princezka k sebe, zbehla po tých schodíkoch dolu, pribehla k nemu a začala ho objímať.

Vtom ale vkročil do tej izby jej otec — kráľ vtákov, a veľmi sa zadivil, čo sa to v jeho dome deje. Mladý princ i seba i ju vyhovárал a rozpovedal kráľovi, kto je on, čo je on a na čo sem prišiel. A že ved' už vystál, čo mal vystáť, a tak aby mu ju len dal za ženu. Kráľ dlho nechcel, lež napokon len privolil:

„Dobre,“ povedá, „dám ti ju, ale sa nikdy nesmieš viac k tvojim rodičom navrátiť.“

To sa princovi nevidelo; Mahulienu Zlatú pannu tiež nechcel utradiť, a tak privolil ku všetkému. Svadbu hneď urobili a on ostal tam bývať v kráľovskom paláci. Aj toho svojho priateľa dal z hostinca k sebe došikovať a chcel, aby i ten s ním spolu v paláci býval; lež tento neprivilil. Že si, povedá, len tam blízko neho najme jednu chyžku, aby mu vždy pri ruke bol, keby ho na voľač potreboval. Tak bývali za jeden čas všetci spolu a mladému princovi sa ani nesnilo k otcovi sa navrátiť.

*

O jeden čas mu to predsa na um prišlo, že by dobre bolo aj otca vidieť, čo ten doma robí bez neho; a čím ďalej na to myslel, tým sa mu to väčšmi žiadalo. Aj si on veru umienil, že ak náhle kráľ dobrej vôle bude, nuž mu to prednesie. Raz bol kráľ veľmi veselý azda by celému svetu bol k vôli urobil. Tu ho začal náš princ prosiť, že aby ho domov k jeho rodičom pustil. Dlho sa kráľ spieral, ale naostatok mu už len privolil. Hneď sa porobili prípravy na cestu. Princ aj s Mahulienou Zlatou pannou aj s tým jeho priateľom sa odobrali od kráľa, posadali si do koča a šli.

Idúci prídu na zmraku zase ku tomu domčeku, kde ten starec býval, čo tie knihy písal. Princ povie:

„Ale či my tu zase nocovať budeme, ved' my môžeme aj ďalej ísť?“

„Ej, veru my len tu zostaneme,“ povie ten pútnik, „ved' je už noc.“

A tak vnišli dnu. Starý i teraz len tie knihy písal a oni si políhali spať. Princ zaspal, Zlatá panna zaspala, ale pútnik načúval.

Pred polnocou prídu tie tri dievky starcove, čo ako vrany cez deň po svete lietali; opýta sa najstaršia:

„Otec, či tu dakto nespí?“

„Ba veru spia tí pocestní, čo vonehdá,“ vravel otec. „Ale len rozprávaj, kde si dnes bola a čo si počula?“

Tak začne tá najstaršia:

„Bola som ja dnes v ďalekom, širokom svete a tam som počula, že ten princ tú Zlatú pannu Mahulienu dostal a už sa s ňou domov navracuje, ale že on sotva s ňou domov dôjde. Lebo tá jeho macocha, to je ježibaba a pošle mu naproti veľa vojska ho uvítať, aj jeden pohár vína, z ktorého keď sa napije, hneď ho na kusy roztrhá. A kto to povie, nech sa hneď vyše pása

skamenie.“

„Kdeže si ty moja druhá dcéra dnes lietala a čo si tam počula?“ opýta sa otec.

„Lietala som ja ďalekým, širokým svetom a tam som počula, že ten princ s tou Zlatou pannou ani tak domov nedôjde. Lebo keď sa aj nenapije z toho pohára, ale až bude domov dochodiť, pošle naproti nemu macocha jednu paripu, na ktorú keď si vysadne, tá paripa hneď s ním do mora skočí. A kto to povie, nech naraz po hrdlo skamenie.“

„Kdeže si ty moja tretia dcéra lietala a čo si tam počula?“ opýtal sa otec.

„Lietala som ja ďalekým, širokým svetom a počula som tam, že toho princa aj s Mahulienou Zlatou pannou ešte len doma najväčšie nebezpečenstvo očakáva. Lebo keď už príde domov a bude s tou svojou paňou spať, vtedy tá jeho macocha pošle jedného draka, ktorý o polnoci z pece vylezie a milého princa i s Mahulienou na márne kusy roztrhá. A kto toto vypovie, nech naraz celý kameňom ostane.“

Starec si ti všetko pozapisoval a pútnik to všetko vypočúval.

Ráno naši pocestní vstali hore a pobrali sa ďalej. Idú, idú cez jednu pustatinu, už neďaleko domu dochodia, tu sa kúri pred nimi prach na ceste. Keď bližšie prídu, vidia, že im to veľa vojska v ústrety ide a na predku jeden jazdec s pohárom vína. Ktorý keď ku princovmu koči dobehol, zosadol z koňa a podal mu ten pohár vína.

„Tu ti,“ povedá, „náš kráľ a tvoj otec posielal pohár vína, lebo vie, že si na tejto pustatine vysmädol, a tak aby si sa občerstvil.“

Princ ledva veril, kedy pohár k ústam priloží, taký bol vysmädnutý; ale vtom priskočil jeho priateľ:

„Hop!“ povedá, „ty si mne prisľúbil, že ma vo všetkom poslúchať budeš. Nepi teraz z tohto pohára! Radšej ho daj tomu vypiť, ktorý ti ho doniesol.“

Dosť tu mladý princ, že veď mu azda nedá od smädu zhynúť ale pútnik neprivilil. A tak musel to víno ten vypiť, ktorý ho doniesol; a toho naraz na kusy roztrieskalo.

„No vidíš, takto by si ty bol pochodil,“ povedal pútnik a princ sa mu nemohol dosť nad'akovať, že ho od smrti ochránil.

Šli ďalej; už neďaleko mesta dochodili, tu im vedú naproti krásnu paripu.

„To ti,“ povedá, „náš kráľ posielal, aby si si už trocha porajtoval a tak pred neho do mesta prišiel.“

Princovi sa už bolo zunovalo toľko v koči sedieť, a tak rád bol, že si bude môcť rajtovať. I hneď by bol na tú paripu vysadol, ale mu to pútnik nechcel dopustiť. Tu sa princ už i nahneval na neho a začal dohovárať, že mu je vraj vždy iba na závade. Lež pútnik neodstúpil od svojho.

„Radšej,“ povedá, „daj tomu na tú paripu vysadnúť, kto ti ju dovedol.“

Sotva sa to stalo, už sa paripa rozbehla a aj s tým, čo na nej sedel, doprostred mora skočila.

Tak prišli domov. Starý kráľ syna s veľkou radosťou si uvítal, aj macocha sa veselá a vd'áčna ukazovala, aj celô mesto sa radovalo, že sa im princ aj so Zlatou Mahulienou šťastne prinavrátil. Svadba bola ešte v ten deň veľmi veľiká, na ktorej všetko jedlo, pilo a skákalo od velikej, neslýchanej radosti. Sám jediný pútnik sa nebárs tešil, ale rozmýšľal, na aký spôsob by i z toho ostatného nebezpečenstva princa a Mahulienu vyslobodiť mohol.

Po hostine, keď už princ s Mahulienou sa mal uložiť, prosil pútnik princa, aby si neľahol spať so svojou ženou, ale aby jeho pustil do tej chyže nocovať, že by sa ničoho nebál, že to všetko tak na dobrô vypadne. Princ by sa nič nebol obmýšľal k tomu privoliť, ale ako tá macocha počula, čo pútnik prosí, hneď sa obríkla, že či by takému a takému svetskému bludárovi dovolil so svojou ženou v jednej chyži nocovať.

Ale princ povedá:

„Že prečo nie? Že ved' mu krem toho len on ku nej dopomohol a už veľa ráz mu život zachránil.“

A tak sa princ inde uložil a pútnika nechali so Zlatou pannou v jednej chyži spať.

Ale ani stará macocha nezaháľala; lež čo nikto nevedel, postavila do bočnej izby stráž, aby naveky cez kľúčovú dierku hľadela a na pútnika dobrý pozor dala, čo ten tam bude robiť.

Milý pútnik ani oko nezadžmúril, ale vzal ostrý paloš do ruky a čakal, čo sa bude robiť. O polnoci sa tu bok z pece vyvalí a odtiaľ sa vyrúti dvanásťhlavatý drak prosto na Mahulienu, ktorá tuho spala, že ju zožerie. Pútnik všetky sily dovedna pozberal a na draka sa oboril; hlavy mu postínal, telo na kusy rozsekal a po hnátoch von oblokom vyhádzal do jednej uličky, kade nikto nechodil. Potom krv zo steny zoškrabal, košeľu si vyzliekol a do tej krv zo zeme pozbieral a von oblokom do tej uličky vyžmýkal. Keď už takto všetko bol popratal, tu sa poobzeral, že či ešte dakde dačo z tej krve neostalo. Všetko bolo čistô, iba Mahulieni jedna kvapka krve ostala na líci. Pristúpil k nej a tú krv jej z líca dolu zlízol. Vtom ale ako to robil, varta v druhej izbe sa prebrala, ktorá dosiaľ tiež tuho spala, a hneď krik urobila, že ten pútnik Zlatú pannu bozkáva. Na ten krik sa ľudia z celého paláca zbehli, pribehla i stará macocha a milého pútnika kázala poviazať a do rána do temnice vsadiť.

*

Ráno hneď žalovala na neho, že čo ten princov verný priateľ urobil, že vraj v noci Mahulienu Zlatú pannu bozkával. Na to princ sprvu ani nepodbal, ale navel'a, keď tá macocha neprestala na pútnika zle vravieť a ešte aj Mahulienu potvárať, kázal nad ním súd držať, a ten súd ho uznal za hodného smrti. Hneď sa urobili prípravy, že ho pôjdu vešať a už ho von z temnice pod šibenice viedli.

Tu si náš pútnik vyprosil, aby mu ešte naostatok dovolili s princom sa pohovárať. Princ naraz k nemu pribehol a pútnik mu začal vykladať:

„Vidím,“ povedá, „či mi tak, či tak skapat'. Chcem aspoň v tvojich očiach ako nevinný zomrieť. Či znáš, keď sme ta idúc u toho starca v tom pustom domčeku nocovali? Ty si spal, ale ja som nespál. Pred polnocou prileteli tri starcove dievky a takto sa s otcom dovrávali:

Najstaršia povedala: ‚Bola som ja dnes v ďalekom, širokom svete, a tu som počula, že jeden princ Mahulienu Zlatú pannu hľadá, ako niekedy jeho matka bola. A kto to druhému povie, nech naraz po členky kameňom ostane.‘

Ako to povedal, naraz po členky skamenel.

Tá stredná vravela: „Lietala som ja ďalekým, širokým svetom a počula som tam, že keď ten princ pre tú Zlatú pannu pôjde, teda že príde na rozcestie, a keď sa tou dobrou cestou pustí, nikdy k Mahulien nepríde, ale ak sa pustí tou planou, tak sa môže s ňou zísť. Ale kto to povie, nech sa naraz po kolená na skalú obráti.“

Ako to povedal pútnik, hneď po kolená skamenel.

Najmladšia z nich hovorila: „Lietala som ja ďalekým, širokým svetom a tam som počula, že ten princ tú Zlatú pannu nedostane, ak jej naraz do očí pozrie, keď ku nej príde. A dodala, že kto to povie, aby sa naraz do pásu na skalú obrátil.“

Ako on to dopovedal, priam do pásu kameňom ostal.

„Vieš ty potom,“ hovoril ďalej pútnik, že sme naspäť idúc zase do toho domčeka prišli; ty si spal aj so Zlatou pannou, len ja som nespál, ale počúval. Pred polnocou prileteli zase tri starcove dcéry a takto sa zhovárali:

Najstaršia vravela: „Lietala som ja ďalekým, širokým svetom, počula som tam, že ten princ s tou Zlatou pannou už domov ide, ale sotva príde; lebo jeho macocha mu pošle naproti pohár vína, z ktorého keď sa napije, hneď ho na kusy roztrieska. A kto to za mnou povie, nech vyše pásu skamenie.“

Sotva to dopovedal, už pútnik vyše pásu skamenel.

Tá druhá hovorila: „Lietala som ja ďalekým, širokým svetom a počula som, že ten princ ani tak domov nedôjde. Lebo keby sa z toho pohára nenapil, teda mu tá macocha pošle paripu, ktorá s ním hneď do mora skočí, ako si na ňu vysadne. A kto to povie, nech naraz po hrdlo skamenie.“

Ako to dopovedal, hneď po hrdlo skamenel.

Tretia z nich povedala: „Lietala som ja ďalekým, širokým svetom a počula som, že toho princa ešte len doma najväčšie nebezpečenstvo očakáva. Lebo keď bude s Mahulienou spať, teda sa vyrúti drak na nich a jeho aj s ňou zožerie.“

„Tak vidíš,“ vravel ešte pútnik, „ja som ti to povedať nemohol, ale som ťa od zlého varoval; a naposledok som aj toho draka zabil; povyhadzoval som ho von oblokom do tej uličky, kde málokto chodí. Tvoju Zlatú pannu som nebozkával, ale keď som jej chcel ostatnú kvapku krve, čo z toho draka na ňu frkla, zliznúť, bo to bola krv jedovitá a bola by sa jej do mäsa prežrala, tak sa vtedy stráž prebudila a mňa poviazala. Ale vieš ty čo? Tá tretia dcéra starcova naposledy aj to dodala, že kto tebe toto všetko rozpovie, ten aby naraz celkom skamenel.“

Ani to dobre nedopovedal, už sa celý na kamenný stĺp obrátil.

Všetkým ľuďom, čo to počuli, slzy v očiach hrali. Sám princ sa hodil na ten kamenný stĺp a plakal tam na ňom, že ho iba nasilu potom dakedy od neho odtrhli a dnu do paláca doniesli. Od tých čias býval naveky smutný a niak sa nedal rozveseliť. Macocha mu viac ani na oči nesmela, lebo by ju priam bol dal zmárniť. Starý kráľ nezadlho zomrel, všetko kráľovstvo prešlo na syna, ale on i s tým ešte smutnejší bol. Raz už potom mala Mahuliena prísť do pôlohu. V noci pred pôrodom sa nášmu kráľovi prisnilo, aby vzal to dieťa, čo sa mu narodí, napoly ho rozťal a tou krvou ten kamenný stĺp polial, a sám aby sa vrátil dnu a modlil sa.

Len čo sa mu ten syn narodil, nepovedal on nikomu nič ale vzal dieťa, našiel k tomu kamennému stĺpu, dieťa si napoly rozťal, kameň jeho krvou polial a bežal dnu a kľakol si na kolená a tak sa modlil.

Ako sa tak modlí, klope mu dakto na dvere. Obzrie sa a tu ten jeho priateľ živý ako predtým, a to jeho dieťa tiež živô a zdravô nesie na rukách. Tu kráľ hore vstal, bežal ho objat', a tak sa objímali a od radosti spolu plakali. Potom šli ku Mahuliene i tej rozpovedali čo ako sa stalo; a tak ešte len potom bola radosť nad radosťou, akej ani predtým ani potom viacej nebolo.

Ja som, pravda tam nebol, ale som počul, aj to ešte, že žijú i podosiaľ všetci spolu, ak nepomreli.²

²Podľa druhých tak odkľal svojho priateľa princ, že dovedy nad tým kamenným stĺpom plakal, kým ho celý slzami neobmyl a potom ten pútnik ožil.

Vlkolak

Podali: Ed. Ličko zo Zvolenskej, Samuel a Adolf Reuss z Gemerskej, August Lud. Gál a A. H. Škultéty z Malohontskej stolice; rozpráva tento posledný.

V hustej tmavej hore býval jeden vlkolak a mal pri sebe tri dcéry. Najmladšia z nich bola veľmi utešená.

Raz tento ich otec nemal čo jesť a bol práve samotný s najstaršou dcérou.

„Ach, dievka moja, poďže mi,“ povedá, „trochu poískať, poď!“

Dievke nebolo treba dva razy povedať, spravila mu po vôli, ale ako mu tak ískala, on ju schytil a tam naskutku zožral; neostal z nej ani len košťalik. Potom sa prevalil a drichnal do druhého rána.

„Ach, dievka moja, poďže mi trocha poískať, poď!“ zavolať zas na strednú.

A tej sa to istô zviadlo, ako i staršej. Nato si poznovu ľahol a chrápal do druhého rána.

„Ach, dievka moja, poďže mi trochu poískať, poď!“ zavolať teraz na tú najmladšiu.

Ale táto bola oblokom zahliadla, čo sa včera v izbe robilo.

„Idem,“ povedá, „idem; len máličko dočkajte!“

Vtom vyšla z izby, v komore, čo mohla, napochytre zachytila a poď v nohy! Utekala, ako jej len para stačila.

Vlkolakovi bolo dlho čakať, vyšiel sa podívať za ňou a tu na d'aleku videl, ako jeho dievka práši. Ako zbesnetý pustil sa za ňou a ručal strašne, že sa všetky vrchy a doliny ozývali. Dcéra len utekala, utekala, ale starý mal dlhšie nohy, len ešte dakoľko krokov a už ju mal chmatnúť.

Ona vtom hodila na cestu ručník z hrdla a zavolala:

„Nedohoniš ma, nedohoniš, kým tento ručník neroztrháš, nevystrapkáš, nespradieš, neutkáš a znovu neušiješ.“

A zase len utekala, ako mohla, d'alej. Vlkolak ručník roztrhal, vystrapkal, popriadol, potkal aj ušil a na všetko mu nebolo treba ani polhodina. Potom sa poznovu zachytil skokom a už jej bol za pätami.

„Nedohoniš ma, nedohoniš, kým túto kamžu neroztrháš, nevystrapkáš, nespradieš, neutkáš a znovu neušiješ,“ zavolala dievka.

A vlkolak pod polhodinou so všetkým bol hotový a zase ju len doháňal.

Tu ona zhodila rub, potom kamizol',¹ potom oplecko a napokon košeľ'u, a kým len mala čo zo seba metať, dohoniť ju nemohol. Ale, neborká, bola už, ako ju Pán Boh na svet dal a teraz si

¹prusliak

musela inak spomáhať. Práve ho počula zase zďaleka za sebou jachtať, keď dobehla na jednu lúku a tu našťastie stálo sto kôp sena; ona v strachu, šuch, skryla sa do tej najmenšej kopy.

Vkolak pribehne, obzerá sa na všetky strany, a keď ju nikde nemohol vyzrieť, od jedu začal tie kopy burtáť a rozmetal ich všetky, len tú ostatnú nechal tak; myslel si, keď jej v tých deväťdesiatich deviatich niet, už ani v tej ostatnej nebude.

„Ale počkaj,“ povedá, „ved' sa mi ho ty ešte raz dostaneš do mojich rúk.“

Ešte raz strašne zakľial a vrátil sa nazad.

Tá v tej kope ukrčená len čušala, bála sa i len vykuknúť. To tak trvalo dva dni, dve noci; od smädu a hladu dobre už tam nezahynula.

Svitlo tretie ráno. Tu si mladý kráľ vyšiel na poľovačku a vzal so sebou dakoľko hodných strelcov a dobrých kopovov. Po poľovačke sa rozložili práve na tej lúke, že si trocha zaobedujú. Poľovníci si chutne ujedali a upíjali a aj psom sa došlo po kuse pečienky.

Mal ten kráľ so sebou aj jedného malého psíčka. Tento, čo mu raz mäsa vrhli, nezožral, ale odbehol s ním preč, a čosi-kamsi prišiel zase ku kráľovi, mrdkal chvostíkom a skučal, aby mu zas dali. Kráľ mu vrhol hodný kus postruhníka, ale aj s tým spravil tak a po chvíli pribehol zas s prázdny pyskom. Kráľovi to bolo divno, lebo ešte nikdy toľko naraz nezožral.

„Dajteže,“ povedá, „pozor, dám tomuto psíkovi kus mäsa, čo s ním bude robiť, či ho on dakde nenesí?“

Psík uchyťí kus mäsa a beží k sennej kope a tí všade za ním. Vidia, že sa dnu vtiahol a zas von vyšiel. Idú pozrieť a tu nájdú ukrčenô dievča.

„Hej, najjasnejší kráľ,“ zavolá jeden, „veru ten psík naozaj nosil to mäso, ani by ste nepomysleli, kde? Tamhľa do tej kopy jednému dievčaťu.“

„Ešteže čo?“ povie kráľ a hned' sa sám zobral k tej kope.

„Pod' von!“ Zavolá na ňu kráľ.

Ticho, ona ani slova.

„Pod' von!“ zavolá strmsšie, „bo hned' do teba strelím!“

„Ved' by som išla,“ ohlási sa z kopy, „ale sa hanbím. Dajte mi dáku šatu, aby som sa mohla prikryť.“

On jej dal hned' doniesť svoj kepeň, a ako sa do toho ukrútila, vyšla von z tej kopy. Kráľovi sa to švárno dievča na prvý pohľad zapáčilo; hned' poslal domov pre zlatý koč a ona za ten čas musela vyzprávať, kto je, čo je, ako sa jej vodilo.

*

Ešte ani dobre nedorozprávala, prihrmel zlatý koč so šiestimi paripami; kráľ posadil dievča ku sebe a leteli cvalom do paláca. Tu len čo zosadli, dal jej hned' doniesť tie najkrajšie šaty. Švárno dievča sa pekne poumýva, pozapletá vlasy, oblečie sa do tých šiat a potom sa ukáže

kráľovi, bozkáva mu ruky a ďakuje za tie pekné šaty.

Ako ju tak pristrojenú videl, ešte sto ráz väčšmi sa mu zapáčila, a hneď sa okolo nej mal, že si ju chce vziať za ženu. Nato sa dievča zapálilo ako ruža a nechcelo o tom ani počuť.

„Ach,“ povedá, „vy ste kráľ a ja som len chudobná dievča. Kdeže by ja mohla za vás ísť?“

Ale kráľ všakovak okolo nej i s peknými rečmi, i zle nedobre. Neprestal ju prehovárať, neprestal sa jej prosiť dovtedy, až jej slzy v očiach začali hrať.

„No dobre,“ povie ku pokonu, „nech bude po vašej vôli; ale mi skorej sľúbte, že nikdy vo vašom zámku žobráka neprenocujete.“

Kráľ jej to vďačne prisľúbil a tak boli svoji. Žili oni medzi sebou pekne, ani už hádam nemohli krajšie a čo viac, v rok na to porodila kráľovná dve utešené deti, chlapčeka a dievčatko. Otec im bol rád, ako dvom vlastným očiam a nebol by ich dal za svoje celô kráľovstvo.

Raz večer bola už tma. Tu von sa strašne blýskalo a hrmelo na všetky strany a dážď sa lial ako z kupy. V tejto slote pritrieskal sa do paláca jeden žobrák a prosil sa veľmi, aby mu, preboha, dali prenocovať, trebárs len v kúte pod metlou.

Ako to kráľovná počula, chcela ho dať vyhnúť; ale kráľ jej povedal, že či by taká bola a nezmilovala sa nad biednym žobráčikom.

„A či si už zabudol, čo si mi sľúbil, že neprenocuješ žiadneho žobráka?“ spýtala sa kráľovná.

„Zabudol, nezabudol,“ povie namrzený kráľ, „ale či nevidíš, že je už noc a v tej slote, kdeže by už ďalej išiel?“

Kráľovná, aby sa muž nepohneval, dala pokoj a žobrák dostal dovolenie prenocovať. Ukrčil sa v kútiku pod metlou a po chvíli sa uložili aj všetci domáci.

Príde polnoc. Tu starý žobrák vstane, vkradne sa do svetlice, kde kráľovná s dvoma deťmi spala, vytiahne ostrý nôž a nebožiatkam deťom hrdielka popodrezáva. Nôž strčí pod hlavnicu kráľovnej a zase sa potichučku vykradne do svojho kúta.

Ráno sa kráľovná prebudí. Samô prvô jej bolo na kolísku pozrieť a tu vidí nebožiatka deti v krvi. Od veľkého ľaku skríkla a na ten krik pospolu sa zbehli všetci. Tu hneď každý na žobráka myslel, že to druhý nemohol spraviť a začali ho zle nedobre obracať. Ale ten sa mocne staval.

„Ach,“ povedá, „ja som sa ani z miesta nepohol a nemám pri sebe ani len nožíka. Keď neveríte, prezrite ma od hlavy po päty; ale len treba dobre všade hľadať, musí sa pri kom-tom dáky znak nájsť.“

Kto len v paláci bol, rad radom každého poprezerali a všetko popremetávali, až napokon prišli pod hlavnicu na ten nôž!

Dosť sa neborká kráľovná vyhovárala, že je nevinná, všetko darmo. Rozhnevaný kráľ ju ani nepočúval, odvrátil sa od nej a jednostajne volal:

„Takto si deti pomárniť, takto si deti pomárniť; len čo ja jej mám za to urobiť?“

A ten žobrák sa ohlási:

„Nič,“ povedá, „len jej kážte ruky po lakte odťat’; tie deti jej treba v plachte na chrbát priviazať a potom ju dajte mne do moci, ja budem vedieť, čo mám s ňou urobiť.“

Rozhnevaný kráľ privolil na to, a ten zlostník hnal neborkú pred sebou, až ju priviedol na vysokú zápoľu a tam už mal prichystanú taligu.

„Ale si mi ho tu,“ obrýkol sa žobrák. „Naučím ja teba pred otcom utekať. Sadaj na tú taligu!“

Neborká len teraz poznala po hlase, že je vo vlkolackých rukách.

„Ach, otec, zmilujte sa, darujte mi život,“ prosila sa biedna dcéra a spínala k nebu okyptené ruky.

„Ved’ sa ti ja zmilujem naraz; už som ti povedal, sadaj!“

Ale sa ona vyhovárala:

„Ach, ved’ ja neznám, ako vy to chcete, keby ste mi skorej ukázali!“

Vlkolak sa vyteperil hore:

„Takto si,“ povedá, „sadni!“

A ona vtom postrčila nohou taligu, taliga letela dolu zápoľou a vlkolak sa po skalách celý dodrúzgal.

Nevolať mať s dieťkami v plachetke pobrala sa plačúci svetom, kde ju dve oči viedli. Chodila dlho sem i tam, až prišla na jednu lúku. Naprostred tej lúky bola studnička a pri studničke stál jeden staručičký človečik.

„Podajže mi, dievka moja, trochu vody, podaj,“ povie ten staručký.

„Ach, akože vám podám, ved’ vidíte, že mám ruky len po lakte.“

„Lenže,“ povedá, „probuj, azda len dák budeš môcť.“

Ona sa nachýlila k studničke a tu vidí svoje odťaté ruky! A ako kyptíky do vody zamočila, hneď sa jej ruky pekne spolu zrástli. Potom ten staručký zamočil prst do tej studničky, potrel podrezané hrdielca dieťkam a tie naskutku ožili.

„No a teraz choď,“ povedá, „do tejto hory, tam prídeš k jednému domčeku, v tom domčeku nájdeš všetko, čo vám bude treba, a môžeš tam s tvojimi deťmi bývať.“

Ona sa tomu staručkému pekne poďakovala, šla tou horou k tomu domčeku a tam sa v ňom usadili. Deti rástli a matka ich vyúčala. Boli to i pekne i múdre deti. Znali dobre aj čítať aj písať a matke si hneď pri jednom hneď pri druhom pomáhali.

*

Kráľ od tých čias, ako sa to nešťastie stalo, bol vždy smutný a oči mu neobschýnali od slz. Raz, aby si myšlienky z hlavy vyrazil, vybral sa na poľovačku s jedným mládencom. Ale ako tak

poľujú, stratili sa v hustej hore, že nevedeli, skadiaľ sa majú vrátiť a už sa bolo hodne zmrklo.

„Vyjdiže na dajeden strom,“ povie kráľ, „či sa ti dakde neukáže svetlo? Bo na holej zemi nanaspíme.“

Mládenec sa vyškriabal na najvyšší strom.

„No, či dač vidíš?“ opytuje sa kráľ.

„Vidím,“ povedá, „vidím. Svieta ako malá hviezdička; to musí byť ďaleko.“

„No, nič to,“ povie kráľ, „hoc aj ďaleko, len si dobre zachovaj, v ktorú stranu máme ísť, aby sme sa darmo netúlali.“

Po psote, po biede dostali sa k tomu domčeku.

„Otvorte málo!“ zaklopú na oblok.

Matka bežala otvoriť a oni vošli do izby.

„Dobrý večer vám, gazdinká,“ poklonia sa poľovníci, „či by ste nám nedali trocha hospody?“

„Prečože by sme nedali,“ povie na to ona, „dáme, vďačne, len sa poskladajte! Ešte sa aj kus večierky nájde.“

Ona na prvý pohľad vedela, kto je; on ju ale nepoznal.

Po večeri sa strojili na odpočinok; kráľa uložila do postele, sluhovi popravila na lavicu. Ona si pri kozúbku pod praslicu sadla a deti okolo nej z dvoch strán, pýtali ju, aby im rozprávala pripovedky.

„Ach, deti moje,“ vzdychla si zhlboka, „čože vám ja mám rozprávať, veď ste vy samy pripovedka po svete.“

Kráľ ukonaný, len čo doľahol, zaspal a po chvíli odvisla mu ruka.

„Chodťeže,“ povedá, „deti moje, vyložte tomu pánovi ruku, veď vám je to otec.“

Dietky skočili hneď a zodvihli odvisnutú ruku.

Ten na lavici to všetko počul a videl.

Ráno sa kráľ poďakoval za nocľah a odišiel. Keď už na dakoľko strelenia boli, počne hovoriť mládenec:

„Najjasnejší kráľ, keby ste sa nepohoršili, dačo by som vám mal povedať.“

„Nič sa neboj, hovor smelo!“ povie kráľ.

A mládenec mu vyrozprával, čo počul a videl.

„Netáraj do sveta,“ preriekol na to kráľ, „či nevieš, že som ja mojej žene dal ruky poodtínať?“

Ale ho to predsa len mrzelo.

Na druhý večer prišli zase do toho domčeka; vyhovorili sa, že zablúdili. Kráľ bol prikázal mládencovi, aby nespal a že aj on sám dá pozor. Ale veru on čosi kamsi chutne zaspal.

Matka sedela pri kozúbku pod praslicou a dietky okolo nej z dvoch strán, unúvali ju, aby im rozprávala pripoviedku.

„Ach, deti moje,“ vzdychla si zhlboka, „čože ja vám mám rozprávať, veď ste vy samy pripoviedka po svete.“

Po chvíli odvisla kráľovi noha.

„Chod'teže,“ povedá, „deti moje, zodvihnúť tomu pánovi nohu, veď vám je to otec.“

Dietky skočili a horko-ťažko vyložili odvisnutú nohu.

Ráno vyzprávával zase mládenec, čo počul a videl.

„No, keď je tak,“ povie kráľ, „pôjdeme ešte raz tatam.“

A keď sa zmrklo, prišli zas na tú hospodu. Mládenec sa zvalil na lavicu, kráľ sa uložil do postele, ale teraz nezaspal.

Matka si sadla pri kozúbku pod praslicu a dietky okolo nej z dvoch strán, unúvali ju, aby im rozprávala pripoviedky.

„Ach, deti moje,“ vzdychla si zhlboka, „čože ja vám mám rozprávať, veď ste vy samy pripoviedka po svete.“

Po chvíli sa kráľ staval, ako by mu bola hlava odvisla.

„Chod'teže,“ povedá, „deti moje, zodvihnite tomu pánovi hlavu, veď vám je to otec!“

Dietky bežali k posteli, ale nijako nevládali zodvihnúť odvisnutú hlavu. To videla maka a šla im pomáhať. Vtom ju kráľ objal, k srdcu pritisol a pritom preriekol:

„Ach, žena moja drahá, teraz ja vidím, že si bola nevinná a ja som ti ublížil!“

Skočil z postele a tu potom svoje krásne deti vyobjímal, vybozkával.

Tú noc len tam ešte pobudli, ale nezažmurili oka. Kráľovná mužovi vyzprávávala pripoviedku o sebe a o svojich dietkach. Ráno prihrmel zlatý koč, na ktorom leteli do paláca, tu im celé mesto vyšlo v ústrety a radosti nebolo konca kraja.

Zlatovlasé dvojčatá

Podali August Horislav Škultéty z Malého Hontu, zbierka Važecká a Samuel Reuss z Gemerskej. Rozpráva August Horislav Škultéty.

Bol jeden kráľ a mal jedného syna. Tento dostal vôľu ísť do sveta a prosil si otca, aby ho pustil dač skúsiť.

„Ej, čo by si to tam chodil,“ povie na to starý kráľ, „sed' doma a ožeň sa radšej, ako by si sa mal po svete túlať.“

Ale syn mocne stál na svojom a že veru on len pôjde.

„No, keď ma vonkoncom poslúchnuť nechceš,“ preriekol napokon otec, „chod' zbohom, aby si dakedy nemal ťažkô srdce na mňa, že som ti vôľu zlomil.“

Vzal so sebou troch sluhov a pustili sa do sveta.

Idú, idú po horách, po dolách za celých šesť dní a na siedmy večer prišli do jedného zámku. Tu ich tri paničky pekne privítali, dali im dobrú večeru a potom uložili pána do osobitnej a sluhov tiež do osobitnej izby. Keď si už políhali, o chvíľu prišli tie paničky do tej izby, kde sluhovia spali, posadali za okrúhly stôl, vzali do ruky šitie a začali sa medzi sebou zhovárať. Najstaršia povie:

„Ej, sestričky, keby ma tento princ za ženu chcel vziať, také by mu jedlá varievala, aké nikto ešte na svete nejedol.“

„A keby si mňa vzal,“ prerečie prostredná, „ja by mu tak gazdovala, že by sa peňazmi obsýpal.“

Najmladšia len poslúchala, až sa navel'a i tá ohlási:

„Ach, a keby si mňa chcel vziať, také by mu dvojčatá porodila, čo by zlaté vlásky mali a na prsiach hviezdy!“

Dvaja sluhovia, len čo si ľahli, pospali hned'. Tretí ale nemohol zaspať a vypočúval všetko, ako sa panny zhovárali.

Ráno sa pobrali ďalej a ten sluha začal rozprávať pánovi, čo večer v zámku počul. Pán to ale nechcel veriť a málo chybelo, že si neborák sluha voľačo neutržil.

Dobre. Šli ďalej, ale pánovi začalo v hlave vrtať. Tie sluhove reči nedali mu pokoja. Cez celý deň sa túlili po hore a na mraku zakrútol pán zase do toho zámku na nocľah.

Uložili ich ako včera. Pán ale prikázal tým dvom druhým sluhom, aby nespali, ale dobre slúchali. Keď si už políhali, o chvíľu prišli tie tri paničky, posadali za okrúhly stôl, vzali do ruky šitie a vykladali tie isté reči, čo včera.

Sluhovia dali pozor na každô slovo, a keď sa ráno odobrali, idúci vyrozprávali pánovi, čo večer počuli v zámku. Tento ďalej nebral vec na žart, ale si predložil, že sa ešte raz vráti a chce na

vlastné uši počuť, či je pravda, čo mu sluhovia hovorili.

Cez deň sa túlili zas po hore a na večer prišli pekne krásne nazad do zámku. Vyhovorili sa, ako vedeli, že povedá, zablúdili a nemôžu sa dostať z hory. Paničky ich pekne prijali a dali sa im dobre navečerať. Ale keď ich zase osobitne uložiť chceli, povie princ, aby aj jemu len k sluhom popravili, lebo že sa mu samotnému zle spalo.

Dobre. Keď si už políhali, o chvíľu prišli zase paničky, posadali za okrúhly stôl, vzali do ruky šitie a začali sa medzi sebou zhovárať. Najstaršia povie:

„Ach, sestričky! Keby ma tento princ za ženu chcel vziať, také by mu jedlá varievala, aké nikto ešte na svete nejedol.“

„A keby si mňa vzal,“ prerečie prostredná, „ja by mu tak gazdovala, že by sa peňazmi obsýpal.“

Najmladšia len poslúchala, až sa navela i tá ohlási:

„Ach, a keby si mňa chcel vziať, také by mu dvojčatá porodila, čo by zlaté vlásky mali a na prsiach hviezdy!“

Princ vypočul ich reči a zaspal.

Ako ráno postávali, oslovil princ radom tie paničky a spýtal sa ich, že či si stoja v tom, čo sa včera večer medzi sebou zhovárali? Paničky popozerali jedna na druhú a odpovedali, že si stoja v reči.

Princovi sa najmladšia zapáčila, lebo bola najkrajšia. Vzal si ju za ženu a tak šli domov na svadbu.¹ Otec nič nemal proti synovi, že sa tak skoro vrátil a tak nenazdajky oženil, len mu kus dohovárať:

„Ej, syn môj,“ povedá, „bol by si sa mohol predsa len aj so mnou poradiť, veď ty vieš, ako ti ja dobre chcem.“

Ale v paláci bývala nebohej kráľovnej sestra. Tá mala jednu dcéru a bola by chcela, aby si ju princ za ženu vzal. Ako videla, že si tento už druhú dovedol, dobre ju hneď od zlosti nepuklo.

Starý kráľ onedlho zomrel a miesto neho mladý sa stal kráľom. Ale sotvaže začal kraľovať, strhla sa so susedným kráľom vojna. S ťažkým srdcom sa poberal do tej vojny, lebo jeho žena mala o krátky čas zľahnúť. Preto prísne prikázal, že akonáhle porodí, aby mu naskutku odpísali.

Kráľ odišiel a kráľovná prišla o dva týždne do postielky. Porodila krásne dvojčatá so zlatými vláskami a s hviezdčkami na prsiach. Ale pri pôrode tak zoslabla, že nič o svete nevedela. Tu príde nebohej kráľovnej sestra, a to bola striga, vzala deti a podvrhla dve štence. Dietky do jednej truhličky zapravila a dolu vodou pustila. Potom sadla a chytro odpísala kráľovi, že jeho žena porodila dve štence.² Kráľovná medzitým zase k sebe prišla, a ako zazrela tie štence,

¹Počiatok tejto povesti sa i takto rozpráva: Kráľ sa vybral na prechádzku. Tri sestry pri moste šaty prali — podľa druhých v bielom domčeku priadli. Ako kráľ tadiaľ šiel, začali sa zhovárať. Prvá si žiadala, že keby sa mohla vydať za kráľovského pekára, druhá za kráľovského kuchára, tretia za samého kráľa. Tie práčky mládenec z koča — podľa druhých tie priadky sám kráľ pod oblokom vypočúval. Dal ich zavolať a na otázku, čo sa to medzi sebou zhovárali, priznali sa všetky. Stalo sa im po vóli. Jedna sa dostala za kráľovského pekára, druhá za kráľovského kuchára a najmladšiu, ako najkrajšiu, vzal si za ženu sám kráľ.

²Druhí rozprávajú, že porodila jedného, potom druhého chlapca a na treťom raze dievča. Sestry, pekárka a kuchárka, zo závidia, že sa

začala hrozne nariekať, ale striga zle na ňu:

„Ty taká a taká, čo si kráľa oklamala! Čakaj, veď ty uvidíš, čo sa tebe stane!“

Keď kráľ list prečítal, veľmi sa zarmútil a nahneval. Odpísal ale a prikázal, aby všetko len tak nechali, pokiaľ sa on vráti.

Truhlička s dieťkami tonula dolu vodou. Pri tej vode býval jeden rybár³ a práve si lapal ryby. Ako tú truhličku zazrel, sadol hneď na člnok, ulapil ju a doniesol do izby. Tu povie svojej žene, aby otvorila truhličku, lebo že je on prisahaný a ona nie. Žena otvorila truhličku a tu vidia dve utešené deti so zlatými vlasťkami a s hviezdíčkami na prsičkách. Títo ľudia nemali žiadne deti a boli radi, že si tieto budú môcť vychovať, aby im na starosť pomáhali.

Ako kráľ z vojny domov prišiel, dal zvolať celú radu a predložil otázku:

„Akú by tá pokutu zasluhovala, ktorá sa opovážila takto a takto oklamať kráľa?“

Tam bola aj striga a tá prvá preriekla:

„Že taká nič inšie nezasluhuje, len aby ju do volovacej kože zašitú ku bráne mestskej postavili a každý mimoidúci aby jej do tváre napľuval, a ktorý by to neurobil, aby ho zoľali.“

Neborkú kráľovnú zašili do volovacej kože, takže jej len tvár bolo vidieť a postavili ju ku mestskej bráne.⁴

Dietky u rybára rástli. Janík bol veľký figliar, štveral sa hore dolu a lapal si vtáčiky. Mal zelené nohavičky, červený kabátik aj červenú čiapočku a rybár mu spravil kušu.

Raz, keď sa tak hore dolu štveral, prišiel do kráľovskej záhrady a začal na vtáčiky strieľať. Kráľ sa práve po záhrade prechádzal, vidí chlapca a zavolá na neho:

„Čo ty tu robíš, či ty nevieš, že tu neslobodno strieľať?“

Janík sa naľakal a začal sa s plačom vyhovárať:

„Veď som ja ani jedného nezastrelil!“

Kráľ príde bližšie, vidí, že chlapec má zlaté vlasy. Hneď mu slzy v očiach zahrli:

„Ach,“ vzdychol si, „takéto mali byť moje deti.“

Vzal Janíka na ruky, vyobjímal, vybozkával a potom sa ho spýtal, či je, ako ho volajú, či nemá brata alebo sestru.

„Ej, ba veru mám sestričku, našu Ľudmilku,“ odpovedal chlapec.

„A či aj Ľudmilka má zlaté vlasy?“

„Ej, veru má,“ kývol Janík, „práve také ako ja.“

najmladšia sestru najlepšie vydala, podvrhli jej zakaždým šteňa a deti do hory k jednému pustovníkovi poodnášali.

³Pustovník, záhradník — udávajú druhí.

⁴Podľa druhých: Prvý i druhý raz jej kráľ odpustil a žili zas pekne spolu. Ale na treťom raze sa pohneval a odohnal ju od seba. Ona túlajúca sa hore-dolu prišla tam, kde jej deti boli a pomáhala ich vychovávať.

Ešte ho raz vyobjímal, vybozkával, dal mu z klietky pekného vtáčika a prikázal mu, aby aj Ľudmilku dovedol, že im dá jabĺčka. Ráno zachytil Ľudmilku so sebou a kráľ už v záhrade čakal. Keď zahliadol zlatovlasé dietky, slzy mu zahrli v očiach a zhlboka vzdychol:

„Ach, takéto, takéto mali byť aj moje deti!“

Ale slzy zotrel a obrátil sa k deťom:

„Nuž či si prišiel, Janík, aj s Ľudmilkou, prišiel?“

„Veru som prišiel a kdeže máte jabĺčka, čo ste nám sľúbili?“

Kráľ na jednu ruku vzal Janíka a na druhú Ľudmilku, a keď ich dlho naobjímal, nabozkával, vytiahol z vrečka červené jabĺčka, rozdal dietkam a povedal im, aby aj druhý raz prišli.

„Ej, veru prideme,“ povie Janík, „a či nám zase dáte červené jabĺčka?“

Kráľ sa odvrátil a ťažko od srdca vzdychol:

„Ach, také, také, také mali byť moje deti!“

Janík ale s Ľudmilkou bežali naradovaní domov.

Kráľ rozprával doma, aké deti videl. Striga vedela hneď, čo sú to za deti a zakliala sa strašne, že ich akýmkoľvek spôsobom musí zo sveta skántriť. Sadla razom na ohreblo, pustila sa cválajúci dolu vodou a prišla k rybárovmu domu.

Dietky sa hrali na dvore. Striga zastane a díva sa. Pučilo ju, hnevalo ju hrozne, ale pristúpila bližšie a zavolala:

„Deti moje, ale vám je dobre!“

„Veru nám je, stará matka, dobre!“

„Ale sa pekne ihráte!“

„Veru sa ihráme!“

„Ej, ale by ste sa ešte krajšie ihrali, keby si, Janík, išiel tam, vidíš, za ten vysoký vrch a doniesol stadiaľ zlatú hruštičku.“

A to bola zakliata hruška, ktorú čerti vartovali.

„A veď ja pre ňu pôjdem,“ povie Janík, „prečo by som nešiel.“

„No, len choď, syn môj,“ hovorila striga a odchádzajúc si myslela: Choď, len choď, veď ťa tam čerti vezmú.⁵

⁵Podľa druhých:

Ten, u ktorého tie tri deti rástli, zavola ich raz a takto im riekol:

„Deti moje drahé, vy sa radujete v tejto záhrade, ale nám tu ešte tri veci chybia: vodička, čo všetko obživuje, stromček, čo všetko krási, a vtáčik, čo všetky tajnosti zná. Keď to budeme mať, potom nám nič chybieť nebude.“

Najstarší sa dal na to, že donesie tie veci, bratovi ale a sestre nechal doma venček, ktorý ak by do tretieho dňa zvädol, môžu vedieť, že on

Len čo striga odišla, tu prichodí jeden starý staručičký človečik a vedie za sebou chudého koníka a to bol tátoš.

„Či by si si nekúpil tohoto koňa?“ povie Janíkovi.

„Ej, veru by si ho kúpil, ale nemám zač.“

Janík vyvolal rybára a prosil ho, aby mu toho koníka kúpil.

„Och, syn môj, načože by ti bol taký chudý kôň?“

„Ej, lenže mi ho vy kúpte, azdaže sa popraví.“

Rybár videl, že chlapec má veľkú vôľu na toho koňa, kúpil mu ho za lacný peniaz a starý človečik odišiel.

„Hoj, koník môj,“ povie Janík, „pôjdeme na cestu!“

„Ideme, ideme,“ rehoce tátošík, „len si sadni na mňa!“

Idú, idú, dlho idú cez čierne tmavé hory, až prišli do jednej doliny a tam ich stretol ten istý starý človečik, od ktorého tátoša kúpili.

„Vitaj, Janko,“ zavola na šuhaja, „ideš pre zlatú hruštičku?“

„Veru idem,“ povie Janík, „a mohli by ste mi ukázať cestu!“

„Syn môj,“ ohlási sa starý, „to je nie tak ľahko tú hruštičku dostať. Ale sprobuj, azda ti poslúži šťastie. Tu máš túto guľku, zakotúľaj ju pred sebou, tá ťa privedie na jednu lúku. Naprostred lúky uvidíš zlatú hruštičku. Nič sa neboj, len ju tri razy, ako najlepšie budeš môcť, potras! Ona sa ti hneď z koreňa vyvalí. Ty ju vezmi hore a potom utekaj, utekaj! Aleže sa neobzri!“

Janík sa za radu poďakoval, zakotúľal pred sebou guľku a prišiel na tú lúku. Zlatú hruštičku tri razy potriasol, ona sa mu vyvalí. Vezme ju na plece a hybaj s tátošíkom v úteky. Tu ako tisíc čertov počne za ním kričať:

„Ty taký a taký, oplan, či to tak kradnú? Počkaj, veď si ho ty dostaneš!“

zahynul.

Podľa druhých nechal im nožík, a keby videli, že je na konci krvavý, vtedy že zahynul. Vybral sa na cestu. Stretol ho jeden pustovník.

„Vitaj,“ povedá, „princ, ja viem čo hľadáš.“

Dal mu jablko, čo mu cestu ukáže, a vyložil mu, ako sa má správať. Že tam budú na neho zo všetkých strán kričať, biť ho a štipať, ale žeby sa neobzrel. On sa ale obzrel a ostal čierny kameň.

Doma videli zvädnutý venček. Starý opatrovník vypravil mladšieho pre tie veci. Ale sa aj tomu tak zviadlo ako prvému, lebo keď počul za sebou volať: „Neboj sa nič, veď som ja tu, tvoj braček!“ obzrel sa a ostal čierny kameň.

Napokon sa vybrala sestra. Pustovník, ktorého stretla, dal jej jablko, čo jej cestu ukáže, bučoláčik na tú vodičku, a prútik, s ktorým aby bratov a ostatných skamenetých pošibala. Všetky hrúzy pretpela šťastne a prišla do zakliateho zámku. Tu do bučoláčika zo studničky vody nabrala, zo stromčeka halúzku odlomila, zlatú klietku s vtáčikom zo šnúry odrezala a na to hneď búrka utíchla.

Potom prútikom pošibala rad radom všetkých skamenetých a prišla aj na svojich bratov. Tamí jej za oslobodenie ďakovali, títo sa s ňou vrátili domov. Tu vyliala z bučoláčika vodičku na dvore. Spravila sa z nej studnička, ktorá utešené priemenisté peny vyhadzovala. Halúzku zapichli do zeme. Vyrástol krásny strom. Vtáčika v klietke nad dvere zavesili.

Vedľa týchto sa povest' potom tak zakončuje, že sám kráľ prišiel na diváky k týmto trom veciam. Ako sa do tej vodičky nazrel, obživila sa jeho láska k odohnanej a tu nájdenej manželke. Ten vtáčik ale všetko tajomstvo vyštébotal a ten stromček okrášil všetkým život.

Ale milý Janík sa veru neobzrel na nich a zametal⁶ s tátošíkom, len sa tak za nimi prášilo, až prišli na svoj dvor. Janík zosadol z tátoša a zasadil zlatú hrušku na dvore.

O jeden čas chcela sa striga dozvedieť, čo sa s chlapcom stalo. Sadla na ohreblo, pustila sa cválajúci dolu vodou a prišla zase k rybárovmu domu. Dietky sa hrali na dvore okolo zlatej hruštičky. Striga zastane, díva sa a od zlosti zubami škrípe. Ale zase len pekne okolo nich:

„Deti moje, ale vám je dobre!“

„Veru nám je, stará matka, dobre!“

„Ale sa pekne ihráte!“

„Veru sa ihráme!“

„Vidíš, Janíček, ačak som ti dobre poradila. Hľa, akú máte peknú hruštičku! Ej, ale by ti ja ešte dač poradila! Keby si ty, Janík, išiel hen za tretí vrch a doniesol stadiaľ zlatý šiatrik! Potom by ste sa vy len ešte pekne ihrali!“

„A čo by som nešiel,“ povie Janík, „ved' ja preň pôjdem.“

„No len choď, dieťa moje,“ hovorila striga a odchádzajúc mrmlala: „Choď len, choď! Keď ťa vtedy čerti nevzali, počkaj, pankhart prekliaty, uchytiť ťa teraz!“

„Hoj, koník môj,“ povie Janík, „pôjdeme na cestu.“

„Ej, ideme,“ rehoce tátošík, „len si sadni na mňa.“

Idú, idú, dlho idú cez tmavé čierne hory, až prišli do tej doliny a tam našli zase toho človečika.

„Vitaj, Janko,“ zavolal staručký, „ideš si pre zlatý šiatrik?“

„Veru idem,“ povie Janík, „a mohli by ste mi ukázať cestu.“

Starý mu dal zase jednu guľku.

„Hľaďže,“ povedá, „táto guľka ťa povedie cez tri vrchy a tri doliny. Potom prídeš na jednu lúku. Naprostriedku stojí zlatý šiatrik. Ty ho ulap na vrchu za kytaj a utekaj, utekaj! Aleže sa neobzri!“

Šuhaj sa za radu poďakoval. Zakotúľal guľku a cez tri vrchy a tri doliny dostal sa na tú lúku. Ulapil šiatrik na vrchu za kytaj a hybaj s tátošíkom v úteky. Tu ako tri tisíc čertov počne za ním kričať:

„Ty taký a taký, oplan! Nebola ti dost' hruška, ešte si aj šiatrik prišiel ukradnúť. Počkaj, ved' si ho ty dostaneš!“

Ale sa náš Janík neobzrel na nich a zametal s tátošíkom, len sa tak prášilo. Prišli domov. Janík zosadol, Ľudmilka pribehla, rozprestrelí zlatý šiatrik. Tu, čo si len koľvek zažiadali, hneď všetko hotovô mali: koláčiky, medovníky, stužtičky, ostrôžky, — a kto by to tam mohol všetko vyrátať!

⁶utekal.

O jeden čas zase prišli deti strige na um. „Ej,“ myslí si, „musím sa ja ísť podívať!“ Sadla na ohreblo, pustila sa cválajúci dolu vodou a prišla k rybárovmu domu.

Dvojčatá sa hrali okolo hruštičky a zlatého šiatra. Striga zastane, díva sa ako besná, dobre sa hned' tam od jedu nepukla. Ale zase len pekne okolo nich:

„Deti moje, ako vám je dobre!“

„Veru nám je, stará matka, dobre!“

„Ale sa pekne ihráte!“

„Veru sa ihráme!“

„Vidíš, Janíček, ačak som ti dobre poradila? Hľa, hľa, aký pekný šiatrik máte! — Hej ale, počujže ty, Janík, čo by ti ja ešte poradila! Keby si ty išiel až hen za ten siedmy vrch a dovedol stadiaľ Drndrienu, čo je ešte aj od Ľudmilky krajšia, potom by ste sa vy len ešte pekne vo troje ihrali!“

Tu Ľudmilka naradovaná, že by mala kamarátku, prosila Janíka, aby dovedol peknú Drndrienu.

„A veď ju ja dovediem,“ bol hotový šuhaj.

„No len, syn môj, chod',“ hovorila striga a odchádzajúc homrala: „Chod' len, chod', pľuhavý pankhart, keď ťa po dva razy neschytili čerti, vezmú ťa na treťom raze!“

„Hoj, koník môj,“ povie Janík, „ideme na cestu!“

„Ej, ideme, ideme,“ rehoce tátošík, „len si sadni na mňa!“

Idú, idú, dlho idú cez tmavé čierne hory, až prišli do tej doliny a ten starý človečik ich zase len tam čakal.

„Vitaj, Janko,“ zavola staručký, „ideš si pre Drndrienu?“

„Veru idem,“ povie šuhaj, „a mohli by ste mi ukázať cestu!“

Starý mu dal zase jednu guľku.

„Hľaď že,“ povedá, „teraz za touto guľkou pôjdeš cez sedem vrchov, sedem dolín a v siedmej doline prídeš do čierneho mesta. V tom meste je čierny zámok. Tam býva Drndriena. V tom zámku niet žiadnych dvier, ty sa ale nič neboj! Len kopni trebárs kde do múru, dvere sa ti naraz otvoria. Potom chod' po schodoch, a keď prídeš do deviatej izby, tam uvidíš Drndrienu, ako sa na zemi so zlatým jablkom hrá. Ona ti povie, čo a ako máš robiť.“

Šuhaj sa poďakoval za radu, zakotúl'al guľku a cez sedem vrchov, sedem dolín prišiel do čierneho mesta ku čiernemu zámku. Kopol do múru, tu sa mu hned' veľká brána roztvorila. Kráča hore zlatými schodmi. Prejde osem izieb, príde do deviatej, tu sa na zemi Drndriena so zlatým jablčkom hrá.

„Čo si prišiel?“ spýta sa Janíka.

„Prišiel som pre teba,“ povie chlapec, „odvediem ťa ku našej Ľudmilke.“

„Dobre, keď si pre mňa prišiel, ale ako ma odvedieš?“ zase sa spytuje dievča.

„Ja som počul, že mi to ty povieš,“ odpovedal on.

Tu hneď Drndrienka zaviazala Janíkovi oči a povedala mu:

„Na ti teraz toto zlatô jablčko, a keď prídeme von, zalúčiš ho za seba čím najďalej a potom utekaj so mnou! Aleže sa neobzri!“

Dobre. Janík vzal zlatô jablčko, pred bránou vysadli na tátoša, zahodil jablko za seba a hybaj s Drndrienkou v úteky! Zámok sa naskutku prepadol. Ale všetci čerti počali za ním kričať:

„Chytajte ho! Hej, ty taký a taký zbojník! Nebola ti dost' zlatá hruška, nebol ti dost' zlatý šiatrik! Ešte si prišiel aj Drndrienu ukradnúť! Počkaj, veď si ho ty dostaneš, zbojník!“

Ale naši utekali cez hory, cez doly, len sa tak za nimi kúrilo. Došli šťastlive domov a rybárovi bolo veľmi divno, koho to zas chlapec doviedol. Ale Ľudmilka bola rada Drndrienke.

O jeden čas si striga zase pomyslí: „Bezpochyby ho už čerti schytili, ale musím sa predsa podívať.“

Sadla na ohreblo, pustila sa cválajúci dolu vodou a prišla k rybárovmu domu. Ale niet vypovedanej veci, ako ju rozpajedilo, keď videla, ako sa troje detí hrá na dvore. Prikročí bližšie a zase len počne:

„Ale vám je, deti moje, dobre!“

„Veru nám je, stará matka, dobre!“

„Ako sa pekne ihráte!“

„Veru sa ihráme!“

„Vidíš, Janík, či som ti dobre neporadila? Akú teraz kamarátku máte! — Ale počujteže, deti moje, čo ja vám poviem. Keby ste sa vy zajtra od otca vypýtali do kráľovského paláca, tam len bude pekne, tam by ste sa vy zabavili! Pýtajte sa od otca, pýtajte! Veď vás on pustí.“

Ráno sa pýtali deti do kráľovského paláca.

„Ach, kdeže by ste vy tam išli,“ povie na to rybár, „tam by vás ani dnu nepustili. Veď tam budú samí páni!“

Ako sa tak zhovárajú, kde sa vezme, tu sa vezme stará striga a povie, že prišla pre deti, aby ich len pustil, lebo že ju sám kráľ poslal. To ale len ona striga tak nastrojila, lebo si myslela: Počkaj, tie deti pôjdu pri bráne, nezapľujú jej do očí a kráľ ich dá zoťať.

Vybrali sa do kráľovského paláca. Striga bežala po predku, Drndrienka s Janíkom a Ľudmilkou šli obďaleč za ňou.

Keď už blízko mesta boli, pošoptala Drndrienka Janíkovi a Ľudmilke do ucha:

„Teraz,“ povedá, „prídeme ku mestskej bráne, tam uvidíte jednu ženu zašitú v koži a bude jej každý do tváre napľuvať. Vy jej ale nenapľujte!“

Táto Drndrienka vedela o všetkom, čo sa bolo stalo.

Prídu ku mestskej bráne: „Pľujte!“ zavolá vojak na stráži.

Ale oni len tak prešli a striga sa veľmi tešila. Vnišli do paláca. Ako ich kráľ zazrel, slzy mu v očiach zahrali:

„Ach,“ povedá, „takéto, takéto mali byť moje deti!“

Potom začal Janíka s Ľudmilkou objímať a bozkávať. Ale striga prikočí k nemu a povie:

„Najjasnejší kráľ! Čo taký zaslúži, ktorý smie prestúpiť váš kráľovský rozkaz?“

„Ten musí ustanovenú pokutu vytrpieť,“ odpovedal kráľ.

„No, a tieto deti, ktoré objímate, prestúpili váš rozkaz, lebo tej pri bráne nechceli do tváre napľuvať. Musíte ich dať postínať!“

Kráľovi ľúto prišlo nad nebožiatkami deťmi. Ale darmo. Od rozkazu sa nemohlo odstúpiť. Na druhý deň ich mali postínať.

Už viedli kati nebožiatka. Ľudstvo sa zo všetkých strán tislo a ľutovalo nevinné deti. Keď už prišli, kde ich mali stínať, tu vystúpi pred kráľa Drndrienka a počne hovoriť:

„Najjasnejší kráľ! Akú pokutu zaslúži ten, ktorý sa opováži kráľa oklamať?“

„Ha,“ odpovie kráľ, „kto sa opováži kráľa oklamať? Vidiš, čo sa mojej žene stalo?“

„A ten akú pokutu zasluhuje, ktorý chce božie stvorenie spotvoriť?“ spýta sa zas Drndrienka.

„Ktorý chce božie stvorenie spotvoriť,“ prerečie striga, „ten zaslúži, aby ho na koňovom chvoste po meste vláčili a pri každom dome žeravými kliešťami živé mäso z neho trhali.“

„A či sa svedčí, aby deti svojich vlastných rodičov do posmechu uvádzali?“

„To sa nesvedčí,“ odpovie na to kráľ.

„A tak ani tieto deti nezaslúžia smrť!“ zvolala Drndrienka. „Ony nemohli kráľovnej do očí napľuvať, lebo je to ich vlastná matka! Táto ale striga zaslúži, aby ju na konský chvost uviazanú po meste vláčili, — lebo ona božie stvorenie spotvoriť chcela, keď kráľovnej dve štence podvrhla a tieto deti v truhličke dolu vodou pustila!“

„Ach, toto sú teda moje deti!“ zvolal naradovaný kráľ a rozkázal hneď, aby kráľovnú vypárali z kože a pekne poumývali. Ale ako sa to stalo, ona v tom okamžení dušu vypustila.

Striga dostala pokutu, akú si sama odhádlala, rybárovcov ale zavolali do kráľovského zámku a opatрили ich do smrti. Keď Janko na miesto vyrástol, vzal si Drndrienku za ženu a po smrti otcovej ostal kráľom.

Berona

Podali: Samuel Ormis z Gemera a Adolf Ghillany z Liptova. Vypracoval Janko Rimavský.

V sedemdesiatej a siedmej krajine, za červeným morom a za dubovou skalou, kde bol svet doskami obitý, aby sa zem doňho nesyvala, tam bol raz jeden kráľ. A ten kráľ mal jednu záhradu, a v tej záhrade jeden strom, ktorému na krásu páru v celom svete nebolo.

Či ten strom voliako ovocia rodí, alebo či dakedy rodiť bude, o tom nik na svete neznal. Rád by sa bol najmä kráľ o tom presvedčil. Každého, kto k nemu prišiel, k tomu stromu zaviedol, aby sa podíval naň a potom mu povedal, čo myslí, že kedy a aké ovocia ten strom rodiť môže? Ale tu veru ani domáci ani prespolní o tom povedať ani to uhádnuť nemohli.

Raz už potom dal zvolať z celej krajiny záhradníkov, hádačov a múdrych ľudí, aby hádali a povedali mu, kedy a akým ovocím ten strom obrodí? Záhradníci, hádači a mudrci sa zišli, dlho sa naprizerali na ten strom, ale žiaden ani to najmenšie neuhádol. Až napokon ozve sa jeden skrčený starček a povedá:

„Akým ovocím tento strom obrodí, to nikto z nás neuhádne, lebo takého stromu sotva viac na svete jesto a ovocia tohto ešte nikto z nás nevidel. Ale ja vám poviem voľačo, čo som ešte ako malý chlapec od jedného starého otca o tom strome počul a dosiaľ nikomu nepovedal. Tento strom každú noc o jedenástej hodine má sa pučiť, o štvrt' na dvanástu kvitnúť, o troch štvrtiach zlatým ovocím dozrievať a o dvanástej má ho naveky voľakto — ja neviem kto — oberať.“

Starček dopovedal a kráľ na to:

„Ej, to by veru zaslúžilo dostriehnuť, či je to tak; a keď je tak, aj to ovocie pooberať, veď je strom môj a v mojej záhrade. Len kto by sa už teraz na to dal?“

„Ja sa dám na to,“ odpovedal najstarší kráľovský syn.

A ostalo pri tom, že hneď na noc on pôjde tie zlaté jablká striehnuť.

Prišiel večer. Najstarší kráľov syn vybral sa do záhrady, vzal si hodne vína a pečene sebou a robil si tam dobrú vôľu a vždy len na strom pozeral, čo sa diať bude. Dlho nič, ani lístok na ňom nešuchol. Iba raz bije jedenásta, tu už strom puky vyháňa; bije štvrt', puky v krásny kvet sa rozvíjajú; bije dve štvrt', kvet sa mení na malé lisklé bobuľky; bobuľky navidomoči sa rozduvajú a rastú, až sa o troch štvrtiach na krásne zlaté jablká premenia a ako slnce zaligotajú sa. Milý kráľovič otvorenými ústami sa díval na to, a ako už videl celé jablká, hneď sa priberal, že ich oberať bude. Len tu ako ku stromu kročí, začne sa strašne blýskať a hrmieť, oblaky sa naženú, počne sa liať a jeho spiaci¹ vietor ofúkne, takže hneď zaspal, ani nevedel, kde sa podel z toho sveta. Neprebudil sa iba ráno. A ráno stál strom pustý, o zlatých jablkách a o tom, kto ich v tej hrmavici pooberal, ani chýru.

Smutný šiel k otcovi a oznámil, ako sa mu povodilo.

„No, keď z teba nič,“ povie jeho stredný brat, „pôjdem ho ja vartovať, čo to na tú jabloň chodí; už ho ja musím dopáčiť.“

¹uspávajúci.

A kráľ mu na to privolil.

Keď sa mrkalo, už tam bol v záhrade pod stromom a hostil sa na pečenke a na koláčoch. Všetko bolo ticho až do jedenástej hodiny. Ako udrela jedenásta, začal sa strom pučiť; udrela štvrt', puky sa začali v krásny kvet rozvíjať; udreli dve štvrtce, premenili sa kvety na malé lisklé bobuľky a bobuľky navidomočima sa rozdúvali a rástli, až o troch štvrtiach krásne zlaté jablká všade po strome sa zaligotali. Stredný kráľovič dlho nečakal, ale sa pobral na strom, že ich ide oberať

Tu sa strhne okolo stromu veľká zima, až tak opekalo, hmla a tma zaľahla a dookola všetko samý ľad. Kráľovičovi za každým krokom sa nohy kížali, len tak na zem padal. Vtom i uspávajúci vietor podul, on zaspal, akoby ho bol zarezal — a ráno keď sa zobudil, bol strom dočista obraný. Hanbil sa už teraz pred otca predstúpiť, ale čože mal robiť, musel všetko, ako sa stalo, vyrozprávať.

Kráľ sa nad tým i divil, ale i mrzel. Lebo už teraz začal všetku nadej tratiť, žeby dakto dakedy uvarovať mohol, kto tie zlaté jablká oberá a kde sa podievajú. Tu predstúpil ten najmladší jeho syn, ktorého si dosiaľ nik v dome ani dobre nepovážil, pretože sa neznal, ako jeho bratia vychvaľovať a naveky len s jednou písťalkou sa zaoberal, na ktorej veľmi utešene pískať.

„Otec,“ povedá tento, „dajte už teraz aj mne ten strom vartovať, keď ho moji bratia vartovali, azdaže šťastnejší budem.“

„Čože by si ty, keď tvoji starší bratia nič nemohli,“ hovoril mu otec; „daj si radšej pokoj, ani ma nemrz!“

Ale najmladší syn neprestal otca unúvať, kým len neprivolil.

Večer sa i on vybral do záhrady s tou svojou písťalkou. Zastal si neďaleko stromu a preberal a pískať na písťalke, že sa len tak ozývalo. Bije jedenásť, strom sa počne pučiť a on si len píska; udrie štvrt', kvet na drobné lisklé bobuľky sa mení; bobuľky sa rozdúvajú, rastú; až o troch štvrtiach zablyskotajú sa krásne zlaté jablká po celom strome — a on si len píska a preberá vše² krajšie a krajšie.

O dvanástej sa urobí šust a dvanásť bielych holubov priletí na tú jabloň a premenia sa na krásne paničky a medzi nimi najkrajšia ich kňažná. Mladý kráľovský syn zabudol na písťalku a zabudol aj na zlaté jablká a celý sa zadíval na tú nevídanú krásu.

Krásno zlatô dievča oberalo zlaté jablká, a keď ich pooberalo, zišlo dolu k nemu a takto prehovorilo:

„Doteraz som ja chodila oberať zlaté jablká, ale teraz už prišiel na teba rad; ja som ich oberala na poľnoc a ty ich budeš na samô poludnie.“

„A kto si ty, čo si ty?“ spýtal sa kráľovský syn.

„Ja som Berona z Čierneho mesta,“ odpovedala ona a naraz zmizla.

Milý šuhaj ešte dlho sa díval za ňou a potom na ten strom, ako by mu ešte tam bola, ale tej viac nebolo a nebolo.

²voždy

Po chvíli, keď sa spamätával, pustil sa domov. A keď doma otca zazrel, ešte zďaleka mu uradovaný v ústrety volal:

„Dostriehol som, dostriehol a všetko viem!“

Otec sa veľmi zadivil a zaradoval:

„Dostriehol si,“ povedá; „nuž a kdeže máš zlaté jablká?“

„Zlaté jablká nemám, ale som dostriehol a budem mať aj zlaté jablká. Jedno krásno zlatô dievča, volá sa Berona z Čierneho mesta, chodilo ich oberať každú noc o dvanástej. Ale ich už teraz ja budem každý deň na poludnie, tak mi poručila Berona.“

Uradovaný otec len potľapkával syna po pleci a chválil, že sa tak dobre zadržal a tešil sa zo zlatých jablák, že ich bude mať.

Starý kráľ sa len radoval a tešil a jeho najmladší syn len oberal tie zlaté jablká každý deň na poludnie, a tak oberal za jeden čas. Ale vždycky len zamyslený chodil a zo dňa na deň utrápenejší bol, a to, čo ustavične na Beronu myslel. Do času zavše sa potešil, keď zlaté jablká oberať šiel, lebo sa nazdal, že ešte Beronu pri nich uvidí; ale keď z toho nič nebolo, domrzeli ho i zlaté jablká a neprestal otca unúvať, aby ho do sveta pustil.

Kráľ si dlho nechcel najmilšieho syna od seba pustiť, ale naposledok ho len prepustil, že azda keď sa vráti, veselší mu bude. A milý kráľovič keď už raz mal dovolenie od otca, hneď sa vybral preč z domu. Vzal si jedného sluhu so sebou, dobre seba i tohto ozbrojil a potravou zaopatril; odobral sa od rodičov a od bratov, sadol na koňa a šiel vo meno božie, kde ho dve oči viedli.

*

Naši putovníci len šli a putovali cez hory, vody a polia, cez krajiny a moria a tak preputovali celý široký ďaleký svet od konca do konca a o Čiernom meste a o krásnej Berone ešte ani chýru ani slychu. Už sa i unavili, zo všetkého vytrvili a ešte len putovali, že dakde predsa aspoň chýru o nej počujú. Napokon prišli do jedného zámku.

Ten zámok bol jednej ježibabin, ktorej dcéra bola zlatá Berona. Keď prišli do zámku, ježibaba im v ústrety vyšla, pekne ich privítala a spytovala sa, čo hľadajú?

„Prišli sme sa,“ odpovedal kráľovič, „opýtať, či tu nechyrovať o Čiernom meste o zlatej Berone?“

„Ba veru chyrovať, deti moje!“ odpovedala ježibaba, „oj, chyrovať. Berona chodí každý deň na poludnie sem do mojej záhrady sa kúpať a tam sa môžete, ak len chcete, s ňou aj zísť.“

Ježibaba zavoňala, že to bude vohľač, preto tak pekne sa k nim mala; ale ďalej nič na sebe znáť nedala.

Poludnie sa približovalo a mladý kráľovič sa poberal do záhrady. Keď to ježibaba videla, zavolala sluhu na stranu a pekne ho zaobišla, žeby, povedá, i on šiel za pánom a usiloval sa skôr zazrieť zlatú Beronu, ako jeho pán a tak urobil, ako mu ona prikáže, že ho ona za to obdaruje. A potom mu dala jednu pišťaľku a doložila:

„Keď prvý raz Beronu zazrieš, zapískni na nej, aby tvoj pán skôr ku kňažnej bežal.“

A s tým ho poslala za pánom do záhrady.

Mladý kráľovič sa prechádzal sám po záhrade a sluha vyzeral zlatú Beronu. Udrie dvanásť a tu strepoce dvanásť bielych holubov nad stromami, na dvanásť pekných paniien sa premení a z nich najkrajšia medzi stromami ako slnko sa zaligotá zlatá Berona. Sluha sa len díval na tú krásu a temer aj zabudol na to, čo mu stará poručila; ale sa po chvíľke spamätal a zapískol. A vtom mladý kráľovič zaspal, akoby ho bol zarezal a prebudiť sa nemohol. Zlatá Berona prišla k nemu, milo sa naň poďívala a — odišla.

Keď odišla, kráľovič sa naraz prebudil, a keď mu sluha vyrozprával, že zlatá Berona už tam bola a milo pozerala naňho, dorážal na sluhu, prečo ho nezobudil? Sluha síce tiež ľutoval, že sa mu s pánom tak zviadlo, ale o píšťalke nič nepovedal.

Na druhý deň, keď kráľovič do záhrady sa zberal, ježibaba zavolala sluhu zase na stranu. Dačo mu pošuskala do ucha, dačo vtisla do hrsti a podala píšťalku. Sluha už dobre vedel, z ktorej strany Berona prichodí, hneď sa postavil na tú stranu.

Keď počul holuby strepotat' a zd'aleka sa mu zaligotalo, hneď zapískol na píšťalke a jeho pán zase tuho zaspal. Berona prišla ku kráľovičovi, milým aj smutným pozorom naňho sa poďívala a odišla. Keď sa prebudil kráľovič a počul, že Berona zas tam bola, mrzel sa aj na seba, že zaspal, aj na sluhu, že ho nezobudil. Ale čo mal robiť? — Už sa raz stalo; umienil si teda, že už na tretí deň nezaspí, čo by čo bolo.

Na tretí deň, keď sa už chýlilo k poludniu, odišiel kráľovič do záhrady, prechodil sa sem aj tam, často si oči pretieral, aby len nezaspal a už predsa raz svoje potešenie vidieť mohol. Ale to všetko nič neosožilo, keď stará zase zviadla sluhu.

Sotva sa zjavila zlatá Berona medzi stromami, tento zapískal mocne a jeho pán zaspal tuho, tak že by ho bol mohol na kúsiky rezať. Zlatá Berona prišla ku kráľovičovi, ľútosť sa poďívala na neho a povedala:

„Nevinná duša, ty spíš a nevieš, kto ti je na prekážke v tvojom šťastí.“ — A perly jej vypadli zo zlatých očí miesto slz.

Nato sa obrátila, natrhala kvieťa i so svojimi družičkami a nimi ho obsypala. Ešte raz jej perly vypadli zo zlatých očí a k sluhovi takto prehovorila:

„Povedz tvojmu pánovi, aby si klobúk o jeden klinec nižej zavesil a potom že ma dostane.“³

Vtom sa poďívala ešte raz na kráľoviča a zmizla.

Pán sa hneď zobudil a spytoval sluhu, či ešte zlatá Berona tam nebola a kde sa vzali okolo neho tie kvety. A sluha mu všetko vyrozprával, ako sa s plačom naňho dívala, ako ho tými kvetmi obsypala a to mu odkázala, žeby si klobúk o jeden klinec nižej zavesil, ak ju chce dostať. Kráľovič sa na to zasmútil a hlboko zamyslel.

Videl on, že už takto z neho nič nebude, odišiel od ježibaby preč a ustavične, len na tom hlavu lámal, čo by malo znamenať, čo mu Berona odkázala, ale nič uhádnuť nemohol. Až raz na ceste

³Druhý: aby si šabľu z vyššieho klinčeka na nižší prevesil.

sa mu prisnilo, že zlatá Berona k nemu prišla a takto prehovorila:

„Pokiaľ toho sluhu pri sebe máš, mňa nedostaneš; lebo ten je napravený a prekazí ti všetko.“

Vtedy on už po kuse, po kuse chápal, čo to má urobiť; ale kedykoľvek na tú myšlienku prišiel, sluhovi si hlavu zoťat', zavše sa mu to nevidelo, len tak nič po nič človeka zabiť. A zase, pravda, ani to sa mu nezдалo, že ho vlastný sluha tak nič po nič prevádza a trápi. Nechal ale vec len pri starom.

Až tu začne sluha svojho pána vždy väčšmi za nosom vodiť a zo dňa na deň väčšiu galibu mu robiť, a keď mu pán dohovára, dá sa doňho. To pána rozpálilo, schytí šabl'u a myk šelmu po krku, že mu naraz hlava odfrkla. Čierna krv z neho aj hnilá voda vytiekla a telo zem prehltila.

Keď už bolo po sluhovi, išiel náš kráľovič a len išiel ďalej starými horami, rúdnymi cestami, až raz počuje strašný krik, že len tak sa ozývali hory. Ide za krikom a pekne príde na jednu lúčku, na ktorej traja čerti sa bili tak, že až kusy tela z nich frkali.

„No, čože sa tak trháte?“ opýtal sa ich kráľovič.

„Na otcovskej odmrťi sa rujeme,“ odpovedajú oni, „tu hľa na tejto huni, na týchto krpcoch, a na tomto korbáči.“

„Nuž ale ste vy blázni na takej pletke sa ruvať?“ povie kráľovič.

„Hja, to sú, vidíš, také veci, že keď do tejto hune sa oblečieš, ani sám čert ťa nevidí; keď si tieto krpce vezmeš na nohy, hneď ťa vynesú do povetria; a keď týmto korbáčom pleskneš, hneď si tam, kde si pomyslíš. Každý chceme mať všetky tri veci, lebo jedna bez druhej nič nestoja.“

„No, ja vás naraz podelím, len choďte hore tamto na ten vrch všetci traja a mňa aj veci tu nechajte! A kto odtiaľ na jeden znak ku mne prvý dobehne, tomu ich dám.“

Blázni čerti pristali, a hybaj do vrchu! Za ten čas vzal chytro kráľovič huňu na seba, nohy do krpcev postfčal, korbáčom pleskol a pomyslel si, aby bol naraz pred Čiernym mestom.

V okamžení preletel ponad kraje a ani sám nevedel, iba keď naraz zastal pred bránou Čierneho mesta.

Tu krpce zhodil aj huňu zosňal so seba a hneď ho jedna z tých dievčat zazrela, čo so zlatou Beronou chodievali; a tá naraz bežala svojej panej oznámiť, koho videla. Berona jej veriť nechcela, lebo nemohla pochopiť, ako by sa ten bol mohol ta dostať. Poslala druhú obzrieť, čo je vo veci; i tá prišla s tým, že je veru tak. Poslala tretiu i tá s tou novinou sa vrátila. Tu už sama Berona pred bránu sa vybrala.

Keď ta prišla a naozaj svojho drahého uvidela, vypadli jej zo zlatých očí perly od radosti.

Tu ale dobehli za ním i traja čerti a začali skučať:

„Daj nám, čo je nie tvoje: huňu, krpce i korbáč!“

A on im tie veci odhodil a tí si ich pochytali a preč odbehli.

Čistý od vecí diabolských uvítal sa kráľovič so zlatou Beronou. Ona ho hneď zaviedla do

svojho paláca a po celom svojom panstve ho povodila. A keď ho už povodila a trocha sa natešili, hneď sa aj zosobášila s ním. On ostal kráľom a ona žila s ním a panovali šťastne a dlho — sám Pán Boh vie, dokedy.

Jelenček

Podali: z Gemera P. Dobšinský, S. Ormis, z Malohontu Ján Čipka, Karol Venich, Janko Rimavský, z Liptova zbierka Važecká; zo Šariša Adolf Reuss; rozpráva: A. H. Škultéty.

Bol raz jeden chudobný horár a mal už druhú ženu. Od prvej ženy mu ostalo dvojce detí, jedno dievčatko a jeden chlapček; volali ich Evičkou a Janíkom. Tieto nebožatá veľa vystáli pri mrchavej macoche; nikdy im pekného slova nedala, nikdy oko na nich neohrjala, len sa jednostajne vadila a každý bohovitý deň ich drvila a mlátila.

Po tie časy bolo veľmi úzko medzi ľuďmi a najmä u horárov ako najbiednejšie vyzeralo, že daraz aj za tri dni nemali v dome ani kúska chleba.

V jedno ráno opýtal sa ten horár:

„Ženo! Čo dáme jest' našim deťom?“

„Čo sa ma to máš spytovať?“ povie na to žena. „Chod' do hory, azda tam dač nájdeš.“

On sa vybral do tej hory, chodil, sledil do samého mraku, ale krem jedného vtáčka nemohol viacej zastreliť.

„Tu máš,“ povie žene, „uvar nám tohoto vtáčka!“

Vtáčok sa uvaril, a čo sa komu došlo oblznúť, na tom musel pristáť.

Na druhý deň sa ohlásil zase ten horár:

„Bože môj, Bože môj, čože my budeme jest'?“

A žena mu na to odsekla:

„Eh, bože-nebože, čo mi tu máš za ušami božekat', radšej chod' a opatri niečo!“

Vybral sa zas do tej hory a čosi-kamsi pošťastilo sa mu zastreliť zajačka. Naradovaný odniesol ho žene, aby ho upiekla na večeru; on že ide ešte probovať šťastie a s tým sa vrátil do hory. Macocha obriadila toho zajačka a už ho chcela položiť na paveň, skôr si ale ešte išla po vodu. Vtom sa priplichtila mačka, milého zajačka uchytila a zožrala. Ako sa s tou vodou vrátila a nevidela zajaca, dobre ju hneď tam neporazilo aj od ľaku aj od jedu. V strachu pred mužom, že ju bude paratiť, schytila nôž, odrezala si prsník a hodila na paveň. Muž sa večer vrátil domov a ona mu dala jest'. Ako tak je, tu i tu pokrúca hlavou:

„Ešte som,“ povedá, „takúto pečienku nikdy nejedol. Ženo, či ty nejdeš so mnou jest'?“

„Ach, mne sa nechce, dnes som celý deň dáka planá,“ vyhovárala sa macocha.

A tak zjedol všetko sám.

Na tretie ráno ešte ani dobre nesvitalo, zase len začal ten horár:

„Ach, ženo, ženo, čo budeme jest'?“

A tá sa ho chytró opýta, že či bola dobrá tá včerajšia večera?

„Veru bola,“ prisvedčil jej on.

Tu mu vyjavila, čo to bola za večera.

„A teraz,“ povedá, „vieš ty, mužú, čo? Porežeme my tie tvoje pľuhavé deti!“

Čert vymyslí, diabol poslúchne.

„Ja pristanem,“ povie na to horár, „ale sa skorej sedem ráz sprisahajme, že nikdy na seba nevyvoláme.“

Zakliali sa sedem ráz a potom sa uradili, že skorej chlapca a za chlapcom dievča zmárnia. Keď sa starí takto medzi sebou radili, Janík si na peci chrápal, ale Evička už chvíľku nespala a vypočúvala všetko. Nebožiatko, triasla sa na celom tele ako osika, ale ani len nemrkla.

Ako ráno povstávali, zavolá zlostná macocha:

„Deti, stúpajte do hory nazbierať suchého rážd'a, budeme pečienku piecť!“

Evička, Janíček sa zachytili a šli. Ako to rážd'a zbierajú, povie sestrička bračkoví:

„Či znáš, Janík, na čo my toto rážd'a zbierame?“

„Nuž na pečienku!“

„Veru na pečienku! Na tvoju!“ A tu mu vyrozprávala, ako sa otec s macochou radili, že ich jedno za druhým chcú porezať.

„Ale sa ty,“ povedá, „nič neboj! Len keď prídem domov, ja budem macochu pýtať, aby ma kus začesala. Ty prídeš do izby a uchytiš mi stužku. Ja vybehnem za tebou a potom oba spolu utečieme.“

Doniesli to rážd'a na dvor a macocha ich chválila, že sa tak poponáhľali. Tu Evička prosila macochu, aby ju trochu začesala.

„Priam,“ povedá, „priam, len bež ešte, postav vodu do toho veľkého hrnka!“

Evička postavila tú vodu, vybehla na pôjd, kde mala odložené dve plánočky, tie si vzala a šla ku macoche. Nôž ako britva naostrený blyšťal sa na stole. Macocha jej vrkoč rozplietla, stužku na bok odložila a začala ju prečesávať. Vtom pribehol Janík, stužku uchytil a pod' von dverami! Evička sa schytila za ním a volala:

„Daj mi moju stužku! Daj mi moju stužku!“

Macocha po chvíli vyšla na dvor, bo ich nepočula vravieť; a tu vidí, ako tí zaberajú a boli už blízko hory. Zbadala, čo je vo veci, náramne sa rozpajedila a v zlosti kričala za nimi:

„Bohdaj ste sa na to premenili, z čej stupaje sa napijete!“

*

Braček, sestrička utekali horami dolami, kde ich dve oči viedli. Ale slnko pripekalo a Janíka začal trápiť smäd. Prišli na medved'áciu stupaj, kde dažďová mláčka stála.

„Evička sestrička, ach, ja by som pil!“

„Ach, nepiže mi ho, nepi, veď to medved'acia stupaj, ostal by si medvedíkom. Na ti radšej túto plánočku, azda ti smäd prejde.“

Janík pohryzol plánočku a smäd mu pominul.

Idú, idú zas na hodnom kuse, tu prišli na vlčiu stupaj a Janíka trápil ešte väčší smäd.

„Evička sestrička, ach, ja by som veľmi pil. Napijem sa z tejto mláčky!“

„Ach, nepiže mi ho, nepi, veď to vlčia stpuaj, ostal by si vlčkom. Na ti radšej túto plánočku, azda ti smäd prejde.“

Janík pohryzol plánočku a bolo mu ľahšie.

Idú, zase idú, ale čo ďalej stúpali, slnko vždy viac pripekalo a Janíkovi šlo už na zamdlenie.

„Sestrička Evička, dajže mi ešte, daj jednu plánočku!“

„Ach, braček môj premilený, veď už viacej nemám. Ale len kus ešte dočkaj, bude nablízku studnička.“

Prišli k jeleňacej stupaji.

„Sestrička Evička, ja nevládzem ďalej, ja sa musím napiť.“

„Ach, nepiže mi ho, nepi, veď to jeleňacia stupaj, ostal by si jeleníkom.“

Ale len čo sa obzrela, on sa zohol ku tej mláčke a hneď ostal jelenčekom.

Ako ho takého zazrela, zalomila bielymi rúčkami a pustila sa do plaču:

„Ach, bože, prebože, môj nešťastný braček, čože si ja teraz s tebou počnem? Ach, prídu psi, tí ťa potrhajú, prídu poľovníci, tí ťa dostrieliajú!“

A smutný jelenček stúpaj jej po pravom boku.

Neprešli ani na desať krokov, stála tu pekná studnička, len ako to najčistejšie sklo. Dievča sa napilo do chuti a tu sa jej hneď zaligotala na čele zlatá hviezda a aj vlasy jej ostali zlaté.

Od tej studničky pobrali sa ďalej a prišli na jednu čistinku, na ktorej stála kopa sena.

„Ach, braček jelenček, tu my,“ povedá, „budeme bývať, tu nás macocha nenájde!“

Vydlabali si do tej kopy dieru a tam sa v noci pred vetrom a pred dažďom kryli. Keď slniečko vychádzalo, Evička si sadla na kopy a prečesávala si vlasy, zlaté prezlaté vlasy a s plačom vykladala:

„Ach keby toto moja mamička vedela, že sa ja na tejto kope trasiem a moje zlaté prezlaté

vlásky češem! Moja mamička za deviatimi kachlí plátence vyšíva!“

Jelenček sa chodil pást' a ona sa jahôdkami a korenkami živila.

Tak to trvalo za drahý čas.

Do tej istej hory chodieval na poľovačku mladý kráľ. Ako tak raz tu von sedela a vlásky si prečesávala, pribehol vypachtený jelenček a zápät' za ním pes. Jelenček šuchol do kopy a pes, ako dievča zazrel, pomrdal chvostíkom a vrátil sa nazad ku svojmu pánovi.

Pán mu hodil kus pečienky; on ju schytil do pyska a pod' rovno k milému dievčaťu; pečienku jej na lono vypustil a zas bežal ku pánovi. To tak spravil aj po druhý raz. A pánovi bolo divno, kde on tú pečienku vláči. Zahodil mu ešte jeden kus, a keď zase len v tú stranu bežal, mladý kráľ sa pustil za ním a pekne krásne prišiel ku Evičke.

„Nuž čože ty tu robíš?“ opýtal sa jej.

A Evička mu vyrozprávala všetko, čo a ako sa im vodilo.

„A či by si neprišla so mnou?“ povie na to kráľovič.

„Nie ver ja, lebo by ste vy mne toho jelenčeka zastrelit' dali.“

„Neboj sa,“ povedá, „ja ti ho nedám zastrelit'; len pod', pri mne vám dobre bude.“

Na tie pekné reči pristala ísť s kráľovičom; posadali do koča a odviezli sa do zámku.

Tu Evička našla všetko, čo jej bolo treba. Aj bračeka jelenčeka dobre opatrili. Šaty mala na výber, jedny od druhých krajšie, že len tak v nich prekvitala. Pritom ju dali učiť vo všetkom, čo kráľovnej vedieť treba, a keď dorástla, vzal si ju mladý kráľ za ženu. Ale sa jej skorej musel zaprisahať, že nedopustí nikdy jelenčekovi ublížiť.

Dobre lebo nebárs, — bývala v kráľovskom zámku jedna stará baba a túto veľmi zlostilo, že sa mladý kráľ takto oženil, lebo sa nazdávala, že si jej dievku vezme.

Kráľ musel odísť do vojny a tu poručil tej starej babe, aby kráľovnú statočne opatrla, lebo o krátky čas mala prísť do pôlohu.

Narodil sa chlapček utešený, na čele mu svietila zlatá hviezdička; ale kráľovná pri pôrode oslaba veľmi. Tu si pýtala trochu vody, ale stará baba jej povedala:

„Popod oblok Dunaj tečie, nachýľ sa a pi!“

„Ach, bože môj, akože sa ja mám nachýliť, keď som taká ubolená!“

„Komu ako vďaka,“ zahundrala baba, „ty sa neschýliš a ja ti tiež vody nedám!“

Kráľovná nemohla ďalej od smädu, nuž sa schýlila cez oblok, a ako bola tak nachýlená, strčila ju stará baba do vody a hneď na jej miesto svoju dievku uložila do postele. Chlapčeka so zlatou hviezdou sa jej nevidelo odmárniť; dost' jej bolo, že mohla dievku podstrčiť.

Kráľovná sa neutopila, len sa na zlatú kačku obrátila a s druhými kačkami po Dunaji plávala.

Ale chlapček nebožiatko, ako matku nečul, začal plakať a vrieskať a vonkoncom sa nedal učičikať. Vtom pribehol jelenček do izby a knísal rožkami na znak, aby mu to dieťa na ne položili, že ho bude hintať. Stará baba si už neznala s ním rady, nuž mu ho položila na tie rožky:

„Chod’,“ povedá, „zlomte oba grgy!“

Jelenček sa zachytil dolu brehom Dunaja, a ako zazrel plávať kačky, postál a zavolať na ne:

„Kačičky perličky,
či ste nevideli tohto dieťaťa matku?“

„Videli, videli v tom širokom sádku,“¹

¹Takto v Liptove. V Malohonte a v Gemeri:

Káč, káč, kačička,
kde je moja sestrička?
Tam, tam, v tom druhom, treťom, dvanástom šaragu.

Alebo:

Kačičky sestričky,
či ste nevideli tohoto dieťaťa matku?
Videli, videli, v tom druhom, treťom krdli.

V treťom krdli odpovedali kačičky:

Videli, videli, tu je medzi nami.

Alebo:

odpovedali kačičky.

Kačičky, kačičky,
či ste nevideli tohoto detiatka mamičky?
Videli, videli,
v tom druhom křdli.

Ako k druhému křdľu prišiel, tam mu odpovedali:

Videli, videli,
tu letí za nami
v tom treťom křdli.

Pri treťom křdľi zavolať:

Evička sestrička,
vyndi von z Dunajka,
ukojže si, ukoj tvojeho synáčka!

V Šariši:

Kače klače,
zlate kače,
vyjdz, vyjdz,
bo ci horko
dzecko plače.

A vtom už letela zlatá kačka ku brehu, premenila sa na krásnu paniu, vzala dieťa a povedala mu:

„Môj zlatý synček, prezlatý, okúp sa, pridaj sa, povi sa!“ — a to sa priam všetko stalo.

Potom ešte raz vyobjímala, vybozkávala dieťa, a tak ho jelenčekovi na rožky zložila. Tu sa zase spravila na zlatú kačku a odletela do Dunaja.

To tak šlo za hodný čas: Jelenček každý deň nosieval dieťa k Dunaju a bolo hodnô, krásno ako ruža.

Naveľa odpísal kráľ z vojny, že aby ho vtedy a vtedy čakali domov. Tu hneď stará baba rozkázala dievke, aby si do postele ľahla a chorou sa stavala. A že keď kráľ príde, aby si len z toho jelenčeka mäso pýtala.

Kráľ sa šťastlivo vrátil domov a veľmi sa zradoval tomu krásnemu dieťaťu. Ale nad tou, čo na posteli ležala, nemohol sa prenačudovať a najviac mu bolo divno, že jej nevidel na čele zlatú hviezdu a zlaté vlasy. Tu stará baba vedela hneď vykrútiť, že to veru chorosť nikoho nepopraví a že zlatá hviezda a zlaté vlasy prešli z kráľovnej na dieťa.

A tá z tej postele začne volať:

„Jaj, jeleňacie mäso by som jedla, dajte mi toho jelenčeka zarezať!“

„Ej,“ povie na to kráľ, „veď som ti musel prisahať, že nesmie nikto jelenčekovi ublížiť. Akože je to, že ho teraz sama kážeš zarezať?“

A tá nič, len ešte väčšmi volala:

„Jaj, jeleňacie mäso by som jedla. Hneď mi dajte toho jelenčeka zarezať!“

Naveľa kráľ privolil a hneď začali nože brúsiť, vodu hriať, že ho budú rezať a variť.

Vtom sa prebudí dieťa a začne plakať a vrieskať. Na ten plač pribehol hneď jelenček a knísal rožkami.

Dosť ho stará baba čičíkala; ale to veru nechcelo utíchnuť a jelenček jednoducho len kýval tými rožkami. Kráľovi to divno bolo, že čo to tak ten jelenček robí? A stará baba mu povedala, že chce to dieťa na rožkoch kolimbať. Nuž kráľ rozkázal, aby mu ho položili. A ten, ako ho na rožky dostal, vybehol von dvermi. Kráľ v strachu, aby sa dieťaťu zle nepovodilo, zachytil sa tiež. Jelenček šiel rovno dolu brehom, a ako zazrel plávať kačky, postál a zavolať na ne:

„Kačičky, perličky,
či ste nevideli tohto dieťaťa a matku?“

„Videli, videli v tom širokom sádke.“

Tá hneď vyletela z toho Dunaja, premenila sa na krásnu paniu, vzala na ruky dieťa a povedala mu:

„Môj zlatý synček, prezlatý, okúp sa, pridoj sa, povi sa!“

To sa priam všetko stalo. Potom ho ešte začala objímať a bozkávať:

„Ach“, povedá, „čože robí ten tvoj drahý otec: Ach, keby on vedel, čo mi urobili, keby vedel, ako ma tá baba do Dunaja strčila!“

Tu kráľ spoza kríka vyskočil a objal ju okolo hrdla. Ona sa v tom okamžení urobila na zlatú kačku a potom bohvie ešte na aké potvory. Ale kráľ ju mocne držal a:

„Nepustím ťa,“ povedá, „nepustím, kým sa mi nespravíš na takú, ako si pred tým bola.“

Sotva to vyriekol, už ho objímala jeho krásna zlatovlasá žena a miesto jelenčeka kolimbal na rukách dieťa švárny mládenec.

Vytešení pobrali sa všetci do zámku a kráľ voviedol kráľovnú s dieťaťom a so švagrom do osobitnej izby, takže o tom nikto druhý nevedel. Stará baba sa nazdala, že jelenček aj s dieťaťom dakde skazu vzal a bola rada.

Na druhý deň rozkázal kráľ pripraviť veľkú hostinu a dal mnoho panstva zavolať. Stará baba až tak rástla od pýchy, keď videla svoju dievku za vrch stolom pri kráľovi sedieť. Keď najlepšie jedli a pili, vstal kráľ a takto sa ohlásil:

„Milí páni! Mám vám jednu otázku predložiť. Povedzte mi, čo by zaslúžil ten, ktorý chcel dvoch nevinných o život pripraviť a tretiemu šťastie pokaziť?“

A stará baba chytré na to povie:

„Ten nezaslúži inšie, len aby ho so všetkým parapúťom do suda klincami vybitého zadnili a dolu vrchom pustili.“

Vtom sa roztvorili bočné dvere, kráľovná s dieťaťom na rukách a švárny mládenec vstúpili do izby a kráľ rozpovedal všetko, čo a ako sa stalo. Starú babu aj s dievkou naskutku odvedli a ako sa sama odsúdila, tak sa im zviadlo.

Kráľ ale posadil k sebe z pravej strany kráľovnú, z druhej strany švárneho Janka a tak sa teraz naozaj radovali všetci spolu a radujú sa doteraz, ak nepomreli.

Dalajláma

Podali: Janko Rimavský a zbierka Važecká; rozpráva A. H. Škultéty.

V ošarpanej kuťke samotný ako palec býval jeden šuhajček. Rodičia mu jeden za druhým pod týždňom zomreli a rodinu nemal žiadnu ani po otcovi ani po materi.

Býval si on tak za jeden čas ako dáky pustovník a živil sa, ako vedel, po psote a biede. Ale nedalo sa mu to tak osamote dlho vydržať, lebo čo ďalej bolo mu divnejšie a otupnejšie a mrle ho mali od dlhého času zjesť. Naveľa ho tá samota domrzela celkom a pomyslel si:

„Čo sa ja tu budem takto trápiť? Tu ti nemá kto ani uvariť, ani ťa kto oprat'. Vyberiem sa ja radšej do sveta!“

Naraz na druhý deň vzal do ruky kyjačik a išiel neborák, išiel, kde ho dve oči viedli. Po ceste nestretol nikoho, kto by ho, či sem, či tam bol upravil; tak ani sám nevedel, ako dostal sa do jednej veľkej hory. Tu len čo dakol'ko krokov spravil, nevidel viac pred sebou ani cesty ani chodníčka. Na všetky strany len tmavá hustá hora.

„Poručeno Bohu,“ myslel si, „bude ako bude,“ a pustil sa tou horou.

Dlho sa motal sem a tam, ale nemohol prísť ani len na dáku čistinku a už bol ukonaný celkom.

Chcel si práve sadnúť, že si trocha vydýchne, tu ho dakto od zadku chmatol za plece. On sa zvrtna a tu vidí pri sebe jednu ozoru strašnú a to bol strigôň.

„Ako si sa opovážil prísť sem, do tejto mojej hory?“ zareval na neho strašným hlasom.

Šuhaj v strachu začal sa vyhovárať, že tak a tak nemá nikoho, preto že sa pustil do sveta, ale že tu v tejto hore poblúdil.

„No, neboj sa nič,“ povie na to strigôň, ja ti ukážem cestu, len pod' za mnou — a kamsi čosi priviedol ho ku jednej chyžke, kde sám ten strigôň býval.

Tu ho nachoval a napojil do dobrej chuti a potom sa ho spýtal, že či zná čítať? Náš šuhaj sa bol ešte za živa rodičov naučil po kuse čítať; ale ako by mu bolo dač pošeplo, povedal strigôňovi, že nevie. To sa tomuto páčilo.

„Tým lepšie,“ povedá, „keď nevieš“ — a hneď ho začal nahovárať, aby ostal u neho za sluhu.

„U mňa ti,“ povedá, „dobré bude; budeš mať čo jesť a piť a nebudeš mať druhej roboty, len keď ja nebudem doma, tieto knihy, čo vidíš, ometať a chyžu riadiť. Ale do žiadnej knihy a do druhej izby nesmieš ani len nakuknúť.“

Šuhaj veľa nemyslel a podzvolil sa ku takej ľahkej službe.

Dobre. Bol on tu tak v tej chyži za jeden čas; starý strigôň sa túlal po svete a hockedy sa aj do týždňa neukázal doma, a milý sluha ometal tie knihy a riadil tú chyžu.

Ale ako dakedy doma, aj tu mu počalo byť otupno; lebo mu tá práca netrvala ani za hodinu a potom sa len tak povaloval. Tu ho raz nadišla veľká chuť vyzvedieť, že čo ozaj môže byť v

tých knihách?

Pozrie do jednej a tam stálo napísanô: Ej, Janko! Keby si ty do tej druhej pozrel! Otvorí druhú knihu a tam zase stálo: Ej, Janko! Keby si sa do druhej izby poďíval!

Šuhaj chytrý, otvorí dvere a tu vidí, ako tam zlato potokom tieklo; omočil do neho prst, naraz mu ostal zlatý; ale aby strigôň nezvedel, zaviazal si ho handričkou. Po chvíli sa vrátil strigôň a zbadal hneď, že sluha má zaviazaný prst.

„Čo ti je,“ povedá, „tomu palcu?“

„Ach, nič, len som sa trochu porezal,“ vyhovára sa sluha.

Ale strigôň priskočil, zdrapil dolu handričku a zlato mu do okáľov blysklo. Tu ako by bes do neho vstúpil, začal sa obrykovať na sluhu:

„Ty taký a taký oplan, jasná okovaná strela sa cez tvoju dušu párala! Nuž ty tak budeš môj rozkaz zachovávať?“

A tak klial a hrešil za dobré dve hodiny, až zemi ťažko bolo. Ale to všetko len tak prehrmelo a sluhovi neurobil nič; len mu ešte raz prihrozil, aby sa to neopovážil viacej spraviť, lebo že potom naozaj zle bude s ním.

Strigôň blúdil zase svetom a sluha ometal tie knihy a riadil tú chyžu. Ale teraz ešte ani tak nemal pokoja: jednostajne ho tie knihy domrzali. Ďalej sa už nevedel zdržať a roztvoril zase tú knihu. Tam stálo napísanô: Ej, Janko! Keby si ty do tretej knihy pozrel! Vezme tretiu knihu a v tej zase čítal: Janko! Keby si ty šiel do tretej izby!

On bežal hneď ku tej tretej izbe, a ako ju otvoril, tu vidí mnoho ľudí jedných mŕtvych a druhých živých, ale sa žiaden z nich nemohol hýbať; a stál tam v kúte aj jeden sivý kôň. Tento priskočil k šuhajovi a povedal mu:

„Janko! Vezmi tú masť z police a popotieraj s ňou hrdlá týmto ľudom!“

On vzal tú masť, a ako im radom hrdlá popotieral, tí mŕtvi naraz ožili a tí druhí sa začali hýbať. Tu mu všetci ďakovali, že ich zo zakliatia vyslobodil a naradovaní utekali von.

A ten sivko zase sa ohlásil:

„Teraz choď, zamoč si vlasy v zlatom potoku a vyber si čo najkrajšie šaty! Ale navrch na ne okrut' tú bundičku z myších koží a na hlavu si stiahni barančicu. Tam nájdeš aj jednu písťalku a jeden prútik. To si skry a vezmi so sebou aj hrebeň, kremeň a ocieľku. Potom ešte zapľuj naprostred izby, kde si býval a zapri dobre dvere! Ja ťa budem čakať na dvore.“

Šuhaj urobil všetko tak a prišiel na dvor ku sivkovi.

„Sadaj!“ zavolá sivko, „a keby nás strigôň doháňal, zahod' najskôr hrebeň, potom kremeň a napokon ocieľku.“

Šuhaj vysadol na sivka a leteli ako jasná strela.

Len čo boli odišli, prihrmel strigôň domov. Zabúchal päšťou na dvere a zavolal:

„Otvor!“

Ale sa dvere neotvárajú, len slina sprostred izby zavolala:

„Hneď!“

Tak zavolať aj druhý aj tretí raz a slina zakaždým odpovedala:

„Hneď, hneď!“

Strigôňovi bolo do nestrpenia, kopol nohou a dvere sa vyvalili. Tu nevidí nikoho, len dvere na druhej a tretej izbe pootvárané. Hneď zbadal, čo je vo veci, vychytil sa a pod' za nimi!

Bol by ich istotne skoro dolapil, ale šuhaj zahodil hrebeň a povedal:

„Hora, hora, urob sa mi taká, ako tento hrebeň!“

I hneď bolo tak. Pred ním pekná zelená lúka a za ním hora hustá ako hrebeň. Ale ten strigôň bol britvený a pretínal sa cez tú horu, ako by si cestu mietol.

Obozrel sa šuhaj raz, ešte bol strigôň ďaleko; obozrel sa druhý raz, už bol hneď pri ňom; obozrel sa tretí raz, už mu koňa lapal.

Šuhaj zahodil kremeň a zase povedal:

„Hora, hora, urob sa mi ako tento kremeň!“

A hneď bolo tak. Pred ním bola pekná lúka, za ním hora ako kremeň; a strigôň sa pretínal zase britvami.

Obozrel sa šuhaj raz, ešte bol strigôň ďaleko; obozrel sa druhý raz, už bol hneď pri ňom; obozrel sa tretí raz, už mu koňa lapal. Ešte zahodil ociel'ku a zase len zavolať:

„Hora, hora, urob sa mi taká, ako táto ociel'!“

A hneď bolo tak. Pred ním bola pekná lúka, za ním hora ako ociel'. A strigôň sa len pretínal i cez tú ociel'. Obozrel sa šuhaj raz, ešte bol strigôň ďaleko; obozrel sa druhý raz, už bol hneď pri ňom; obozrel sa tretí raz, už mu koňa lapal.

Viacaj už nemal čo zahodiť a tu strigôň čiahal dlhou rukou, že ho chmatne. Ale na šťastie doleteli ku jednému moru a strigôňova moc už nešla ďalej. Od jedu, že ich nemohol dochytiť, rozlial sa na smolu.

*

Ako ponad to more preleteli, prišli ku jednému mestu. Tu sivko zastane a povie šuhajovi:

„V tomto meste býva kráľ a ty staneš u neho do služby. Ale ti skorej musím ešte dať povedať. Ja som dakedy bol kráľom, ale ma ten strigôň takto na sivého koňa zaklial a za veľa rokov zatvoreného držal. Ty ma ale z tohoto zakliatia vyslobodiť môžeš, keď za sedem rokov nič inšie neprehovoriš ako to slovo dalajláma. Len keď ťa nepoznajú, kto si, vtedy sa budeš môcť zhovárať.“

Dobre. Šuhaj mu to prisľúbil a stal u toho kráľa za pecúcha. To bol veľmi mocný a bohatý kráľ a mal aj tri utešené paničky. Tým paničkám boli mená: najstaršej Láskykvet, strednej Vnocipekná a najmladšej Fineta, — a to bola spomedzi nich najinakšia.

Náš šuhaj slúžil za toho pecúcha; radi ho videli, lebo bol poslušný a usilovný. Ale kedykoľvek sa ho dať spýtali, nikdy inšie neodpovedal, len „*dalajláma*.“ Preto ho ani inak nevolali, iba Dalajlámom. A on vždy chodil ukrútený v tej bundičke a na hlave mal stiahnutú čiapku až po samô hrdlo.

Raz v nedeľu išli všetci do kostola; nikto neostal doma iba tá najmladšia Fineta, lebo bola chorá, a ten pecúch. A tej Finete prikázali, žeby dala pozor na záhradu, lebo mali tam veľké pekné kvety, nuž aby ich kury dajak nopohrabali.

Len čo tí odišli, ohlásil sa sivko:

„Janko! Zhod' bundu a čiapku a vysadni na mňa!“

Zlatovlasý, pekne oblečený šuhaj vysadol a tu milý sivko pod' zrovna do záhrady, kde najinakšie kvety, všetko dolámal a pomiesil. A tá chorá práve vtedy vyzrela oblokom a videla všetko, čo sa v záhrade robí. Ale nepovedala nič, len sa čudovala, čudovala, lebo sa jej ten šuhaj veľmi páčil. Keď bolo všetko skvasenô, sivko vyletel ako strela zo záhrady a povedal šuhajovi, aby sa zas ako predtým zababúchal.

Keď sa z kostola vrátili, tu videli tie kvety také dolámané, pomiesené! Prídu do izby a spýtajú sa tej chorej, že kto tú záhradu tak doriadil? Ale milá Fineta zatajila všetko a povedala, že ona nevie.

Na druhú nedeľu sa zase vybrali všetci do kostola, iba Finetu a pecúcha nechali doma. A ten sivko mu len zase povie:

„Janko! Zhod' tú bundu a tú čiapku a sadni si na mňa!“

Zlatovlasý, krásne oblečený šuhaj si vysadol a milý sivko pod' zas do záhrady! Pobežoval, poskákaval po všetkých hriadkach. Nuž tu hneď celá záhrada bola ešte raz krajšia ako skorej. A Fineta sa na to všetko dívala oblokom.

Ako z kostola prišli, nevedeli sa dosť naprizerať tým krásnym kvetom a čudovali sa, čo je to s tou záhradou? V tamtú vraj, nedeľu, aj keď sme dnes ráno do kostola išli, aká bola zvláčená, a teraz aká je pekná, ešte kde krajšia ako predtým! Fineta zatajila aj teraz všetko, a pecúch, ako by o ničom nevedel, stál ukrútený vo svojej bunde a čiapke.

Od tých čias milá Fineta, nie žeby sa hore bola mala, ale zo dňa im deň bola horšie a od nikoho nechcela vziať ješ' iba od pecúcha. Lebo ona dobre poznala, kto to bol v tej záhrade na tom sivkovi.

Raz, ako jej tak doniesol obed, spýtala sa ho, či ozaj nezná inšie hovoriť, ako to dalajláma? A on jej povedal, že zná, ale že ešte nesmie. Ako to Fineta počula, hneď jej nebolo nič, vstala hore a bola celá vytešená. Ale neborák sivko veľmi smutno privítal šuhaja:

„Janko, Janko! Čo si to spravil?! Pre tie slová, čo si preriekol, musíš vyše tých sedem rokov ešte za nových päť ostať nemým; a keby si sa opovážil od tohoto času ešte čo len jedno slovo z úst tvojich vypustiť, krem toho, čo som ti povedal, zle by aj so mnou, aj s tebou bolo!“

Šuhaj sa rozžialil veľmi.

Ale darmo. Inak nemohlo byť a jeho všetka reč bola zase len „dalajláma.“

Tie tri paničky boli už hodné, súce na vydaj. Tu ten kráľ, ich otec, kúpil im raz troje zlatých jabĺk a tri červené ručníky, každej po jednom. A potom dal vyhlásiť, aby sa kde len akí bohatí a driečni šuhaji vtedy a vtedy u neho zišli, že si jeho dcéry spomedzi nich budú mužov voliť. Na ten chýr prihrnula sa veľká sila švárnych mladých pánov a boli jeden nad druhého krajšie vystrojení. Kráľ priviedol svoje dcéry a povedal im, aby tie zlaté jabĺčka do červených ručníkov zavinuli, a ktorý sa ktorej bude páčiť, aby na toho hodili. Najskorej že hodí Láskykvet, za tou Vnocipekná a potom Fineta.

Láskykvet a Vnocipekná skoro vyzreli svojich šuhajov a jedna za druhou hodili na nich jabĺčka. Tu prišiel rad na Finetu; ale tá len stála a stála a nechcela ani na jedného hodiť. Kráľa to namrzelo a napokon jej povedal, že keď do týchto nehádzala, že jej dá zvolať žobrások krivých, aj toho pecúcha.

Tí prišli a kráľ jej rozkázal, aby hádzala. Sotvaže to vyriekol, už pecúch mal ručník so zlatým jabĺčkom v hrsti.

Namrzený kráľ nepovedal na to ani slovo, len sa obrátil ku tým dvom hrdým zaťom a zaviedol ich aj s ostatnými pány do jednej svetlice, kde im veľkú hostinu robil. Finetu s pecúchom dal zaviesť do jednej otrhanej chalupy a nechcel viacej o nej ani len počuť, že jej dal takých pekných pánov na výber a ona mu takýto posmech spravila. Láskykvet a Vnocipekná bývali so svojimi mužmi v krásnych a hrdých svetliciach, Fineta s pecúchom žila v otrhanej chalupe.

Raz sa tí jeho švagrovia vybrali na poľovačku. A ten sivko sa ohlásil:

„Janko! Tvoji švagrovia išli poľovať. Neseď doma, choď aj ty do hory! Vezmi si tú pišťalku, a keď budeš v hore, zapískaj na nej! Ale aby ťa švagrovia nepoznali, preobleč si poľovnícke šaty!“

Tí dvaja chodili krížom-krážom a nemohli ani vtáčka zastreliť.

Ale ako tento na tej pišťalke zapískal, hneď pribehlo k nemu krásnych dvanásť srn. Šesť z nich lapil a šesť pustil po slobode. Vtom nadišli jeho švagrovia a prosili ho veľmi, aby im tie srny prepustil. On im to kvôli spravil a tí hrdí priviedli srny kráľovi. Kráľ naradovaný, že mu živé zvery doviedli, dal priam zverinec ohradiť a tých svojich zaťov veľmi chválil. Dalajláma, ako by o ničom nevedel, išiel do svojho domčeka.

Po chvíli sa vybrali zase tí dvaja na poľovačku a sivko poslal Dalajlámu za nimi. Ani teraz nemohli nič zastreliť; ale ako tento na pišťalke zapískal, hneď pribehlo k nemu dvanásť pekných jeleňov. Šiestich lapil, šiestich po slobode pustil; a tí dvaja práve sa tam zase nadhodili. Tu okolo neho, aby im tie jelene prepustil.

„Prepustím,“ povedá, „prečo by som vám ich neprepustil, ale darmo nie.“

A tí sa spýtali, že čo žiada za ne?

„Nič inšie,“ povie Dalajláma, „len vám pečate na čelo udriem!“

Švagrovia pristali a on vylepil obidvom pečat'. Kráľ bol zase veľmi rád tým krásnym jeleňom,

pustil ich hneď do zverinca a pred každým sa chválil, akých on má driečnych zaťov. Dalajláma čušal vo svojom domčeku.

Raz vo sviatok pristrojil sa do svojich krásnych šiat, čiapku z hlavy zhodil a vzal do ruky ženinu šatku, na ktorej bolo jej meno zlatými literami vyšíť a tak sa prevalil na posteľ. Vtom prišli dve staršie sestry Finetu navštíviť a opýtali sa jej, že čo je to za jeden na tej posteli? Ona im povedala, že je to jeden pán.

„Nuž a,“ povedá, „tvoju šatku má pri sebe?“

„Ach, tak a tak, že bola na stole, nuž že si ju vzal.“

Potom sa dovedovali za jej muža, že kde je ten. A ona sa vyhovorila, že nevie, kde odišiel. Tu ju začali sestry hanbiť:

„No veď si si ho ty vybrala za muža! Naši už plný zverinec nalapali zverov, a tvoj sa ničím nevie preukázať.“

Fineta uhla plecom, že čo si vybrala, že to má.

Onedlho zatým strhla sa vojna a kráľ že bol už pristarý, poslal miesto seba tých dvoch zaťov s veľkým vojskom. Ako tí odišli, ohlásil sa sivko:

„Janko! Obleč si pekné šaty a vezmi si ten prútik, — ideme do vojny. Ten prút ti bude miesto šable, s tým budeš okolo seba sekať!“

Zlatovlasý, krásne oblečený šuhaj vysadol na sivka a leteli do tej vojny. Tam zle-nedobre bolo; nepriateľ vojsko kráľovo premáhal a hrdí zaťovia chceli práve ukázať päty.

Vtom pribehol Dalajláma a rovno sa pustil medzi nepriateľov. Tu šibal napravo-naľavo a koho začiahol prútom, naraz bolo po ňom. Chlapi padali ako snopy, a ktorých nezašiel prút, pobrali sa v nohy. Hrdí zaťovia sa čudovali, čo sa to robí, a keď bolo po všetkom, d'akovali mu veľmi a volali ho, aby išiel s nimi ku kráľovi. On im na to povedal, že teraz nemôže ísť, ale že o rok istotne príde. Obrátil sa na svojom sivkovi, a keď tí došli, Dalajláma bol už chvíľka doma.

Po roku sa pristrojil zase pekne, sadol si na sivka a priletel do kráľovského zámku. Tu ho dobre na rukách nenosili a najmä starý kráľ bol mu veľmi vd'ačný. Rozkázal hneď pristrojit veľkú hostinu a boli všetci veselí.

Medzi druhou rečou, začal sa kráľ chváliť, aké on má krásne zvery, čo mu jeho driečni zaťovia doviedli.

„Veru driečni,“ povie na to Dalajláma, „a aké majú krásne pečate na čelách!“

Tu im odhrnul vlasy a vyrozprával, ako k tým pečatiam prišli. Tí dobre tam od hanby nezhoreli a boli, ako by ich obaril.

Teraz sa Dalajláma dopytoval kráľa za deti, že či nemá viacej len tieto dve dcéry. Kráľ mu navel'a vyznal, že má ešte aj tretiu, ale že tú nechce ani vidieť. Tu on začal prosit', aby len dal aj tú zavolať.

To sa kráľovi nevidelo, ale na mnohé prosby len privolil a po chvíli prišla Fineta. On vstal proti

nej, chytil ju za ruku a viedol pred kráľa:

„Pod’“ povedá, „sem, pán otec nechce veriť, že si ty moja žena!“

Tu svitlo všetkým v očiach a od divu nevedeli, či ho odpytovať, či mu ďakovať majú.

Vtom sa roztvorili dvere: Vysoký, krásne oblečený muž vstúpil do svetlice a mal korunu na hlave. To bol ten sivko, ktorému práve čas zakliatia vyšiel a na kráľa sa obrátil, ako býval predtým. V tom okamžení premenila sa aj tá hora na krásnu krajinu a na miesto toho domčeka stál utešený palác.

Odkliaty kráľ ďakoval pred všetkými svojmu vysloboditeľovi; zavolať ho aj s Finetou do svojej krajiny a tam ho vyhlásil miesto seba za kráľa. On že bude len tak v pokoji pri ňom bývať. Svokor ale tých dvoch hrdých zaťov, za pokutu, že ho tak klamali, vypral do tej chalupy bývať a pred smrťou poručil celô kráľovstvo najmladšiemu zaťovi.

Čarodejná lampa

Písali: dr. Gustáv Reuss z Gemera, Jonatan Čipka z M. Hontu, Eduard Ličko zo Zvolena; Jozef Jančo zo Šariša; vypracoval Pavol Dobšinský.

Bol jeden mních, mal veľa kníh, čítaval v nich, až raz veru aj vyčítal, že tam a tam jesto jedna veľiká zápoľa a v tej zápoli mnoho bohatstva aj čarodejná lampa, a to všetko že by sa dalo dostať z nej, keby sedemročného chlapca ta dnu poslal.

Zabral sa on cez pole toho chlapca hľadať. Vidí tam jedného pastierika, ako práve barance zavraca. Príde k nemu a opýta sa ho:

„Chlapče, koľkože je tebe rokov?“

„Ja dobre neviem; ale mi matka vravela, že mi je ako teraz sedem rokov, sedem mesiacov a sedem týždňov.“

„No, ver si ty šuhaj!“ pochválil ho mních; „a či by si nešiel so mnou vtáčky vyberať, len tu hľa do týchto zápolí? Veru ich tam hodne jesto, ale čože? Keď sa ja nemôžem vydriapať k nim!“

Čím viac mu ich nasľuboval, tým sa dal chlapec hlbšie vábiť do hory. Ale tu mu napokon svitlo v hlave.

„Kdeže mňa vy to,“ povedá, „vediete?“

„A veď len pod', naraz už tam budeme.“

Chlapec už ani nevedel, skade naspäť, nuž v strachu len kľanckal¹ za mníchom, až raz prišli pred veličiznú zápoľu. Tá práve vtedy otvorená stála.

„Sem sa chlapče!“ povie mních, „tuná pôjdeš do tejto diery, nájdeš tam silu pokladov, naber si z nich, koľko ti len duša zažiada a mne len tú lampu dones, čo tam na zhrdzavenom klinci visí“ — vtom ho strčil ta dnu. „Aleže“, povedá ešte „vyjdi von, keď ťa budem volať, lebo ináčej na večné veky tam ostaneš!“

Nevoľky šiel chlapec dnu, lebo sa mnícha bál. Maká po tej tme, maká, až raz príde na svetlo, — tu, čo ďalej šiel, to krajšie všetko: stromy strieborné, tráva strieborná, kvety zlaté a po chodníčku drahé kamenčeky! Neznal, čoho sa skorej chytať! Zbieral si drahé kamenčeky do kapsy a ihral sa s nimi. Tu sa ozve stuvon mních:

„Chlapče, pod' von!“

Ale on nepočúval, len sa zabával. Zase o chvíľku:

„Pod' už von!“

Pastierik i teraz alebo nepočul, alebo nedbal. Ešte tretí raz ozvalo sa:

„Pod' von!“

¹pokulhával.

Ale vtom zápoľa s veľkým praskotom sa zatvorila, že tak zadunelo, ako čoby sto hromov hrmelo a už teraz nebolo možno ani dnu ani von. Pastierik o to o všetko ani sa neobzrel, len sa ďalej zabával a tam sa po jednom krásnom paláci prechodil. Baval sa on tu za sedem rokov a tak sa mu zdalo, ako čoby to len sedem hodín bolo. Naposledy nabral si z tých kamienkov do kapsy, že mu dobre bude s nimi doma pod stienkou sa hrať a že už pôjde von! Tu ešte zazrie na zhrdzavenom klinci jednu starú lampu visieť!

„Pod“, povedá, „i ty starý lampáš so mnou, zideš sa nám dakedy doma do stajne posvietiť, jednak žiadneho nemáme.“

Chce von, ale tu diera zatvorená a jemu pred nosom tma, že ani sám seba nevidel. Zdesil sa náramne a v strachu len makal a ťapkal okolo seba. Raz šuchne sa mu volia ako tá lampa o kabanicu a tu sa ozve za ním:

„Čo chceš, pane?“

V strachu ani nevedel, čo odpovedal:

„Ach nuž, keby sa mi táto skala otvorila!“

I otvorila sa hneď, ale ako vystúpil, zase praskotom sa i zatvorila. Mnícha tam nebolo. Ale akože by aj bol mohol za sedem rokov čakať?

Blúdi po tých horách, blúdi, až sa mu nenadhodil jeden človek:

„Dobrý človek“, povedá, „či by ste nevedeli, kde môj otec kondáš² býva?“

„Môj synok“, povie tento, „ved' tu v každej dedine jesto jeden. Ktože ťa vie, ktorý je tvoj otec?“

Tak on len šiel, kým sa dáko nedomotal k tomu miestu, kde tie barance dakedy zavracať a odtiaľ už potrafil domov. Ale tu doma otec už bol dávno zomrel, iba utrápená matka ho privítala a temer ho ani nepoznala, taký jej bol hodný narásol. Vyrozprával jej všetko, ako sa mu prihodilo, lampu zahodil do kúta a kamenčeky si vyňal z kapsy, že sa pod stienkou poihrá.

Ak sa obšmieta, tak sa obšmieta jeden žid okolo ihrajúceho sa pastierika.

„Synok“, povie žid, „predaj mi z tých kamienkov.“

„A čo mi dáte za jeden?“

„Štyri groše“, povie žid.

„No, tu ich máte, berte si ich po štyri groše!“

Žid zaplatil chlapcovi a chlapec bol rád, že tak ľahko k pár grošom prišiel. Vyšiel i druhý raz sa poihrať, a hľa, žid zase sa ustanovil. Zo žartu zapýtal chlapec za pár kamenčekov sto zlatých a žid mu ich naraz vyplatil. Náš šuhaj ostal už teraz hrdý:

„Mamo“, povedá, „mohol by som sa už aj oženiť. Ved' mám s čím gazdovať, sto zlatých sú v kapse!“

²pastier veprov

„A veďže si len vypáč daktorú!“ povedala mu matka.

Zabehúval on k jednej i druhej, ale sa alebo on dievčatám nepozdal, alebo ony jemu.

Tak to trvalo za drahý čas. Sto zlatých aj kamenčeky sa pomaly pomíňali, neostalo im iba predošlá chudoba a starý lampáš v kúte.

„Aj, mamó,“ povie raz šuhaj, „už som aj zabudol na ten lampáš v kúte, idem ho ja vyčistiť, tak viac zaň dostaneme.“

Vezme milú lampu do ruky a pošuchá vechťom:

„Čo rozkážeš, najmocnejší kráľu?“ ozve sa mu z nej.

„Čoby som ja najmocnejší kráľ bol? Ľaľa, ako sa mi posmieva!“ a zahodil lampu zase do kúta.

Ale ho tá lampa len mrzela. Vezme ju i druhý raz a pošuchá, — tu zase sa ozve:

„Čo rozkážeš, najmocnejší kráľu?“

Chytil sa teraz rozumu a povedal:

„Nič, len jednu hrbku takých kamienkov, ako som mal.“

Naraz bola hřba zlatých kameňov pred ním.

„Ej, mamó, mamó! Teraz sa ja len ožením, keď som ja zase bohatý pán,“ povedal materi pastierik. „Vezmiteže vy z tých kamienkov dakolko a neste ich nášmu kráľovi do daru a pýtajte mi jeho dcéru za ženu.“

Rozrandavená prišla matka ku kráľovi do zámku:

„Pozdravuje vás,“ povedá, „môj syn a posielal vám tieto kamienky do daru, že či by ste mu vašu dcéru nedali za ženu?“

Kráľ sa i namrzal, že taká rašma jeho dcéru svojmu synovi za ženu pýta, i kamenčeky sa mu zapáčili.

„Dobre,“ povedá, „keď je tvoj syn taký pán, nech si príde zajtra sám pre nevestu.“

Matka prišla domov a rozpovedala synovi všetko.

Syn pošuchá lampu, ozve sa mu z nej:

„Čo rozkážeš, najmocnejší kráľu?“

„Do zajtra rána, kým sa naspím, nech mi budú mosadzné šaty hotové, aj kôň aj takô vojsko pri mne!“

Na ráno, len čo oči otvoril, bolo všetko tak. Sadol si na mosadzného tátoša a letel i s vojskom pre nevestu. V jednom háji sa stretne s kráľom, ktorý bol celkom v striebre, aj vojsko mu bolo cele striebornô. Ako ho kráľ zazrel, že je len v mosadzi, obrátil naspäť a nechcel sa ani zhovárať s ním.

„Ij, čože toto za robota?“ myslí si pastierik a vráti sa i on domov.

Pošuchá lampu a spýta sa:

„Prečo sa ten kráľ so mnou ani len zhovárať nechcel?“

„A to preto, najmocnejší kráľu,“ povie lampa, „že on bol v striebre a ty len v mosadzi oblečený.“

„No keď je tak, zajtra mi strieborné šaty, koňa aj vojsko vystanov!“

Jak rozkázal, tak sa stalo. Ráno vysadol na strieborného tátoša a šiel ku kráľovi. Kráľ mu vyšiel v ústrety celý pozlátený, a keď videl pastierika len strieborného, vrátil sa domov. I tento sa musel.

Pošuchal lampu a spýtal sa:

„Čo to za príčina, že ma kráľ ani dnes k sebe nepripustil?“

„Ha, on dcéru nechce dať za chudobnejšieho, ako je sám; ty musíš mať zlaté šaty, tak ju dostaneš.“

„No, nechže mi ráno už také tu budú!“

Na tretí deň celý háj sa od zlata zajasal, keď sa pastierik na zlatom tátoši s kráľom stretol. Kráľ mal zase len pozlátené šaty i vojsko a tak musel pastierikovi ustúpiť a dcéru mu oddať.

Náš pastierik zlatô vojsko od seba prepustil a kráľovskú dcéru len tak po sprosté domov viedol. Že načo ju, vraj, má klamať, keď doma jednak len randavú chalupu nájde? Keď šli blízko dediny poľom, povie pastierik:

„Vidíš, ženo, stuto mi budeš v hrnčeku jesť nosiť, keď budem ovce pásť.“

Doma princeznú na slamu uložili a políhali si spať. Ako princezná zaspala, pošuchá pastierik lampu:

„Čo rozkážeš najmocnejší kráľu?“

„A veru nič, len naproti kráľovmu zámku taký zámok postavíš, čo bude v povetrí na striebornej retiazke visieť a všetko, čo doňho treba, nahotuješ a moju ženu ta do hodvábnej posteľe prenesieš.“

Ako rozkázal, tak sa stalo! A kráľova dcéra len oči vytreštila, kde sa to ráno našla! Ale muž prišiel k nej a povedal, že je ona už v tom všetkom pani. Tak si prebývali pekne spolu a radi sa videli.

*

Ale ten mních, čo mal tých veľa kníh, zase vyčítal z nich, že pastierik čarodejnú lampu dostal, aj to znal, akým je už pánom. Mnícha to mrzelo, hútal dlho, ako by on tú lampu dostať mohol. Preobliekol sa za žida a šiel po ulici, že staré veci skupuje a za nové prečarúva. Prišiel i do zámku, že či by staré lampy za nové neprečarali.

„Ej, ba veru sa tu jedna stará lampa už odkedy pometuje,“ povie pastierikova matka a prečarala mu ju za novú. A keď syn domov prišiel, ešte sa mu pochválila.

„Vidíš, syn môj, aký som ti dnes osoh³ spravila, za tú starú lampu, čo sa v tom kúte pometovala, dostala som túto novú!“

„No, mamó, veď ste mi spravili, veď mi len to chybelo!“ bedákal syn, lebo videl, že čarodejnú lampu prečachovala.

A vtom sa už na smetisku našiel, — lebo mních práve vtedy počul lampu:

„Čo rozkážete, falošný kráľ!“ ozvala sa lampa.

„Tamto ten zámok aj s princeznou zanesieš mi nad čierno more a tam nad morom zo zlatého klinca na striebornej retiazke mi visieť bude!“

Ako rozkázal, tak sa stalo. Pastierik bol bez kaštieľa i bez ženy. Ešte k tomu, kráľ sa nahneval a chcel ho dať zmárniť. Ale sa mu pastierik len uprosil, že si on i ženu i kaštieľ vyhládať musí, čo by to priam kraj sveta bolo.

Zaberie sa a ide dlho jednými horami, až raz podvečer príde do jednej chalupy.

„Chvalabohu,“ pomyslel si, „už raz pod strechou budem nocovať, aj možno sa dačo o mojej žene dozviem.“

Vstúpi dnu, tu pusto. Iba jedna stará skrpená žena v jednom kúte čupela.

„Čože ty tu chceš, hriešny človek?“ privítala ho staručká.

„Čože by som chcel,“ odpovedal šuhaj, „hľadám si nocľah, aj či by ste mi voľač o mojom skapanom kaštieli a o mojej žene povedať neznali!“

„O tvojom kaštieli a o tvojej žene,“ húpala stará, „to ja neviem, ale môj syn Vietor, ten azda bude vedieť, bo ten všetky hory a lesy preľúka, často storočné stromy v jede poprevracia a všetky skrine preduluje. Ale synok, pred ním sa varuj, utekaj, kam najďalej môžeš; bo ak by ťa ten tu zaňuchal, priam by ťa zjedol.“

„A už bude, ako bude, stará matko! Len ma vy dakde ukryte, azda sa zmiluje nad mojou biedou.“

„Dobre, keď sám chceš, ale ja ti zato nestojím, že ťa pri pokoji nechám!“

I tak ho ukryla v jednom tmavom kútku. O chvíľku príde Vietor, aby si po dvadňovom ustavičnom fučaní a dutí vypočinul.

„Fuj, tu človek musí byť,“ zreval vo dverách, „von s ním, kde ste ho podeli?“

„Kdeže by sa ti tu človek vzal?“ krotila ho stará, „veď ty dobre znáš, že tvojím mocným fučaním i toho v zemi ukrytého červiačka vyhubíš, nie to ešte človeka, ktorý slobodne chodí a dýcha!“

³úžitok.

„No, nič mi netajte, tamto v tom kúte. Len pod' von, chlapče, čo tu hľadáš?“

Vyliezol neborák pastierik z toho kútika a stál pred ozrutným chlapom ako polpalček utisnutý:

„Ach,“ povedá, „čože by som hľadal, len poradu v mojom nešťastí. Kde by som našiel zámok, ktorý zo zlatého klinca na striebornej retiazke v povetrí visí.“

Toho nikde nemáš, kade ja predúvam. Ale že si sa na takú veľkú vec podobral, už ti len odpúšťam a zajtra ťa vypravím ku môjmu bratovi, čo po pustatinách duje. Tam skorej nájdeš, čo hľadáš.

Tak sa všetko v dome utišilo, pastierik sa pokojne naspal a ráno mu sám Vietor ukázal chodník von z tých ďalekých lesov.

Z lesa sa voliako vymotal a prišiel na širokú pustatinu, ktorej konca-kraja vidno nebolo. Dlho blúdil po tej pustatine, kým zase jednému domčeku neprišiel. I tu ho stará mať Vetrova prevítala, ale ho prenocovať nechcela, bo že jej syn, čo po pustatinách fučí a garazuje, horší je od predošlého a neodpustil by mu. Naveľa sa predsa dala uprosiť a ukryla ho do kútika a zastrela zásterkou.

Raz ti zahvízda čosi vonku, ako čo by tristo valachov odrazu na palci zahvízdalo. To už Vietor k domu dochodil a ešte zd'aleka volal:

„Mamo, von s tým červíčkom z toho kúta, darmo ste ho ukryli. Ved' som ho ja ešte vtedy zaňuchal, keď von z lesa na pole vystupoval.“

„No, lenže sa nehnevaj,“ krotila ho stará; „ved' ten človek ide od tvojho brata a hľadá u teba poradu.“

„Nože, no, ved' ho uvidím!“ povedal Vietor a pastierik už trocha smelšie vystúpil pred ozorného chlapa. Rozpovedal mu o svojom nešťastí, ale Vietor mu o takom kaštieli povedať neznal; len mu radil, aby šiel k ich tretiemu bratovi, čo po mori duje.

Ráno mu Vietor ukázal, v ktorú stranu má ísť a sám sa vybral na tento čas v druhú stranu fúkať, aby mu voliako v hneve neublížil, keď sa rozfúka. Náš pocestný šiel rovno pred seba, sťa⁴ by strihal, až podvečer prišiel na morský breh do jedného domčeka. Tu ho stará Vetrova mať už pokojne prevítala, lebo jej syn, morský Vietor, bol síce najstrašnejší, ale len kým po mori zúril. Keď sa už k noci nachyl'ovalo, stíchol odrazu a navracal sa domov pokojný a rád, komu mohol, poradu udelil. I teraz, keď pastierika zazrel, pekne sa s ním uvítal a kázal si všetko vyrozprávať.

„Hm,“ povedal morský Vietor, keď pastierika vypočúval, „nehľadáš ty tak tvoj zámok ako radšej čarodejnú lampu, o ktorej si mi ešte nič nepovedal. Vedz, že tvoj zámok tu visí nad morom, aj tvoja žena je v ňom a ten mních ju núti, aby jeho ženou bola, aj čarodejnú lampu má pri sebe. Ale teraz neviem, ako túto dostaneš. Ak ti len sama tá lampa pomáhať nebude, tak je nič z teba. Už len stato vedľa mora pôjdeš. Jesto tam jedna studnička, pri tej sa mních bavil, keď tadiaľto šiel; ak teba tá lampa rada má, po nej dáky znak nájdeš.“

Pastierik sa i za tú radu poďakoval a ráno šiel studničku vyzerat'.

Ako tak chodí popri mori, zazrie na jednom mieste jednu paničku tancovať. Rozbehne sa za

⁴ako

ňou, že ju chytí, ale tá plumps! čľupla mu pred nosom do studničky. Chmatne za ňou do vody, pravdaže naprázdno, ale tu ako vytiahne ruku, vidí si na prste krásnu zlatú obrúčku. Pomaká ju a skrútno na prste, tu sa mu ozve obrúčka:⁵

„Ej, zabudol si ty na tvoju lampu, prišiel mních, kúpil ju a teraz pri sebe nosí. Ja som malá čiastočka z tej lampy, aby si vedel!“

Pastierik sa zaradoval a preriekol:

„Nuž ale, moja drahá obrúčka, kdeže si sa ty tu vzala?“

„Hja, vidíš, lampa tomu mníchovi slúžiť nechce, ale ešte aj dosiaľ vždy pri tebe pomáha. A tak, keď ten mních tadial⁶ šiel a tu sa zohol, že sa vody napije, nuž ako mal lampu na hrdle zavesenú, tá sa mu durkla⁶ o skalú a ja som sa z nej odrazila a do tejto studničky padla. Dost' on potom hľadal, ale mňa nájsť nemohol. Viac sa už neboj, ja ti k celej lampe dopomôžem. Len ma skrútni a zažiadať si, aby si bol v mníchovom zámku.“

Pastierik prsteň skrútol a zažiadať, aby bol v mníchovom zámku. — Naraz tam bol.

Mníchov záhradník práve vtedy ruže sadil, pastierik sa mu ponúkol za učňa a tento ho vďačne prijal. I bol on tu za pár týždňov a nikto ho nepoznal. Jeden raz, ako prvá ruža vykvitla, ktorú on opatroval, zanesol ju panej. Na tú ružu sa ona usmiala, čo sa ešte dosiaľ nikdy nestalo, odkedy u mnícha bola, ale ho nepoznala. Tak jej aj druhú zanesol, i na tú sa usmiala. Pri tretej sa ho už opýtala, kto je on?

„Nuž ale ma, moja duša drahá, nepoznáš? Ved' som ja tvoj muž.“

Ona sa mu len teraz prizrela a hneď mu letela okolo hrdla:

„Ach, kdeže si sa ty tu vzal?“

A musel jej všetko vyrozprávať. Mních ako vždycky, tak i na tento čas bol na poľovačke, nuž sa oni spolu uradili, ako tú lampu majú dostať, ktorú mních vždy na hrdle zavesenú nosil.

Keď mních domov prišiel, ona sa urobila chorou a žiadala, aby jej kúpeľ dali. Mních jej hneď všetko opatril. Ako sa vykúpala, hneď sa lepšou stavala a milého mnícha hladkala a radila mu, aby sa aj on vykúpal, že ako je to dobre! Mních sa vykúpal a po kúpeli dobre usnul, lampa mu ako vždy aj vo spaní na šnúrke z hrdla visela. Ona prišla a chcela mu ju zosňať, ale on sa prebral a capil ju. Po chvíli zase usnul a tu ona potíšku prikročila, šnúrku prerezala, lampu vzala a svojmu mužovi oddala. Tento lampu naskutku počul:

„Ej, či sme už dávno šťastie nemali, najmocnejší kráľu! Čože rozkážete?“

„Rozkazujem, aby sa tento zámok tam postavil, kde predošle bol, a túto ohudu⁷ mnícha na kusy rozsekajte a do mora hod'te!“

Ako rozkázal, tak sa stalo. Z mnícha iba odrobinky ryby po mori zbierali a kaštieľ sa ligotal na svojom predošlom mieste.

⁵prsteň

⁶udrela

⁷špatu, ohyzdu.

Ráno kráľ, svokor pastierikov, keď vstával, obyčajne na to miesto pozerával, kde predtým zlatý zámok visieval. Ako sa zaradoval, keď sa mu teraz na rannom slniečku zámok do očí zablyskol! A ešte väčšia bola jeho radosť, keď videl, že jeho deti von zo zámku na zlatom koči k nemu sa pohýnjajú! Bežal im v ústrety a padli si všetci okolo hrdla.

Boli to teraz hody! Bola to svadba! Lebo tento deň zasvätili a za tri mesiace sa veselili. Od tých čias žil pastierik ako mocný kráľ i so svojou ženičkou, a až len voliaško ta nepomreli, žijú i podnes.

Pani Mačička

Zdelili: Zbierka važecká, Lukáčik; Janko Rimavský a A. Lud. Gál z M. Hontu; vypráva A. H. Škultéty.

Jeden bohatý pán mal troch synov. Dvaja starší držali sa za múdrych a toho tretieho robili veľmi sprostým. Otec neborák bol už starý. Tak si pomyslel, že dobre bude, keď synov prvočasu podelí, aby keď raz oči zavrie, nebol medzi nimi hriech. Ešte v ten deň zavolať všetkých troch a rozpovedal im, čo a ako myslí.

„Ty,“ povedá, „dostaneš toto, ty toto a ty zase toto; tak vám ani jednému nebude krivda.“

Ale dvom starším sa tá deľba nevidela; oni múdri, radi by boli sami všetko dostať a najmladšiemu aby zostala z koláča diera. Tak začali kľučky metať a všakovak zaobchádzali otca. Ale tento zbadal hneď pestvo a prešiel mudrákom cez rozum.

„Dobre,“ povedá, „keď sa vám moja deľba nepáči, — ostane všetko tak, ako je, a vy pôjdete do sveta. Kto sa z vás po roku s najinakšími šatami preukáže, toho bude všetko.“

Dobre. Vybrali sa oni do toho sveta všetci traja razom. Ako už na hodnom kuse boli, prišli na križce cesty. Tu sa tí dvaja odtrhli a šli po krásnych rovných cestách. Najmladšiemu sa dostala aká najplanšia: samá skala, samô trňa; vari už od rokov nikto nešiel tadiaľ.

Najstarší sa dostal do jedného mesta, kde kráľ býval, a u toho stal do služby. Stredný sa zastavil v jednom kaštieli a tam sa zjednal.

Najmladší neborák tlkol sa tou planou cestou dlho, až navel'a prišiel na jednu širokú lúku a na tej lúke zazrel jednu čiernu mačku.

„Aha,“ pomyslel si, „už nemusia aj ľudia ďaleko byť, keď je tu mačka.“

Tu tá pribehla a začala sa okolo neho obšmietat'; potom odbehla na dakol'ko krokov, ale zase postála a obzrela sa nazad, ako by ho za sebou volala. On nemyslel veľa a pustil sa za ňou, až ho pekne krásne priviedla k jednému zámku. Mačka vbehla dnu a náš šuhaj za ňou. Príde do pitvora, tam ticho ako v hrobe; z pitvora do svetlice, zo svetlice do druhej, z druhej do tretej; a tak poprechodil celý zámok a nikde ani duše. Napokon sa dostal ešte do jednej izby a tam našiel zakrytý stôl, ale len pre jedného. Na stole stáli všakové jedlá a pri nich sklenica vína. Sadol si a najedol sa ako buk a z toho vínce si chutne upíjal. Keď bolo po obede, roztvorili sa dvere, čierna mačka vbehla do izby, vyskočila na stôl, a:

„Vitaj,“ povedá, „pri mne, vitaj!“

Šuhajovi bolo čudno, keď počul mačku rozprávať; ale tá sa hneď zas ohlásila:

„Neboj sa ani máčny mak, ja dobre znám, čo sa u vás dialo, aj čo hľadáš.“

Ja som pani tohoto zámku a u mňa ti dobre bude. Každý deň sa môžeš tu pri tomto stole najesť a napiť a dám ti vybrať si aj aké najkrajšie šaty; ale ma musíš do roka statočne poslúchať. Hľadže, ja ťa prídem každô ráno ešte pred východom slnka zobúdzat'; ty vezmeš tuto tento drevený nôž a pôjdeš s ním do hory; tam odrežeš jeden prút a doneseš ho sem; potom ma budeš

s tým prútom biť dotedy, pokiaľ sa len nebudem na kľučku driapať. To tak má bývať deň po dni, — a to bude celá tvoja robota.“

„Ale moja drahá pani Mačička, s akým svedomím by som vás ja mohol biť, keď ste vy mne nikdy nič zlého nespravili?“ preriekol šuhaj.

„Ako sa ti páči,“ pretrhla mu reč, „keď nechceš, nemusíš; ale inak pekné šaty nedostaneš.“

Tak či sa páčilo, či nepáčilo, musel sa k tomu podzvoliť, čo mu pani Mačička kázala. Ešte ani dobre nespávalo, už ho prišla zobudiť. On skočil z postele, vzal drevený nôž, šiel do hory a odhudlikal jeden prút. Vrátil sa domov a tu začne milú mačku ťať. Tá do skoku po celej izbe a začala z celého hrdla mravčať, až mu ľúto prišlo a nedalo mu ruku zodvihnúť. A tá zavolá na neho:

„Zabudol si už, čo som ti kázala, — bi,“ povedá, „bi!“

Tak voľky-nevoľky zase len musel začať; ale sotvaže ešte tri razy tým prútom zašiel, vyskočila na kľučku a s tým bolo dost. Ale na druhô ráno bolo zase to istô a tak to šlo každý od Boha deň.

Tu raz povie mu pani Mačička:

„No, tvoji bratia už idú domov!“

„Že či ozaj?“ začudoval sa šuhaj; lebo mu ten rok veľmi chytrô prešiel.

„A teraz,“ povedá, „choď ta a ta, do toho prostredného sklepu, tam visia zlaté šaty, vezmi si ich a choď zbohom! Ale takto urob! Zlaté šaty si obleč naspodok a tie tvoje navrch; tak choď domov a len po chvíli sa ukáž v zlatých šatách!“

On si vzal tie zlaté šaty; pani Mačičke sa za lásku pekne poďakoval a poberal sa domov.

Na križných cestách sa zišiel s bratmi, ktorí si tam oddychovali a boli v hrdých šatách. Ako tohoto zazreli, nebolo konca kraja posmechu a mal sa napočúvať pekných mien! On na to neodpovedal ani slova, — a tak prišli domov. Otcovi sa hrdé šaty na tých dvoch páčili; ale najmladší dostal hodnú kapsu, a:

„Hybaj mi,“ povedá z očí, „ani ťa len vidieť nechcem.“

Náš šuhaj sa pobral z izby, zhodil randavý oblek, vyšiel na dvor a tam sa hore-dolu v zlatých šatách prechodil ako pán. Otec pozrel von oblokom a tu vidí tohoto v krásnych šatách! Nechcel ani vlastným očiam veriť, a len keď sa mu lepšie prizrel, obrátil sa k tým dvom:

„Pozriteže, pozrite, aké váš brat šaty má, to akiste budú zlaté.“

Tí dobre sa od divu dakde nepodeli a veľmi sa zahanbili, lebo to medzi všetkými boli najinakšie šaty.

Najmladší syn sa najinak preukázal a tak všetko malo padnúť jemu. Ale tu sa otec znovu ohlási:

„Ešte je toto nie dost; musíte sa ešte do sveta vybrať a kto po roku najinakšieho koňa dovedie, toho bude všetko.“

Vybrali sa oni znovu do toho sveta a šli každý svojou cestou. Pani Mačička čakala zas na tej lúke a zaviedla šuhaja do zámku. Tam bolo všetko tak ako skorej a aj na tom stole našiel prichystaný obed. Po obede pribehla pani Mačička, vyskočila na stôl a:

„Vitaj,“ povedá, „pri mne, vitaj!“

Z reči do reči, sľúbila mu po roku najinakšieho koňa, len aby ju zase tak statočne poslúchal.

Náš šuhaj chodil pred východom slnka do hory, rezal dreveným nožom tie prúty, a keď sa vrátil, ťal neborjú mačičku, kým sa len nedriapala na kľučku. To tak bývalo každý od Boha deň.

Po roku mu povie pani Mačička:

„No, tvoji bratia už zase idú domov a vedú si kone!“

On sa začudoval, že či by to už mal byť rok, bo sa mu zdalo, ako by bol len pred chvíľou prišiel.

„Chod,“ povedá, „do stajne, tam uvidíš veľa koní; ale ty si pojmi len toho koníka v kúte; neboj sa nič, že je chudý! Len si ho potľapkáš, hneď uvidíš, akého budeš mať koňa!“

On si pojal toho chudého koníka; pani Mačičke sa pekne poďakoval a tak sa poberal domov. Koník šiel len z nohy na nohu; ale ako ho potľapkal, naraz bol z neho zlatohrivý tátoš a leteli ako vo víchre. Keď už boli blízko krížnych ciest, premenil sa zase na chudého a len pomaličky liezol. Bratia si pri krížnych cestách popásali svoje hrdé kone, a keď zazreli tohoto na tom koníkovi sedieť, nebolo zase konca kraja posmechu.

Ako domov prišli, otcovi sa kone tých dvoch starších páčili; ale toho najmladšieho zle-nedobre vítal. Všetci traja si zaviedli kone do maštale a šli obedovať. Po obede pobral sa najmladší z izby, pristrojil sa do zlatých šiat, vyviedol si z maštale koníka, sadol na neho a potľapkal ho. Tu hneď zlatohrivý tátoš zadupotal a lietal po dvore cvalom. Otec pozrel von oblokom a tu vidí toho na tom tátošovi. Hneď zavola na tých dvoch:

„Páčteže, páčte, na akom sa koni váš brat nosí.“

Títo sa i divili, i mrzeli; ale darmo, museli ho aj sami pochváliť.

„Pekný je vraj, ten kôň, pekný, ale z našich jeden stojí predsa za takých desať.“

„Dobre,“ povie na to otec, „to sa ukáže hneď. Chodte, osedlajte aj vy vaše kone, budete tam tú bránu preskakovať.“

Ako povysadávali, najstarší sa rozbehne a chce bránu preskočiť, tu si mu kôň zlomil nohu; za ním sa rozbehne stredný, toho kôň si zlomil krk. Tu najmladší popichne tátoša: prešvihol ponad bránu ako vták a potom naspäť do dvora. Bratia dobre tam od hanby nezhoreli, lebo sa teraz videlo, či bol najkrajší kôň a komu sa malo dostať všetko.

Ale otcovi ešte vždy nebolo dosť.

„Musíte,“ povedá, „ešte raz do sveta ísť a kto si z vás po roku dovedie najinakšiu nevestu, tomu oddám všetko.“

Išli zase išli, každý svojou cestou. Pani Mačička zase len čakala na tej lúke a zaviedla šuhaja do zámku. Tu ho ako predtým privítala, a:

„Ja,“ povedá, „dobre viem aj teraz, na čo vás otec z domu vypravil. Len rob, ako si dosiaľ robieval, ja ti dobre stojím, budeš mať po roku nevestu, za ktorú sa nezahanbíš.“

Chodil šuhaj, chodil zase do tej hory pred východom slnka, rezal tam dreveným nožom prúty a šibal neborkú. A to tak zase šlo každý od Boha deň.

Keď mu tretí rok vychádzal, prišla ho pani Mačička ešte pred rázsvitom zobudiť.

„Vstaň hore,“ povedá, „už tvoji bratia idú domov a vedú si ženy; čas je, aby si aj ty ku neveste prišiel. Dnes ma už nebudeš biť, ale takto spravíš: Vezmeš túto drevenú sekeru a pôjdeš do hory; tam narúbeš drevo a to prinosiš na dvor do siahly; ale si pritom narúbaj aj toľko šípov, čo len budeš môcť odnieť, a keď s tým budeš hotový, príď mi povedať!“

Ako to drevo do siahly poukladal a tie šipy doniesol, išiel sa ohlásiť.

„Dobre je,“ povie na to pani Mačička, „a teraz vezmi tento meč a pretni ma na tri kusy; tie kusy polož na vrch tej siahly a odspodku podpál! Keď to všetko pohorí, vyskočia z pahreby všakové potvory a budú na teba dobíjať; ale ty každú jedným šípom udri a naraz sa poprepadujú. Napokon sa vyvlečie jedna ropucha a v pysku bude mať kľúče. Ty ju dotedy tými šípami bi, kým ti tie kľúče nepustí; ona sa na to prepadne, a ty pôjdeš otvoriť tam a tam tú izbu. No a teraz ber skoro meč a urob, ako som ti kázala.“

Šuhajovi sa začala ruka triasť:

„Ach,“ povedá, „ako že by som vám ja to mohol spraviť?“

Ale tá volala na neho:

„Rozotni ma, rozotni, lebo inak nebudeš mať nevestu!“

Čo mal robiť? Schytil meč a rozťal ju na tri kusy, naznašal toho dreva, položil ju na vrch siahly a odspodku podpálil. Siahla zhorela na popol, a tu z pahreby začali vyskakovať všakové potvory; ale ich šibal šípami a hneď sa každá prepadla. Napokon sa vyvlekla strašná ropucha s kľúčmi v pysku a tú neprestal šibať, kým mu len tie kľúče nepustila. Ropucha sa prepadla a on šiel s kľúčami v ruke otvoriť tú izbu. Ako ju otvoril, tu vidí krásnu, utešenú paničku a tá zavolala proti nemu:

„Ach, ďakujem ti, ďakujem, že si ma vyslobodil!“

Potom mu vyrozprávala, ako sa s ňou vodilo. Že jej otec bol kráľ a po smrti otcovej že ostala samotná. Tu ju prišla pýtať jedna striga za svojho syna, za ktorého ale nechcela ísť, a preto že ju tá striga zakliala na mačku. Teraz ale, že sa už nemá čoho báť, lebo ropucha s kľúčami, ktorá sa prepadla, to že bola tá striga. A tak, že keď sa mu páči, aby si ju za nevestu vzal.

Môžete si myslieť, že šuhaj bol rád a vd'ačne na to pristal. Tu sa zo všetkých strán hrnulo ku zámku naradované ľudstvo a všetci mu ďakovali za oslobodenia z ťažkej kliatby. Ešte v ten deň začala sa svadba a po svadbe dali zapriať štyri kone do hrdého koča a leteli k šuhajovmu otcovi.

Starší bratia dovedli tiež svoje nevesty; ale keď sa táto ukázala, tie dve sa mohli skryť.

Vytešený otec objal syna, objal i driečnu nevestu.

„Syn môj,“ povedá, „ty si sa po tri razy najinak preukázal, tebe oddávam celý môj majetok.“

Ale on sa otcovi pekne poďakoval.

„Ja,“ vraj, „chvalabohu, mám všetkého dost, a čo ste mne obecali, to vdáčne prepúšťam mojim bratom. Nech si tu bývajú v pokoji, my budeme žiť vo svojom, a vás, otec drahý, berieme so sebou.“

Zlí bratia

Zdelili: Ján Gáber z Novohradu, Ján Kalinčiak z Liptova, L. V. Abaffy z Dolnej zeme; vypravuje A. H. Škultéty.

Jedna chudobná vdovica ostala s tromi malými chlapcami, a nevoľnica horko-tažko sa s nimi živila. Všetci traja boli hodní naoko; ale najmladší bol predsa najporiadnejší a matka ho najradšej videla, lebo ju vo všetkom najlepšie poslúchal.

Ako už trochu poodrastali, tá ich mať ich takto oslovila:

„Deti moje drahé! Ja som sa už dost' od malička s vami natrápila; od týchto čias musíte sami šťastie probovať. Tu som z ostatnej múčky upiekla tri chlebíky, každému po jednom. To si položte do kapsičky! A tu som vám kúpila aj po jednom krčiazku, do tých si načrite vody a choďte s Pánom Bohom do sveta!“

Šuhajci si vzali každý svoj chlebík a krčiazok, od matky sa pekne odobrali a pustili sa do šireho sveta.

Tak išli cez hory, cez doly, tu za cestou, tam za chodníčkom, kde im ako prišlo. Ale dvaja starší parili vždy vopredok besedujúci medzi sebou; a ten najmladší ostával za nimi, lebo nedovládal tak rezko stúpať. Už sa slnko hodne bolo na druhú stranu prevážilo a ešte si ani raz neoddychli.

„Hej, bratia,“ zavolá najmladší za tými napredku, „postojte málo, mohli by sme si zajesť, ja som lačný!“

Dočkali ho a potom posadali všetci traja na zem.

„No,“ povie ten najstarší, „daj sem tvoj chlieb a krčiazok! Potom zas my dáme naše.“

Najmladší otvoril kapsičku; najedli sa, napili sa a šli ďalej. Pomaly prišiel večer, a tu zas len najmladšieho kapsička trpela; neostala mu už ani omelinka chleba, ani kvapôčka vody.

Na druhý deň stúpali starší zas vopredok a ten neborák už ledva krivkal za nimi. Okolo poludnia si tamti posadali a nečakali za najmladším, ale si sami upíjali a ujedali. A to preto tak spravili, lebo sa na toho najmladšieho hnevali, že ho matka najradšej videla a ich neraz vylála. Pomaly sa dokrivkal aj najmladší a ti chytrí, pokryli všetko do kapsy.

„Akože je toto,“ povedá, „či vy len sami budete jesť a piť a mne nedáte nič?“

„Jedz si a pi zo svojho!“ odvrkli mu bratia.

„Nuž a či ste nepovedali, že keď sa moje prejde, potom budeme jesť z vášho?“

„Hm!“ zasmiali sa tamti, „mohol si si nedat', nesilil ťa nikto,“ a s tým chceli ďalej stúpať.

Tu ten neborák začal sa im prosiť:

„Ach, či by ste ozaj takí boli? Nože mi len dajte, no!“

„Dobre,“ povie na to ten stredný, „dáme sa ti najesť a napiť, ak si dáš jedno oko vyklat'.“

Tomuto sa to, pravda, nevidelo, a akože by aj! Oko si dať vyklat'! Ale neboráka trápil hrozný hlad a ešte väčší smäd. Oželel sa a dal si to oko vyklat'. Nádobní bratia vrhli mu skybočku chleba, a ako raz z krčiazka glgol, odtrhli mu ho od úst. Keď večer prišiel, spravili to istô: sami jedli a pili a na brata sa ani neobzreli. Ten neborák od hladu sa už dobre oblakov nechytal a prosil sa im veľmi, aby sa pre Boha zmilovali nad ním.

„Ak si dáš aj druhô oko vyklat', tak dostaneš,“ povedali mu bratia.

„Ach, bože, bože, či ma už celkom ožobráciť chcete?“ vzdychol si neboráčik. Ale tí si raz zle boli zamysleli a na všetky prosby nedali nič.

I musel si i musel aj to druhô oko dať vyklat'; a za to dostal kúštitíček chleba, čo mu nebolo ani na tri razy do úst, a vody toľko, že si ledva koniec jazyka ovlažil. S tým sa pobrali preč a on neborák ostal sám.

*

Slnko zašlo a dookola zaľahla tma; ale jemu už všetko jedno bolo, či deň, či noc. Nuž sa len motal hneď napravo, hneď naľavo, že sa azda zide s dakým, kto by sa nad ním zmiloval; ale tu veru nikde ani živej duše a on sa zatáral do jednej hustej hory. Tu, že nič nevidel, celkom sa neborák doškriabal, dotíkol. Naveľa sa predsa vymotal z tej hory. Ale čože? Prišiel k jednému garádu¹ a skotúľal sa do neho. Tu ako v tom garáde leží, počuje nad sebou chlapské kroky a zavolá:

„Dobrý večer, starý otec!“

A to naozaj bol jeden staručičký človečik. Staručký mu zaďakoval a spýtal sa ho:

„Kde si sa tu, syn môj, vzal?“

Neborák slepý vyrozkladal mu všetko, ako sa s ním stalo.

„No, nič to,“ povie na to starký, „len pod' so mnou, zavediem ťa ku jednej studni; z tej si naberieš vody a umyješ si oči, hneď budeš vidieť.“

Tak ho aj zaviedol k tej studni, a ako si umyl prázdne jamky, naraz mu oči narástli a videl ako predtým.

„No, a teraz,“ povedá, „načri si ešte z tej vody do krčiazka, a keď nájdeš na ceste trebárs z čoho srst' alebo čo takého, zmoč ho dnu, hneď ožije.“

Šuhaj načrel vody do krčiazka, staručkému sa pekne poďakoval a šiel ďalej.

Ako ide po ceste, len vidí jednu srst' z myši. On ju vezme, zamočí do vody; iba keď vyskočí myš ako jedna čiapka a povie:

„Ej, či som si pospala!“

„Ej, tu by si ty bola spala, keby nie ja!“ povedal jej šuhaj.

A myš sa na to zase ohlási:

¹hrádza, šanec.

„No, veď ja tebe budem na dobrej pomoci!“ a s tým ušla.

Nezaveľa nájde jedno krídelko zo včely; zmočí ho do vody; iba vyletí včela ako päť a povie:

„Ej, či som si pospala!“

„Ej, tu by si ty bola spala, keby nie ja!“ povedal Janko.

„No, veď ja tebe budem na dobrej pomoci!“ a s tým uletela.

Ide ďalej, ide, iba zazrie jednu srst' z vlka; zamočí ju do vody a tu vyskočí vlk ako jalovica.

„Ej,“ povedá, „či sa mi peknô snívalo!“

A Janko mu na to:

„Tu by sa tebe bolo snívalo, keby nie ja.“

„No, veď ja tebe budem na dobrej pomoci,“ povedal vlk a s tým ušiel do hory.²

Šuhaj sa tiež pobral ďalej a prišiel do jedného mesta, kde kráľ býval. Na ulici sa stretol s jednou ženičkou a spýtal sa jej:

„Stará mati, či by ste nevedeli dáku službu?“

„Bieda je u nás, syn môj,“ povie na to starká, „ak u kráľa nedostaneš, inde neviem; ale tam sa môžeš ohlásit'.“

On sa pobral rovno do kráľovského zámku a tam ho vzali ku koňom. Tu sa vo všetkom statočne držal a aj sám kráľ ho rád videl.

U toho kráľa boli v službe aj jeho bratia a hneď na prvom raze ho poznali; on ich ale nepoznal. Tí sa, pravda, čudovali, že kde sa tam mohol vziať, ale sa mu neprihovorili ani jeden ani druhý, lebo im šupelo, že zle môžu prejsť, ak vyjde na svetlo, čo si bratovi spravili. Tak začali medzi sebou kameň dut',³ ako by ho zo sveta zniesli?

Raz sa vyberal kráľ na poľovačku a tí dvaja sa postavili do kúta:

„Čo tu chcete?“ spýtal sa ich kráľ.

„Ej, najjasnejší kráľ,“ počali oplani vykrúcať, „vy neviete, akého vy to sluhu máte, toho, čo naposled do služby stal, to je človek nedobrý. Veď vám ten povedal, že on je v stave cez jednu noc všetko vaše zbožie i zožať i poviazať i pozvázať, a čo viac, ešte aj do čista vymlátiť. Nuž tak chceme vám oznámiť, aby ste sa mali na pozore pred ním.“

Kráľ dal naraz zavolať toho najmladšieho brata a spýtal sa ho:

„No, synok, čo si to povedal, že ty všetko moje zbožie cez jednu noc i zožneš i poviažeš i

²Podľa druhých: Nielen oči mu vyklali, ale aj uši a ruky poodtínali. Motajúc sa hore-dole, spadol do jednej studne a tu mu hneď oči, uši a ruky narástli. Vyšiel po skalách von a nabral si do krčiazka z tej vody, že sa mu hádam zide a dakomu s ňou pomôže. Idúci stretol myš so zlomenou nohou, potom včelu so zlomeným krídlom a potom vlka so zlomenou nohou. Všetci ho prosili, aby im pomohol. On im popotieral rany, hneď sa im zaceleli. A myš, včela a vlk mu sľúbili, že na neho nezabudnú a budú mu na dobrej pomoci.

³o úkladoch rozmýšľovať.

pozvážaš i vymlátiš?“

„Ach, veď ja o tom nič neviem, veď som ja nič nepovedal!“ vyhováral sa sluha.

„No, čiś povedal, čiś nepovedal, teraz to urobiť musíš, lebo, aby si vedel, že to nejde len tak s králi fačkovať. Ak mi tejto noci všetko moje zbožie nebude zožatô, poviazanô, pozvážanô a vymlátenô, dám ťa bez všetkého práva zmárniť.“

Šuhaj sa nad tým veľmi zarmútil; vyšiel pod humno a tam žalostne plakal. Ako tak plače a narieka, iba príde k nemu tá veľká myš a spýta sa ho:

„Janko, čo ti je, čo plačeš?“

„Akože by som neplakal a nenariekal, keď mi kráľ povedal, že ak všetko jeho zbožie cez jednu noc nezožnem, nepoviazem, nezvoším a nevymlátim, že ma dá bez všetkého práva zmárniť.“

Myš mu povie:

„No, nič sa nestaraj, Janko, len si ty ako druhý raz ľahni spať!“

Janko si ľahol a tá myš zvolala z celého sveta myši, lebo to bola kráľovná nad všetkými myšami. Spískne⁴ raz, nahrnulo sa hrúza mýš a hneď bolo všetko zbožie zhryzenô.

„Janko, či spíš?“

„Spím!“

„No len spi!“

Spískne druhý raz, už bolo všetko pozvážanô. Spískne tretí raz, už bolo všetko vymlátenô. Spískne štvrtý raz, už čistô na hromade stálo a myši sa po celom svete rozbehli. Keď svitalo, vstal Janko, a ako zazrel hromadu žita, nakrivil si klobúk a prechodil sa hvízdajúci po holovni.⁵ Tí jeho bratia bežali tiež pokuknúť, tu vidia, že je všetko hotovô; dobre ich tam od jedu neporazilo. A sám kráľ sa nad tým čudoval veľmi.

Po chvíli sa vyberal zase kráľ na poľovačku a tí dvaja čakali na neho v pitvore:

„Čo tu zase chcete?“ opýtal sa ich.

A tí sa ohlásili:

„No, najjasnejší kráľ, či sme nepovedali dobre, že ten sluha akiste so zlým má porozumenie? A teraz zase povedal, že je on v stave cez jednu noc ešte inakší zámok vystaviť, ako je tento váš.“

Kráľ ho dal hneď zavolať a povedal mu, že ak do rána nevystaví ešte inakší zámok, ako je jeho, že mu o život pôjde.

Ako to Janko počul, vyšiel do záhrady a tam plakal, až i večer prišiel. Tu počuje zbrnčať včelu, obzrie sa a vidí tú včelu, čo ju bol vzkriesil. Spýta sa ho včela:

⁴zapískne.

⁵holé miesto na poli, kde sa zbožie tlačí; tok, holohumnica.

„Janko, čo ti je, čo plačeš?“

„Akože by som neplakal, keď mi takú robotu dali, čo som ja nie v stave urobiť.“

„A čo je to za robota, nože mi povedz, azda ti ja môžem spomôcť.“

„Nuž, žeby som do rána ešte inakší zámok od kráľovho vystavil.“

„No, neboj sa nič,“ povie na to včela, „len si ľahni spať; už to bude moja starosť.“

Janko išiel spať a včela zatrúbila na striebornej trúbke, lebo to bola kráľovná všetkých včiel vo svete, a všetky včely zo šireho sveta prileteli. Tu hneď jedny robili maltu, druhé znášali skaly, tretie murovali a zámok rástol ako z vody. Keď ho už aj prikryli, potom ho ešte aj zdruká aj zvonka všade pekne voskom oblepili. A tak, keď všetko bolo hotové, zase sa rozleteli do šireho sveta.

Na svitaní sa Janko zobudil, a keď videl, že je tak, ako má byť, nakrivil si klobúk a hvízdajúci prechodil sa pred novým palácom.

Po chvíli vstal aj kráľ a pozrel von oblokom. Tu vidí krásny, utešený zámok, len ako by ho z vajca vylúpil. Divno mu to bolo a pokrúcal hlavou. Bratov, tých pučilo zas hrozne, že nemohli s ním konca kraja dôjsť.

„No, ale počkaj,“ povedá, „ved' ti my ešte dač vyriadime!“

Onedlho zberal sa kráľ na prechádzku a tí dvaja zase len čakali na neho v kúte.

„Čože tu tak zase stojíte?“ spýtal sa ich kráľ.

„A veru, najjasnejší kráľ, ako je koľvek, ale už sami vidíte, že to nejde dobrým spôsobom, čo ten sluha robí. A teraz zase to povedal, že keď na to príde, plný dvor vlkov naženie.“

Kráľ, ako to počul, naskutku dal zavolať Janka, a či sa vyhováral, či nevyhováral, povedal mu, že ak mu tej noci nenaženie plný dvor vlkov, že príde o hlavu.

Janko sa zarmútil veľmi, vyšiel na záhumnia a pustil sa do plaču. Ako tak plače, narieka, tu príbehne k nemu ten vlk, čo ho bol na ceste vzkriesil a povie mu:

„Janko, čo plačeš? Čo ti je?“

„Ako by som neplakal, keď mám ten rozkaz, že ak plný dvor vlkov nenažením, že prídem o hlavu.“

„Neboj sa nič,“ povie na to vlk, „na ti túto trúbku, sadni si na mňa a trúb! A potom volaj: Hoj, hoj, vlky pod voskové steny! Dokiaľ ti len nepoviem, že je dost.“

Janko si vysadol na vlka a začal trúbiť a volal:

„Hoj, hoj, vlky pod voskové steny!“

Tu sa zo všetkých strán hrnuli vlci, a čosi-kamsi bol už plný dvor; kráľ vyzrel oblokom a zľakol sa veľmi:

„Dobre, dobre,“ zavola dolu, „vidím, že si šuhaj. Daj už pokoj, dost!“

Ale vlk mu povie:

„Len ďalej, len ďalej!“

A Janko len trúbil a volal jednotajne:

„Hoj, hoj, vlky pod voskové steny!“

Už sa počali ku samému zámku dobíjať a kráľ mu sľuboval pol kráľovstva, len aby už dal pokoj. Ale on ešte väčšmi trúbil a volal:

„Hoj, hoj, vlky pod voskové steny!“

Kráľ v strachu kričal zas dolu oblokom:

„Prestaň, prestaň, dám ti celô kráľovstvo!“ Ale ten neslúchal na to a vlci už na dverách začali škriabať.

„Aj moju dievku ti dám!“ zvolal napokon kráľ.

„No, už je dost,“ povie teraz vlk.

Janko zosadol a vlci sa rozbehli na všetky strany.

Tak potom dostal kráľovu dcéru za ženu, ale kráľovstvo nechcel prijať; len po svokrovej smrti sa stal kráľom. A tým svojim bratom povedal, aby šli, kde chcú, lebo mu vlk bol rozpovedal, ako mu o zradu stáli. Matku si ale vzal k sebe a žil už potom šťastne.

Vít'az Kuchta

Podali: Ondrej Tomes a A. H. Škultéty z Malého Hontu, ktorý i vykladá.

Bol raz jeden kráľ a mal jedného múdreho radcu. Čo tento radil, obyčajne vždy dobre vypadlo a kráľ by ho nebol ani neviem zač na svete od seba pustil. Raz medzi inšou rečou prerече ten radca:

„Najjasnejší kráľ, mal by som vám jednu vec predložiť.“

„Čo takého,“ povie kráľ, „radi by sme počut.“

A radca začal rozkladať:

„Vaša Jasnosť dobre zná, čo za požehnanie máme po celej krajine. Nehodní sme zaďakovať Bohu za tú bohatú úrodu, čo nám už od toľkých rokov praje. Vaši poddaní sú šťastní, majú, čo im len srdce zažiada. Dal by Boh, aby to tak aj naďalej bolo! Ale mne sa všetko vidí, že na tieto dobré roky ľahko môžu padnúť tvrdšie časy. A tak by som myslel, že by dobre bolo teraz, keď je všade toľko zbožia, dať nastavať po krajine sypárne a odložiť do nich čím najviacej zrna.“

Kráľovi sa táto rada zapáčila. Potľapkal ho a pochválil, že popredku takú starosť má o jeho poddanstvo a kázal mu urobiť poriadky, aby sa tak všetko stalo.

Tu sa hneď po celej krajine začalo budovať. Sypárne za sypárňami rástli ako z vody a napokon jednu zo všetkých najväčšiu vystavili v kráľovskom meste, na samom brehu morskom.

Požehnanie za čas ešte len trvalo. Ale sotvaže boli sypárne plné, tu ako by uťal, bolo po všetkej úrode. A teraz sa ukázalo, že ten radca viac mal v jednej hlave, ako tí ostatní všetci. Keby nie jeho, boli by hádam od psoty pohynuli, lebo z toho, čo vysiali, ani semä sa im nevracalo. Takto ale boli pri pokoji.

Kráľ rozkázal, aby sa chudobným zrna darmo rozdávalo. Títo od radosti žehnali dobrého kráľa a toho radcu dobre na rukách nenesili.

Raz ale do očí padlo kráľovi, že sa mu zo sypárne na morskom brehu počína dávať veľmi míňať. Prišlo mu na um, či to zrna ozaj dakto v noci nekradne a naskutku dal postaviť ku sypárni vartu. Vartáš vartoval a nič nevyvartoval, zbožie kapalo a kapalo.

„Ej, nech som dobrý,“ pomyslel si vartáš, „so mnou to zle bude, keď sa kráľ dozvie, že žito len kape a ja som nič nevystriehol. Napokon ešte povedia, že som na varte zaspal.“

Čo teda neurobil? Hneď večer vzal k sebe dvanásť dobre ozbrojených chlapov, rozostavil ich po sypárni a sám si naprostred žita zastal.

„Uvidím sa ja,“ povedá, „či ťa nedostriehnem, kto si, čo si?“

Stoja tam tak a vartujú do samej polnoci. Zrazu ten v prostriedku zbadá, že sa spod neho žito dolu melie; prizrie sa lepšie a tu vidí, že dáka potvora s veľkou lopatou žito von do lode vláči.

„Sem sa, chlapi, tu je!“ zvolá na ostatných.

Tu tí hneď zo všetkých strán priskočili, milého zbojníka poviažali a do chládku zatvorili.

Vytešený vartáš, ešte ani dobre nesvitlo, bežal ku kráľovi s novinou. Kráľ ho statočne obdaroval a po chvíli zabral sa sám toho zbojníka opáčiť. Díva sa na neho, díva a prezerá zo všetkých strán; koncom nemohol uhádnuť, čo to môže byť za stvora. Zdalo sa mu, že sa na človeka ponáša, ale človek nebol. A zase sa zdalo, že je dáko hovädo, ale ani hovädo celkom nebolo.

„No,“ povedá, „keď si ty taká neobyčajná potvora, budeš mať aj neobyčajnú temnicu. Úradník, daj mu vystaviť s troma železnými dvermi a len s jedným maličkým oblôčkom!“

Na rozkaz kráľa bola temnica skoro hotová. Zavrznutý zbojník škrípal od jedu zubami a jačal.

Akonáhle sa chýr rozletel o divnej potvore, tu sa hrnuli ľudia na diváky a sám kráľ dal oznámiť okolitým kráľom a veľkým pánom, aby sa im páčilo prísť podívať na ten zázrak svetský. Hostia sa schádzali zo všetkých strán, v kuchyni sa varilo a pieklo.

Práve vtedy bavil sa na dvore mladý synček kráľov; mal pri sebe loptu, s tou sa zaihrával. Hneď ju hodil dovysoka, hneď zas vylúčil na strechu alebo metal o stenu. Ako ju tak vyhadzuje, tu raz milá lopta myk oblôčkom do temnice. Malý hráč zastane, pomútený nezná, čo má spraviť. Ale po chvíli vyškriabe sa ku oblôčku, kukne dnu a splašený skočí nazad.

„Neboj sa,“ ozval sa hrubým hlasom zbojník, „ja ti nič neurobím. Tvoja lopta je tu, ale ju skorej nedostaneš, len keď ma stato von vypustiš.“

Milý šuhaj dlho nerozmýšľal, bežal si ku matke a počal ju prosiť, aby mu kus poískala, a hneď hlavu do jej lona položil. Ako mu tak matka íska, on potíšku ťahá z vrecka kľúče. Keď ich už dobre v ruke držal, vybehol von z izby a tu rovno ku temnici; poskrúcal na dverách zámky, zbojníka vypustil.

„No,“ povedá tento, „tu máš tvoju loptu, budem sa ti ešte chcieť odslužiť.“

A s tým skapal.

Chlapec pospúšťal zas všetky zámky, prilískal sa k matke, aby mu ešte kus poískala a medzi ískaním pustil kľúče ta, kde skorej boli.

Po chvíli prišlo poludnie, a kráľ vyt' al nádhernú hostinu. Jeť a piť mal každý, koľko len kto vládal. Po hostine šli hľadiet' zbojníka. Temničiar otvorí prvé dvere, diváci sa tísnu za ním, odomknú sa druhé, všetko vyvaľuje oči. Roztvoria sa tretie, tu temnica prázdna!

Ako by ich bol vyplieskal, všetci ovesili nosy a kráľ dobre od hanby nezhořel, málo chybelo, že ho tam hneď neporazilo.

„A čo by hneď môj vlastný syn, neodpustím žiadnej duši, ktokoľvek mi toto spravil, musí to smrťou zaplatiť,“ zastrojil sa rozhnevaný kráľ a hostia museli pristať, že sa aspoň hodne pohostili.

*

Od tejto hostiny prešlo viacej rokov a tu sa videlo, že kráľ na to všetko aj na svoje zastrájanie dávno už zabudol. Len ti tu raz bolo treba šuhajovi pred otcom spomenúť, že veru toho

zbojníka on vypustil. Kráľ sa náramne rozžialil, lebo syna veľmi rád mal. Ale darmo, čo raz bol odsúdil, od toho odstúpiť nechcel. Dal zavolať svojho poľovníka a kázal mu, aby jeho syna vyvolal do hory a tam ho zo sveta zniesol. Na znak ale aby mu doniesol z neho srdce. Poľovníka, keď ten rozkaz počul, zaboľela duša. Ale čože? Sprotiviť sa nesmel. Vzal na plece flintu, do ruky motyku s košiarom a tak šiel zavolať kráľovského synka. Nebožiatko, dobre z kože nevyskočilo od radosti, že mu otec predsa už raz dovolil vyjsť na poľovačku. Prevesil si flintičku a šiel celý vytešený usmievajúc sa a obzerajúc, či sa ľudia naňho dívajú.

Dostali sa ku dúbrave a tou dúbravou šli dobrú hodinu. Tu sa opamätá šuhaj a spýta sa poľovníka:

„Načo mu je tá motyka s tým košiarom?“

Poľovník, ako nemý, vzdychol si zhlboka a stúpал ďalej. Len keď už zas na hodný kus zašli, tu postojí a všetko mu vyrozpráva, na čo ho sem otec poslal a čo mu s ním spraviť kázal. Tu neboráčik, pustil sa do plaču a začal sa prosiť, že by sa skala bola musela pohnúť. Aby ho len nezabil, že sa on nikdy otcovi svojmu pred oči neukáže. Poľovník bol ľútostivý človek a dal sa uprosiť.

„No,“ povedá, „už ti len darujem život, choď, kde ťa oči povedú, ale sa ho domov neopováž zblížiť!“

A s tým ho pustil od seba. Potom zabil svojho psa, vyňal z neho srdce a v košiaru miesto princovho zanesol kráľovi.

Mladý princ, samotný ako palec, motal sa, túlal sa po tej hore, nikde cesty ani chodníčka. Tu sa zrazu strhne víchor, tma po samú zem zaľahne, začne sa krížom-krážom blýskať, hrmiť a cediť, ako by mal všetkému byť koniec. Neborák, nemal sa inde kde utiahnuť, ako pod jeden hustý dub. Ale už aj tam počalo na neho kvapkať. Tu sa poznovu zblýsne, ako by sa nebo otvorilo, a on vidí neďaleko seba jednu diery do skaly. Vbehne do tej diery a to bolo jeho šťastie!

Lebo len čo odskočil, krížom sa zablysklo, strašne schrapšťalo a do toho istého duba ohnivá strela udrela a na štvoro ho rozpárala.

Ani v tej diere nebol celkom ochránený. Vietor s dažďom šibal dnu na neho, že sa vždy ďalej musel pomykovať, až tu zrazu hup, do hlbokšej jamy sa prepadol. Na šťastie sa neuderil veľmi, ale čože? Keď bol celkom premoknutý, preziabnutý, vylačnetý, a čo viac, tu v takej strašnej jame! Nemyslel si inak, len že už tam musí skapať. Vtom sa obzrie na bok. Tu sa ti mu spozďaleka zašerie svieca a pri svieci vidí ako svoju loptu. Hneď mu na um prišiel ten zázračný zbojník, ktorého z temnice vypustil. Vtom sa zem zatrasie a ten istý zázrak zrovna k nemu kráča.

„No, vitaj,“ povedá, „u nás. Dobre, že si tu, aspoň sa ti budem môcť odslúžiť, lebo aby si vedel, ja som podzemský kráľ, a keď sa budeš dobre správať, u mňa ti dobre bude. Len to jedno ti povedám, aby si sa ticho držal, lebo moji vojaci takých ľudí ako si ty nemôžu vystáť.“

Vtom ho chytil za ruku a vyviedol ho do jednej osobitnej izby:

„Tu,“ povedá, „v tejto izbe budeš teraz bývať, a keď sa ticho zadržiš, krem mňa nikto tu o tebe nezvie.“

Žil si on v tej osobitnej chyži ticho ako muška, a čo mu bolo treba, podzemský kráľ to vždy na istý čas donášal. V jednej skrinke stáli pokladené knihy, z tých mu najskorej dal jednu do ruky:

„Tu máš,“ povedá, „čítaj!“

A keď tu vyčítal, dostal druhú, a tak ďalej do radu, ale zavše len po jednej, k tomu ešte cvičil ho každý deň dva razy vo zbroji a k vojenským veciam ho príučal.

Tak prešli dva roky. Po dvoch rokoch dal mu do ruky jednu trúbku a takto ho oslovil:

„Vieš ty čo, ty si sa už pri mne dost' všeličoho naučil, mohol by si už aj svet sprobovať. Pôjdeš tu neďaleko do jedného mesta ku kráľovi do služby. Ale nikdy nesmieš vyjaviť, že si kráľovský syn. A keď budeš dač potrebovať, len vyjdi do hory, tri razy na tejto trúbke do zeme zatrúb a ja ti naraz prídem na pomoc. Ale si na trúbku daj pozor!“

Vtom ho zase chytil za ruku, vyviedol von až k samému mestu, ešte raz ho napomenul, aby si na trúbku pozor dal, a naraz sa mu z očí stratil.

Kráľovský syn sa zachytil do mesta a v meste zrovna do kráľovského dvora. Tu sa zišiel s kuchárom a pýtal si od neho dáku službu.

„Dobre, že si prišiel,“ povie tento, „práve potrebujem kuchtu; ak sa ti páči, môžeš u mňa zostať.“

„Dobre,“ odpovedal kráľovský syn, „ja pristanem aj na to.“

A dal sa hneď do svojej roboty.

V tejto službe sa náš šuhaj vo všetkom statočne držal a kuchár ho nemohol dost' prenachváliť, že, povedá, nemal ešte pri sebe tak hodného kuchtu. Čo viac ešte, mladý kuchtík bol aj švárný šuhaj, krásny ako ruža, s ľuďmi sa vedel pekne zhovárať a tu i tu rozumel sa kus aj do žartu. To sa najmä mladej kráľovej dcére páčilo. Často sa vykradla do záhrady a tam sa s pekným kuchtíkom zabávala. Aj kráľ ho rád videl a neraz ho do izby zavolať, aby sa s ním jeho dieťa pohralo, lebo ho aj sám vďačne okolo seba mával.

Takto si kuchta prežíval v tom kráľovskom dvore. Sám by sa nebol ponazdal, že mu tak dobre bude.

Ale tu raz priletí zlý chýr kráľovi, že susedný kráľ s veľkým vojskom na neho ide. Kráľ sa toho chýru veľmi zdesil, lebo nepriateľ bol kde mocnejší. Čože ale bolo robiť? Musel sa oproti postaviť. Zohnal, koľko mohol, chlapov a tak šiel do vojny. Dcéru svoju vzal tiež sebou, bo ju nechcel od seba nechať, tak ju veľmi rád mal.

Náš kuchta dostal veľkú vôľu ísť na vojnu. Pýtal sa od kuchára, aby ho pustil do toho a toho mesta, že si tam má dač pokonať, a kuchár ho pustil. Nešiel on do toho mesta, ale rovno do dúbavy. Vzal do ruky trúbku, tri razy do zeme zatrúbil, a tu naraz, kde sa vezme, tu sa vezme, zastane pred ním podzemský kráľ a spytuje sa ho, že čo žiada? Kuchta pýtal pomoc proti tomu a tomu kráľovi a ešte ani dobre nedopovedal, čo si žiada, už celô vojsko podzemských ľudí v rade stálo. On si musel také šaty obliecť, ako tamtí mali a podzemský kráľ ho postavil za hlavu celému vojsku; ale mu prikázal, aby dal na seba pozor a do predku sa veľmi nepúšťal.

Práve sa už mala bitka počať, keď došli na pomoc. Prestrojený kuchta prosil kráľa, aby ho s podzemským vojskom popredku do ohňa pustil, a len keby ho nepriateľ prevladoval, aby mu

na pomoc priskočil. Kto bol radšej ako kráľ? On na to vd'ačne privolil. Vojna sa počala strašná, ale čosi kamsi bolo nepriateľskô vojsko strepanô a sám kráľ len horko-t'ažko umkol. Víťaz kuchta vystúpil si hrdo, poklonil sa kráľovi a nečakajúc na ďakovanie, odišiel aj s vojskom do dúbavy. Tam tri razy do zeme zatrúbil, podzemský kráľ sa pred ním postavil, vojsko a šaty mu oddal a za pomoc sa mu poďakoval. Keď sa už mali rozísť, daroval mu podzemský kráľ jedno zlatô jablčko. Domov, pravda, kus pripozde prišiel, ale pichol kuchárovi dač do hrsti a zas bolo dobre.

O pár dní sa vrátil aj kráľ s vojskom a dal pripraviť veľkú hostinu. Po hostine začal vychvaľovať toho cudzieho víťaza, a milá princezka na to zašteboce:

„Pravda, pravda, driečny to bol šuhaj, ale predsa nie inakší, ako je náš kuchta!“

Tu ho dala hned' zavolať a do dobrej vôle sa s ním zabávala. Medzi zábavkou ukáže jej to zlatô jablčko. Zlatô jablčko sa princezke veľmi zapáčilo.

„Daj mi,“ povedá, „to jablčko!“

„Dostaneš ho,“ povie kuchta, „ak mi nohy po členky ukážeš.“

Princezka si kus rozmýšľala, rozmýšľala:

„Ach, no! Veď to nič takého, budem mať zlatô jablčko.“

A po chvíli privolila. Kuchta jej dal jablčko a ďalej sa zabávali.

Ten druhý kráľ dusil v sebe jed, rád by sa bol vypomstil. O krátky čas zobral ešte strašnejšie vojsko a šiel na tohoto kráľa. Voľky-nevoľky schystal sa i tento krajinu si brániť. Kuchtovi zas prišla vôľa vybrať sa na vojnu. Zaobišiel si kuchára a kuchár ho pustil.

Ide rovno do dúbavy, tri razy do zeme zatrúbi, kráľ podzemský pred ním sa postaví a spýta sa, že čo žiada.

„Prišiel som t'a zas o pomoc prosiť,“ povie na to kuchta.

A sotva to dopovedal, stáli rady podzemského vojska dva razy toľké ako skorej. Podzemský kráľ mu dal preobliecť šaty a postavil ho za hlavu celému vojsku:

„Len,“ povedá, „daj pozor na seba, do predku sa veľmi nepúšťaj!“

A s tým zmizol.

Práve sa už mala bitka počať, keď kuchta dobehol s vojskom. Prosil kráľa, aby ho zas s podzemským vojskom popredku pustil, a len keby ho nepriateľ prevladoval, aby mu na pomoc priskočil. Kráľ vd'ačne na to privolil.

Tu hned' ako jasná strela zrazili sa vojská. Sekali, rúbali jeden druhého, hlavy padali ako makovice. Tak sa prali obe strany za hodnú chvíľu, ani jedna ani druhá popustiť nechcela. Tu sa tí podzemskí rozpajedia a pustia sa ako besní. Čosi-kamsi stratilo sa tamto vojsko a sám kráľ len horko-t'ažko mohol s daktorými umknúť.

Víťaz kuchta vystúpil si hrdo, poklonil sa kráľovi a nečakajúc na ďakovanie, odišiel aj s

vojskom do dúbravy. Tu tri razy do zeme zatrúbil, podzemský kráľ pred ním sa postavil, on mu vojsko a šaty oddal a za pomoc sa poďakoval. Keď sa mali rozísť, daroval mu podzemský kráľ zas jedno zlatô jablčko. Domov, pravda, i teraz kus pripozde došiel, ale pichol kuchárovi do hrsti, a bolo po všetkom.

O pár dní sa vrátil aj kráľ s vojskom a dal ešte hrdšiu hostinu pripraviť. Po hostine nemohol sa dosť nachváliť toho cudzieho víťaza a milá princezka zas len zašteboce:

„Pravda, pravda, driečny to bol šuhaj, ale predsa nie inakší, ako je náš kuchta.“

Tu ho dala privolať a do dobrej vôle sa s ním zabávala. Kuchta vytiahne druhô jablčko, ona si ho pýta.

„Dostaneš ho,“ povie kuchta, „ak mi nohy po kolená ukážeš.“

Princezka kus rozmýšľala, rozmýšľala:

„Ach, no! Ved' to nič takého, budem mať už druhô jablčko.“

A po chvíli privolila. Kuchta jej dal zlatô jablčko a ďalej sa zabávali.

Kráľ sa celkom nazdával, že je už bezpečný a bude mať pokoj. Len ti tu zas doletí chýr, že ten druhý kráľ s náramnou silou cez hranice prišiel, a čo pred sebou zachytí, všetko morduje a páli. Veľký strach obišiel nášho kráľa. Tak nachytre sotva pár tisíc chlapov mohol do zbroje postaviť. V takom strachu vzdychal v srdci:

„Ach, len by som mohol vedieť, či ten príde, či nepríde? Ak nepríde, jaj, beda nám, jaj, beda celej krajine!“

Poručeno Bohu, už len šiel s tou hŕstkou vojska a dcéru vzal sebou.

Sotva prešli míľu zeme, kuchta sa zas pýtal od kuchára, aby mu dovolil ísť tam a tam do toho mesta. Kuchár ho prepustil a on hybaj rovno do dúbravy. Tu vezme do ruky trúbku, tri razy do zeme zatrúbi, kráľ podzemský pred ním sa postaví a spytuje sa, že čo žiada?

„Pre seba nič,“ povie kuchta, „len pomoc pre môjho kráľa, ten druhý kráľ zas ide na neho!“

A sotva to dopovedal, stáli rady podzemského vojska tri razy toľké, ako skorej. Podzemský kráľ mu dal preobliecť šaty a postavil ho za hlavu celému vojsku:

„Len,“ povedá, „daj pozor na seba, do predku sa veľmi nepúšťaj!“

A s tým zmizol.

V strachu veľkom čakal kráľ počiatok bitky. Vtom priletí prestrojený kuchta a hneď pýta, aby ho s podzemským vojskom popredku do ohňa pustil, a len keby ho nepriateľ prevladoval, aby mu na pomoc priskočil. Kráľovi odľahlo na srdci a dal mu vďačne po vôli. Ako hrom rútili sa na nepriateľov, títo stáli radom ako múry. Tri razy udreli podzemskí na tých, tri razy museli ustúpiť nazad. Kuchtovi dlho už trvala tá bitka, počal byť netrpezlivý. Skočil doprostriedka nepriateľov, rúbal a sekal na všetky strany. Ale keď najlepšie sekal, aj jemu do nohy sekli a on spadol na zem.

Boli by ho iste posekali, došliapali, keby nie zopár jeho vojakov. Ale títo ho schytili a zaniesli do kráľovského šiatra. Tu hneď krásna kráľovská dcéra vlastnou rukou vyšívaným ručníkom zaväzovala mu ranu a za ten čas jeho vojaci zdrúzgali nepriateľa, len máličičko chybelo, že aj samého kráľa nezajali.

Keď sa vojsko vrátilo, vychytil sa kuchta a nečakajúc na ďakovanie, odišiel i s vojskom do dúbavy. Tri razy do zeme zatrúbil, kráľ podzemský pred ním sa postavil, kuchta mu šaty aj vojsko oddal a za pomoc sa poďakoval. Ale mu podzemský kráľ vzal z ruky i trúbku:

„Už ti je,“ povedá, „táto trúbka viac netreba, ani moja pomoc, lebo sa už tvoje šťastie približuje, a preto už ani mňa viac neuvidíš. Na pamiatku vezmi si ešte toto zlatô jabĺčko a obráť ho sebe k dobrému. Proti ktorému si bojoval, vedz, že je to tvoj vlastný otec!“

„Môj otec?“ spýtal sa mladý víťaz celkom udivený.

Ale čože bolo robiť? Čo sa stalo, viac sa neodstane! Ešte sa chcel podzemskému kráľovi za všetku lásku poďakovať, ale ten mu spopred očí zmizol. Obrátil sa domov a tu kuchár počal sa už mrzieť, že tak pozde ide; ale mu pomastil ruku a zas bolo dobre.

Kuchta konal svoje práce ako predtým, ale sa musel premáhať, aby dakto nezbadal, že na jednu nohu kríva.

O pár dní sa vrátil aj kráľ s vojskom a tu len ešte bola hostina! Po hostine vychvaľovali do neba toho cudzieho víťaza, a tá štebota, princezka, zase sa len zamiešala:

„Pravda, pravda, driečny to bol šuhaj, ale predsa nie inakší, ako je náš kuchta.“

Tu hneď dala ho zavolať a do dobrej vôle sa s ním zabávala. Kuchta vytiahol tretie jabĺčko; ona si ho pýta.

„Dám ti ho,“ odpovedal kuchta, „ak budeš so mnou spať, ale tak, že medzi nami holá šabl'a bude ležať, dvanásť sviec v chyži horieť, dvanásť vojakov aj s tvojou komornou v chyži vartovať.“

Princezka si rozmýšľala, rozmýšľala:

„Ach, no! Ved' je to tým poriadkom nič takého. Budem mať tretie jabĺčko.“

A privolila aj bez vedomia otcovho.

Večer v princezkinej svetlici dvanásť sviec sa zajasalo, dvanásť vojakov aj s komornou postavilo na vartu, holú šabl'u naprostriedok do postele položili a tak sa princezka s kuchtom uložila.

Kuchta sa zadal, že spí, ale nespál. Tu, ako by sa chcel na druhý bok obrátiť, zaviazanú nohu von vyloží tak, že aj ručník bolo vidno. Ako ten ručník komorná zazrela, bežala hneď ku kráľovi rozpovedať vec. Kráľ naskutku príbehol do tej svetlice a presvedčil sa, že je to jeho dcérin spravodlivý ručník a ten mládenec nikto inší, ako ten ranený víťaz.

Vojakov a komornú poslal naraz von, šabl'u vzal preč, sviece zahasil a nechal ich tam v pokoji.

Ráno, keď vstali, dal zavolať kráľ teraz už známeho víťaza, ďakoval mu za pomoc, ako vedel

najinakšie, a prosil ho, aby mu povedal, kto je, skadiaľ je?

Tu tento začal rozprávať od počiatku až do konca, ako sa s ním vodilo. Keď sa kráľ dozvedel, že ten kráľ, proti ktorému bojoval, bol jeho ochrancov otec, vypravil hneď poslov k nemu, aby nemeškal prísť, lebo že jeho syn je pri ňom a že mu ako driečnemu a statočnému šuhajovi svoju dcéru za ženu prisľúbil.

Keď sa ten druhý kráľ od poslov dozvedel, čo je vo veci, nevedel, či má svojim vlastným ušiam veriť. Dal zavolať toho poľovníka a vzal ho na tvrdo, aby povedal, čo s jeho synom urobil. Tento videl, že by sa darmo tajil, vyznal všetko, ako bolo, a to srdce, čo doniesol, že je z jeho psa. Kráľ sa mu za túto novinu a za ten statočný skutok nemohol dosť naďakovať a bohate ho obdaroval.

Nato hneď dal do koča zapriať, pojal sebou kráľovnú a šiel k susednému kráľovi. Bolo tam radosti, akej nikto, ak je svet svetom, ešte nepamätal. Rodičia našli svojho zabitého syna a zabitý syn svojich rodičov. Rodičia jedni dostali hodného zaťa, druhí hodnú nevestu, mladí samých seba; nepriateľskí kráľovia sa pomerili a od tých čias boli najlepší priatelia.

O krátky čas bola svadba. Po svadbe pojal mladý zať svoju nevestu a odobral sa ku svojmu otcovi. Po otcovej smrti stal sa kráľom, a keď svokor umrel, zdedil aj toho kráľovstvo a tak panoval nad dvoma kráľovstvami šťastlivo a panuje až doteraz, ak nezomrel.

Či še hnevace?

*Zdelili: M.Lukáčik z Novohradu; Štiavnický zábavník; Janko Rimavský z M. Hontu; zo Šariša Ondrej Srnka a ten i rozpráva, a to vo vidiekohovore šarišskom.*¹

Kdze bul, tam bul, bul jeden valal² a v tym valalu byval jeden ocec troch synoch. Jeden z nich bul glupy a vše ľem za pecu šedzel; dvojmi aľe še³ trimali za mudre.

I vybral še jeden z nich do služby, do nedalekeho valalu. Mamuša jemu nakladla pulnu torbečku priplamkoch.⁴ I vešol un do jedneho domu a zjednal še z gazdom tak, že chtory še perši pohneva, temu še odreže nus.

I pošol sluha mlacic. Na frištik nebul od gazdiny volany, ani na obid. I pytal še ho gazda:

„Mišku! Nu, či še hnevaš?“

„I co bim še mal hnevac?“

Večar bul tu i večera bula uvarena, no Miška zas' nezavolali. I pytal še ho gazda:

„Nu, či še hnevaš, Mišku?“

„I čomu bim še hneval.“

Nehneval še, bo mu priplamky z domu ešče tervali. Ale na druhy na treci dzeň še torbečka vyprazdnela a zas' nebul volany na obid. Pytal še ho gazda:

„Mišku, či še nehnevaš?“

„I by še d'abel nehneval, kedz me tak hladom morice!“

Tu gazda vycahnul nuž a Miškovi odrezal nus.⁵ Tak bez nosu lecel on domu a žaloval še ocovi i bratom na planeho gazdu.

„I ty gluptaku,“⁶ hutorel⁷ mlači brat Pavko, „čekaj, pujdzem ja. Hej, matko, napecte priplamkoch!“

Pavko še vvbral a prave do teho valalu i do teho domu prišol, kdze bul Miško a zjednal še s totym gazdom, že chto⁸ še perši⁹ pohneva, tomu še odreže nus. Dali i jemu mlacic po tri dni. Ale

¹Zase sme zvolili k tomuto hovoru žartovný kus. Každý pochopí, že tieto vo svojich vidiekohovoroch najoriginálnejšie znejú. Krátke *e* ako v ostatných povestiach tak i tu zmäkčuje pred sebou hlásky *d, l, n, t*, vyjmúc pády a slová na str. 185 a 186 udané. Hláska *i* zmäkčuje ich bez výnimky.

[Zásadne zachovávame v úplnosti transkripciu Dobšinského. Líšime sa od neho v dvoch jednotlivostiach: Dobšinský píše v niektorých jednotlivých prípadoch mäkčeň v slabikách *ňe, ľe*. Tu mäkčeň nepíšeme.]

²dedina, ves

³plnú kapsičku predplameníkov - predplameníky i podplameníky pečú sa z vykysnutého na pečenie chleba už hotového cesta, takže sa kus z neho rozvaľká, a kým ešte v peci oheň plameňom horí, ono pred plameň položí. — Vyd.

⁴plnú kapsičku predplameníkov - predplameníky i podplameníky pečú sa z vykysnutého na pečenie chleba už hotového cesta, takže sa kus z neho rozvaľká, a kým ešte v peci oheň plameňom horí, ono pred plameň položí. — Vyd.

⁵nos.

⁶sprosták, hlupák.

⁷hovoril

⁸кто.

⁹prvý, prvší.

ani perši, ani druhy, ani treci dzeň nezavolali ho jesc.

„Pavku, či še nehnevaš?“ pytal še jeho gazda.

„I d'abli by še vam tu nehnevali, tady¹⁰ mi už bruch ku hirbtovej kosci¹¹ prirostnul.“

Tu gazda vycahnul nuž a Pavkovi odrezal nus. Pošol Pavko do domu bez nosu a povedzel staršemu bratovi:

„Plana to hoscina, Mišku, muj nus u d'abla!“

I skriknul spoza peci najmlači Adam:

„Vy sce glupe, pujdzem ja a uvidzice, že dobre vyslužim.“

Pošol un¹² s priplamkami v torbečke a natrefil prave na toten valal, na chtorym¹³ jeho braca buli, a zjednal še s totym gazdom, že chto še perši pohnevá, tomu še odreže nus.

Ale si Adam znal pohnuc rozumom. Jak ho gazdiňa na obid nevolala, s tym, co namlacial, pošol do karčmy a šicko¹⁴ založil. Přišol gazda i nevidzel zarno.¹⁵ I pytal še ho Adam:

„Či še hnevace, gazdo?“

„I co bim še hneval!“

To tak tervalo vecej razy¹⁶ a gazda, aby nestracil nus, povedzel vše, že še nehneva. Mlacene¹⁷ prestalo a Adam, co vylacial, to vynošil do karčmy.

Raz přišol dzeň, v chtory gazda i gazdiňa mušeli z domu pojsc¹⁸ a Adamovi nasudzili, by do ich navraceňa jednu ovcu, chtora perša, kedz un vejdze do chl'iva,¹⁹ na neho popatri, zarezal a očiscenu uvaril v kotliku i perašin²⁰ priložil. A dzecko, kedz by še mu co prihodzilo, očilil.²¹

I vešol Adam do chl'iva s veľkym buchom a hurtom, takže šicke ovce na neho popatreli, chtore un potym šicke²² porezal, bo šicke na neho odrazu popatreli. Tak un jednu očiscenu položil do kotla a mesto perašina rucil do kotla psa, chtory še volal Perašin. Potym pošol ku dzecku a vidzel ho něčile.²³ Glupa jeho hlova hcela ho vcale očilic; rozcal ho na poly, očiscil a jako jahne povešil na klin.

Tu pridze gazda i gazdiňa i pytaju še Adama, či šicko dobre sporadal? Un povedzel:

„Ovce sem porezal, Perašin do kotla rucil, až mu nohy višu,²⁴ a dzecko som vcale očiscil. Nu, či

¹⁰ved', však.

¹¹ku chrbtovej kosti.

¹²on.

¹³ktorom, kterém

¹⁴všetko.

¹⁵zrno, obilí.

¹⁶viac ráz, více krát

¹⁷mlátenie

¹⁸odíšť, odejti.

¹⁹stajeň, maštal', chliev.

²⁰petruška, petržel.

²¹očistil

²²všetky

²³nečisté

²⁴visia.

še hnevace, gazdo?“

„I co bim še hneval!“ — Bo svuj nus radše mal.

Na odpus²⁵ kedz mali pujsc,²⁶ bula veľká cma. I povedzel gazda Adamovi:

„Bulo by dobre, keby dachto pošvicil²⁷ až do teho koscela.“

„Hodce vy, hodce,²⁸ di ja vam pošvicim!“

Vžal oheň a strechu zapalil, až vcale dum zhorel. I prilecel gazda a Adam hutorel ku nemu:

„Či še hnevace, gazdo?“

„I co bim še hneval?“ — Bo mu ľubši bul nus, jak jeho dum.

Co ale bulo robic, bez domu, bez šickeho? Pošli oni do šveta, gazda i gazdiňa i sluha. Chceli ho ušmercic.²⁹ Ta hutoreli mezi sobu, že v noci, kedz budze spac, že gazda ho ruci do vody. To ale Adam vyrozumel, nelehnul on šebe na kraj ku vodze, aľe v noci stal a gazdiňu, chtora bula na kraju, rucil do vody. Prebudzil še gazda i vidzi, že vera ženy net.³⁰ Ta³¹ počal kričec. Ale Adam še ho pytal:

„Nu, či še hnevace, gazdo?“

„I by še ďabel nehneval, di ši me o šicko pripravil.“

A Adamek vžal nuž, gazdovi odrezal nus.

Vžal še Adam na hohy a prišol do domu. A svojim bratom povedzel:

„Nu vidzice, vy muderci, že ja vyslužil nus!“³²

²⁵odpus, t. j. utiereň, služby božie o polnoci pred prvým dňom vianočným od katol. kresťanov vydržiavané.

²⁶íst

²⁷niekto posvietil

²⁸idťe, jděte.

²⁹usmrťiť.

³⁰niet, není

³¹nuž, teda

³²Pre tú čiastku nášho čitateľstva, ktorá by na prvý pohľad mravné naučenie tejto rozprávky neuhádla, poznamenávame, že je ona namierená proti ukrutnosti gazdovej, ktorý tak nemilosrdne so svojimi sluhý jednal a učí tú pravdu: Čím kto hreší, tým trestaný býva. — Vyd.

Svetovládny rytier

Podal a rozpráva Samko Bodorovský z Banskej Bystrice.

Bol raz jeden už obstarný kráľ a ten mal troch synov. Ako dobrý otec rád by bol z nich čo najdriečnejších šuhajov vychovať a povolal tých najmúdrejších ľudí z celej krajiny, aby mladých kráľovičov vo všetkom, čo im vedieť treba, učili a cibrili. Ale tí veru z milých kráľovičov nič nemohli vykresat', — a ako boli prišli, tak jeden za druhým zanechali kráľovský palác. Neborák otec sa nad tým veľmi smútil, lebo predzvídal, že jeho synovia pre ich nespôsobnosť ľahko celô kráľovstvo utratia a na večné veky nešťastní ostanú.

Ako sa takto deň po dni v myšlienkach trápil, len zrazu strhne sa veľiký hrmot, takže sa od toho celý palác striasol. Kráľ beží von, že čo sa to robí, - a tu vidí naprostred dvora pekného ozbrojeného rytiera¹ na koni. Ten zosadol hneď a poberal sa rovno ku kráľovi, ktorý ho veľmi vd'ačne prijal.

Rytier sa nič nechcel meškať, ale hneď oznámil, prečo prišiel.

„Počujem,“ povedá, „že máte troch synov, ktorých ste doteraz k ničomu nemohli priviesť. Ak sa vám páči, prepust'zte mi jedného z nich, trebárs toho najmladšieho, uvidíme, či bude dač z neho.“

Kráľ na to z radosti privolil, lebo sa úfal, že pri takom hodnom rytierovi môže sa predsa čo to podučiť; len to sa mu nevidelo. že si nevyvolil zo starších, ktorí sa mu ešte predsa trocha súcejší zdali byť. Rytierovi bolo jedno, či ten, či ten, a tak si zvolil toho najstaršieho. S tým sa od kráľa odobral; syna pojal za ruku a vyviedol na dvor, kde ich pyšný tátoš čakal. Vysadli oba naň a rytier zavolať ešte kráľovi:

„O rok ti ho zase donesiem!“

Bodol tátoša a ten sa schytil do skoku tak, že sa celý palác poznovu od toho striasol.

Čosi kamsi prileteli do rytierovho zámku, ktorý sa len tak od zlata a striebra a drahých kameňov ligotal. Tu rytier povodil chovanca svojho radom po všetkých izbách, poukazoval mu všetky znamenité veci a ku pokonu preriekol:

„Toto bude teraz ako tvoje vlastné, môžeš s tým, čo chceš, robiť. A máš tu aj všeliake zábavky, aby ti dlhá chvíľa nebývala. Druhú prácu nebudeš mať žiadnu; môžeš sa jednostajne len hrať a zabávať. Ale na konci roku mi takú večeru prichystaj, čo ju už na pol míle zavoniam. Ja teraz musím odísť do sveta a cez celý rok ma nevidíš. Ale po roku ma istotne čakaj! A keď vykonáš statočne, čo ti kážem, uvidíš potom, akú ti pamiatku spravím. No tak teraz zbohom a zostaň zdravý!“

Milý rytier odišiel. Princ ostal v nádherom paláci, kde z izby do izby chodil, v drahých veciach sa preberal a zábavkami všakovými si čas krátil. Tak mu prešvihol rok ako nič a on sa zadivil, keď ho jeden sluha opamätal, že zajtra rytiera domov čakajú. Tu mu už aj trochu prineskoro bolo vystrojit' tú večeru, ale on sa pousiloval a spravil ju tak, ako najlepšie vedel.

¹Ritter

Zrazu zahrnelo v paláci. Rytier zosadol z tátoša a rovno sa poberal ku kuchárovi.

„Driečny si ty šuhaj,“ rečie mu, „na pol míle sa mi od tej vône kýchlo.“

Len čo sa poskladal, hneď si sadol k zakrytému stolu a dal sa do chutnej večere.

Keď už všetky zlaté a strieborné misy vyprázdnil, vstal hore a obrátil sa k princovi:

„No, syn môj, statočne si sa zadržal, zaslúžiš hodnú odmenu. Naber si z týchto drahých vecí, koľko len chceš, ja ťa odprevaďím k otcovi a na ceste ti ešte inakšiu pamiatku spravím!“

Milý princ bral a pchal do vriec čo najinakšie veci, koľko sa mu len páčilo. Vtom zadupotal na dvore tátoš a rytier zavolať na princa:

„Pod' a sadaj! A čo si si tuto nabral, o to nemaj starosť, to ti popredku dopravím k otcovi.“

Vyšvihli sa na tátoša a leteli, až došli na jednu peknú lúčku. Tátoš zastane. Zosadnú dolu a rytier povie princovi:

„Kľakni si na zem a ucho prilož k samej zemi!“

On urobil tak a počúval, počúval.

„Čože vidíš a čo počuješ?“ spýta sa ho rytier.

Milý princ s veľkou radosťou vyskočil a povedal:

„Všetko som videl, čo sa koľvek vo svete robí; aj môjho otca a bratov, ako sa v mojich veciach preberajú, ktoré som si u teba nabral.“

„No teda, takým ty rytierom budeš, čo budeš vedieť všetko, čo sa na svete robí. A to budeš mať odo mňa pamiatku. Teraz poďme rovno k tvojemu otcovi.“

Tátoš sa poznovu vychytil s nimi a neprestal letieť, až v kráľovskom paláci zahrnel, kde ich otec a bratia s veľkou radosťou privítali.

Otec sa rytierovi poďakoval a zdržiaval ho, aby sa u nich pobavil.

„Ja sa nestačím meškať,“ povie na to rytier, „ale ak sa vám páči, prepust'ite mi i toho stredného na jeden rok.“

Kráľ milerád na to pristal a rytier pojal hneď za ruku stredného syna; vysadli na tátoša a zaleteli do rytierovho zámku.

Tu ho hneď povodil po všetkých izbách, poukazoval, kde aká drahá vec a zveril mu to všetko pod opateru na celý rok, aby si podľa vôle každô poprezeral a s hračkami všelijakými sa zabával. Ale na konci roku aby mu takú večeru prichystal, čo bude už na míľu páchnuť. To že keď vykoná, dostane hodnú odmenu. S tým mu podal ruku, sadol na tátoša a letel do sveta.

Princ, ako jeho starší brat, nič inšie nerobil, len sa z izby do izby prechodil, v tých drahých veciach sa preberal a zábavkami si čas krátil. Na konci roku sa prichytil ku kucháreniu tej večere a dobre sa mu podarila, lebo páchla na míľu zeme.

Rytier prihrmel, a len čo sa poskladal, sadol ku prichystanému stolu a večera sa mu páčila. Keď už bol so všetkým hotový, vstal hore a obrátil sa k princovi:

„No, syn môj, statočne si sa zadržal, za to ti chcem spraviť na život pamiatku a sám ťa odprevaďím k otcovi.“

Potom mu kázal tiež, aby si nabral z jeho vecí, čo sa mu len páči, a že to on všetko popredku vypraví k jeho otcovi.

Hneď nato vysadli na tátoša a leteli dlho, až k veľkému moru, a tu tátoš na brehu zastal. Zosadli oba a postavili sa na samučičkom kraji. Tu rytier vytiahol z vrečka tri dukáty, zahodil ich ďaleko do mora a kázal princovi, aby skočil dnu a tie dukáty mu naspäť doniesol. Princ sa len na neho podíval, že či to naozaj a či sa len žartuje. Ale veru milý rytier to tak naozaj myslel, a keď sa princ zdráhal, rytier vytiahol meč a šibrinkoval mu s ním nad samou hlavou. Že ho, ak nechce poslúchnuť, naraz zotne, a všetko jedno mu bude, či takto či tak zhynúť.

Chceš, nechceš, milý princ skočil do mora. Ale ako sa zadíval, keď zbadal, že je na suchom a nie vo vode. Okolo neho všade voda tiekla a on stál na suchu a na ktorúkoľvek stranu sa pohol, všade sa mu voda vystupovala. Našiel šťastlivo aj tie tri dukáty a vyniesol ich rytierovi na breh.

„No vidíš,“ ohlásil sa tento, „čo si sa mal tak bát? Od týchto čias budeš takým rytierom, že kdekôľvek budeš bojovať a trať ťa nepriateľ naháňať, ty cez vodu prejdeš suchý; kto sa ale za tebou pustí, každý vo vode zahynie. To budeš mať odo mňa pamiatku. A teraz poďme zbohom k otcovi tvojmu!“

Keď do kráľovského paláca došli, všetci im vybehli v ústrety a vytešený otec nevedel sa dosť naďakovať rytierovi, že takú starosť o jeho synov má.

„Slabá starosť,“ povie na to rytier, „a keď sa vám páči, prepustíte mi ešte aj tohoto najmladšieho do jedného roka.“

„Vezmite ho, vezmite,“ odpovedal kráľ, „vd'áčne, milerád vám ho prepustím. Bár by sa vám pošťastilo najmä z tohoto netrebáka niečo vykresat’.“

Rytier nedbal, či je taký alebo taký, len si ho mal v moci.

„Ved’ mi tento môže byť ešte inak poruke ako tí dvaja,“ myslel si.

Hneď sa vyšvihli na tátoša, rytier pokývol rukou a povedal zbohom! Čosi kamsi stáli na dvore zámku rytierovho.

Ako zosadli, viedol rytier chovanca svojho do nádherných svetlíc a milý princ dobre si oči nevyhľadel na kráse tých všakových drahých a utešených vecí.

„No, syn môj,“ ohlásil sa rytier, „tu inšie nebudeš robiť, len tieto drahé a pekné veci obzerat’ a s týmito hračkami sa zabávať; to bude tvoja jediná práca. Druhô ti ale to nakladám, aby si ma na konci roka, keď sa bohdá šťastlivo navrátim, s takou večerou čakal, čo ju zavoniam, keď ešte na dve míle od môjho paláca budem. Ak mi to statočne vykonáš, spravím ti ešte inakšiu pamiatku ako tvojim bratom.“

S tým sa od neho odobral, vysadol na tátoša a hybaj zase do sveta.

Deň za dňom preletel princovi ako nič. Ani nevedel, kde sa vzal, tu sa vzal, koniec roku. Tu si vysúkal rukávy a dal sa do chystania tej večere.

Keď rytier na dvore zahrnel, stálo už všetko pekne krásne pohotove. Ešte len vo dverách bol, už chválil dobrého kuchára, že ho tá vôňa až na poltretej míle zašla. Hneď si prisadol ku stolu a všetko do akomáčneho maku s veľkou chuťou pojedel. Po večeri vstal hore a obrátil sa k princovi:

„No,“ povedá, „statočne si sa zadržal, takúto večeru ešte nepamätám a za to ti spravím večítú pamiatku.“

Na to hneď posadali na tátoša a zachytili sa tou stranou, ktorou pred rokom boli prišli.

Leteli, leteli zadlho, až prišli na tú istú peknú lúčku, kde sa s najstarším bratom bol stavil. Tu zase tátoš postál a bol veľmi smutný, lebo vedel, čo sa má stať. Rytier horko-ťažko zosadol dolu a kázal princovi, aby aj on zišiel. Ten skočil rezko a rytier začal k nemu hovoriť:

„Syn môj drahý, ja už ďalej nevládzem, už ma moje sily celkom opúšťajú, ja musím umrieť. Nemám nikoho takého, ktorému by som zveril môj palác so všetkým bohatstvom, ktorô sa tam nachádza. K tomu aj tohoto verného koníka, ktorý so mnou spolu zrástol a toľké ako ja nebezpečenstvá vystál. Toto všetko oddávam do moci tebe, ty budeš teraz nad všetkým týmto pánom.“

Tu sa obrátil k smutnému tátošovi, potľapkal ho ostatný raz a prikázal mu, aby aj budúcemu pánovi tak verne slúžil ako jemu samému. Potom zase hovoril princovi:

„Ty s pomocou tohoto koníka a s týmto mečom, ktorý som vo dne v noci opásaný mal a ktorý teraz tebe porúčam, staneš sa najslávnejším rytierom, takže s ním môžeš celý celučíčkový svet vybojovať. Ale to ti povedám, daj si naň aký najlepší pozor; lebo ak by ti ho dakto od pása odviazal, naskutku by si skamenel.“

To keď preriekol, odviazal si meč a podal ho princovi. Len čo si ho tento opásal, v tom okamžení starý rytier spadol na zem a dokonal.

„Čo tu robíš?“ myslal si mladý rytier. „Ako ho tu pochovať, keď žiadnej pomoci nieta, a kde ju hľadať, či doma či v rytierovom zámku?“

Hneď sa mu ale znevidelo, aby sa mal domov s takým smútkom vrátiť a povedať, že je ešte ani nepochránený. Vysadol teda na tátoša a šiel naspäť do zámku. Pojal so sebou ľudí a s pomocou týchto na tej utešenej lúčke pod strom, ktorý v prostriedku stál, starého rytiera pochoval. Ako už s hrobom celkom hotoví boli, mladý rytier vypravil poddaných naspäť s tým poručením, aby zámok, už teraz jeho, v dobrom poriadku udržali, až pokým sa sám doň nenavráti.

S tým letel k domu, a keď zhrnel naprostred dvora, celý palác sa striasol. Otec vyjde aj so staršími syny. Najprv sa zľakol, kde mu jeho syn ostal, a že sa len sám rytier vrátil. Ale ako bližšie kročil, videl, že je to jeho syn. Prvá hneď otázka bola, prečo aj sám rytier s ním neprišiel, prečo ostal doma? Syn mu vyrozprával, čo a ako sa stalo na ceste, nad čím sa otec a bratia veľmi zasmútili. Ale keď im ďalej vykladal, že starý rytier svoj zámok so všetkým bohatstvom jemu poručil, divili sa veľmi a bratia mu to šťastie závideli.

Vnišli dnu a tu hneď otec vzal všetkých troch pred seba:

„Nože mi už teraz preukážte radom, čo ste sa tam každý za jeden rok naučili.“

Lebo tí dvaja, trebárs sa ich dosť spytoval, nechceli mu zjaviť, čo vedia, pokiaľ sa aj ten najmladší nevráti.

Ako to otec vyriekol, tu sa každý umykoval, nikto nechcel predok zaviesť a dvaja starší len toho najmladšieho tiskali, aby on začal.

„Po staršom do mlyna,“ povie na to tento, „ja najmladší ostanem napokon.“

Voľky-nevoľky pribral sa k reči ten najstarší a povie:

„Ja som taký rytier, keď ucho k zemi priložím, všetko počujem a zviem, kde sa čo robí.“

Na to sa ohlásil stredný:

„A ja som taký rytier, že kdekoľvek cez vodu pôjdem, všade sa mi bude voda odstupovať a ja pôjdem po suchom.“

„Čože by to všetko bolo,“ zvolal najmladší, „ja som taký rytier, čo týmto mečom a pomocou môjho tátoša celý svet vybojujem, aj vybojovať musím.“

Ako to bratia počuli, ešte tým horšie ich napajedilo, a keby boli mohli, neviem, čo by mu boli spravili.

Za jeden čas potom žili všetci traja doma.

Ale že otec teraz toho najmladšieho najradšej videl, to tí dvaja nemohli strpieť a zriekli sa, že si pôjdu inde šťastie hľadať. Odobrali sa od otca a matky, po bratovi sa ani neobzreli, ale sa mu zle-nedobre zastrúhali, že sa musia nad ním vyvrchnovať. A tak sa pobrali do širokého sveta.

*

Spočiatku cesty nerozprávali o inšom, len o tom svojom bratovi a radili sa medzi sebou, akoby ho mohli o to, čo má, pripraviť a pokaziť mu všetko šťastie. Medzitým len stúpali ďalej, a kde prišli k poddaným otcovým, všade ich ako kráľovských synov vďačne prijímali a potrebnými vecami na ďalšiu cestu opatrili. Kým na hranicu neprišli, chodili sami dvaja, ale tu vzali k sebe dakoľko chlapov, aby vraj v cudzom svete bezpečnejšie mohli cestovať.

Dobre lebo nebárs. Ako už boli v druhom chotári, nespravovali sa viacej tak, ako vo vlastnom. Oni si veľa zakladali v tom, že sú oni takí rytieri, že oni to a to môžu. Kde prišli, nie žeby sa boli ticho a poriadne držali, ale trápili a mordovali ľudí, keď im niečo nechceli povôli urobiť, alebo sa zdráhali dať, čo od nich driapali. Tak sem a tam sa túlajúc veľa dedín vyplienili, vypálili a na mizinu doniesli.

A toto zbojstvo sa im darilo za drahý čas.

Ale tu sa dostal ponos do uší samého kráľa tej krajiny, aká sa škoda od tých zbojníkov robí, a ubiedení ľudia prosili, aby ich pochytať a vykántriť dal. Kráľ naskutku vydal rozkaz, aby sa vojsko prichystalo a tých lúpežníkov vyplienilo. Ale aby tých dvoch driečných vtákov hľadeli živých dolapiť a k nemu priviesť.

Ako to tí dvaja počuli, že veľkô vojsko proti nim kráľ poslal, mladší brat vedel hneď čo urobiť. Zabrali sa k jednej veľkej rieke a postavili sa na breh. Nezadlho došlo kráľovskô vojsko a mysleli si: Čo by taká hŕstka proti nám spravila, tých ľahko do vody pohádzeme.

Ale ako už prišlo na bitku, dvaja bratia skočili popredku do vody a za nimi celá tá zberba. Prešli suchí až na druhý breh, ani len kvapka vody sa žiadneho nechýla. Vojsko kráľovskô, ako to videlo, hneď sa pustilo za nimi; ale voda bola hlboká a všetci sa tam potopili.

Tí na druhom brehu od radosti sa smiali a ujúkali strašne. Ale aj im potom neslúžilo dlho šťastie. Kráľ poslal hneď druhô vojsko a to ich nenazdajky, keď jednu dedinku plienili, celkom zaobkľúčilo, že ani len jeden nemohol uvrznúť. Všetkých dojedného priviedli pred kráľa a tých dvoch oplanov popredku.

Ako týchto kráľ zazrel, hneď sa ich spýtal, že kto sú a skadiaľ prišli. Oni odpovedali, že sú synovia toho a toho kráľa a že sa vybrali na cestu v druhých krajinách si svoje šťastie hľadať.

„Nuž na takýto spôsob si vy šťastie chcete získať?“ zvolal rozmrzený kráľ. „Žeby ste vy boli kráľovskí synovia, to vám neverím, lebo by to kráľovskí synovia robiť nemohli, čo ste vy poparátili. Sám pozor a celý váš oblek prezradzujú, že ste len zbojníci. Preč s vami do chládku,“ rozkázal kráľ, „a o krátky čas, keď sa súd nad vami dokončí, budete visieť.“

V tú noc za tým, ako sa toto v cudzej krajine s dvoma bratmi dialo, otec doma mal už nad samým ránom veľmi smutný sen o svojich synoch. Všetko sa mu to a tak snilo, ako sa s nimi naozaj stalo. Skočí na nohy a ide s tým snom k najmladšiemu synovi, ktorý vtedy ešte tuho spal. Priblížil sa k jeho posteli a za chvíľku sa díval na neho, lebo strašne zubami škripal. Potom ho zobudil a vyrozprával mu svoj sen.

„Ten istý sen som mal aj ja,“ odpovedal syn. „To nás teda ani mýliť nemôže, že by to skutočná pravda nebola. Otec drahý, ja sa musím na cestu vybrať a tým nešťastníkom na pomoci byť.“

Otec ho nemal vôľu od seba pustiť. Obával sa, že aj on tak nešťastlivo pochodí. Ale ten sa nedal odstrašiť. Rozkázal hneď, aby mu tátoša osedlali a prihotovili, čo treba, na cestu.

Po chvíli zadupotal na dvore tátoš. Otec sa plačúci odoberal od syna.

„Oj, otec drahý,“ tešil ho tento, „nemáte sa čo za mňa báť. Kým mi tento meč pri boku zvoní, nesmie sa ma nikto ani len dotknúť.“

S tým sa vyšvihol na tátoša a letel, akoby ho vystrelil. Nebavil sa ani on nikde, len rovno cielil k tomu kráľovi, kde jeho bratia chytení sedeli.

Ako sa k mestu blížil, tu vidí hromadu ľudí vo veľkom kolese. Na prostriedku sedel kráľ. Na boku stáli jeho už na smrť odsúdení bratia a pri nich kat. Tu keď zbadal, že je už s jeho bratmi naozaj zle, popchne tátoša a akoby z neba spadol, postaví sa pred samého kráľa. Bratia jeho sa zadívali veľmi, lebo ho poznali naraz a naraz aj veselšiu tvár počali ukazovať.

Mladý rytier pozdravil kráľa, ako sa svedčí, a prosil ho, aby jeho bratom odpustil a život im daroval, že je on ten a ten, ich vlastný brat.

„Veď keby po rytiersky a po kráľovsky prišli tak ako ty, aj ja by som ich inakšie bol privítal. Ale keď mi toľko škody narobili, toľko ľudí pobili, čože inšie zaslúžia ako smrť?“ hovoril kráľ.

„Tvoja škoda sa ti trojnásobne vynahradí,“ odpovedal rytier, „mojim ale bratom život darovať musíš.“

„To ma nikto neprimusí,“ zvolal nahnevane kráľ, „a na tvoju smelú reč dám ich hneď zoťat’.“

Ako to ale počul mladý rytier, zvrchol sa s tátošom a ťal jeho vojakov jedno po druhom a žiaden sa mu naproti postaviť nemohol, ani neosmelil.

„Pokoľ, pokoľ!“ zvolal teraz naľakaný kráľ.

Hneď mu bratov prepustil a k nemu sa krajšie ukázal, tak, že sa celkom medzi sebou spriatelili, a kráľ ho do svojho paláca zavolaľ.

Ako ta prišli, hneď sa vystrájala veľká hostina a všakové zábavy, kde si najmä dvaja bratia po toľkom strachu dobre poskočili. Keď už bolo po všetkom, odobrali sa pekne od kráľa a vyšli von z mesta.

Tu ten najmladší zastavil bratov a spýtal sa ich, že či ho chcú vo všetkom poslúchať a jeho radu nasledovať, že ich na ďalšiu cestu pod svoju ochranu vezme a šťastlivými urobí. Bratia teraz už inak mysleli, ako keď boli z domu vyšli; zmúdreli vlastným nešťastím. Pokľakali na kolená a prisahali bratovi, že ho chcú ako vlastného otca ctiť a vážiť a že jeho dobrú radu budú naveky nasledovať.

„No tak teda,“ odpovedal najmladší brat, „teraz pôjdete v meno božie so mnou!“

A tak sa aj zabrali všetci traja spolu a šli cez mnohé slávne mestá a kráľovstvá. Kde len koľvek prišli, všade ich radi a vďačne prijali, lebo nikomu neboli na škodu, ale každému k dobrej pomoci. Najmä ten najmladší brat, kde sa len obrátili, všade slávnymi a hrdinskými skutkami krásnu pamiatku po sebe zanechal.

*

Keď už mnoho krajov takto schodili, dostali sa raz do jedného kráľovského mesta, a tu sa veľmi zadivili, že bolo celô čiernym súknom obtiahnutô. Obsadli v hostinci a spytovali sa, čo znamená ten smútok po celom meste? Tu im hostinský začal vykladať, že nablízku mesta býva veľký drak s troma hlavami, ktorému musia každý týždeň dať jedného mládencu alebo panenku, a že na ráno prichodí rad na samú kráľovu dcéru, ktorú celô mesto pre jej utešenú krásu a dobrotu rado videlo. Preto že je celô mesto v takom smútku.

„Keď je tak,“ povie na to mladý rytier, „choďte a povedzte kráľovi, že tu jesto taký šuhaj, čo jeho dcéru od toho pažráka oslobodí.“

„Dajte si pokoľ,“ ohlásil sa ktosi z boku, „bolo tu dosť rytierov, ktorí sa vám bezpečne mohli rovnať a ktorí sa osmelili biť s tým drakom, lebo sa úfali dostať za ženu tú krásnu princezku. Ale ani jeden neodišiel živý, všetci tam skazu pobrali.“

„No len vy choďte,“ posielal ich rytier, „že sa zas taký nachodí, ktorý chce za ňu umrieť. Ale že sa smrti tak ľahko neúfa, lebo víťazstvo drží ako v hrsti.“

Hneď na to zachytilo sa viacej takých, čo sa hodnej odmeny úfali, oznámiť kráľovi to posolstvo a po chvíli sa s tou odpoveďou vrátili, že by kráľ a jeho dcéra toho odvážlivého rytiera radi videli, a preto aby si nesťažoval prísť do kráľovského paláca.

Mladý rytier vyšvihol sa na tátoša a priletel do kráľovského dvora, kde mu kráľ s dcérou a všetci ostatní naproti vyšli, každý obdivoval jeho peknú postavu, a sám kráľ sa nevedel dosť nadívať na jeho utešenú čistú tvár a na celý jeho oblek, ktorý stál na ňom, ako by ho ulial. Tu ho hneď kráľ uviedol do svojho paláca, hostil ho znamenite a na noc u seba zadržal.

Keď za rána slnko vychodilo, vysadili do koča princezku, ktorá od veľkého strachu omdlievala. Rytier sa niesol na tátošovi a kráľ s náramným ľudstvom šli za nimi — srdce každému mocne klovalo. Voz pred jednou kaplnkou zastal, do ktorej princezka vošla, sadla si a modlila sa. Rytier neprestrašený prechádzal sa okolo kaplnky a kráľ s ľudstvom zďaleka sa dívali, čo sa bude robiť.

Zrazu bolo počuť strašnú revanie; čosi-kamsi priletel drak k samej kaplnke, a plameň mu z pyskov šibal. Len obchádzal, len ňuchal okolo tej kaplnky a na rytiera sa ani neobzrel. Tento len čakal, čo a ako drak počne. Keď už všetko dookola poobzeral, zvýšil sa do povetria, vrch z kaplnky strhol a už chcel dnu vletieť. Vtom skríkne, až sa len tak ozvalo, rytier:

„Ha, čo ty tu chceš a čo tu hľadáš?“

„Ba ty čo tu chceš, ty zemský chrobák?“ zaručal drak, „ja si pre to idem, čo je moje a do toho sa ty nemáš starať.“

„To je nie tvoje, ani nebude,“ povie na to rytier, „a keď ho chceš dostať, pod' so mnou za pasy.“

Vtom schytil drak rytiera a tak ho hodil, že až po členky do zeme uviazol. Ale ten stadiaľ ľahko vyskočil a schytil meč. Odťal hneď jednu hlavu drakovi. Tu nahnevaný drak sypal naňho oheň strašne, že už temer nemohol obstať. Našťastie mu bola dala princezka jednu masť a tou sa chytro potrel. Ako drak videl, že mu oheň nevádi nič, schytil ho zase a hodil ho tak, že sa až po kolená do zeme zaryl. Rytier vyskočil znova a uchytil meč. Odťal aj druhú hlavu drakovi.

Vtom sa ozvali radostné hlasy divákov a niektorí sa zachytili, že mu pomôžu tú potvoru konečne prevládať, ale on im naspäť zakýval, aby len ostali tam, kde sú. A ustatý drak si medzitým oddychoval.

Tu si pomyslí rytier:

„Čo sa ja budem s tebou toľko kasat' a čakať, aby ti nová sila prišla?“

Schytil meč, odťal mu aj tretiu hlavu a sekal do jeho tela, dokiaľ len nebadal, že ho už celkom para opustila.

Teraz už prileteli aj kráľ aj všetci ostatní, vítali radostne víťaza a kráľ ho ako svojho syna objímal. Tu vystúpila aj obveselená princezka. Slzy radosti ju zaliali a nevedela sa dosť naďakovať svojmu osloboditeľovi za jeho ustávanie.

S veľkou slávou vracali sa naspäť do mesta a tu miesto čierneho súkna boli už domy ozdobené krásnymi kvetami a vencami; všade sa len o rytierovi rozprávalo a každý sa bližšie tisol a napínal, aby mu aspoň tvár mohol vidieť. Ako do paláca prišli, hneď sa chystala veľká hostina. Hostia sa umiestili okolo stolov. Na prvé miesto sa posadil kráľ s rytierom a pri boku tohoto sedela princezka v ružových šatách. Keď sa už hodne počastovali, vstal hore kráľ a takto prehovoril:

„Milí hostia! Princ tento tak veľký skutok vykonal, pre ktorý niet na celom svete dostatočnej odmeny a ja som ho tým menej v stave, ako by sa svedčilo, odmeniť. Medzitým nemám syna,

na ktorého by som po mojej smrti kráľovstvo nechal. Od srdca si prajem, aby rytier, jestli by sa mu páčilo, na moje miesto tu zostal, s mojou dcérou sa pobral a tak šťastlivo kráľoval. Viem to, že by tento odstránil od krajiny každô nešťastie, ktorô by jej skazou hrozilo.“

Rytier si už popredku pomyslel na to a poradil sa so svojím tátošom, čo má a čo bude robiť? On chcel dostať takú ženu, ktorá nebude mať ani najmenšiu chybu. I toto, pravda, bola utešená panička: očičká čierne ako trnky sa jej vždy usmievali a líčka, ako by jej dve ružičky boli na tvári vykvitli; ale to bola chyba pri nej, že mala bradovičku na pravej ruke. Za to sa princovi nepáčila; ale si pomyslel, že by dobrá mohla byť najstaršiemu bratovi.

On vstal hore, uklonil sa kráľovi a odpovedal, že by on to, čo kráľ žiada, dost' rád k jeho vôli spraviť, ale že je ešte primladý a neveľa sa ešte vyznačil, že si musí ešte väčšie zásluhy spraviť na svete. Ale že má ešte dvoch bratov starších, ktorí tiež s ním cestu konajú a šťastie si hľadajú. Ak by teda kráľovi nebolo proti vôli, že by prosil, keby sa jeden alebo druhý z nich tohoto šťastia účastným stať mohol.

Kráľ i na to rád privolil a dal hneď aj tých dvoch bratov zavolať. Tu sa naraz najstarší brat vystrojil za zaťa a vydržovali nádhernú svadbu.

Po svadbe pojal rytier najstaršieho brata málo na stranu a dával mu radu, ako sa má správať, aby mohol šťastný byť; čo mu ten aj splniť prisľúbil.

Napokon ale pripomnel ešte bratovi, že ak by dakedy zvedel, že je on v dajakom nebezpečenstve, aby pamätal na neho a neobmeškal na pomoc mu prísť. Na to hneď počali sa dvaja bratia odberať od smutného kráľa a od mladej nevesty, ktorá osloboditeľ'a svojho so slzami vyprevádzala. Šuhaji vysadli na bystré kone a sprevádzaní náramným ľudstvom vyšli von z mesta. Tu ešte stisli bratovi ruku a pustili sa ďalej do širokého sveta.

Prišli do tretej krajiny a tu sa málokde stavili, len sa čím skorej ponáhľali do kráľovského mesta. Už zďaleka im do očí padli vysoké veže a veľký palác kráľovský. Ale to všetko vyzeralo čierno. Prídu do mesta, tu všetky ulice obtiahnuté čiernym súknom. „Čo to má zase byť?“ myslia si a vnúdu do hostinca. Tu sa hneď spytujú:

„Čo je za príčina, že celô mesto takto smúti?“

„Ach prevelikô nešťastie,“ odpovedal hostinský, „tu za mestom býva jeden drak so šiestimi hlavami, a tomu musí mesto dávať každý týždeň jedného mladého človeka, raz mládenca, raz paničku. Teraz prišiel už rad na samú kráľovu dcéru a zajtra ju majú tomu drakovi odniesť; preto, hľa, je v celom meste ten smútok.“

Najmladší brat povie na to hostinskému, aby šiel hneď rovno ku kráľovi a oznámil, že je tu jeden rytier, ktorý jeho dcéru chce oslobodiť a istotne oslobodí.

„Jaj, pane,“ kývol rukou hostinský, „dost' tu už bolo rytierov, ktorí by radi boli dostať kráľovu dcéru a pustili sa do bitky s tou potvorou; ale všetci zle pochodili; nevrátil sa z nich ani jeden živý. Medzitým keď len tak žiadate, vďačne vás oznámim u kráľa.“

Kráľ ako o ňom počul, hneď ho dal k sebe zavolať. Objal ho ako vlastného syna a v paláci ho zadržal. Princezka sa tiež trochu obveselila, najmä keď ju rytier potešoval, aby sa nebála, že sa jej ani len vlas na hlave nepohne.

Sotvaže počalo svitať, odviezli aj túto princezku do jednej kaplnky. Rytier ostal pred kaplnkou.

Ľudstvo sa obďaleč dívalo, ako tá bitka vypadne.

S veľikým revom priletel drak; strhol naraz vrch kaplnky a na stranu odhodil. Vtom sa ozval rytier, že čo tam hľadá?

Drak sa obzrie a zaručí:

„Hľadám si to, čo je moje.“

„To je nie tvoje, ani nebude nikdy,“ odpovedal rytier.

Tak z reči do reči, až prišlo na ruvačku. Rytier schytil meč a naraz tri hlavy odťal drakovi. Tento sa na to nahneval a rytiera tak hodil, že po kolená uviazol do zeme. Ale ten skoro vyskočil a odťal drakovi aj ostatné tri hlavy. Tu nastala neslýchaná radosť! Ľudstvo so spevom a s výskokom sprevádzalo rytiera s princezkou cez mesto. Keď do kráľovského paláca došli, tu vytešený otec nevedel, ako sa má rytierovi zavďačiť a ako sa mu odslúžiť. Hneď kázal pristrojť hody a povolal mnoho host'ov.

Keď sa už hodne počastovali, vstal hore kráľ a začal hovoriť:

„Milí hostia! Skutok, ktorý tento slávny rytier dnes vykonal, nedá sa dosť prenachváliť a ja nemám toľko pokladov, žeby som ho mohol dostatočne odmeniť. Medzitým ja som už starý a nemám len túto jednu jedinkú dcéru, nič by ma tak na moje staré dni nepotešilo, ako keby tento slávny rytier na miesto mňa tu ostal kráľom a s touto mojou dcérou sa oženil.“

Rytier sa kráľovi pekne uklonil a vyhovárал sa na svoju mladosť, že je on ešte neskúsený a že má ešte pred sebou druhú cestu. Ale keby sa kráľovi ľúbilo, že má so sebou brata, ktorého by rád dakde na dobrom mieste osadiť.

„Keď tak nemôže byť, ako by som si najväčšmi žiadal, nech bude aspoň z tej krve,“ povedal kráľ.

Dal hneď doviest' stredného brata a svoju dcéru mu oddal aj s kráľovskou korunou.

Po odbavených hostinách a zábavkách náš rytier sa odobral od kráľa a od princezky. Bratovi si dal dobrô ponaučenie, ako sa má spravovať, ktorý mu sľúbil, že ho vo všetkom poslúchne, vyšvihol sa na tátoša a letel samotný ďalej.

Prišiel do štvrtého kráľovstva. Tu zastal tátoš a predpovedal mu, čo a ako má robiť. Aby si vraj, tohoto kráľovu dcéru on vzal za ženu, lebo že niet krajšej princezky na celom svete a nemá ani najmenšiu chybu na svojom tele. Ako už boli v samom meste, kde kráľ býval, tu zase to istô videl, čo v tých prvších. Aj tu bolo všetko čiernym súknom obtiahnutô. Hneď sa dozvedel, čo to znamená. Že jeden drak s deviatimi hlavami v susedstve sa zdržuje, ktorému musí mesto mladých ľudí dávať a teraz že prišiel rad na kráľovu preutešenú dcéru. Dal sa naskutku oznámiť u kráľa, ktorý ho len čoskorej žiadal vidieť. Rytier mu vyrozprával celú svoju cestu, a že sa pevne úfa aj túto potvoru skántriť.

Na druhô ráno ešte pred východom slnka odviezla sa princezka do kaplnky a rytier sa okolo nej prechádzal; druhí sa oddialili na stranu.

Tu priletel drak s veľkým ručaním a hneď sa len do princezky mal. Na to rytier skočil a zaťal doňho tak, že mu naraz tri hlavy odsekol. Drak sa rozpajedil a hodil rytiera až po pás do zeme.

Ale tento sa rezko pozberal a začal ešte z tých troch pyskov oheň na rytiera sypať. Ale tento sa nechcel s obludou dlho zapodievať: odťal mu aj ostatné tri hlavy. Tu hneď prileteli zo všetkých strán, ktorí sa na toto dívali a vyvolávali na slávu víťazovi, že tomu konca kraja nebolo. Kráľ mu padol okolo hrdla a od veľkej radosti nevedel ani, ako mu má ďakovať.

Pri hostine predniesol kráľ, že sa rytierovi ničím odmeniť nemôže, len ak by bola jeho vôľa tu ostať, že ho rád za svojho syna prijme a jemu svoju dcéru aj s celým kráľovstvom oddá. Rytier tomu bol rád, keď len presvedčený bol, že princezka nemá žiadnu chybu a že krajšej panny ešte vo svete nevidel. Osvedčí sa, že vďačne tu chce ostať. A hneď na to kráľ zo svojej hlavy korunu na hlavu rytierovu položil.

Svadba sa vydržiavala taká, akej páru nebolo, ani nebude. Na túto svadbu prišli aj starší bratia, ktorí sa zo šťastia jeho radovali a sľúbili mu pred všetkými, že ho budú poslúchať ako takého, ktorý nad celým svetom kraľovať má.

Bolo po svadbe. Hostia sa rozchádzali domov a rytier si žil vo veľkej radosti s tak utešenou princezkou.

Ale nedlho trvalo toto jeho šťastie. Jeden strigôň mal zlô oko na princezku, lebo ju bol za ženu pýtal, ale nechcela za neho ísť. Len veru ako raz samotná na prechádzke bola, prikradol sa k nej a uchytil ju so sebou. Milú princezku čakajú z prechádzky, ale tá nejde a nejde. Volajú ju, hľadajú na všetky strany, ale princezka len skapala a skapala.

Rytier smutný šiel ku svojmu tátošovi a začal sa mu žalovať. Ale tátoš o všetkom dobre vedel a rozpovedal si pánovi, čo a ako sa stalo.

„No ale nič to,“ doložil, „sprobujeme, ako by sme ju nazad dostali.“

Hneď na to oznámil rytier starému kráľovi, že sa vyberie na cestu a bude ju hľadať, dokiaľ ju len nenájde, trebárs by ho to i vlastný život stálo, lebo že mu bez nej nemožno žiť. Starý kráľ ho spočiatku zdržiaval, a že keď dcéru stratil, aby aspoň jeho mal, lebo keď ešte jeho stratí, nebude nikoho na svete viac mať. Ale rytier sa nedal zdržať. Vzal si, čo mu bolo treba, odobral sa od starého kráľa, aj od poddaných, ktorí ho všetci radi videli, a keď počuli, že odchádza, plakali ako deti. Sadol na tátoša a pustil sa do sveta len tak naslepo, kde ho dve oči zavedú.

Išiel len, išiel dlho smutný, nepreriekol ani len slovičko. Naveľa ho sám tátoš oslovil:

„Ty, ak budeš moju radu nasledovať, zase sa ti šťastie navráti a tvoju milú dostaneš naspäť.“

„Ach,“ vzdychol rytier, „veď si to práve žiadam, aby som čím skorej mohol byť s ňou a pre ňu som hotový čokoľvek na svete podstúpiť.“

„No, keď je tak,“ povie na to tátoš, „pôjdeme cez jednu dlhú lúku, a tam nič inšie neuvidíš, len jednu hrušku s ovocím, ktorô už na pol míle zavoniaš. Ale sa ho neopováž ani len dotknúť, lebo je to nie hruška, ale striga, a tá by ťa skántrila, ak by si len raz do jednej z tých hrušiek zahryzol. Ďalej prídeme k jednej jabloni; tú tiež na pol míle zavoniame; ale ani z tej nesmieš jesť, lebo je to zase druhá striga, ktorá by ťa hneď skántrila, ako by si z tých jabĺk okoštoval. Radšej všetok hlad pretrp a nejedz z týchto stromov to jedovatô ovocie. Naostatok prídeme k jednej studni a ty budeš veľmi smädný. Ale ty z tej studne nepi: vezmi ale meč a rozsekaj ju, lebo je to nie žiadna studňa, ale tá najväčšia striga, tým dvom matka. Keď toto všetko urobíš, čo ti teraz radím, tak ostaneš šťastlivý a my svojho cieľa dôjdeme; ak nie, na veky si nešťastlivý.“

Dobre, idú. Prišli po chvíli na tú lúku, ktorá sa ďaleko, ďaleko pred nimi rozprestierala a už im bila do nosa vôňa z tej hrušky, až prišli konečne k nej. Rytier sa len tak metal na tátošovi a len tak slinky prežieral, keď popri nej šli; ale sa predsa toho ovocia ani len nedotkol.

Išli ďalej, a čosi-kamsi prišli k jabloni, ktorá ešte lepšie voňala ako tá hruška. Rytier sa len tak triasol od veľkej žiadze, i že bol lačný, i že ešte takô ovocie nevidel. Ledvička ledva sa zdržiaval a raz už aj chcel zastať, že si ide odtrhnúť; ale si na šťastie spomnel na tátošovu radu a dal predsa aj tým jablkám pokoj.

„No, teraz sa mi páčiš,“ chválil ho tátoš, „len ešte jedno zlô obídi a urob, ako som ti povedal, tak bude dobre.“

Ale teraz malo prísť najhoršie. Už na ceste hovoril rytier, že ho smäd veľmi morí, dobre už tam neskape. Len čo došli k tej nešťastnej studni, rytier hneď skočil dolu a rovno ku studni; priľahol si a mal už do seba dúchať. Vtom tátoš jeho pustil sa do veľkého behu a rytiera tam nechal. Ako to ale rytier videl, hneď skočil na nohy a kričal za ním. Tátoš sa vrátil a karhal ho veľmi, najmä za to, že tú studňu podľa jeho príkazu rozsekať nechcel.

Rytier vysadol na tátoša a ten si smutno vykračoval. Vtom sa obzrie a nevidí už ani studňu, ani jabloň, ani hrušku. Strigy sa obrátili zase na strigy a nasledovali počestných, šeptajúc za ich chrbtom:

„My sme veľké strigy; ale ten rytier ešte múdrejšie musí mať.“

A s tým zmizli.

Teraz len ďakoval rytier svojmu tátošovi, že ho oslobodil od tak veľkého nešťastia a sľúbil mu, že ho vo všetkom lepšie bude poslúchať.

Tak išli len išli tou veľkou lúkou, až im celkom z očí zmizla a prišli do jedného pekného hájika, kde poľného ovocia bolo dosť a našli tam aj čistú zdravú vodu. I tým i touto sa občerstvili na ďalšiu cestu.

Navel'a sa dostali medzi vysoké skalnaté vrchy a do hlbokých dolín, až ich strach a hrôza obchádzali v tej samote. Tu prišli k jednej ozrutnej skale, ktorej sa pre jej veľkosť veľmi divili. Obzerali sa po nej, až im prišlo na samý vrch pozrieť. A tam videli jeden veličný zámok. Čo to tam môže byť, rád by bol rytier zvedieť. „Len či je ale bezpečno tatam ísť; či tam dáke strigy nebývajú?“ myslel si. „No veď ale,“ povedá, „mám pri boku svoj meč a tomu sa nikto nesprotiví; poručeno Bohu, ja len idem.“

Šťastlive našli cestu, ktorá ich rovno k bráne toho zámku dovedla. Ale sa divili veľmi, že všade dookola bolo ticho a nikto im v ústrety neprichodil. Tátoš rovno do maštale vošiel; rytier sa obzeral po zámku a potom sa hore schodami poberal. Otvorí jednu izbu, tam ticho; otvorí druhú, tretiu, až do jedenástej a nikde živej duše. Už sa nazdával, že to ozaj bude len bydlô dákych stríg. Napokon otvoril dvanástu izbu a tu zazrel jedného šedivého starčeka. Ten pekne privítal rytiera:

„Ach, človeče!“ povedá, „ako som rád, že ťa vidím a pri tebe zomriem!“

Potom sa vypytoval rytiera, kde a po čo chodí? Tento mu od slova do slova vyrozprával svoje príhody, i prečo teraz po svete putuje.

„Darmo ty to hľadáš, po čom túžiš,“ povie na to starček. „Nekonaj sa ďalej! Tvoja žena je v takom mieste, skadiaľ ju nikdy nedostaneš. Medzitým ja ti lepšie poradím. Ostaň u mňa! Tu budeš mať pokojný život a tento zámok bude tvoj. Ja som len čakal na dákeho statočného človeka, ktorému by ho mohol oddať aj so všetkými pokladmi.“

„Nepáči sa mne tu tá pustota,“ odpovedal rytier; „tu by som osamote býval a ja chcem medzi ľuďmi svoj život tráviť. Ja čo som si pred seba vzal, od toho neodstúpim, a pokiaľ mi len sily stačia, chcem putovať za mojou manželkou. Ak ju dostanem, moje šťastie. Ale ak nie, poručeno Bohu, bude, ako bude! Len ma radšej uprav na cestu, aby som sa čím skorej dostal, kdekôľvek je skrytá.“

„Keď je tak,“ povedal starček, „ja ti popredku vyrozprávam tvoje biedno zahynutie. Teraz sa obrátiš jednou druhou dolinou a na konci tej prídeš na jednu peknú lúku, na ktorej nič inšie neuvidíš, len samé hady. Dva najväčšie z nich hneď vyskočia na teba a za nimi druhé sa budú hatať. Toho sa síce nemusíš veľmi báť. Len choď smelo a tvojím mečom rozotni tých dvoch veľkých hadov a pomasti seba i koňa ich masťou. Tých ostatných sa len dotkni mečom a potom uvidíš, čo z toho bude. Keď tú lúku prejdeš, uzrieš zďaleka jednu dolinu. Do tej sa pustíš a pôjdeš ešte medzi inakšími vrchmi tou dolinou len ďalej. Tam sa ti tiež zhola nič nestane. Prídeš ale napokon ku jednej skale, tam sa zastavíš a budeš sa dnu domáhať, lebo tam je tvoja manželka, a tam zahynieš. A teraz, keď sa neúfam viacej žiadneho človeka vidieť, môžem bezpečne dokončiť.“

Sotva to dopovedal, bolo po ňom. Rytier vzal jeho telo a položil do najväčšej izby na prostriedok; sviece okolo neho zapálil a jeho šabl'u mu k boku pripäl. Keď so všetkým bol hotový, poberal sa dolu oznámiť tátošovi, čo počul a čo vykonal.

Hneď sa pustili zase na cestu a prišli hlbokou dolinou na tú lúku, o ktorej mu staručký rozprával. Tu sa razom vyhodili na nich dva veľké hadiská, ktoré rytier mečom svojim v okamihu preťal a potom seba i tátoša pomastil. Ako to urobil, hneď sa z tých hadov spravili dvaja princovia a volali za ním:

„Sláva svetovládne mu rytierovi, sláva!“

Potom čo ďalej šli, tým viac tie hady na nich skákali; ale len čo sa ich mečom dotkol, všetky tie hady sa prevracali na všakových ľudí, až celá táto zakliata krajina odžila. Tu pristúpili k nemu tí dvaja princovia aj s celým poddanstvom a oddali sa do jeho moci, že chcú jemu na veky byť poslušní.

Keď aj tú druhú dolinu šťastlivo prešli, dostali sa napokon k tej skale, v ktorej bola jeho manželka. Vyzeral na tú skalú, vyzeral, zarmútil sa ale veľmi, keď videl, že mu nemožno nahor sa dostať. Čakal, čakal, či sa hádam jeho milá neukáže; ale veru nič, až do samého večera.

Tátoš mu povie:

„Teraz tu prenocujeme pod tou skalou; ja sa pôjdem cez noc pást' a nechám ti kantár v ruke. Keby si ma potreboval, potras tým kantárom, hneď som ti tu. Ty si ľahni, a čo sa ti bude snívať, to si zamerkuj! Bude sa ti snívať, že máš jedno krídlo z muchy. To drž mocne, a keď sa prebудиš, povedz: Nech som taký ako mucha a mám krídla! Hneď sa na takého spraviš. A potom vyleť na tú skalú! Tam nájdeš priechod. Tým priechodom sa dostaneš ku dverám a kľúčovou dierkou vnídeš dnu do prvej a potom aj do druhej izby; ale že potom dobrý pozor daj na seba!“

Tak sa aj stalo. Tátoš odišiel na pašu, rytier si tam ľahol spať. Ráno sa zavčasu prebudil. Spomnel si na svoj sen, pozrel si do ruky! Tu vidí, že má to krídelce. Držal ho mocne a povedal:

„Nech som ako mucha a mám krídla!“

Hneď bol taký a vyletel hore. Tým priechodom prišiel ku dverám a kľúčovou dierkou prepchal sa do izby, kde hromadu stríg našiel. Prebrnkol im ponad hlavy ku druhým dverám, a tam sa zas prešmykol cez kľúčovú dierku. Ako ale to brnknutie strigy počuli, hneď hovorili medzi sebou:

„My sme veľké strigy, ale ten rytier má väčšie a vycvičenejšie; tu voľač brnkalo, dáka mucha, ktorú sme ešte nikdy tu neslýchali. Poďme radšej, sestričky, preč, žeby s nami nebolo zle.“

Vtom sa všetky schytili a ušli.

Rytier v druhej izbe hneď sa obrátil na človeka a zastal pred svojou manželkou, ktorá už jeho malého synčeka nadávala. Tá sa na prvý pohľad od ľaku strhla a temer vlastným očiam neverila. Potom ale boli oba veľmi radi, láskali sa a objímali do dobrej vôle. Keď sa už takto medzi sebou potešili, spytovala sa ho manželka, že ako sa mu od tých čias vodilo a ako sa predsa dostal sem, kde doteraz žiaden človek pristúpiť nemohol. A rytier jej vyrozprával od počiatku do konca celú svoju cestu.

„To je všetko chvalabohu,“ povie na to ona; „ale teraz si ešte v najväčšom nebezpečenstve, lebo keď ten strigôň príde, ach, ten ťa zmárni!“

„Uvidíme, kto zvíťazí,“ tešil ju rytier, „len si si ťa mám, už to moja starosť, ako ťa vyslobodím.“

Ale to nešlo tak ľahko. On sám, pravda, mohol v okamžení zletieť; ale aby aj žena s dieťaťom bezpečne dolu zišli, musel z tej skaly od vrchu do spodku schody vyrúbať a vysekať. A do tej roboty bez meškania sa i oddal.

Ako tie schody tak vysekával, vidí raz jedno dievča, ktorô veľmi plakalo a prosilo, aby sa nad ním zmlouval a vzal ho do služby, že je opustená sirota. To oznámil rytier svojej manželke a spýtal sa, či by sa jej nezišla za pestúнку k tomu dieťaťu?

„Zišla by sa mi, zišla,“ povie na to ona; „ale túto, bože ťa chráň, hore vziať; veď je to jedna z tých stríg, a tá by ťa skántrila. Radšej choď a rozsekaj ju na márne kusy!“

Rytier si ale nedal povedať; hneď sa spustil dolu a na vlastných ramenách vyniesol utešenô dievčatko hore ku svojej manželke. Tá sa nad tým nevelmi potešila, ba práve povedala mužovi, aby teraz dal ozaj pozor na seba, lebo že pri tom dievčati zle pochodí. Rytier ako by ani nebol počul žienine reči, konal ďalej svoju prácu v tej nádeji, že sa už skoro budú môcť domov vrátiť.

Ale sa to inakšie zvrtilo. Pekne raz, keď prišiel ustatý od roboty, ľahol si do postele a tak tuho zaspal, že čo by mu bol pri uchu strelil, nebol by sa hádam zobudil. Bola noc a už aj pani s dieťaťom dobre spala; len to dievča bolo hore. Keď videlo, že už tak spia, potíšku sa prikradlo k rytierovi a odpásalo mu meč. A ten naraz naskutku skamenel.

Ako sa tejto najmladšej strige ten figeľ podaril a bola už na slobodnom, hneď ju obklopili ostatné kamarátky a ujúkajúc vyskakovali od radosti.

„No, takto je dobre,“ ohlásila sa najstaršia striga; „teraz môžeme u tej na skale, čo sa nám páči, vystrájať, kým sa len ten jej starý nevráti. Potom odídeme zas na druhô miesto. Teraz podťe radom za mnou!“

„Čakajte ešte málo,“ povie na to tá najmladšia; „čože spravíme s týmto mečom, ktorý som mu odpásala? Bolo by ho tak skryť, žeby ho žiaden človek viacej nedostal.“

Uradili sa na tom, že ho bude najlepšie do mora hodiť, tam že na veky ostane skrytý od ľudských očí. Hodili ho teda do mora, a s tým podť rovno na skalú!

Tak, hľa, bolo po slávnom rytierovi, ktorý si už bol toľké krajiny na svoju stranu obrátil.

Dlho spomínali tí dvaja starší na svojho brata. Ten najstarší vždy ucho prikladal k zemi, aby zvedel, kde jeho najmladší brat chodí, ako sa mu vodí, a či sa mu dač zlého nestalo. Raz tiež priloží tak ucho k zemi, a tu sa veľmi zarmútil, keď zvedel, že je jeho brat tam a tam mŕtvy. Zvedel on aj, kto a ako ho zmárnil, a kde sa jeho meč podel. Hneď všetko toto zjavil svojej manželke a svojim dvoranom, ktorým rozkázal, aby sa strojili na cestu, že idú jeho bratovi na pomoc.

Ešte len svitalo, už boli na koňoch a popchýnali ich hodne. Ale na ceste prišlo najstaršiemu bratovi na rozum, že bez stredného brata nič nevykonajú, lebo z nich nikto nemohol na spodok mora ísť, čo by sa nezatopil.

Obrátili teda cestu ku strednému bratovi. Tento sa náramne predesil, keď počul smutný chýr o bratovom nešťastí. Nedal sa dlho nahovárať, ale hneď aj on vysadol na koňa a šiel s bratom.

Naveľa sa dostali k moru, kde ten meč na spodku pochovaný ležal. More bolo červenô ako krv, a to od toho meča, ktorý toľko krve už do seba popil. Stredný brat skočil naraz dnu, a ako skočil, všetka voda sa od neho odstúpila, až na samý spodok sadol. Chodil ta dlhý čas na všetky strany a nemohol ten meč nájsť, lebo nevedel istô miesto, kde leží. Až sa mu zasmial, keď ho uvidel pred sebou. Hneď ho zdvihol a vyniesol na breh. Tu všetci boli veľmi vytešení.

„No, podťme teraz ta, kde je on sám,“ povedal najstarší brat.

Tak prišli pod samú tú skalú; popredku sa poberali hore dvaja bratia, ostatní všetci za nimi.

Prídu potichu na vrch až ku dverám, tu sa ešte poradili, ako majú spraviť, aby im strigy, ktoré o ničom nevedeli, nemohli uvrznúť. Teda po tejto rade vtrhli dnuká a rovno na strigy napadli a rozsekali ich na márne kusy. Potom vstúpili do druhej izby, kde zarmútená žena sedela pri skamenetom mužovi. Potešila sa neborgá nad ich príchodom, a najmä keď jej povedali, že jej muža prišli oslobodiť a ho už oslobodili. Vtom opásal stredný brat skamenetému meč, a ten sa hneď schopil ako zo zlého sna a preriekol:

„Ako som dlho spal!“

„Ej, vedť si spal!“ povedali bratia, „bol by si na večnosť spal, keby sme my nie!“

Tu on objal bratov a d'akoval im, že na neho nezabudli. Potom potriasol kantárom na tátoša, ktorý sa tiež bol na kameň obrátil, teraz ale tiež ožil. Ten hneď bol pod skalou, veselo zarehotal a vyskakoval proti dolu zostupujúcemu pánovi. Tento si hneď na neho i s manželkou a dieťaťom vysadol, a tak aj bratia s ostatnými posadali na svoje kone.

Ako sa práve pohýnali, prikvitol starý strigôň a strašne zareval:

„Ako ste sa opovážili sem prísť? Stojte! Dajte ju dolu z toho koňa!“

„Veď ti ja hneď dám,“ ohlásil sa na to rytier. Skočil dolu, vytiahol meč a jedným razom odťal strigôňovi hlavu.

Potom už prišli bez prekážky domov, kde sa hneď na veľké hody strojili, aké nikde na svete neboli, ani nebudú. Tam bol prítomný aj jeho vlastný naradovaný a vytešený otec. Tam boli aj kráľovia, kniežatá a rytieri z celého sveta. Všetci pripíjali na slávu svetovládneho rytierovi a oddávali sa do jeho moci, že mu stálu vernosť a poslušnosť zachovajú. On zase prisľúbil, že chce nad všetkými spravodlivo panovať. A tak aj šťastlivo panoval k veľkej svojej pochvale náš svetovládny rytier nad národmi, ktoré mu na veky verné ostali.

Otcov hrob

Podali z Malohontu P. Jamriška a Štefan Daxner; tento i rozpráva.

Bol raz jeden starý kráľ a mal troch synov i tri dcéry, a čo viac synovia boli driečni a mocní, dievčatá zas jedna od druhej krajšia. Iba to jedno bolo plano, že dvaja starší neradi poslúchali a otec sa neraz pomrzal na nich.

Mladí po kuse dorastali, ale starý neborák zo dňa na deň slabol, až raz i obľahol, ani viacej nevstal. Keď videl, že mu je už blízko hodina, kázal zavolať synov a dcéry, aby ešte ostatný raz k nim prehovoril. Synovia a dcéry prišli hneď a on sa im takto ozval:

„Deti moje! Mne je už raz koniec, musím sa s vami rozlúčiť. Ja som vám chcel byť dobrým otcom. Keď umriem, dajte ma pochovať, ako sa svedčí. Ale aby sa videlo, že ste ma aj vy radi videli, prídete po tri noci na môj hrob plakať, a to síce prvú noc najstarší syn s najstaršou dcérou a druhú noc stredný syn so strednou dcérou a tretiu noc najmladší s najmladšou dcérou.“

Tu synovia a dcéry pokľakali okolo smrteľnej postele a otec ich radom požehnal; potom raz ešte dookola pozrel, oči prevrátil a umrel.

Na tretí deň bol slávny pohreb a po pohrebe veľký kar. Tu pomaly prišiel aj večer a bol čas, aby sa najstarší brat s najstaršou sestrou vybrali plakať na otcov hrob. Ale ten sa vzpíeral odprevádzať sestru, lebo si otca nerád videl a bál sa jeho hrobu najmä v noci. Tak začal prosiť bratov, aby ho či jeden či druhý ako najstaršieho odmenili, až sa najmladší dal nahovoriť; pojal najstaršiu sestru a šiel.

Ticho bolo dookola; brat a sestra plakali na otcovom hrobe. Tu práve o polnoci zahučal tuhý vietor, a len čo sa najmladší brat obzrel, zmizla mu od boku sestra na ohnivom voze odnesená.

Medzitým jeho bratia bez starosti, čo sa v svete robí, jedli, pili a boli veselí. Ráno sa najmladší vrátil domov, a tí ako videli, že samotný ide, už zd'aleka volali na neho:

„A sestra ti kde?“

„Na večer príde na vás rad,“ preriekol on, „na otcovom hrobe dostanete odpoveď!“

Ale tí, ako by ani neboli počuli, hodovali, tancovali zase celý deň. Až keď zapadlo slnko a prišla noc, tu začalo srdce stredného brata strachom ovievať; lebo aj on nerád poslúchal za živa otca a bál sa jeho hrobu.

„Chorý som, chorý,“ začal pred najmladším bratom vykrúcať; „bolí ma celô telo, nože ma, no, odmeň!“

Naveľa sa dal aj tomu nahovoriť, pojal strednú sestru a šiel.

Ticho bolo dookola, brat a sestra plakali na otcovom hrobe. Ale ako prišla polnoc, tu zase zavial tuhý vietor a v okamžení skapala mu od boku sestra na ohnivom voze odnesená.

Smutný sa vrátil domov, kde si jeho bratia po včerajšej hostine ešte v mäkkých perinách hovelí,

a keď sa ho opýtali, kde sestru nechal, neodpovedal nič, len sedel smutný celý deň. Tak sa priblížil aj večer a on si myslí:

„Či mám a či nemám ísť na ten hrob? Ach, poručeno Bohu, keď som za bratov vedel poslúchnuť otca, poslúchnem ho už len i za seba!“

S tým pojal najmladšiu sestru a šli plakať na otcov hrob. Ale čo sa mu po dve noci prihodilo, to ho ani teraz neminulo. O polnoci priletel v tuhom vetre ohnivý voz a uchytil mu sestru.

„Čože mal robiť? Doma ho nečakalo inšie, iba hriech.“

„Eh,“ povedá, „pôjdem svetom, dokým si nenájdem sestry!“

Ale ako už chcel odísť, tu zazrie pred sebou svojho otca, starého, bledého, suchého, ako ho pokonný raz na smrteľnej posteli videl.

„Ticho, syn môj, ticho,“ ozval sa otec; „ešte i viac musíš na svete podstúpiť, aby sa ti potom dobre darilo. Ty jediný si hoden, aby som ťa synom pozval, lebo si len ty moju ostatnú vôľu vyplnil a tak i to, čo by tí boli mali dostať, ty dostaneš, a tých neposlušníkov na večné veky zaklínam, aby sa im nikdy dobre nevodilo. Tu máš tieto tri písťalky, jedna je medená, druhá strieborná, tretia zlatá. Na akej zapískaš, hneď sa ti taký tátoš i s takým oblekom pre teba ustanoví. Teraz buď zdravý, nech ťa Pán Boh požehná, aby si bol šťastným na svete!“

A vtom mu spopred očí zmizol.

Najmladší brat si odložil tri písťalky a vrátil sa domov. Ale tam už medzi tými dvoma bola rada o ňom, lebo ho nenávideli veľmi; nie pre stratené sestry, ale že bol krajší, statočnejší, smelší od nich. Zriekli sa, že ho musia zo sveta zničiť. Hneď ako im na oči prišiel, začali zle-nedobre na neho:

„Ty naničhodník naničhodný, kde sú ti sestry? A ty by si sa chcel s nami deliť o dedičstvo otcovskô? Ty taký a taký oplan, čo si na veky žaloval na nás pred otcem. My teba teraz dáme skántriť, lebo by si ty ešte aj nás zmárnil, ako si zmárnil naše sestry.“

A tak čím ďalej, tým horšie, chceli ho dať zabiť. On sa im ale len prosil, že nechce tretinu kráľovstva, aby ho len nechali pri živote, že im bude radšej ako popolvár slúžiť.

„No,“ ozval sa na to najstarší, „aký si si sám vyriekol súd, takô budeš mať právo!“

Zdriapali z neho kráľovský oblek a v popolvárskych hábách posadili ho na ohnisko do kúta.

*

V tie časy kráľ v susednej krajine mal jednu jedinkú dcéru, ktorej na krásu nebolo páru v celom svete. Všakoví ju pýtali, ale ona nemala vôľu ani za jedného z nich. Starý kráľ už na všakové myšlienky prichádzal, ako čo má urobiť, aby ju vydal. Až sa ona sama napokon ozvala:

„Hoj, otec môj drahý, veď je to veľmi ľahko!“

„Nuž akože myslíš, dievka moja?“

„Takto,“ rečie, „spravte: Dajte vystaviť jednu baštu. Ja si stanem na ňu a v ruke budem držať

zlatô jablko. Kto až ku mne na koni vyskočí a to jablko mi vychytí, za toho vám vďačne pôjdem.“

Toto sa i starému kráľovi zapáčilo. Hneď dal jednu vysokú baštu vystaviť a rozhlásil po krajinách, aby sa rytierstvo zišlo na ten a na ten deň, na tú aj na tú hodinu.

Ten chýr sa do uší dostal aj popolvárovým bratom. Tu tí začali hneď rozkazy vydávať, aby sa chystalo, čo treba, sluhovia behali jeden sem, druhý tam: to ku kupcom, aby dali drahé striebrom-zlatom popretkávané súkna; to ku krajčírom, aby šili z drahého súkna šaty; to zas ku remenárom, aby hotovili zlatom a diamanty vybíjané kantáre a zubadlá; pri tom zháňali, čo najinakšie kone do kráľovského dvora.

Neborák popolvár sedel v kúte, nikto sa oň neobzrel, i on sa do nikoho nepostarel a predsa by bol rád vedel, čo to všetko má znamenať? Či azda má byť hostina? Ale veď by sa tak na ohnisku pražili pečienky. Či má byť vojna? Ale veď by tak brúsili šable. Spýtal sa on teda kuchtu:

„Nač to taká behačka po celom paláci?“

„Hej, braček,“ odpovie mu kuchta, „ja by ti povedal, aleže nič nehovor! Tu susedný kráľ má jednu krásnu dcéru na vydaj a nechce ju dať, len tomu, kto k nej na koni vyskočí a vytrhne jej zlatô jablčko z ruky. Naši páni by ju chceli dostať. Preto je taká behačka po celom paláci. Ak bude svadba, azda sa aj nám voľáč dostane z kuchyne.“

Zasmial sa na tom milý popolvár, lebo dobre vedel, či a bude nevesta. Ale nepovedal nič. Až keď už boli odišli jeho bratia, vytiahol sa ukradky zo dvora, umyl sa, učesal sa, zapískal na medenej píšťalke a hneď sa taký tátoš i s oblekom pred ním ustanovil. On sa obliekol do medených šiat, vysadol na tátoša a potľapkal ho:

„Hoj, tátošík môj, keď pôjdeme popri bratoch, udri ich kopytom do chrbta, aby mali pamiatku z cesty.“

Len čo dopovedal, tátoš sa vychytil, zaskočil pár ráz a už ich dohonil. Tu ako pečat' na liste odtlačil im na chrbte svoju podkovu.

V kráľovskom meste bolo už sila cifrovaných rytierov zo všetkých strán, ktorí sa hore-dolu motali a obzízali okolo tej bašty. Tu sa počalo skákanie a rytieri skákali jeden za druhým, ale nikto nemohol ku princezke vyskočiť. Prišiel rad aj na popolvárových bratov. Darmo; aj tým bolo privysoko.

Až napokon prikvitne medený rytier na medenom tátošovi; všetko sa len tak ligotalo na ňom. Dakoľko ráz sa len tak pomedzi pánov prešiel, až jeden raz skrútno tátoša a tak vám ľahko hore vyletel ako vták, vychytil princezke jablko z ruky, obrátil sa a skapal.

Keď sa jeho bratia domov vrátili, on už sedel zase vo svojom kúte. Tu tí na neho:

„Hoj ty, popolvár, hnusná tvár, keby si bol tam býval, kde sme my boli, bol by si videl najkrajšieho rytiera na svete!“

„Daj ti mi bože,“ povie na to popolvár, „veď som ja ho skorej videl ako vy! A nože ukážte chrbty, čo tam máte za znaky?“

Bratia sa zapálili i od hnevu i od hanby a zatíchlí.

Susedný kráľ čakal a čakal, že sa azda ten medený rytier so zlatým jabĺčkom vráti a príde si pre princezku; ale milý rytier nešiel a nešiel. Tak dal poznovu rozhlásiť, aby sa na ten aj na ten čas rytierstvo zišlo, a že kto princezke zlatú hrušku z ruky vychytí, ten ju dostane za ženu. Ako to bratia popolvárovi počuli, tu sa hneď zase započali strojby a všetko bolo na nohách. Kupci merali zlatom pretkávané súkna; krajčíri, remenáři a druhí remeselníci robili o dušu; kone čo najinakšie sa zháňali do kráľovského dvora. A popolvár sa opýtal kuchtu:

„Čo má zase tá behačka znamenať?“

„Ha, braček,“ povie kuchta. „Susedný kráľ má peknú dcéru na vydaj, a že mu zať so zlatým jablkom neprichádza, dal rozhlásiť po svete, že ju len tomu dá, kto jej zlatú hrušku z ruky vychytí. Ak sa našim pánom dajednému pošťastí, potom aj nám dač odpadne zo stola.“

Zasmial sa milý popolvár, lebo dobre vedel, čia bude nevesta. Ale nepovedal nič.

Až keď už bratia hodný kus cesty boli ubehli, zapískal na striebornej pišťalke a v tom okamžení strieborný tátoš veselo zamihikal pred ním. On sa obliekol do strieborných šiat, vysadol na tátoša a potľapkal ho.

„Hoj, tátošík môj, keď pôjdeme popri bratoch, udri ich kopytom po hrudiach, aby mali pamiatku z cesty!“

Tátoš zaskočil pár ráz, dohonil ich hneď a poznačil im hrude¹ kopytom.

Čosi-kamsi boli v kráľovskom meste, kde už rytieri skákali, načahovali sa za zlatou hruškou; ale všetko nadarmo. Ako sa strieborný rytier ukázal, tu sa všetci na neho zahľadeli a on len tátoša skrútol. Vyletel hore ako vták, zlatú hrušku princezke vychytil, obrátil sa a zmizol.

Keď sa jeho bratia vrátili, on už hodnú chvíľu čušal vo svojom kúte. Tu tí zase do neho:

„Hoj, ty popolvár, hnusná tvár, keby si bol tam býval, kde my, bol by si videl princa, akého niet na svete.“

„Daj ti mi bože,“ ohlásil sa ten z kúta, „skorej som ho ja videl ako vy. A ukážteže, aké to máte znaky na hrudiach?“

Zapálili sa bratia hnevom i hanbou a neozvali sa viac.

Kráľ s princezkou zase len čakali a čakali, že sa azda strieborný rytier so zlatou hruškou ukáže. Ale čas za časom sa míňal, o striebornom rytierovi ani slychu. A kráľ by len bol rád dakedy si už dcéru vydať. I začal ju poznovu pätiť, aby toľko nepreberala.

„No, otec môj,“ povie zase princezka, „sprobujme ešte takto: Dajte vy tu vo dvore postaviť vysoký trón; kto ma na tom tróne sediacu v skoku pobozká, za toho vám vďačne pôjdem.“

Kráľ i na to pristal; dal postaviť vysoký trón na dvore a rozhlásil všade, aby sa rytierstvo vtedy a vtedy zišlo.

Ako to bratia popolvárovi počuli, dostali chuť ešte raz šťastie probovať. Mysleli si, že im azda

¹prse

zase teraz nepadne tak vysoko skákať. Tu sa hneď zase v kráľovskom dvore počalo všetko mieždiť; sluhovia behali sem a tam; kupci, remeselníci jedni prichádzali, druhí odchádzali.

„Čože sa to zase robí u nás?“ spýta sa popolvár kuchtu.

„Čo sa robí?“ povie na to kuchta. „Ten kráľ, že mu strieborný rytier so zlatou hruškou nejde, dal postaviť na svojom dvore trón, a kto vraj princezku sediacu na tom tróne v skoku pobozká, ten že ju dostane za ženu. Neboj sa, braček, nič, ak sa našim pánom pošťastí, viem, že si nebudeme obľizovať suché prsty.“

Usmial sa náš popolvár, lebo dobre vedel, čiia bude nevesta. Ale nič nepovedal.

Až keď už bratia jeho neďaleko cieľa boli, vykradol sa potichu, umyl sa, učesal a zapískal na zlatej píšťalke. Tu sa hneď ustanovil zlatý tátoš a pyšne otriasal zlatou hrivou pred ním. On sa obliekol do zlatých šiat, vysadol na tátoša a potľapkal ho:

„Hoj, tátošík môj, keď pôjdeme popri bratoch, vytlač im podkovy tvoje na čelá, aby mali pamiatku z cesty.“

Dva skoky zaskočil, tri kroky zakročil tátoš a pod tým časom poznačil čelá bratov kopytom i zastal pred bránou dvora kráľovského, kde na vysokom tróne krásna princezka sedela. Bola tam sila krásnych paríp, ale všetka ich krása dovedna ani sa len tieňavy tátošovej nechytla. Sedelo na tých paripách mnoho hrdých rytierov, ale keď videli prichádzať rytiera v zlate, všetci mu hneď vystúpili z cesty.

Tátoš dva razy obehol ľahkými skoky ohradu dvora; na treťom raze vyletel popod vysoký trón a ústa rytierove sa dotkli hladkého líca princezky. A v tom okamžení stará vedomkyňa spoza chrbta princezky hodila mu na hlavu jeden veniec, ktorý tú moc mal, že ho žiaden živý duch krem samej vedomkyne nemohol dolu sňať.

Tátoš jedným skokom doskočil na zem, druhým skokom bol už ďaleko na ceste domov. Rytier prepustil zlatého tátoša, obliekol si popolvárske háby a sadol do svojho kúta. Tu začal ten veniec z hlavy trhať; ale čary vedomkyne boli mocnejšie od neho; nemohol ho žiadnym činom dolu zdrapiť; a keď videl, že si darmo vlasy šklbe, nuž si celkom hlavu zapopolil, aby mu ten veniec nezazreli a čušal vo svojom kúte.

Po chvíli sa vrátili aj jeho bratia a zase len pichali do neho:

„Hoj, ty popolvár, hnusná tvár, keby si tam bol býval, kde my, bol by si uvidel najslávnejšie knieža na svete!“

„Daj ti mi bože,“ ohlásil sa ten z kúta, „skorej som ho ja videl ako vy. A akéže to máte pečate na čelách?“

Tí sa hnevom a hanbou zapálili a divili sa veľmi nad smelou rečou popolvára, že skade on to všetko môže vedieť? Od tých čias ho počali ešte väčšmi nenávidieť a mysleli zase na to, ako by ho mohli pod pekným spôsobom zo sveta odpraviť.

Ale susedný kráľ, akonáhle zlatý rytier zmizol, vypravil hneď na všetky strany poslov, aby ho hľadali a poznávali po tom venci. Poslovia sa rozbehli a hľadali po mestách, po dedinách, všade, až navela prišli k popolvárovým bratom. Tu sa jeden z tých poslov ohlási:

„Prichádzame od mocného kráľa, otca najkrásnejšej princezky; hľadáme strateného zaťa so zlatým vencom na hlave, hľadáme ho po celom svete, aby vedel náš pán, či jeho zať, ktorý pobozkal krásnu princezku, bol z toho, či z tamtoho sveta. I prinášame vám od mocného kráľa pozdravenie, aby ste dovolili ruky naše vzťahnuť na vaše kráľovské temená.“

Vzťahli poslovia ruky na temená dvoch bratov a potom makali radom hlavy každému od najväčšieho do najmenšieho; ale kde nič tu nič. Už sa i smutní začali odberať preč, tu jeden z nich zazrel popolvára v kúte.

„Hop,“ povedá, „počkajme málo, tohoto sme ešte nepoprehliadali!“

„Eh,“ ohlásili sa bratia, „čože by ste mohli krem ránd na hnusnom popolvárovi nájsť?“

„Aj, nie je to tak,“ povie ten posol, „naš kráľ nám rozkázal, aby sme ani toho najmladšieho žobráčika na ceste neprenehali.“

Tu hneď sluhovia začnú popolvára von z kúta ťahať, a hľa, vypadne mu z ruky zlatô jablko so zlatou hruškou. Začnú poslovia hlavu jeho makat', a hľa, nájdu tam zlatý dávno hľadaný veniec. Tu bratia vyvalili škaredné oči, ale naradovaní poslovia klaňali sa pred popolvárom a chceli ho na ruky brať ako svojho budúceho kráľa. Ale popolvár nelenivý vyskočil pred dvere, zapískal na zlatej píšťalke, vyšvihol sa na tátoša, a kým sa tí z predivenia opamätali, už on bol ďaleko, ďaleko, azda hen pri svojej neveste, ktorej sa tak zapáčil, že ani nevedela, akým okom sa má na neho pozerat'. Lúbil sa šuhaj dievčaťu, ľúbilo sa dievča šuhajovi; i zaradoval sa kráľ nad krásnym párom a s ním sa radovalo celô poddanstvo.

Tu sa hneď strojila slávna svadba. Hodovali, veselili sa za mnoho dní a nocí. Bolo tam drahých jedál a nápojov od výmyslu sveta, bolo hudby a tanca a všakovej zábavy! Jedným slovom všetko tak, ako na kráľovskej svadbe.

*

Po skončenej svadbe žil si mladý pár za drahý, drahý čas v pokoji. Tichými večery rozprával kráľovič manželke o svojich mladších časoch a mladej kráľovnej sa zachcelo poznať bratov svojho muža.

„Otec môj drahý,“ začala sa prosiť, „pusteže vy nás do cesty, rada by som poznať mojich švagrov.“

„Ach, nejditeže, deti moje, nejdite, veď vám je tu doma dobre,“ odhováral ich starý kráľ.

Ale mladý pár prišiel aj druhý, aj tretí raz prosiť otca o dovoľenie a neprestali ho unúvať dovtedy, až i on na to pristal.

„No, tak už len,“ povedá, „id'te zbohom šťastlive! Ale to vám prikazujem: Nesprobujte dať nič žiadnemu žobrákovi na ceste!“

Mladý pár bol rád a hneď posadali do hrdého koča. Vezú sa oni, vezú na tom hrdom koči a stretávajú mnoho žobrákov. Tí prosia, kľakajú, volajú za nimi. Ale sa pri každom opamätali na otcov príkaz a len ich tak prešli.

Iba keď už blízko cieľa boli, vidia na ceste v blate mizerného starého žobráka, ako proti nim vystiera vychudnutú ruku. Mladej kráľovnej ľúto prišlo nad ním, nemohla sa zdržať a podávala

mu za hrst dukátov. Ale vtom ju chytil žobrák za ruku, vytrhol z koča a prepadol sa s ňou, bohzná kde hej, kde nie — hlboko pod zem na druhý svet. Skočil kráľovič za ženou, skočili sluhovia za kráľovnou. Ale zem sa už bola zavrela. Márne boli ich kriky a strachy, nikde rady, nikde pomoci; lebo kto zná, za koľko sto rokov by sa mohol človek prekopat' na druhý svet!

Tu v hneve a v žiali veľkom zvolá kráľovič:

„Kto mi z vás vyslobodí ženu? Dám mu pol kráľovstva!“

Ale sluhovia, akoby im ústa zakladal, neohlásili sa ani jeden.

„No, keď sa nikto z vás nechce osanovať, osanujem sa sám!“ preriekol kráľovič. „Tájdite vy len domov a pozdravte starého kráľa, že sa len tak vrátim k nemu, keď nájdem, čo som stratil.“

Sluhovia išli jednou stranou naspäť domov. Kráľovič išiel druhou stranou ďaleko šírym svetom, kde ho viedli oči, kde ho niesli nohy.

Bohzná, kade chodil, kade nechodil. Ale ďaleko musel zísť, lebo mu už slnko i s hviezdami za chrbtom ostávali. Naveľa, naveľa prišiel ku jednej diere.

„Poručeno Bohu,“ myslí sám v sebe, „ako bude, tak bude, idem ja len dolu.“

Pustil sa tou tmavou dierou, a čím ďalej dolu dochodil, tým väčšia, tým svetlejšia bola diera, až z vychádzajúceho mesiacika badal, že je na druhom svete. Čo mal robiť neborák? Nikde vtáčka ani živého ducha. Hlad ho už dávno moril a nemal čo do úst položiť.

Ako sa po tom druhom svete obzerá, vidí neďaleko jeden malý domček a v ňom i svetlo. Hneď zameril kroky na tú stranu, vstúpi dnu, a hľa, čo by sa nebol nikdy ponazdal: najstaršia jeho sestra sedela tam za stolom a s veľkou radosťou ho privítala.

„Ach, braček môj, ach, braček môj, kdeže si sa ty tu vzal. Veď tu ani vtáčka ani letáčka nevidno, nie to dákeho človečika!“

Hneď sa ale zasmútila a posielala ho preč:

„Tájdi,“ povedá, „utekaj, tu si nie na bezpečnom mieste, lebo keď môj domov príde, ten ťa naraz zje.“

A on jej na to povedal:

„Ach, sestrička moja, nedajže ma, nedaj, radšej ma dakde ukry!“

Sotvaže ho ukryla sestra pod koryto, vstúpi do izby trojhlavý drak.

„Hoj, žena moja, človečina smrdí, sem s ňou!“

„Ach, mužík môj, čože by ti smrdela, veď to azda tvoj švagor ťa prišiel navštíviť.“

„No, keď je tak, to je inšie, prived' mi ho sem a daj nám jest'!“

Smelo už teraz pozdravil kráľovič svojho švagra a pri večeri mu vyrozprával, čo chodí, nač chodí. Najedli, napili sa, naspali sa.

Ráno povie drak:

„Veru ja, švagrík môj, neviem, kde tvoja nevesta. Ale tájdi k môjmu bratovi, čo má tvoju druhú sestru, ten azda bude vedieť. Tájdi len prosto za mesiačkom, veď ty nepoblúdiš cestu. A na ti spolu aj tento list, nech mu ho oddá tvoja sestra.“

S východom mesiačka odobral sa kráľovič od rodiny a pri západe mesiačka dochodil ku strednej sestre.

„Ach, braček môj, braček,“ zvolala tá, „kdeže si sa ty tu vzal? Veď tu ani vtáčka, ani letáčka neslýchať, nie to dákeho človečika! Ak môj domov príde, azda ťa naraz zje.“

„Ach, sestrička moja, ukryže ma dakde, ukry, a keď príde domov tvoj muž, daj mu tento list.“

Sotvaže ho ukryla pod koryto, vstúpil dnu šesťhlavý drak.

„Hoj, žena moja, človečina smrdí, sem s ňou!“

„Ach, milý môj, čože sa ti to sníva, veď to len tento list tu od tvojho brata.“

Drak prečíta písmo.

„Tak je to,“ vraví, „môj švagor tu? No prived' ho sem, nech ho privítam, a daj nám jest'!“

Ako dobrého priateľa pozdravil drak kráľoviča. Potúžili sa, vyzprávajú sa, naspali sa.

Ráno povie drak:

„Tájdi ty len k môjmu mladšiemu bratovi, čo má tvoju najmladšiu sestru. On bude vedieť, kde tvoja nevesta.“

S východom mesiačka pustil sa zase do cesty a pri západe mesiačka dochodil do domu najmladšej sestry. Táto vystrela proti nemu náručie:

„Ach, braček môj, braček, kdeže si sa mi tu vzal? Veď tu ani vtáčka, ani letáčka nevidno, nie to dákeho človečika! Ak môj domov príde, naraz ťa zje.“

„Nedajže ma, nedaj, sestrička moja, radšej ma dakde ukry a daj tvojmu tento list!“

I tá ho ukryla pod koryto, a len čo ho ukryla, vstúpil dnu drak deväťhlavý.

„Hoj, žena moja, smrdí človečina, sem ju!“

„Ach, kdeže by sa ti tu človečina vzala, veď to len tento list od tvojho brata.“

Ako dočítal list:

„No,“ povedá, „keď je môj švagor, prived' ho sem, azda mi dáku novinu povie z tamtoho sveta, a daj nám jest'!“

Smelo pozdravil kráľovič draka a pri večeri mu povedal svoje nešťastie. Najedli sa, napili sa.

Ráno mu povie drak:

„Hej, švagrík môj, viem ja, kde tvoja nevesta, ale ju bude ťažko dostať! Tamto na tom vrchu býva jeden šarkan! Ty musíš k nemu, lebo tam tvoja drahá. On teba síce roztrhá, ale neboj sa nič! Tu máš túto starú kobyľu, a keď dôjdeš ta, povedz tvojej žene, aby kúsok tvojho tela do jedného vreca pozbierala a všetko na kobyľu vyložila. Kobyľa príde ku mne naspäť a ja budem vedieť, čo mám robiť.“

Kráľovič sa poberal ďalej, aj veselý aj smutný, a keď mesiačok zapadal, vnišiel do domu, kde jeho žena bývala. Ale len čo sa pozdravil s drahou, len čo jej rozpovedal, ako má robiť, navrátil sa starý šarkan z poľovačky a v jednom okamžení bol kráľovič popod všetky lavice, stoly, ohniská, kúty na kusy rozmetaný.

Po chvíli, keď už bol vykypel jed zo šarkana, sadol si ku večeri. A kráľovná, jeho slúžka, začala po izbe do vreca zbierať rozmetané telo svojho milého.

„Hoj, keď si ty kráľova dcéra,“ zadudral šarkan, „čo sa s tou mrcinou zapodievaš.“

„Hoci som ja kráľova dcéra,“ rečie ona, „predsa pozbieram a pochovám telo dobrého človečka, čo sa nevedomky sem bol zatúlal.“

Plačúci pozbierala, plačúci vrece na kobyľu priviazala, plačúci ju pustila svetom a hľadela za ňou dlho, dlho, ktorou stranou zamerí kroky.

Pred nízkym prahom, na širokej skale sedel deväťhlavý drak, a keď videl prichádzať kobyľu, zavolať proti nej:

„Hoj, verný môj sluha, či mi nesieš moju nádej?“

I vzal vrece, kusy roztrhané na koryte pekne poumýval, dovedna poskladal, pomastil a horúcou parou zadúchol po nich. A hľa! Kráľovič sto ráz krajší ako predtým vyskočil z koryta na bystré nohy.

„Oj,“ povedá, „načože si ma zobudil, ako sa mi dobre spalo!“

„Hej, nie to, nie,“ odpovie drak, „inšie teraz budeme robiť. Na, tu máš túto skalku, ktorá pre teba tú moc má, že sa obrátiš, na čo len chceš. Tájdi ty teraz ku svojej žene a povedz jej, aby sa vyspytovala od starého šarkana, v čom záleží jeho moc? Ty sa ako mucha skry za hradu a počúvaj! Ak sa ti ho pošťastí zabiť, nachytaj do nádoby z jeho krve. Lebo vedz, že ten šarkan je nás troch bratov otec, čo nás zaklial, aby sme podobu ľudskú na seba nevzali, pokým sa v jeho krvi neumyjeme. Vedz, že náš otec je ten žobrák, čo sa s tvojou ženou prepadol.“

Kráľovič sa zabral nazad, tou istou cestou. Rozpovedal žene, čo, ako má robiť, a sám sa ako muška za hradu ukryl. O krátky čas prihrmí starý šarkan, sadne za stôl a hlce do seba surovô mäso, pije sudy vína, že mu ani tiecť nestačilo.

„Ach, Bože môj, pane môj,“ ozve sa kráľova dcéra, „už dávno slúžim u teba a ešte si mi ani len to nepovedal, v čom tvoja moc záleží.“

Zahomral šarkan a staval sa, akoby nič nebol počul.

„Ach, Bože môj, pane môj!“ ozve sa po chvíli znovu; „aká som ja nešťastná! Ved' ma ty ani nepočúvaš, keď sa ťa spytujem, v čom tvoja sila záleží?“

„Tamto pod tou metlou!“ zadudral starý šarkan. Tu sa ona hneď zachytí a kľakne si pred tou metlou, akoby bohvie čo bola.

„Hoj, nie je tam moja sila, nie,“ rozrehoce sa šarkan; „ale tu na tej a tej lúke jesto studnička, čo biela hus po nej pláva, v tej husi jesto jedno vajce, v tom je moja sila!“

Dobre to počula mucha za hradou, a keď šarkan odišiel, milý kráľovič sa zabral ku studničke, na ktorej biela hus plávala. Tá sa mu dala ľahko ulapiť a on z nej vyňal vajce. Tak ozbrojený vrátil sa ku žene a čakal príchod šarkana.

Nezavela bolo počuť strašné mrmlanie, to sa už vracal nahnevaný šarkan. Ale ako otvoril dvere, kráľovič mu praskol do čela to vajce. Vajce sa rozpuklo na mnoho kusov a s ním sa rozpukla i hlava obludy. Tu tieklo krve mnoho. Tieklo najskôr do nádoby a potom po celej izbe, akoby zaklal desať vykrmovaných volov.

Po šťastnom víťazstve utekali z diabolského hniezda k najmladšiemu švagrovi, a len čo ho prvou kvapkou krve pokropil, razom sa premenil z deväťhlavého draka na krásneho mladého chlapa. Tak pokropil aj stredného švagra a aj ten sa na krásneho chlapa obrátil. Ako k tretiemu švagrovi dochádzali, ten už vedel, čo za novinu nesú.

„Hoj,“ zvolal proti nim, „len si posadajte na môj chrbát! Tam na druhom svete pokropíte ma otcovou krvou, aby celkom zrušené boli jeho čary.“

A tak sa aj stalo! Pod božím slnkom všetci sa priateľsky pozdravili a všetci ďakovali svojmu švagrovi za oslobodenie.

Ale kráľovič málo na to slúchal.

„Až budeme,“ povedá, „tam, kde máme byť, potom sa potešíme ako sa náleží.“

Zachytil sa teda popredku a viedol celú rodinu domov.

Išli, išli ďalekými krajinami a kde sa koľvek dovedali ľudí, čo by bolo nového, všade im rozprávali, že tam a tam v tej krajine sedeli dvaja bratia na tróne, ale boli zlí a dovtedy sa medzi sebou vadili, dovtedy jeden s druhým bili, až sa i pobili. Že ešte má byť ich tretí brat dakde vo svete, a pretože za tým čakajú, a len tak bez kráľa trvajú.

Kráľovič vedel hneď, kto je to ten tretí brat, a len sa čím skorej s celou rodinou ponáhlal ku svokrovi. Ale čo sa ako ponáhlali, predsa strmšie šla pred nimi povest' o nich samých a starý kráľ vyšiel im ďaleko v ústrety s veľkou slávou. Tu bola neslýchaná radosť a rozprávok bez konca kraja, keď do kráľovského paláca došli.

Vtom sa dostavili aj poslovia tamtej krajiny, aby tretiemu bratovi oddali kráľovskú korunu. Ale on korunu neprijal:

„Mám ja,“ povedá, „dosť po mojej žene. Medzitým, čo by po otcovi na mňa malo pripadnúť, to ja prepúšťam mojim trom sestrám a trom švagrom, aby sme mali každý svoje vlastné.“

Potom ešte raz slávili všetci svadbu a po svadbe panovali pokojne a šťastne, ale najšťastnejšie predsa náš bývalý popolvár.

A tak sa vyplnilo pri ňom slovo jeho otca, čo mu bol nad hrobom povedal: Syn môj, syn môj,

ešte i viac musíš na svete podstúpiť, aby sa ti potom dobre darilo!

Vintalko

Podal a rozpráva Samko Jamriška z Malohontu.

Ďaleko v jednej krajine býval jeden starý kráľ, ktorý sa už ledva na nohách trímaval, tak bol veľmi zoslabnutý. Videl on toto, čo sa s ním deje, a videl aj to dobre, že už nebude dlho kašu dúchať¹ a že nemôže zaveľa na svete kráľovať. Tu v jedno ráno zavolať svojich troch synov a takto sa k nim ozval:

„Deti moje drahé! Samy vidíte a uznáte, že som ja už veľmi starý a nemožno, aby som dlho medzi vami žil. Tak, kým som ešte ja tu, choďte do sveta, aby ste sa dač naučili a skúsili, lebo bez skúseností človek nikde nezájde. Keď vás Pán Boh šťastlive domov donesie, budete mi pomáhať kráľovať, tak žeby ste sa vy po mojej smrti, ako všetkému naučení a vo všetkom vycvičení, nemuseli trápiť, ako som sa ja dakedy trápil. Peniaze vám dám, koľko vám len bude treba; i dám vám na cestu každému jedného Buríka, aby ste nemuseli všade peši chodiť a tak ľahko sa nedokonali.“

Synovia pristali na otcovej vôli a hneď si aj deň ustanovili, kedy sa vyberú na tú ďalekú cestu. Keď už všetko bolo pripravené, odobrali sa od otca i matky, posadali na Buríkov a pustili sa do širokého sveta.

Išli oni išli za jeden čas vedno a chvalabohu všade sa im dobre viedlo. Ale tí dvaja starší nemúdre si počali robiť, lebo kde prišli, veľmi skvostne a nádherne žili, takže dost skoro všetky peniaze potrovi. Tu s prázdny mešcom odnechcelo sa im ďalej ísť, a že sa oni veru vrátia domov.

„Čo sa,“ povedá, „máme túlať po svete, doma nám bude lepšie.“

A nahovárali aj najmladšieho, aby sa tiež s nimi vrátil. Ale tohoto ťahalo len do sveta, a nedal sa im vonkoncom prehovoriť. Keď bratia videli, že nič s ním nepočnú, nechali ho tam a sami sa obrátili naspäť.

Vintalko, najmladší brat, bol smutný, že ho bratia tak nechali, ale len stúpaval so svojím Buríkom vo meno božie ďalej. Práve slnko sadalo, keď prišiel ku železnej hore, a bol tam aj jeden železný most na ceste. Vintalko si pomyslel:

„Ej, tu by nebolo zle prenocovať, lebo neviem, či tu nájdem dáky dom alebo kolibu, ak ďalej pôjdem.“

A hneď prosto zišiel pod most železný. Zložil si šabl'u aj druhú zbroj a trocha si oddýchol. Potom sa zabral do hory dákeho zajaca zabiť na večeru; čo sa i stalo. Vrátil sa zase pod most, zajaca upiekol i navečeral sa.

Po večeri mu ale dač prišlo na um, že tí jeho bratia dost ľahko môžu na neho všakovô napovedať, čo je nepravda, a neborák otec by sa nad tým zarmútil. Tu on neveľa mysliač, vzal kus papiera a napísal svojmu otcovi, žeby neveril jeho bratom, ak budú na neho dač zle rozprávať, že žije a že je chvalabohu zdravý. Keď napísal, pokrútil ten papierik a svojmu Buríkovi ho položil do ucha a povedal mu, žeby sa tak ponáhl'al, ako len môže. Ten sa ponáhl'al

¹t. j. žiť.

dost', ale tí dvaja predsa trochu skorej došli a otec sa ich hneď spytoval, kde sa podel najmladší brat Vintalko?

„Kdeže, Vintalko,“ povedali títo, „tam ho v jednej hore roztrhali vlci!“

Vtom pribehol zadychčaný Burík, rovno ku kráľovi a vytriasol ceduľku z ucha. Kráľovi to divnô bolo; zodvihol ceduľku a prečítal. Tu sa nahneval náramne a kázal tých dvoch starších bez všetkého práva zmárniť:

„Aby ste,“ povedá, „vedeli, čo je to, otca chciet' takto oklamať!“

Vintalko pod železným mostom sa uložil spať i usnul. Tu ale o polnoci strhol sa strašný vietor, huk a tresk, a to práve nad mostom, kde Vintalko odpočíval, nač sa i on prebudil a hneď svoju zbroj zháňal. A to letel jeden drak na tátošovi, ktorý sa mu nad tým mostom potkol. Drak sa na tom veľmi nahneval a začal svojho tátoša preklínať:

„Už od sedemdesiat rokov každý deň tadiaľto chodím na tebe, a to si mi ešte nikdy nevykonal, čo dnes. Či azda dakoho čuješ? Či je azda tu Vintalko dakde skrytý?“

Vtom vyskočil Vintalko spod mosta a ohlásil sa:

„Tu som, čože chceš?“

„Dobre, keď si tu,“ povie na to drak, „budeme sa biť. Lebo t'a už dávno hľadám, kde by som sa bol mohol s tebou strhnúť. Ale je všetko dobre, keď si len raz tu! Akože sa budeme biť: či na šable, či na buzogáne?“

„Ja nedbám, trebárs nač, nač tebe vd'aka.“

„No, keď sa ty na mňa nechávaš, vezmi teda buzogán do ruky a pod!“

Vintalko chytrý zalúčil svoj buzogán do draka a hneď mu tri hlavy odleteli. Drak sa vám na to veľmi nakatoval, zalúčil svoj buzogán, ale nič. Vtedy uchytil Vintalko svoju šabl'u a stínal mu hlavy jednu za druhou. Ale keď mu už na ostatnú mieril, tu sa začal milý drak prosieť:

„Odpusť mi, Vintalko, daruj mi život, budem ti ešte dakedy na dobrej pomoci.“

Vintalko poslúchol; poodtínané hlavy mu naspäť pokládol, ktoré sa hneď prirástli. Drak mu zaďakoval a uchytil svoj necht z palca na pravej nohe, odrapil ho a dal Vintalkovi:

„Tu máš tento necht. Keď budeš dakde v dákom nebezpečenstve, len si naň a na mňa pomysli: Naraz ti príde na pomoc sedemdesiat regimentov drakov takých ako som ja, s deviatimi hlavami.“

S tým sa odobral od Vintalka, sadol na svojho tátoša a šiel svojou cestou.

Vintalko skočil pod most a ešte si kus odpočinul, kým sa zore začali zapalať, a keď sa brieždilo, už bol na ceste. Išiel on, išiel cez hory, doliny; i hneď sa zarmútil, keď si pomyslel na svojich dvoch bratov a zase sa len rozveselil a zaspieval si.

Poludnie sa približovalo, ale náš Vintalko ani nepomyslel na obed, len šiel tak, akoby ho najal až do samého večera.

I práve keď slnko sadalo, prišiel k striebornému mostu, a hneď tam bola aj strieborná hora. Vintalko sa len prsto pod most poberal. Poskladal všetko, čo len mal dáku zbroj na sebe, dolu a tak si vydychoval. Po chvíli sa zachytil do hory, žeby si dákeho zajaca ulovil na večeru, čo sa mu i pošťastilo. Vrátil sa pod strieborný most, upiekol zajaca, navečeral sa, až napokon sa uložil a usnul. Ale nezavela mohol pokojne spať, lebo sa zas veľký vietor strhol a hrmot ešte raz taký ako pominulej noci. Druhému by boli vlasy dupkom vstávali od strachu, ale Vintalko nič, lebo vedel, čo a ako bude. Vedel, že to blíza² drak ide, ktorý nad touto striebornou horou panuje. Tu keď tátoš práve nad samým mostom letel, tak veľmi sa potkol, že drak temer dolu sfrkol z neho. Drak rozkatovaný začal strašne kliat’:

„Bohdaj si tu prepadol, taký a taký daromník! Ved’ už stosedemdesiat rokov ako každú noc tadiaľto na tebe chodím, ale si mi toto ešte nikdy nevykázal, čo dnes. Či azda čuješ dakoho, či ká ti je jazerná strela?“

„Čujem veru,“ odpovedal tátoš, „a to Vintalka, ktorý i tvojho brata tamtej noci premochol.“

Drak rozjedovaný zavolá:

„Vintalko, pod’ von! Sprobujeme sa na buzogáne, kto je z nás inakší chlap?“

Vintalko mu zavolať nazad:

„No nechže sa ti stane po vôli!“

Vtom vyskočil spod mosta a naraz svoj ťažký buzogán do draka zalúčil, takže drakovi tri hlavy odrkli. Teraz tento zalúčil svoj do Vintalka, ale nič, nezhodil ho a buzogán odletel a do zeme sa hlboko zaryl. Tu drak rozjedovaný chytil Vintalka cez poly a začal ho škrtiť. Ale Vintalko vrtký chlapík, vyšmykol sa mu a ako dakoľko ráz zaťal, iba mu jedna hlava ostala. Keď to drak videl, že sa veru Vintalko s ním nežartuje, tu ho začal o odpustenie prosiť. Vintalko mu odpustil, poprikladal mu poodtínané hlavy, ihneď sa mu prirástli.

Ako už bol drak zase celkom na mieste, vytiahol jednu píšťalku a dal ju Vintalkovi:

„Na ti,“ rečie, „túto píšťalku! Keď budeš v dákom nebezpečenstve, len si pomysli na mňa a zapískaj na tejto píšťalke! Hneď ti príde na pomoc sedemdesiat regimentov drakov takých ako som ja, s dvanástimi hlavami.“

S tým sadol na svojho tátoša, odobral sa od Vintalka a šiel svojou cestou. A Vintalko si ľahol spať, lebo ešte chvíľka bolo do rána.

Keď si kus odpočinul po veľkej bitke s drakom, zase sa len na cestu vydal, aby ešte viac sveta skúsil. Tak on putoval neborák celý deň o hlade a smäde a iba večer, keď sa už slnko na odpočinok bralo, prišiel ku zlatému mostu a pri ňom hneď bola aj zlatá hora. Tu on, čo bol hodne dokonaný, nevela sa ozeral na tú krásnu horu, ale prsto pod most išiel a tam si oddychoval. Ale čože robiť? Hlad je veľký pán. Musel on len zase tájst’ do hory si dač zastrelit’, aby sa kus posilnit’ mohol. Po večeri zase ľahol, ale niak nemohol usnúť, a hoci aký smelý bol, predsa mu ono všakovo bolo pod tým mostom.

Keď sa už vietor počal dvíhať, hneď vedel, že to zase musí byť dáky drak, a bohdaj, ak nie tých dvoch tretí a najmladší brat. I videl už draka v oblakoch letieť najedovaného na svojom

²bezpochyby.

tátošovi. Buzogán z oblakov na zem lúčal tak silne, že sa celá zem triasla a buzogán mu až do oblakov od zeme odskakoval. Ale keď práve ponad samý most letel, i tomuto sa tátoš potkol. Tu drak rozjedovaný naraz skočil na zem a preklínal tátoša svojho:

„Ha, ty darovník naničhodný, už dvestosedemdesiat rokov, ako chodím každú noc tadiaľto. Ale si mi to ešte nikdy nespravil, čo dnes. Či azda čuješ dakoho?“

„Čujem, pane, čujem, a to Vintalka, ktorý je tu pod mostom a ktorý aj tvojich bratov včera a predvčerom premohol.“

Drak ho naraz von zavolať:

„Pod' von, bratku Vintalko! Sprobujeme sa na buzogáne, ktorý je z nás inakší chlap.“

Vintalko vyšiel von a hneď buzogán zalúčil do neho, i odleteli mu tri hlavy. Drak zalúčil svoj, ale ho nezhodil a ako buzogán dopadol na zem, tá sa zatriasla a hory zahučali. Drak na tom veľmi nahnevaný chytil Vintalka cez poly a po pás ho šmaril do zeme. Vintalko vyskočil, draka stisol a po pazuchy šmaril do zeme. Potom uchytil šabl'u a poriadkom mu hlavy stínil ako dáke makovice. Keď už dvadsaťtri hlavy na zemi ležali, vtedy sa drak začal prosiť:

„Odpusť mi, Vintalko. Predsa si inakší odo mňa, aj od mojich bratov.“

Vintalko mu odpustil; pokládol mu hlavy nazad a každá sa hneď prirástla, tak ako by ani nikdy nebola zoťatá bývala. Drak sa mu poďakoval, vzal jednu píšťalku a dal ju Vintalkovi:

„Na ti,“ povedá, „túto píšťalku! Keď budeš v núdzi a budeš pomoc potrebovať, len si pomysli na mňa a zapískaj na tejto píšťalke. Hneď ti príde na pomoc sto regimentov takých drakov, ako som ja.“

S tým sadol na tátoša, požehnal Vintalka a letel svojou cestou. Vintalko si šiel odpočinúť, kým svitlo.

*

Ráno, keď sa počali zore zapal'ovať, zase sa vydal na cestu. I prešiel on cez horu vysokú a tam sa mu otvorila veľiká rovina, a na tej rovine na jednej lúke pásol jeden veľmi starý človek všakovô stádo: husi, kačky, kravy, voly, a čo ja viem, čo všetko. Tu on prišiel k tomu starému človeku a ten starý človek na Vintalkov pohľad sa veľmi zaradoval, lebo on poznal vo Vintalkovi veľikú silu a udatnosť. I poznal ho napokon, že je to jeho vnuk. Radovali sa obidvaja, že sa takto spolu zišli, i vyrozprávali si, čo a ako sa im vodilo, až naostatok sa Vintalko spýtal:

„Ale, starý otec, komu že vy toto mnohô stádo pasiete? Ved' vám je to veľmi ťažko takú zberbu zavracať.“

„Hej, syn môj, ved' som ja to už privyknutý a ja toto každý deň len do poludnia pasiem; lebo tamto v tom zámku býva jeden kráľ, ktorý je najmocnejší na celom svete a iba je taký malý ako mravec a volá sa Grošokráľ, alebo Čierny mravec. Tak ten má jednu mater, tá každô poludnie príde sem, jednu gambu zapne do zeme a druhú do neba a ja jej toto stádo musím do úst hnať.“

„Starý môj,“ ohlásil sa na to Vintalko, „viete čo? Vžente ma ta dnu, teraz je práve poludnie, však ja jej spravím poriadok.“

Starý otec pristal na to, čo jeho vnuk Vintalko povedal; a keď prišla kráľova mati, jednu gambu zapála do zeme a druhú do neba a starý jej hnal to mnohò stádo do úst, tu i Vintalko ta dnu vbehol so stádom.

I pomyslel si on na draka deväťhlavového a na jeho necht. Naskutku sa pri ňom ustanovilo sedemdesiat regimentov drakov a spýtali sa ho:

„Čože žiadaš, pane náš najjasnejší?“

Vintalko povie:

„Rozvláčte túto strigu po všetkých pustatinách tak, aby ani chýru ani slychu o nej nikdy nebolo.“

A draci to hneď všetko navlas vykonali. Potom odišiel Vintalko so svojim otcom do jeho domu, ktorý na tej istej lúke stál a tu sa jedno druhò spytoval o tom Grošokráľovi a že či by on mohol ísť hore, ten jeho zámok vidieť.

„Môžeš,“ odpovedal mu starý; „tam slobodno každému ísť, kto len chce; ale sa len, prosím ťa, nedávaj do neho, a trebárs by si ty ešte raz takú pomoc mal, ako máš, ten by vás všetkých prevládal, lebo keď ten raz svojim korbáčikom švihne, naskutku je všetko mŕtvo.“

Vintalko sa nemohol strímať a hneď popoludní odišiel hore na Grošokráľov zámok. Keď ku bráne dochádzal, Grošo práve išiel domov z poľovačky. Tu sa Vintalko veľmi rozosmial, keď zazrel toho skrčeného pľuhavého mravca a nemohlo sa mu to do hlavy spratať, že by v takej malej potvore taká moc bola. Osmelil sa, zalúčil svoj buzogáň, ale ho netrafil. I naraz zatým na písťalke i na jednej i na druhej zapískal; na necht i na všetkých troch drakov si pomyslel. Hneď sa jeho regimenty pred ním ustanovili a začali driapať Grošokráľa. Ale ten iba raz švihol svojim korbáčikom, tu hneď draci i s Vintalkom vedno ako muchy popadali na zem a Grošo odišiel do svojho zámku.

Vintalko, ktorý len omdletý bol, sa o jednu chvíľu pozbieral a rovno k svojmu starému otcovi šiel, ktorý ho už vyzeral a ťažko čakal, a keď videl, že ide, bol rád. Ale mu hneď predsa divno bolo, že čo je to za príčina, že si len tak pomaly a s nechutou vykračuje, a akonáhle k nemu došiel, hneď sa ho spýtal:

„Však si sa dával do neho, syn môj?“

„Ej, dával, dával! Bohdaj ten tam bol skazu vzal! Veď nás ten všetkých zmietol s tým svojim korbáčikom, ako muchy.“

Starý mu dal hneď dač vypiť, od čoho pod chvíľkou celkom ozdravel.

Na druhý deň ale zavčas rána poslal Grošokráľ jedného sluhu, žeby Vintalko naskutku prišiel hore na zámok. Vintalko sa pobral a šiel. Keď už bol v kráľovej svetlici, tu Grošo zle-nedobre začal na neho volať:

„Ako sa ty opovažuješ proti mne a na mňa sa oboriť, veď ťa hneď tu usmrťím, ty daromník jeden. Ale vieš čo? Jestli mi tú a tú paničku ukradneš, darujem ti život. Jestli ju ale nedonesieš, syn smrti budeš. Dávam ti jeden deň. Rozmysli si a príď mi povedať! Všetky prípravy na cestu ja ti opatrím.“

Vintalko sa vrátil k starému otcovi a ponosoval sa mu, ako nakladá s ním jeho hlavný Grošo a čo mu rozkázal vykonať. Žeby mu dač poradil, ako by on tú a tú paničku, ktorá za tým a tým morom býva, mohol dostať. Starý otec mu na to povedal:

„Chod' nazad do zámku a povedz Grošokráľovi, nech ti dá jeden taký koráb spraviť, akého ešte nebolo na svete, a do neho najkrajší tovar od výmyslu sveta, aký len môže byť. A nech ti dá k tomu aj vojsko, čo ťa bude cez more do tej ďalekej krajiny sprevádzať.“

Vintalko sa za radu poďakoval a oznámil toto všetko Grošokráľovi. Kráľ, ako najmocnejší na celom svete, iba rozkázal a hneď všetko bolo pripravenô.

Vintalko si sadol na prihotovený koráb a šťastlivo sa preplavili ku druhému brehu. Tu hneď pod tým kaštieľom zastavil koráb, kde tá pekná panička bývala. Na druhý deň povykladal najkrajší tovar a pod chvíľou po celom meste sa rozleteli chýry, že ešte nikdy takého kupca s takým tovarom tu nebolo. Tu naraz ani nezvedel, len keď prišla aj tá pekná panička, jedno druhô si kupovať a Vintalko, ako ju zazrel, naraz k nej priskočil a hin ju do samej ostatnej izby zaviedol, kde bol medzi všetkým najinakší tovar. Vtom ale ako ju do tej izby zaviedol, naraz dal znamenie, žeby pustili koráb a hnali morom širokým, ako len môžu.

Milej paničke sa tovar veľmi páčil, a už toľko bola pokúpila, že jej ani mešec nestačil. Tu sa obrátila ku slúžke, aby jej prebehla ešte domov pre peniaze. Ale tá, ako vyskočila von z dvier, hupla do mora.

Vintalkovi nebol čas dlhý pri takej peknej paničke a jej ešte ani tak.

Ani nepomyslela na to, čo a ako sa s ňou deje, iba keď už prešli more a pri brehu zastali, vtedy si vzdychla i povedala Vintalkovi:

„Vintalko môj drahý, radšej by som bola za teba tisíc ráz išla, ako za toho pluhavého mravca jeden raz.“

Ale bolo darmo. Vintalko ju vyviedol z korábu a oddal Grošokráľovi. Kráľ Vintalka pochválil i zaďakoval mu a k tomu mu ešte povedal, žeby každý deň prišiel na zámok, keď on pôjde na poľovačku, lebo že si mladú nevestu nechce samú nechať, aby jej nebolo otupno.

Na druhý deň Grošokráľ išiel hneď na poľovačku a Vintalko k jeho neveste i dohovárali sa o všakovom. A keď Vintalko videl, že ona vonkoncom toho Grošokráľa nechce, tak jej povedal, žeby ho len prosila a spytovala sa ho, v čom tá jeho moc záleží?

Grošo sa z poľovačky vrátil a Vintalko zase len odišiel k svojmu starému otcovi na lúku, i tam bol až do druhého dňa. Nevesta ale Grošokráľova, len čo dnu vkročil, hneď ho začala objímať a bozkávať, a potom sa ho spýtala:

„Duša moja, nože mi len povedz, v čom tá tvoja veľká moc záleží?“

On jej na to spredku všakovô zháňal. Ale keď ona tomu veriť nechcela a už ho bola domrzela s tým mnohým opytovaním, len jeden raz dupol nohou, i hneď tam zamdlela.

Na druhý deň, keď Vintalko prišiel, všetko mu vyrozprávala. Ale on ju zase len naviedol, žeby sa len ešte poznovu spytovala. Tu ako sa zase vrátil, tá ešte krajšie okolo neho. Grošo, čo ju veľmi rád videl, napokon jej vyjavil všetko.

„Tam a tam,“ povedá, „na tej a tej lúke, pod tým a tým vrchom, jesto jedna studňa, ktorá je všade dookola drahými kameni obkladená. Ja tam chodím každý od Boha deň na poludnie a z tej studne mi vyjde v ústrety jeden jeleň, ktorý mi nesie holbu vína a jeden ručník. Keď to víno vypijem, jednou stranou ručníka sa utriem, vládzem pol svetom. A keď sa i druhou stranou utriem, vládzem celým svetom.“

Nevesta Grošova toto všetko vyrozprávala Vintalkovi, hneď akonáhle prišiel. A Vintalkovi nebolo viac treba. Naraz na poludnie zabral sa na tú lúku k tej studni. Jeleň mu vybehol v ústrety a zavolať ľudským hlasom:

„Chvalabohu, že už nebudem musieť tej čierbej potvore slúžiť, ale že budem mať pána nad pány hodného!“

I podal mu víno, to vypil, podal mu i ručník, ktorým sa utrel jednou stranou, hneď vládol pol svetom; utrel sa i druhou stranou, vládol celým svetom.

Keď sa domov navracal, Grošo práve išiel z poľovačky. Tu ho predstal, zhodil z koňa a hneď dušu vypustil.

Vintalko potom bol miesto neho kráľom. S peknou nevestou sa zosobášil a odpísal svojim rodičom. Tí prišli a on spojil jedno kráľovstvo s druhým a bolo veľkô kráľovstvo. Starého otca i vlastného otca vzal k sebe do zámku. Potom žili, kraľovali i kraľujú, ak nepomreli, až dosiaľ.

L'udojedi

Podal Janko Rimavský z Malohontu.

Keby vedel, čo viete, rozprával by, čo neviete. No ale to ešte sotva viete, že bol raz jeden chudobný otec a ten otec mal tri dcéry. Žena mu umrela a čo deň mu to horšie vypadalo tie tri dcéry bez matky nechať. Oženil sa teda po druhý raz a vzal im macochu. Ale mu to tak ešte horšie vypadalo, lebo macocha tie tri dcéry hrozne nenávidela a ustavične len to húdla, že neznajú nič robiť, len z hotového jest' a piť.

Raz tu ešte padol tvrdý rok na ľudí, málo sa urodilo, zárobky boli veľmi plané, takže nemali ani do seba ani na seba. Tu macocha ešte len teraz zle-nedobre na otca i na dievky. Týmto volala, žeby doma darmo chlieb nejedli, ale šli slúžiť a otca napravila, aby ich preč dakde zaviedol, odkiaľ jej viac na oči neprídu. Otec už nemohol ďalej trpieť ten veľký hriech v dome, čo mu žena pre tie dcéry naveky robila, povedal im, aby sa pripravili, že ich zajtra odvedie všetky tri do služby.

Tri dcéry poviazali, čo ešte dáke šatôčky mali, do batôžkov a boli večer hotové, len ti im už bolo ísť na druhý deň. Ale tá najmladšia odbehla sa ešte odobrať do dediny ku jednej starej kmotre — a to bola veštica. Len tá pekne-krásne vyveštila, čo to otec aj macocha s tými dievkami zamýšľajú. Povedala jej, aby vzala sebou mierku popola a aby ho všade na cestu sypala, kade pôjdu, aby keď bude treba, aj naspäť trafiť mohli.

Na druhý deň viedol otec tri dievky horami-dolami a najmladšia všade ostatná šla a sypala ten popol za sebou, kade šli. Na zmraku prišli do velikej húšťavy a šli tou húšťavou, až kým sa len nezmrklo. Keď už nevideli, povie otec:

„No, deti moje, dnes už ďalej nepôjdeme, ale rozkladieme ohník, tu obnucujeme. A zajtra zas ďalej vo meno božie!“

Unavené dievčatá sa uložili ku ohníku a skoro pospali, ako by ich bol porezal. Ale otec nezaspal, len čakal, kým dievky usnú. A keď usnuli, pobral sa v nohy a ponáhľal sa domov, ponáhľal, aby ho ani nezbadali, ani nedohonili.

Ako svetlo, dievky sa prebudili, vyzerali otca, volali, hľadali na všetky strany, ale kde nič, tu nič.

„Jajže, Bože,“ skríkli dve staršie, „ten nás tu nechal, akože my domov potrafíme? Už ti my tu v tej hore pohynieme!“

„Ľahká tomu robota,“ rečie najmladšia, „kade sme sem prišli, tade pôjdeme naspäť.“

„Vedže si pod', keď ty vieš, a my nevieme,“ obkrykli ju staršie.

„Probujeme,“ hovorí najmladšia, „len už pod'te a nehašterte sa toľko!“

A tu ona pekne za tým popolom a tamtie za ňou, až aj prišli k otcovmu domčeku. Otec a macocha iba vtedy sa zbadali, keď im do domu hupli.

„Či tak skoro zo služby?“ uvítala ich macocha.

„Tak!“ odpovedala najmladšia, „musíte nás lepšie zaviesť.“

Otec sa vyhovárал, že sám poblúdil, ale že ich už na druhý deň lepšie zavedie.

Ani nerozvázovali batôžky, len už čakali na zajtrajší deň, že pôjdu do tej služby. Ale najmladšia odbehla zase ku tej veštici. Tá jej dala jedno kľbko a prikázala jej, aby koniec nitky o prvý strom uviazala, nitku z kľbka za sebou brúsila a tak aby šli.

I tak šli od svitu až do mrku, až prišli doprostred hory. Tu ich otec zase ku ohníku uložil, a keď pospali, ušiel domov.

Ráno sa sestry prebudili a tu nastalo zase bedákanie, že sa len tak hory ozývali. Až ti im ukáže tá najmladšia koniec niti a začne kľbko snovať, až kým neprišli na kraj hory a odtiaľ už ľahko domov potrafili.

„Takto nebude z nás nič,“ povedala macocha otcovi, „musíš sa ty dakde lepšie s nimi zatárat.“

„No, neboj sa nič,“ povie otec, „len ich ešte raz vyprav!“

I vypravovala ho zase s nimi po tretie. Dievky už i nechceli ísť, ale pred macochou museli. Najmladšia podť zase ku veštici.

„No, dievka moja,“ hovorila pani kmotra, „majteže sa vy už teraz na pozore, lebo by ste mohli zle pochodiť. Pre lepšiu bezpečnosť tu máš mierku hrachu, kade pôjdete, všade sýpaj po kuse, to ti nedá poblúdiť.“

Ráno ešte ani dobre nesvitalo, už ich macocha zdurila a museli sa pakovať do sveta, a to naozaj do sveta, lebo samy nevedeli, kde?

Otec ich vodil po kadejakých pustatinách, po starých výmoliach celý boží deň, a tá najmladšia všade sypala z toho hrachu, kade sa obrátili. Keď sa k večeru chýlilo, prišli do jednej veličiznej hory, a keď už pre tmú ďalej nemohli, preriekol otec:

„No, dievky moje, už nám je nadnes dosť. Zložte sa a oddýchnite si, aby ste zajtra ďalej vládali. Azda len dakde k dobrým ľuďom prídeme, kde vás do služby dám.“

Rozložil ohník, dievky sa poskladali a nebol by si sa stačil otčenáš vymodliť, zaspali, ako by im bol porobil. A otec ti už ak zaberá, tak zaberá, aby ho žiadna ani nezbadala, ani nedohonila.

Keď sa dievky ráno prebudili, nedajbože otca dočkať ani dovolať.

„Ach, čože tu máme darmo si hrdlá rozdrapovať?“ povedia tie staršie, „podťme my len domov, vedť on zas bude doma.“

„Nuž podťmeže teda,“ povie najmladšia a pustila sa za tým hrachom.

Idú ony, idú, kým neprídu na holú pustatinu. Ale sa im tu stratí cesta, lebo hrach vtáci pozobali a už teraz neznajú či napravo, či naľavo? Nabožekali sa, nanariekali sa, koľko vďaka, až sa raz pustili, skiadť ich oči viedli.

Šli ony tými pustými poľami, starými horami celý boží deň a o ľuďoch ani chýru ani slychu. Zmrklo sa a v tej hore ani na piadť dobre vidieť nebolo. Čo tu robiť? Dobrá rada stojí groš.

„Počkajte sestry,“ povie najmladšia, „vyjdem ja tu dakde na strom, azda sa mi zablyskne dakde dáko svetielce.“

I tak vyšla na strom a naozaj vyzrela svetielce v jednej hlbokkej doline, ale to bolo ešte dobre ďaleko. Ale čo aj ak ďaleko, už sa ony len pustili v tú stranu k tomu svetielku a tak prišli na jeden vrch a z toho vrchu videli to svetlo hlboko pod sebou v doline.

„No, len sa dnu do tej doliny, čo to tam koľvek bude,“ povedali si sestry a pustili sa rovno dolu stráňou.

Ani neznali, iba keď sa v doline stavili, a to pred jedným velikým starým zámkom. Brána bola zamknutá a iba z jednej izby sa svietilo.

„Už poručeno Bohu, čo tam koľvek bude, len my búchajme na tú bránu,“ osmelili sa sestry a búchali.

Dlho ticho po celom zámku, nič ani nešuchlo. Len už navel'a, navel'a počujú, že sa voľ'ač teperí dolu ku bráne. Brána zahurtuje, roztvorí sa a pred ne sa postaví strašná ženská osoba: hrubá ako dáka klada, ústa až po uši, zuby ako koly, nos ako by päšť na tvár zavalil a oči ako taniere, — len ich tak vyvaľovala.

„Vitajte, vraj, dievky moje, vitajte! Kdeže ste sa tu nabrali? Čože by ste rady?“

„Ach, nuž čože by sme rady,“ odpovedala najmladšia, „hľadáme si dáku službičku, či by ste nás neprijali?“

„No, už keď je tak, tak len podťe dnu, môj starý sa vám zaraduje. O inšie sa vy už netrápťe!“

Vnídu dnu do zámku, idú cez mnohé izby, prídu do tej, kde sa svietilo a tam za vrch stola všetkým činom taký starý ako tá stará.

A to vám hľadťeže, duše moje drahé, boli — ľudojedi.¹

*

Starý na to všetko len zahomral, že to dobre bude a tašiel spať a stará uložila i naše pöestné. Ráno starého už doma nebolo a stará im podelila robotu.

„Ta najstaršia,“ povedá, „budeš ma ískať a obsluhovať aj starého, ty stredná budeš chyže riadiť a ty najmladšia pôjdeš do kuchyne.“

Dobre, lebo nebárs. Robota šla našim dievčatám ako po masle za jeden čas. Ale sa ony to skoro dozvedeli, kde sú, čo sú? Vykutali ony, že tam v jednej izbe jesto plno pekných dievčenciek zatvorených, ktoré starý z vidieka nanosil. Lebo vraj s košom chodil po dedinách a tak deti skupúval. Tie dievčence im povedali, aby sa mali na pozore, lebo že stade ešte žiadna slúžka živá neodišla, starí všetky pojedli! Aj ony že sú len na to v tej izbe zatvorené, aby si starí z nich kedy sa im páci, hostinu robili. Bolo tu strachu už teraz dost', ale čože bolo robiť? Len trvali, ako mohli.

¹V jednej variácii tejto povesti stojí, že prišli tieto tri sestry ešte za vidna do zámku a len starú doma našli. Starý bol ešte po svete, kde ako Victor dúchal a on to ľudí žral. Stará naše pöestné ukryla pod dvanásť korýt, starý ich i tam vyňuchal, ale im potom pokoj dal. Prijali ich do služby, tu slúžili všetky tri a ďalej sa im vodilo tak, ako hlavná povest' vypravuje.

Raz ti povie ten starý, ako ráno odchodil,² ku starej:

„Stará, upeč mi z tých našich slúžok jednu na večeru, to sú najtučnejšie.“

Tá najmladšia to počula, ale nepovedala nič, len už rozmýšľala, ako čo tu urobiť. Len ti jej tu stará káže pec kúriť, že vraj budú koláče piecť, a ako sa najlepšie kúrilo, povie jej:

„Dievka moja, sadniže si na lopatu, ukážem ti, ako sa to do tej pece sádza.“

A ona chytrá:

„Ach, veď ja to neviem, ako si to mám sadnúť, sadnite si najprv vy a ukážte mi!“

Stará sa vyredikala na lopatu a tá šmrk! šuchla ju z ohniska do pece. Tam tá na uhlík zhorela. Tu sestry do nej, že čo to urobila, že čo im už teraz starý povie? Ale ona im rozpovedala všetko, ako sa vec má a kázala im, aby nič inšie nerobili, len po zámku a okolo zámku behali a rukami zalamovali, že sa im stará stratila. Tu tie začnú na všetky strany po zámku a okolo zámku behať a rukami zalamovať:

„Jaj, Bože, kdeže sa nám naša starká podela?“

Vtom starý nadíde domov a opýta sa ich, že čo sa im to robí?

„Ach, nuž čože by?“ odpovie najmladšia, „stará sa nám voľakde z domu podela a teraz ju nemôžeme nikde nájsť.“

„No nič to, deti,“ rečie starý, „veď ona príde.“

Tu si starý kázal ešte poískať v hlave a len tú pec kúriť, kým stará nadíde. Ako ho tak tá najstaršia íska, usnul a kotrbu³ dolu ovesil. Tie dve sa prikradli potichu, odpásali mu meč, ktorý vždy pri sebe nosil a stargáňovi odťali hlavu a tiež ho do tej pece hodili. Uškvaril sa i ten a zhorel na prach.

Bolože tu už teraz radosti! Dievčence v bočnej izbe zatvorené d'akovali týmto za vyslobodenie a rozutekali sa na všetky strany, každá domov. Naše tri sestry videli, že v zámku viacej nikoho niet, zostali tam a so všetkým bohatstvom hospodárili ako so svojím a prežívali si tam zo dňa na deň pokojne, ani sa veľa o svet netrápili.

Len ti tu raz, ako ony tam bývali, príde im chýr, že tam a tam v tom zámku mladý kráľ ide sa ženiť a že všetky dievčence z krajiny na ten a na ten deň volá na tanec, aby si z nich tú za ženu vybral, ktorá sa mu najlepšie zapáči. Naším trom sestrám nebolo treba viac, len to počuť; hneď sa strojili jedna krajšie od druhej. Ale keď už mali odísť, tu povedia tie staršie:

„Jedna z nás musí doma ostať, dom varovať a to budeš ty najmladšia, na druhý raz ostane zase z nás daktorá.“

I tak musela i musela doma ostať. Sedí neborka, sedí a krivo sa jej vidí, že sestry už dakde tancujú a ona nie. Raz večer otvoria sa dvere, kde sa vezme, tam sa vezme, príde jej kmotra veštica.

²Vo variácii, ktorá tohoto starého ako Vetra predstavuje, hovorí sa celkom naivne, že odchodil na sklenený zámok šaty sušiť.

³hlavu

„Čože ty doma robíš, kmotrička, keď druhé tancujú?“

„A ved' by ja rada ísť na ten tanec, ale čože, keď mi prikázali dom varovať?“

„No nič to, ešte ty dost' tam budeš. Tu máš v tejto škrupine z vajca hviezdíčkové šaty, obleč si ich a sadni na môjho tátoša. Keď sa ťa tam ten kráľ opýta, kto si, nepovedz mu nič viac, len že si ty z Papučkovho zámku.“

I tak si obliekla tie šaty, sadla na tátoša a hneď tam bola a bola najkrajšia medzi pannami.

Mladý kráľ z nej oka nespustil, naveky len okolo nej sa mal a s ňou tancoval. Jej sestry sedeli v kúte a petrušku predávali. Dost' sa i ony i druhé paničky napozerali, navyzvedúvali, kto by to mohol byť tá hviezdíčková panička? Ale ju tam nikto nepoznal. Raz už potom sám kráľ k nej preriekol, aby mu povedala, kto je ona?

„Ja som,“ povedá, „z Papučkovho zámku.“ — A viac ani slova.

Bolo už k ránu, hostia sa rozchodili, i naša hviezdíčková panička sa vykradla von a zmizla na tátošíkovi. Za ňou prišli i sestry domov a tu sa ona mala čo napočúvať o jednej hviezdíčkovej paničke, ktorú ony na tom tanci videli. Ale ona ani necekla.

Nezadlho bol zase druhý taký tanec u toho kráľa. Dve staršie sestry zase sa vycifrovali, vybrali na tanec a najmladšiu nechali dom varovať. Ako tie odišli, kde sa vezme, tu sa vezme kmotra veštica a vypraví ju na svojom tátoši v mesiačikových šatách k tomu tancu.

„Ved' ti ja,“ vrah, „za ten čas dom zavarujem, len tancuj ako prv, ani viac nepovedz, len že si z Papučkovho zámku.“

I tak bolo zase: Sestry petrušku predávali a ona sa vytancovala s mladým kráľom a ešte pred svitaním doletela na tátošíkovi domov.

Keď sestry došli, mala sa zase napočúvať o mesiačikovej paničke. Ale ona neriekla ani slova.

Ešte i po tretí raz dal mladý kráľ taký tanec pristrojiť a už teraz rozpostavil svojich sluhov na všetky strany, aby tú peknú paničku, keby chcela zase ujst', chytili. Staršie sestry a veľa druhých paničiek už tam dávno tancovali a tá, ktorú všetko čakalo, ešte sa neukázala. Raz sa roztvorila dvere a ona ide dnu v slniečkových šatách, len sa tak zajasalo a všetko sa na ňu zahľadelo. Mladý kráľ hneď ku nej priskočil a viacej od jej boku ani na krok! Tancoval, zabával sa s ňou, vypytoval sa jej, kto je, skadial' je.

„Ja som,“ povedá, „z Papučkovho zámku“ — a viac mu o tom neriekla ani slova.

Len ti jej už raz príde odísť. Tu sluhovia za ňou, že ju uchytiť. Ona sa im, pravda, vyšmykla, ale v tom strachu stratila, z pravej nohy papučku.

„Dobre je,“ povie kráľ, „keď už aspoň to máme.“

A hneď a hneď vypravil sluhov, aby šli, kde dáko dievča jesto, každému na nohu tú papučku probúvali, a ktorej sa pridá, tú aby mu doviedli, že tá bude jeho ženou.

Sluhovia sa mali nachodiť a naprobúvať po celom vidieku, žiadnej sa tá papučka nepridala. Až naposled prišli i k našim trom sestrám a dve staršie hneď hotové, ukázali svoje nôžky, že sa im

azda pridá. Ale tu milé nôžky boli omnoho väčšie.

„Nuž a či vás tu už viacej nieto?“ spytujú sa sluhovia.

„Ešte tu,“ povedia, „naša sestra, ale tá nikde nebola, tej by ste to darmo dali obúvať.“

„No, už čo ako, len ju sem! Nám kráľ prihrozil, aby sme žiadnu nevynechali.“

I tak sa musela tá najmladšia ukázať a papučku oprobovať. Tu ako by jej tú papučku na nohu ulial! Dost' ona sama okolkovala, že tak a tak, že ona dom varovala, že to azda z dákej druhej paničky bude tá papučka, — už teraz musela s nimi ku kráľovi. Ten ju hneď poznal, že to je tá spravodlivá, ktorú dal hľadať, i ona sa mu až potom priznala.

A žili dlho, sám Pán Boh vie, dokedy.

Zlatá priadka

Podal Pavol Michalovič a Pavol Dobšinský z Gemerskej; rozpráva Janko Kmeti tak, ako sa hovorí vo Veľkej Paludzi v Liptove.

Deľako, až hen tam voľade za červeným morom, bývau kedysi jeden mladý pán. Keď už do rokou a ku rozumu prišieu, pomysleu si, že by vari nebolo zle obzrieť sa po svete a dáku dobrú gazdinú a poriadno žieňa si vyhľadať. Nuž hľa! Ako si umieniu, tak urobiu. Vybrau sa vám on do toho sveta, ale sa mu nenajlepšie vodilo. Lebo takej, akú by bou chceu, nájst' nemohou.

Naposledku potom príde nevdojak do izby jednej vdovy, ktorá mala tri dievky, všetky devojnie.¹ Tie dve staršie — mená som ím veru zabudou — boli do roboty ako osi, a tá najmladšia, čo ju Hanou zvali, do práce ako olovený vták. Keď ten mladý pán tak o pou priadkach ku nim prišieu, začudovau sa, ako sa Hane pod pecou driemať muože, keď sa ostatnie priadky opriadajú.² I povie ku materi:

„Ale stará mať, povedzteže mi, prečo i tamtotú ku praslici neprivrete? Ved' je ona už dievka na mesto a robotou by si i dlhý čas ukrátila?“

„Jah, mladičký,“ odpovie matka, „ved' by ja jej zo srdca priasť povolila, ešte by som jej sama nadela,³ ale čože? Keď vám je ona taká priadka, čo by do rána samučičká sama nielen našu šetku priadzu, ale i šetky snopky zo strechy a to na zlatie nitky popriadla, ba naposledku by sa ešte i do mojich šedivých vlasou oddala. Misím jej tedy svatý pokoj dať.“

„Akže je tak,“ prerečie naradovaný vohľač, „a akže je vuof'a božia, mohli by ste mi ju dať za ženu. Vidíte, ja mám gazdoustvo neplanuo: ľanu, konoup, pačies a zrebí celie kopy; napriadla by sa do dobrej vuole.“

Starká na takieto reči dlho nerozmýšľala i Hanka sa z driemot prebrala. Doniesli z truhly vohľačovi peknú olivečku,⁴ podperili ho brništekom⁵ a venček ešte toho večera odbavili. Ostatnie dievčatá na priadkach troška i závideli Hanke toto šťastia, ale sa naposledok uspokojili s tým, že sa vari i oni pod čepiec dostanú, keď už i lenivá ruka, ako Hanu nazývali, muža dostala.

Na druhý deň náš mladý zať dal ošíruvať kone, a keď bolo zapriahnutuo, posadí uplakanú mladuchu k sebe do pekného hintova, podá ruku testinej, zavolá ku sestrám mladuchiným „Zdraví tuná bud'te!“ — a cvalom utekali z dediny.⁶

Dobre lebo nebars. Milá Hanka pri mladom zaťovi uplakaná smutná sedí, ako by jej boli kury chlieb pojedli. Dost' sa jej narozhovára, ale Hanka mlčí ako ryba.

¹na vydaj síce.

²opriadat' sa znamená pretekat' sa v pradení takto: Zasadnú si dve a dve dievky spolu a keď prvá z nich niť natočí, povie: „Valím bočku.“ Druhá jej sokyňa sa opýta: „Kde ju valíš?“ Prvšia zase: „Do Keľov.“ (Tu menuje prvý v dedine dom z nižného konca.) Druhá zase na to: „A ja do Lepišov.“ (Táto menuje prvý dom z horného konca dediny.) Pri druhej niti menuje prvá druhý zdola, druhá zase druhý dom zhora dediny a tak po niťach prejdú celú dedinu nevynechajúc ani jedného domu. Ktorá takto prv dedinu prejde, tá zvíťazí v tomto závode. — J. K.

³nadiat' alebo nadeť znamená ľan alebo konope (priadzu) na kužeľ okrútiť. Celok je praslica, kužeľ vrchná čiastka praslice, kreš spodok praslice a doštička, na ktorú sa sadá, je ľapka. — J. K.

⁴šatku olejovými farbami farbenú.

⁵zimozelom.

⁶Počiatok tejto povesti je i takto: Jedna vdova mala jedno dievča a že sa nechcelo učiť priasť, zaviedla ho ku potôčku a tam mu prsty kameňmi drvila. Dievčatko plakalo od bolesti a jeho plač počul pán, ktorý sa tadiaľ na koči viezol. Opýtal sa matky, prečo tomu dievčaťu prsty drví. Matka odpovedala, že jej dievka všetko, čo zachytí, na zlato popradie a ona že chce, aby menej priadla. Pán si dievča vzal atď. — Mich.

„Či sa ti cnie?“ povedá. „Neboj sa! U mňa sa ti veru nezadrieme. Dám ti, čo ti len duša zažiada. A ľanu, konuop, pačies, zrebí budeš mať na celú zimu dost'; i jabĺček som ti zaopatriu na preslinku.“

Ale naša Hanka kam diaľ smutnejšia.

Takto prišli večierkom do pánouho kaštieľa, zosadli z hintova a po večeri budúcu paňú odvedli do jednej veličiznej izby, kde od spodku do vrchu samučičká pradza naukladaná ležala.

„No,“ povedá, „tu máš praslicu, vreteno a vrtku⁷ a červené jabĺčka i troška hrachu na preslinku — prad'! Ak to šetko do rána na zlatie nitky popradieš, hneď sa zosobášime. Ale ak nie, dám ťa, bez šetkieho práva zmárniť.“

Na to pán odišieu a našu priadku zanechau priasť.

Keď ostala Hanka samotná, nesadla si ona pod praslicu, lebo nevedela ani nitky zatočiť, ale začala smutne vykladať:

„Bože, Bože, ved' som ja vyšla na psú hanbu. Prečože i mňa tá moja mať ako druhie sestry robiť a priasť nenaučila? Mohla som si teraz doma na pokoji odpočívať, a takto, hriešna stvora, nemilobohu zhynúť misím.“

Ako tak vyčítuje, otvorí sa odrazu stena a pred uľakanou Hankou zastane jeden maličký chlapček: v červenej čiapočke na hlave, s opášanou zásterkou a pred sebou zlatý fúrik viezou.

„Čože máš takie oči vyplakanie?“ opýta sa Hany. „Čože sa ti stalo?“

„Akože by ja hriešna duša neplakala,“ povie ona, „pomyslíte si, rozkázali mi, aby som túto pradzu šetku do rána na zlatie nitky popriadla, a že ak to neurobím, ma dajú bez šetkieho práva zmárniť. Bože, Bože, čo si ja počnem v tomto cudzom svete opustená!“

„Akže je len to,“ prerečie malý chlapík, „neboj sa nič! Ja ťa chytro naučím zlatie nitky priasť. Ale len tak, ak mi slúbiš, že ťa na takto rok na tomto istom mieste najdem. Tu potom ak moje pectivuo meno neuhádneš, budeš mojou ženou a na tomto fúriku si ťa odveziem preč. Ak ho ale uhádneš, nehám ťa na pokoji. To ti ale povedám, ak by si sa mi dakde na takto rok v túto noc skryť chcela, a čo by si popod holuo nebo lietala, najdem ťa a grgy ti vykrútim. No, či na to pristávaš?“

Hanke sa to, pravda, neveľmi páčilo, ale čože mala chudinka robiť? Naposledku si pomyslela:

„Či mi tak a či tak skapať, poručená Bohu, pristávam!“

Ten chlapček, ako to počuv, s tým zlatým fúrikom tri razy okolo nej obehou, sadou pod praslicu a hovoriac:

„Takto, Hanička, takto, takto!
Takto, Hanička, takto, takto!
Takto, Hanička, takto, takto!“

⁷obrtlík, sporík.

uči u i nauči u ju zlatie nitky priast'.

Nato kädial' prišieu, tädial' odišieu a stena sama od sebä za ním sä zavrela.

Naša, odteraz už naozaj zlatá priadka, sadla pod praslicu a vidiac ako pradze odbýva a zlatých niták pribýva,⁸ priadla, priadla, a do rána nielen šetko popriadla, ale sä ešte vyspala.

Ráno, aknáhle sä pán prebudiu, pobliekau sä a šieu opáciť zlatú priadku. Keď vošieu do izby, dobre neoslepou od ligotu a ani svojim očiam veriť nechceu, že by to šetko zlato bolo. Keď sä ale presvedčiu, začau obímať zlatú priadku a hned' sä dali zosobásiť.

Takto oni žili v bázni bozskej, a ak rád videu predtým náš pán Haničku pre zlatú pradžu, teraz ju ešte tisíc raz videu radšej pre krásneho syna, ktorieho mu medzitým porodila.

*

Ale čože? Niet takej pesničky, čo by jej konca nebolo — ani radosť našich manželov naveky trvať nemohla. Deň za dňom sa míňau — až naostatku, ako by dlaňou pľasou, dochádzau rok.

Tu ti vám naša Hanka začne byť z okamženia na okamženia smutnejšou, oči červenie ako pečene, len sa tak ako tmola z izby do izby vláčila. A ved' je to nie lecičo, takto naraz i dobrieho muža i podarenieho syna mať utradiť! Nevoľný muž nevedeu dosiaľ nič o ničom a tešiu ženu, ako mohou, ale sä ona potešiť nedala. Keď si pomyslela, že za svojho hodnieho muža takieho pľuhavieho prmpelíka má dostať, dobre sä od veľkého trápenia na tie steny nedriapala.

Naposledku sä už len voliaiko premohla a vyjavila mužovi šetko, čo ako sä jej povodilo v tú prujšú noc. Tento zblädou od strachu ako stena a dau vyhlásiť po celom vidieku, že kdo by takieho a takieho prmpelíka dade poznau a jeho opravdivuo meno oznámiau, že mu dadia toľký kus zlata ako hlava.

„Ej, bolaže by to za hrianka, toľkuo zlato?“ šoptau sused susedovi a rozbehli sa na šetky strany, poprezerali šetky kúty, dobre už po tých myšacích dierach nehľadali; hľadali, hľadali ako ihlu, ale tu veru nič vyňuchať nemohli. Prmpelíka nepoznau a nevideu nik a jeho meno žiadna živá duša uhádnúť nemohla.

Takto dochodiu posledný deň, o chlapíkovi ani slychu ani vidu a naša Hanka s chlapčekom pri prsach zalamuje rukama i nad mužom. Muž neborák, ktoriemu tiež už od plaču temer oči vytekli, aby sä aspoň na trapy ženine dívať nemiseu, vzau flintu na plece, poviazau na svorky vernie kopovy a odišieu na poľovačku.

Po čas poľovačky, bolo to tak kolo ovrántu, začne sä zo šetkých strán krížom krážom blýskať, dášť sä liau, že nebolo hodno ani psa na cestu vyhnať, a v tejto slote sä nášho pána sluhovia šetci, kde mohli, poutulovali a potratili tak, že len s jedným jedinkým v hustej neznámej hore i to ako myš umoknutý zostau.

Kdeže sä tu pred zmáhajúcou hrmavicou utúliť, kde usušiť, kde pres noc prekľáčať? Obzerajú sä neboráci, i sluha, i pán, na šetky strany okolo sebä, či by aspon dáku ovčiarsku lebo voliarsku kolibu nedopáčili. Ale kde nič, tu nič.

Konečne, keď si už temer oči vyočili, dopáča, ako sa z diery jednoho strosa chomáče dymu

⁸pribüda.

akoby z dákej vápenice valili.

„Chod'že ty, synák,“ povie pán ku sluhovi, „opáčiť, odkiaľ ten dym vychodí? Ľudia tam byť misia, popros ich, či by nás na nocľah nepritúlili?“

Sluha odišiel a netrvalo to ani toľko, čo by kohút vajce zniesou navratu sá s tou novinou, že tam na jeho dušu ani dverí, ani koliby ani ľudí nieta.

„Jah, ty si len taký babrák,“ povie ku sluhovi zubami šťukotajúci pán, „idem ja sám a ty za pokutu budeš mokrúť a mrznúť.“

Dobre, zachytí sá milý pán, ale tu veru ani on nič vykútiť nemuohou, len sá z toho strosu na jednom meste ustavične smudilo. Naostatok domrzený povie:

„A čo sá bude čert na čerte nosiť, misím zvedieť, odkiaľ toľko toho dymu!“

I príde ku samej diere, prikľakne a kuká dnu. Ako tak kuká, dozre až hentan voľade pod zemou, ako sá v jednej kuchyni jedlá smažia a na jednom kamennom stolíčku pre dve osoby prikrytu. Okolo toho stolíka behau akýsi malý chlapík v červenej čiapočke so zlatým fúrikom pred sebou, a čo raz obehnúv, to zaspievau:

„Urobiu som zlatú priadku pánovi,
bude hádať moje meno tej noci.
Keď uhádne moje meno, nechcem ju,
keď ho neuhádne, vezmem ju.
Moje meno Martinko Klyngáš.“⁹

A zase len behau ako pochabý okolo toho stola a volau:

„Pripravujem deväť jedál k večeri,
uložím ju do hodbabnej posteli.
Keď uhádne... atď.“

Pán viac nepotrebuvalu, rozbehou sá, čo mu nohy stačili ku sluhovi, a že sá už bolo trocha vychvililo, našli na štestia prť, za ktorou sá domov ponáhľali.

Ženu si doma našielu utrúpenú, ubiedenú, vyplakanú. Lebo si myslela, že sá už ani od muža, keď tak dlho nechodiu, odobrať nebude muocť.

„Netráp sá, žena moja, nič,“ boli prvie slová pánové, keď do izby vkročiu, „viem, čo ti treba: jeho meno Martinko Klyngáš.“

A tu jej potom šetko pekne rúče vyrozprávau, kde ako chodiu a ako sa mu vodilo. Hanka od radosti dobre z nuoh nepadla, vyobímala, vyboskávala svojho muža a uradovaná odobrala sá do tej izby, v ktorej prvú noc priadla, ešte na ostatok zlatie nitky priať.

O pounoci otvorí sá stena a chlapík s červenou čiapočkou príde ako teraz rok a behajúc okolo

⁹i Kynkaš Martinko.

nej so zlatým fúrikom, kričí, ako mu hrdlo stačí:

„Ak uhádneš moje meno, nechcem ťa,
ako ho neuhádneš, veznem ťa.
Hádaj len, hádaj.“

„Sprobujem uhádnuť,“ povie Hanka. „Tvoje meno Martinko Klyngáš.“

Ako to vyriekla, malý prmpel' pochytil fúrik, hodil čiapku o zem a kadiaľ prišiel, odišiel, stena sa zavrela a Hanička si pokojne oddýchla.

Od tých čias už viac zlato nepriadla, ale jej to ani potrebné nebolo, lebo boli bohatí dosť, s mužom sa radi videli, chlapec im rástol ako z vody a kúpili si kravu a na tú kravu zvonec a tej rozprávke koniec.

Škrupinový zámok

Podali Mikuláš Ferienčík zo Zvolena a Pavol Dobšinský z Gemera; tento i rozpráva.

Bol raz — ale veru už sám neviem, kedy, — dosť na tom, že bol raz jeden mladý kráľ a ten chodieval každý deň do jednej hory na poľovačku. Na kraji v tej hore býval jeden starý mlynár, ktorý ešte dakedy u jeho otca sluhoval a mladého kráľovčička na rukách nosieval. U tohto náš mladý kráľ zakaždým sa staval, keď sa z tej poľovačky navracoval, a všetky kúty v tom mlyne poprezeral. Len jedným oblôčkom, ktorý bol ustavične plátnom zastretý, nesmel ani kuknúť.

Dosť sa on naprosil tomu starému, aby mu už raz dovolil tým oblôčkom kuknúť. Ale starý mu to nikdy nedopustil, ešte lepšie oblôček pozastieral. Raz tí mu prišlo pri tom oblôčku sedieť a starého tam dnu nebolo.

„Už ťa ja,“ rečie, „musím vedieť, čo si za tým oblôčkom, či si dobrô, či zlô?“

A odostrel oblôček. Tu sa na rybníku kúpali tri pávy — jedna krajšia od druhej a tá najmladšia najkrajšia. Nestačil sa na ne ani podívať, už ho zbadali a v okamžení preč uleteli.

Mladý kráľ akoby sa nič nebolo stalo, staval sa, že o ničom nevie. Ale starý mlynár hneď o všetkom zvedel a mladému kráľovi prihrozil, aby sa neopovážil po druhý raz tým oblôčkom pozrieť, lebo že aj seba nešťastným urobí, aj tie tri pávy nikdy viac neuvidí.

Od tých čias mladý kráľ viac na poľovačku nešiel, len ustavične zamyslený doma po dvore chodil, ako by on tú najmladšiu pávu dostať mohol. Ako raz tak po dvore chodí, stretne ho jedna stará veštica:

„Ej, mladý kráľ, viem ja, čo vám chybí a keby ste ma chceli počuť, ja by som vám dobre poradila.“

„Čože by si mne ty stará baba poradila?“ preriekol kráľ a odbil ju preč.

Na druhý deň, ako sa tak prechodí, zase tá stará proti nemu:

„Ej, mladý kráľ, počujteže ma, veru vám dobre poradím!“

„A čo by si ty mne, stará baba?“ odbil ju zase.

Na tretí deň zase to istô.

„No povedz už, čo máš,“ hovoril kráľ, „a neunúvaj ma toľko!“

„A veru, hľad' teže, pán kráľ, takto je: Vás tie tri pávy trápia, čo na tom rybníku pri mlyne každý deň sa kúpavajú a vy chcete tú najmladšiu dostať. Urobte vy toto: Prikradnite sa poza tie vrby, čo tam pri rybníku stoja, v tej tretej od kraja má tá najmladšia vo vaječnej škrupinke ukrytú svoju košielku. Tú jej vezmite a potom sa im ukážte! Aleže dajte pozor, aby vás prv nezbadali, bo nikdy viac na ten rybník neprídu. A tú košielku jej viac potom nedajte, bez tej sa ona nesmie svojej materi ukázať.“

I tak sa mladý kráľ prikradol poza tie vrby k rybníku a z tej tretej od kraja vzal najmladšej

košiel'ku a potom sa ukázal. Dve staršie pochytili svoje košiel'ky a uleteli preč, len tá najmladšia ostala v rybníku.

„Daj mi, daj moju košiel'ku!“ volá naňho z toho rybníka.

„A veru ti ju nedám, kým mi nesľúbiš, že pôjdeš za mňa.“

„Pôjdem, pôjdem, ale mi ju len daj!“

„No, tu ti ju nedám, ale pod' so mnou do zámku!“

I tak ona prišla a bola mu za ženu. Ale on škrupinku s košiel'kou ukryl na spodku v truhličke a nikdy jej ju nevydal.

Od tých čias žili pekne spolu, ale to dlho netrvalo. Raz on odišiel na poľovačku a ona zdulovala každý kútik v dome. Aj našla tú škrupinku z vajca a v nej pokrútenú svoju košiel'ku. Práve sa na pávu premieňala a preč poberala, keď on dobehol, a len to mu ešte zavolala:

„Hľadaj ma, ak chceš, na zámku z vaječných škrupín vystavanom!“

A uletela preč.

*

Mladému kráľovi neprichodilo už teraz ani tak, ani tak; ani bez nej žiť, ani škrupinový zámok hľadať.

„Ale už poručeno Bohu,“ povedal svojim doma, „vy sa tu opatrite, ako viete, a ja len idem.“

Vzal si jedného sluhu sebou a pustil sa šírym svetom. Kadiaľ šli, všadiaľ sa dovedúvali na škrupinový zámok, ale o tom nik nevedel, tak ako ani vy neviete. Ani mladý kráľ by sa nebol dovedel, keby nebolo bývalo jedného starého človeka, čo tam kdesi v horách na jednej skale býval. Naradili ho naposled ľudia, aby k tomu šiel, že ak ten o tom zámku nevie, nuž toho ani niet na svete, ani nikdy nebolo a tá jeho žena že ho to len tak oklamala.

Blúdi milý kráľ, blúdi po tých horách dlho sám a sám s tým sluhom, nikde ani vtáčika ani vrábika. Raz sa ti im prišlo na jednu zápoľu hore vydriapať. Vydriapu sa a tu jaskyňa pred nimi. Tam býval ten starý veštec; šedivý ako holub a brada až do pása.

„No, vitajte deti moje, vitajte,“ preriekol veštec, „čože vás dobrého takto ku mne donieslo?“

„Hja, čože by? Tak a tak som prišiel o ženu a teraz ju hľadá na škrupinovom zámku,“ rozpovedal mu vec mladý kráľ.

„Jaj, synák môj, na to sa ty môžeš ani nedávať. Lebo čo ťa aj ta naradím a ta prídeš, ty odtiaľ živý nevyjdeš. Či ty to vieš, že tým pannám mať od obidy nad tou najmladšou zomrela a tak ich zakliala, aby každého, kto k nim príde, akým takým spôsobom zo sveta zniesli?“

„A veď už ako je koľvek na svete, ja k nim musím,“ povie mladý kráľ; „ja bez mojej ženy na svete žiť nechcem, už ma vy to len tam vypravte!“

„Keď je tak, nuž ťa len vypravím. Tu máš toto železnô a toto medenô jablčko. Keď prídeš ku železnej hore, zakotúľaj hore vrchom to železnô, a keď prídeš ku medenej, to medenô, tak

prejdeš. Potom prídete ku sklenenému vrchu, k tomu si vezmi toto zrkadielce, nazri sa doň i s tvojím sluhom, dostanete krídla a preletíte. Tam bude škrupinový zámok, pýtajte si v ňom nocľah, a keď ťa tvoja žena rada má, bude ti sama pomáhať a tak obstojíš. Ak obstojíš, na ti ešte vše toto vajíčko, rozlúpiš ho, zahodíš na štyri strany sveta a potom uvidíš, čo sa stane.“¹

Za takú radu sa mladý kráľ pekne poďakoval a šiel tými pustými horami, rúdnymi cestami ďalej, a tu, čo si viac mysleli, že dakde k ľuďom prídu, to sa horšie do tých pustých lesov zamotávali. Skedy-neskedy prišli už potom k železnej hore.

„No len ta, vo meno božie, do toho vrchu!“ povie kráľ a pustil sa rovno dohora.

Ale tu sa im nohy klížu, a keď sa im noha skĺzne, to zaryjú nosom do železnej zeme. Vietor poduje, líst'a padá zo železných stromov a hlavy im prebija.

„Jaj, bože, prebože! Takto z nás nič nebude, tu my pohynieme,“ hovorí kráľ a vtom sa mu nohy vyklížu. Padne, podrazí sluhu a oba zletia dolu až na spodok hory. „Tu si, kde si bol, hriešny človek a dvíhaj sa hore na nohy, ak sa ešte vládzeš!“

Voliako sa len podvíhali na nohy a — povedá:

„Ešte ten ostatný kúsok chleba zjeme, čo máme, a potom či tak či tak nám skapat', probujeme ešte raz do toho vrchu.“ S ostatným kúskom chleba vytriasol sluha z kapsy i železnô jablko.

„Aha, pane kráľu, veď ja tu mám ešte toto jablko!“

„Čo za jablko?“

„To železnô, čo vám ten starý dal.“

„Nuž ale sme my blázni takto sa dať dokrvaviť,“ vraví ďalej kráľ, „a už sme mohli byť za železným vrchom. Sem ho daj!“

A tu zakotúľal jablko hore vrchom a to letelo samo od seba hore a pred ním sa im všade cesta otvárala. Tak prešli ujedajúci si toho chlebička, a ako prešli, tak sa cesta za nimi zavrela.

Došli potom ku medenej hore, to bola ešte strmšia ako tá železná hora. Pustili sa do vrchu a tu za každým krokom padali na nos a líst'a, čo vietor zo stromov zrážal, cele im hlavy poprebíjalo.

„Ej, bude z toho hrom, žeby sme my takto tuná kapali!“ povie pán sluhovi. „Povyhadzuj, čo máš, z tej kapsy, aby ti ľahšie bolo, a tak mi cestu napred rob!“

„Ej, ver ma, to hľa, tá kapsa tak dolu tiaha,“ rečie sluha a siahne rukou do nej a vyhodí najprv medenô jablko. To hybaj hore vrchom a kade ono, tade sa pred našimi pútnici cesta otvárala a za nimi zase zatvárala.

Tak prešli i cez medenú horu. Šli ešte, šli, kým neprišli aj ku sklenenému vrchu. Vrch hladký ako

¹M. Ferienčík rozpráva: že prišiel mladý kráľ na svojej ceste ku kráľovi vrán, ktorý všetky vrany zo sveta pozvoľával, že či dakde nechyrujú o sklenenom zámku, bo podľa tohto vypravovania na takýto zámok tá kráľova žena v podobe pávy uletela. Vrany o sklenenom zámku nič neznali, až naposledy priletela jedna krivá vrana. Tá vedela povedať, že je sklenený zámok na Červenom mori, bo že jej tam dakedy nohy poranili. Kráľ vrán ho vypravil tak, že táto krivá vrana cestu ukazovala a druhé vrany mladého kráľa i potravu a potom i tú krivú vranu, ako už ďalej nevládala, niesli. Došiel na sklenený zámok šťastne a ženu si od jej matky všetkým činom tak vydobyl, ako sa v povesti Radúz a Ľudmila rozpráva. — Vyd. vypravil tak, že táto krivá vrana cestu ukazovala a druhé vrany mladého kráľa i potravu a potom i tú krivú vranu, ako už ďalej nevládala, niesli. Došiel na sklenený zámok šťastne a ženu si od jej matky všetkým činom tak vydobyl, ako sa v povesti Radúz a Ľudmila rozpráva. — Vyd.

oko, ani krok naň urobiť!

„No ale len sa hore!“ povie kráľ. Lež veru i tu každý krok nosom zaplatiť museli, a čo pár krokov dohora urobili, to zleteli naspäť do doliny. Namorili sa, dodrvali sa, že už ani údom dobre hnúť nemohli.

Po nečase veľa rozumu, a tu, keď už boli takí dodrvení, dolámaní, prišlo kráľovi do rozumu, že mu starý veštec na to dal zrkadielce, aby cez ten vrch preletel. Tu vyňali z kapsy zrkadielce, nazreli sa doň a naraz narazučky narástli obom krídla ako dákyk knoŕta vtákom. Preleteli cez sklenený vrch tak ako nič, iba z druhej strany na jednej širokej lúke sa stavili.

Naprostred tej lúky stál pekný biely ako sneh zámok. Sluha ho nemohol dosť prenachváliť a tie gazdiné, čo v ňom bývajú, a zadušil sa, že u nich v celej dedine tak pekne obieleného domu niet.

„Čože by ti to bol obielený,“ povedal mu pán, „ved' je to z vaječných škrupín vystavaný, preto sa tak belie. Len pod' ta k nemu!“

„Ej, to by som rád vidieť,“ rečie sluha, „takého zámku niet na svete.“

„No ved' už len pod', nahl'adiš sa!“ preriekol pán a ponáhl'al sa, koľko mu len para stačila, aby čím skorej tam bol. Sluha sa dosť ponáhl'al za ním, ale nestačil a ostal ďaleko za pánom.

„Ká skaza že ti je, že sa nevlečieš?“ obrýkol sa pán naspäť na neho.

„Ij, ved' by som šiel,“ hovorí sluha, „ale mi nedá. Tie krídla mi vari na raz natoľké narástli.“

Pán sa obzrie a iba teraz vidí, koľké krídla sluha na chrbte vlečie.

„Preboha, ty škrata, kde si to tie krídla pochytil?“ osotí sa pán na neho.

„Nuž a vari sa nazdáte, že vy menšie máte?“ odpovie mu sluha.

„Netáraj! Akože by som sa tak mojej milej ukázal?“

„No, už keď neveríte, nazrite sa do toho zrkadielca. Tu hľa! Ešte ho mám.“

Mladý kráľ sa nazrie, a tu i on taká škrata ako sluha. Ale v tom okamžení, ako sa nazrel, odpadli mu krídla. Nazrel sa potom i sluha a odpadli aj tomu. Hneď oba ľahšie dýchali a pred večerom došli ku tomu zámku. Tu sluha videl, že je veru tak, ako pán povedal: Ten zámok bol z čírych čistých vaječných škrupín vystavaný.

*

Pred zámkom bola krásna záhrada a po nej sa práve prechodili tri paničky, jedna krajšia od druhej, ale tá najmladšia najkrajšia, a to bola žena mladého kráľova. Sluha musel ostať za záhradou a mladý kráľ sa prikradol ku chodníčku, kadiaľ tie tri paničky mali ísť, tam sa utúlil do ružového kríčka² a načúval, čo budú hovoriť. Tu tie dve staršie zle-nedobre na tú najmladšiu, že načo si dala tú košielku ukrasť, že sa im od tých čias iba zle vodí, ako ich matka zakliala.

²kriak, krúh

„Ale,“ povedá, „keby ti len prišiel, ten tvoj hlavný muž. Tomu síce neodpustíme. Alebo sa otrávi u nás, alebo ho v noci mečom prekoleme.“

Tá najmladšia to už nemohla počúvať, nechala tie dve staršie ísť, a keď už hodne ďaleko boli od nej, vtedy prišla k tomu kríčku, kde jej muž utúlený čupel, a ako si ružičku z neho trhala, zazrela ho.

Hneď sa oni poznali i uradili, že čo majú robiť. Ona mu povedala, aby sa len ukázal, ale aby pri večeri nič nejedol, ani nepil. Potom mu dala jeden prsteň, aby si ten v noci na palci skrúcal, žeby len nezaspal, keď ho prídu zabiť, a potom im to čarovnô vajíčko ukázal. S tým ona odbehla do zámku a urobila sa, ako čoby nič nebolo. Mladý kráľ vyhľadal sluhu a pobrali sa i oni dnu.

„Ktože ste, čo ste vy tuláci?“ opýtali sa ich paničky, keď dnu vošli.

„My sme tak a tak pútnici odd'aleka a prišli sme si k vám nocľah pýtať,“ hovoril mladý kráľ. „Či by ste nás neprenocovali?“

Tu sa hneď všetko na inakšie obrátilo. Paničky sa im kázali zložiť a začali dobrú večeru pre nich smažiť.

„Ej, budeže ti nám!“ povie sluha pánovi, „tu si pohovieme.“

„Ba, neprobuj sa mi ani dotknúť toho jedla,“ odpovie pán, „čo ťa ak budú núkať. To hľadže, bude všetko otrava.“

I tak prišli výborné jedlá na stôl, čo len tak celý zámok od nich voňal, núkali ich až do desiateho razu, ale sluha vždy len hľadel na pána, a keď tento nejedol, nejedol ani on, čo im tam ako obom sliny na to tiekli.

Po večeri ich uložili do hodvábných postieľ; ale i tu sluha na rozkaz pánov musel pod posteľ, čoby si ako rád bol na mäkkom pohovel a mladý kráľ sám viac sedel ako ležal v tej posteli a čakal, čo bude.

Sluha i pod tou posteľou dobre chrápal, ale mladý kráľ v nádeji a strachu už len trval, ako trval, a sprvu sa mu ani spať nechcelo.

Ale tu okolo polnoci zaveje akýsi vetrík po chyži a mladému kráľovi hlava ťažká, len usnúť a usnúť. Aj iste by bol usnul, keby si ten prsteň nebol ustavične na palci skrúcal. A bolo by po ňom bývalo!

Na pravú polnoc otvorili sa dvere a dnu vstúpila tá najstaršia panička s holým mečom v ruke. Mladému kráľovi mráz prejal kosti. Ide prosto ku posteli a zaženie sa naňho. Jemu len tak klepali zuby od strachu, — ale on nič, ani sa nehne. Zaženie sa ona i druhý raz, a on nič. Zaženie sa i tretí raz a bola by ho už preklala. Ale vtom vyskočil z postele a ukázal jej čarovnô vajíčko. Naraz jej meč z ruky vypadol.

Tu on vzal ten meč, vajíčko na štyri kusy rozkrojil a na štyri strany sveta zahodil. Hneď bolo všetko ináč. Jeho žena mu padla okolo hrdla, že je už teraz navždy jeho a tie dve mu ďakovali za oslobodenie. Tie tri hory, železná, medená a sklená sa tiež odkliali a ráno zo všetkých strán prichádzali odkliati ľudia mladému kráľovi za oslobodenie ďakovať.

Potom už tam bol, tam ostal a jemu tam i so ženou vždy dobre bolo. I žijú hádam až podosiaľ, ak nepomreli.³

³Podľa Ferienčikovho vypravovania dokončuje sa tá povesť takto: Mat' týchto troch paničiek, keď mladý kráľ tri práce dokonal a ona ho zo sveta zniesť nemohla, umrela a zanechala svojim trom dievkam ten zámok, papuče a sedlo. Najstaršia si vzala ten zámok, stredná papuče, lebo v nich najkrajšie tancovala a títo si vzali sedlo. Sadli si naň a boli, kde zamysleli: u kráľa vrán. Ale už viac nenašli tam vrany, lež odkliatych ľudí a nad tými potom kraľovali. — Vyd.

O kocúrikovi

*Podal a rozpráva Samuel Ormis z Hrona v Gemerskej stolici. Reč a výrazy ponapravil Pavol Dobšinský na Šumiaci dňa 9. sept. 1859.*¹

I bulo jedno mesto, i tam buv jeden gazda; i na tot čas pritrafiu sa mu taky a taky chlopčisko a stau do služby do toho gazdu a služiu do roka za groš. I išla mu gazdina do jurmarku a on jej dau tot groš, aby mu kupila, čo prvšuo zazre okom, a to, čo by sa nejednala. I potom, jak išla do toho jurmarku, prebehnuv ju jeden kocur a vtiek² do chyž. I ona bežala za nim do chyž a spytala sa, za čuo jej ho daju.

„Za groš,“ hvari.

A ona ho kupila za tot groš, a to tak, čuo sa ani nejednala. I prišla domov a hvarela mu:

„No, tu ho maš!“

Len ti tu raz kocur k nemu prehvareu:³

„Hej, gazdo! Tak ty dobre urob, uši remennuo cediuko⁴ a nazbieraj planok!“⁵

Gazda nazbierau planok a kocur jich ziau⁶ do remennoho cediuka a hybaj ihrajuci vyskakujuci do sveta. I nadišou na neho zajac:

„Kdeže ideš, kocuru?“

„Ja,“ hvari, „idem tam a tam do toho velikoho zamku na hostinu.“

„A či by si ma neziau?“

„A veď hybaj, kod' mi zoženeš piat' a dvacat' zajacov.“

Dobre i nebars. Zajac sa rozbehne po hore a zohnau piat' a dvacat' zajacov. Potom ti vedno šli do kral'ovskoho zamku vo veľkej radosti.

„Pozdravuje tia pan Kocurovsky, posielu ti podarunok.“

„Jaky podarunok?“

„Zajačky.“

¹V Gemerskej stolici pod Kráľovou holou v dedinách Šumiac a Telgart obýva žriedla Hrona ľud slovenský k cirkvi zjednotenogréckej sa priznávajúci, vysokou švihlou postavou tela, krojom a hovorom od ostatných gemerských Slovákov značne sa deliaci. Jeho príbuzní čo do reči a kroja sú ešte Rejdovci v Gemerskej a Handenci v hornej Zvolenskej, čo do reči i nábož. vyznania Vernarci vo Spiši. I podávame čiastku tejto povesti rečou ľudu tohoto. Čo do vyslovovania platia i tu pravidlá na str. 185 a 186 týchto povesti nami udané. [V tomto vydaní pozri III. zväzok.] Dlhých samohlások títo Hronci nemajú. Ale zato tým mocnejší prízvuk sa kladie v slovách dvoj- a trojslabičných na predostatnú sylabu, v slovách štvorslabičných krem toho i na prvú. Pri jednoslabičných slovách prízvuk sa mení. Kde jednoslabičné podstatné meno predložka predchodí, tam je prízvuk na predložke, ináč i na predložke i na mene, napr. *a služiu do róka za groš, kód' mi soženeš piat' a dvacat' zajacov, o kocúrikovi* (prízvuk je na sylabách čiarkou poznačených. D.)

²vbehol

³hovoril

⁴kapsu

⁵plánky sú neštepené jablká a divo po horách i po poli rastú. D.

⁶vzal

Tu zajačky vyrezali, vydusili a kocura za stuou⁷ posadili.

„Mriau, mriau, lepší doma jako tu!“

A tu doma nič, chybaj kolotka. ⁸ Kocur sa pritiahne ku dverom a kral' mu dau dukat. A tu kocur von z dveri z radosti ihrajuci vyskakujuci ku svojmu gazdovi.

„No, gazdo! Tu ho maš dukat za tie planky.“

Zas ti len potom:

„Čuješ, gazdo, daj mi ty ešte tie planky!“

A gazda nakladou pounuo⁹ cediuko planok. A kocur pod' ihrajuci vyskakujuci, a priš' do huory. A tu zajac:

„A kdeže ideš, kocuru?“

„Ja,“ hvari, „idem tam a tam do toho velikoho zamku na hostinu.“

„A či ma vezmeš?“

„Ha, bist'u Bohu, ve tia vezmem, keď mi piadesiat zajacov nashaňáš.“

Dobre i nebars, rozohnau sa po huore zajac a nashaňau hromadu zajacov. A tak išli pres huory a doly, až prišli do kral'ovskoho zamku.

Pozdravuje tia pan Kocurousky, posiela ti podarunok.“

„Jaký podarunok?“

„Ja,“ hvari, „zajačky.“

Tu zajačky vyrezali, vydusili a kocura za stuou posadili.

„Mriau, mriau, lepší doma jako tu!“

A tu doma nič, chybaj kolotka. Tajde ku dverom a kse¹⁰ už ist' domov.

„No, bist'u Bohu, chod' zbohom!“ poveda kral' a da ti mu dukat. A tu kocur von dvermi z radosti ihrajuci vyskakujuci ku svojmu gazdovi.

„No,“ hvari, „tu maš, gazdo, dukat za tie planky!“

Zas ti jedon raz hvari kocur:

„Čuješ, gazdo, daš mi ešte totich planok!“

A gazda ti naraz nazbierau planok a natiskau mu pounuo cediuko. A tu kocurčok ziau si

⁷stól

⁸kuľaša, fučka. To najchudobnejšie, z múky do vrelej vody zatrepanej pripravené jedlo. V Gemeri múčna kaša, v Liptove riedka múka. D.

⁹plné.

¹⁰chce.

cediuko a tašou ihrajuci, vyskakujuci do huory. I prišou k nemu zajac:

„Kdeže ideš, kocuru?“

„Ha, bodaj ma sto čertov zialo,¹¹ na hostinu do kral'ovskoho zamku.“

„A či ma vezmeš?“

„Čo by tia neziau, ak zoženeš sto zajacov.“

A zajac ti zaskokne do huory, donese, dovede sto zajacov. Tak išli i s kocurom do kral'ovskoho zamku na hostinu. Ak vošli do zamku:

„Pozdravuje tia pan Kocurousky, posielá ti podarunok.“

„Jaký podarunok?“

„Ja,“ hvari, „zajačky.“

Tu zajačky vyrezali, vydusili, kocurčoka za stuou posadili.

*Hovorom pogorelským*¹²

Raz ti se pan gazda opyta kocurika:

„A čož žadaš, kocurik, ze ťe tvoje zajónčky?“

„Ja,“ hvari kocurik, „pozdravuje ťe pan viľkomožny, pan Kocurikousky a prosi ponižeňe a pyta tvoje diévke Krstine¹³ za žene!“

„Ha, bist'u Bogu, d'ě nach si je bere!“

Razem biežel veselo kocurik zaigravajónci vyskakujónci do domu.

„Ja,“ gvari, „gazdičku! Uhadni, čo ti ja za tamťe planečky vypytal? Či bys ňeuhadol, že žene? Ja ti vypytal kral'ove Krstine za žene.“

„No, bodej ma čert' vzul, len se gotoviť.“

„Maš tri dukaty. Kup si ty za ňe kepeňe, klobuky a plachte a sebe kup panske šaty! A toťe stare klobuky natrepme na vóz, tak go pójdem do tego zumku pre neveste.“

A hned gazdičko nakupil plachte, klobuky, kepeňe. Sam se pripravil, zaprahnul koňe a hybaj do zumku pre mlade neveste.

Prišli ňedaleko tego zumku a išli cez dajaky most.

¹¹vzalo.

¹²Dedina Pogorela (Pohorelá) leží asi 1 1/2 hodiny niže Šumiaca, jej obyvatelia sú pôvodu poľského, náboženstvom r. katolíci. V tomto ich hovore hláska *e* nezmäkčuje všade pred sebou spoluhlásky *d, t, n, l*, a preto, kde mäkké majú byť, tam sme ich mäkkým *jer* označili. [Dobšinský ich označil mäčkčiom, tak ako v našom vydaní.] O prízvuku platí to, čo sme pri hovore šumiackom povedali. Samohlásku *e* na konci mien vyslovuj ako poľské *e*, t. j. *en* nosom vyslovené. Takže *é* a *ó* vyslovuj na poľský spôsob ako *i, u*, napr. nevsete, diévka, vóz čítaj nevesten, djivka, vuz. D

¹³Christian.

„Ha, bist’u hrmeňskym’ Bogu, gazdičku! Prevrhnime to’en vóz!“

A oni prevrhli vóz i s plachtami. A tu huk a tu tresk a oni plakat’, nariekat’:

„Ja, bist’u Bogu, tam su naše šaty, tam su naše dary!“

I pribehol na to se divat’ sam kral’.

„Ach, pane, kral’i, tam naše vojsko dnu sa vyvrótilo do vode z mostu, len plachte, kepeňe, klobuky z nich tu plavaju.“

Pan kral’ uveril a diévka kral’óvska plakala.

„Ja,“ gvari o’ec, „darmo tu plačeš, len si je on tu, už sme zas dobre!“

A hned bela svadba a pan Kocurikousky dostal to’e diévke za žene.

Dobre i nebars, mali domóv ist’.

„Ja,“ gvari, „gazdo! Pric¹⁴ ty len za mnu k t’e ježibabe tam na doliňe do tego pekengo domčeku a povec, že to tvoje.“

A hned kocurik zabiéral do góry,¹⁵ z góry na luky.

Najde koňara, že pase koničky:

„Ja,“ gvari, „bračku! Čuješ ty, čo ti ja poviém? Keď pójd’e taďeto kral’ovna a se t’e opýta, čije to koňe, gvar jej, že to pana viľkomožneho, pana Kocurikouskego. Dostaňeš dukat.“

Zas priš’ ku byčarovi:

„Ja,“ gvari, „byčaru! Či čuješ, čo ti ja to poviém? Keď pójd’e taďeto kral’ovna a keď sa ti opyta, čije to byky, gvar, že pana viľkomožneho, pana Kocurikouskego. Dostaňeš dukat.“

Zas priš’ ku kroviarovi:

„Ja,“ gvari, „krovíaru! Či čuješ, čo ti ja oznamim? Taďeto ti pójde kral’ovna, a keď se t’e spyta, čije to krovky,¹⁶ gvar jėj, že pana viľkomožneho, pana Kocurikouskego. Dostaňeš dukat.“

Potom a zatym pribieg’ do domu jedne ježibaby.

„Ja,“ gvari, „ježibabo! Bodej se čert’ v t’ebe okotil a čo by sto mladych mal, ak praudu ňepovim. Id’e sem sila vojakóv. Skry se do peci, by t’e nevzuli!“

„Ja,“ gvari ona, „ja se len skryjem, ale to diťe z to’e zlate kolisky, kďež mam poďet’?“

„Ha, bist’u Bogu, vem go se sebu!“

A ona go vzula ze zlate koliske a vojšla do pece s nim.

¹⁴príd

¹⁵hory

¹⁶kravy

„Di ťe ja zriadim!“ gvari kocurik. Schytil žup slamy a zapchal toťe peci čelust'e a u čerta zapalil. Tak ti stara ježibaba zgorela a kocurik se uložil do zlate koliske a tak se vygaňal.

I vybral se pan Kocurikousky i s mlade neveste do domu. I prišli ku temu koňarovi.

„Ja,“ gvari kral'ovna, „čije toťe koňe?“

„Pana vil'komožnego, pana Kocurikouskego,“ odgvaril jej koňar a ona mu dala dukat.

Prišla i k byčarovi.

„Ja,“ gvari, „čije to byky?“

„Pána vil'komožnego, pana Kocurikouskego!“ A ona mu dala dukat.

Prišla i ku kroviarovi:

„Ja,“ gvari, „čije to krove?“

„Ha, bist'u Bogu!“ odgvaril kroviar. „Pana vil'komožnego, pana Kocurikouskego.“ A ona mu dala dukat.

I prišli naostatok na mesto a vojšli do domčeku. Kral'ovna tu zazre milego kocurika na zlate koliske.

„Ha, bist'u Bogu, predči len praudu u nas mal: Mrióv, mrióv, lepši doma jako tu! Bo se tu na zlate koliske vygaňa a u nas o zlate koliske ani nepočut'.“

Potom tu beli, tu zostali ti byvať a kocurikovi ždy dobre belo.